

BHAVAN'S LIBRARY

This book is valuable and
NOT to be ISSUED
out of the Library
without Special Permission

सिंधी जैन ग्रन्थमाला

卐 ॥ ग्रन्थाङ्क १ ॥ 卐

श्रीमेरुतुङ्गाचार्यविरचित

प्रबन्धचिन्तामणि

सिंधी जैन ग्रन्थमाला

जैन धार्मिक, दार्शनिक, साहित्यिक, ऐतिहासिक, कथारमक-इत्यादि विविधविषयगुणित
ग्राह्य, संस्कृत, अपभ्रंश, प्राचीनगूर्जर, राजस्थानी भादि भाषानियद्
बहु उपयुक्त पुरातनवस्तु तथा नवीन संशोधनात्मक
साहित्यमकाशिनी जैन ग्रन्थावलि ।

कलकत्तानिवासी स्वर्गीय श्रीमद् डालचन्दजी सिंधी की पुण्यस्मृतिनिमित्त
तदीयसुपुत्र श्रीमान् बहादुरसिंहजी सिंधी द्वारा संस्थापित

मुख्य सम्पादक

जिनविजय मुनि

अधिष्ठाता, सिंधी जैन ज्ञानपीठ.

शान्तिनिकेतन

ग्रन्थांक १

प्राप्तिस्थान

संचालक, सिंधी जैन ग्रन्थमाला.

शान्तिनिकेतन, बंगाल.

SINGHI JAINA SERIES

A COLLECTION OF CRITICAL EDITIONS OF MOST IMPORTANT CANONICAL, PHILOSOPHICAL,
HISTORICAL, LITERARY, NARRATIVE ETC WORKS OF JAINA LITERATURE
IN PRAKRIT, SANSKRIT, APABHRANSA AND OLD VERNACULAR
LANGUAGES, AND STUDIES BY COMPETENT
RESEARCH SCHOLARS.

FOUNDED

BY

SRIMAN BAHADUR SINGHI SINGHI OF CALCUTTA

IN MEMORY OF HIS LATE FATHER,

ŚRĪ DAṬCANDĪ SINGHĪ

GENERAL EDITOR

JINAVIJAYA MUNI

ADHISTHATA, SINGHI JAINA JYANAPITHA,

ŚANTINIKETAN.

NUMBER 1

TO BE HAD FROM

SANGALAKA, SINGHI JAINA GRANTHAMALA
ŚANTINIKETAN. (BENGAL)

Founded]

All rights reserved

[1931. A. D.

प्रबन्धचिन्तामणि की संकलना ।

इस ग्रन्थका संकलन और प्रकाशन निम्न प्रकार, ५ भागोंमें, पूर्ण होगा ।

- (१) प्रथम भाग. भिन्न भिन्न प्रतियोंके आधार पर संशोधित-विविध पाठान्तर समवेत-मूलग्रन्थ; १ परिशिष्ट; मूलग्रन्थ और परिशिष्टमें आये हुए संस्कृत, प्राकृत और अपभ्रंश भाषामय पद्योंकी अकारादिक्रमानुसार सूचि; पाठ संशोधनके लिये काममें लाई गई पुरातन प्रतियोंका सवित्र वर्णन ।
- (२) द्वितीय भाग. प्रबन्धचिन्तामणिगत प्रबन्धोंके साथ सम्बन्ध और समानता रखनेवाले अनेकानेक पुरातन प्रबन्धोंका संग्रह; पद्यानुक्रमसूचि; विशेष नामानुक्रम; संक्षिप्त प्रस्तावना और प्रबन्ध संग्रहोंकी मूल प्रतियोंका सवित्र परिचय ।
- ✓(३) तृतीय भाग. पहले और दूसरे भागका संपूर्ण हिंदी भाषान्तर ।
- (४) चतुर्थ भाग. प्रबन्धचिन्तामणिवागीत व्यक्तियोंके साथ सम्बन्ध रखनेवाले शिलालेख, ताम्रपत्र, पुस्तकप्रशस्ति आदि जितने समकालीन साधन और ऐतिहासिक प्रमाण उपलब्ध होते हैं उनका एकत्र संग्रह और तत्परिचयक उपयुक्त विस्तृत विवेचन; प्राकृतकालीन और पश्चात्कालीन अन्योन्य ग्रन्थोंमें उपलब्ध प्रमाणभूत प्रकरणों, उद्धृतों और अवतरणोंका संग्रह; कुछ शिलालेख, ताम्रपत्र और प्राचीन ताटपत्रोंके चित्र ।
- (५) पञ्चम भाग. प्रबन्धचिन्तामणिप्रथित सब धारोंका विवेचन करनेवाली विस्तृत प्रस्तावना-जिसमें तत्कालीन ऐतिहासिक, भौगोलिक, सामाजिक, धार्मिक और राजकीय परिस्थितिका सविशेष ऊहापोह और सिद्धावलीकन किया-जायगा । अनेक प्राचीन मंदिर, मूर्तियाँ इत्यादिके चित्र भी दिये जायेंगे ।

THE SCHEME OF THE WORK OF PRABANDHACINTĀMAṆI

[The work will be completed in five parts.]

- Part I. A critical Edition of the original Text in Sanskrit with various readings based on the most reliable MSS; An Appendix; An alphabetical Index of all Sanskrit, Prākṛit and Apabhraṃśa verses occurring in the text and the appendix; A short Introduction in Hindi describing the MSS. and materials used for preparing the text along with plates.
- Part II. A collection of many old Prabandhas similar and analogous to the matter in the Prabandhacintāmaṇi; Indices of the verses and proper names; A short Introduction in Hindi describing the MSS. and materials used in preparing this Part, along with plates.
- Part III. A Complete Hindi Translation of Parts I and II.
- Part IV. A collection of epigraphical records, viz. stone inscriptions, copper plates, colophons and Prasastis from the contemporary MSS; all available historical data dealing with the Persons described or referred to in the Prabandhacintāmaṇi along with a critical account in Hindi of the above, as also many plates. and a collection of authoritative references and quotations from other works.
- Part V. An elaborate general Introduction surveying the historical, geographical, social, political and religious conditions of that period; with plates.

आदावुन्मीलितं येन ज्ञानचक्षुर्मदीयकम् ।
देवीहंसगुरोस्तस्य स्मृतये इदमर्प्यते ॥

अनुक्रमणिका ।

प्रथमः प्रकाशः ।

१. विक्रमार्कप्रबन्धाः	पृ० १-१०
रोहणाचलगमनवृत्तान्त-साम्राज्यप्राप्तिः	१-३
कालिदासोत्पत्तिप्रबन्धः	... ३-५
सुवर्णपुरुपसिद्धिप्रबन्धः	... ५
विक्रमादित्यसत्त्वप्रबन्धः	... ५
सत्त्वपरीक्षाप्रबन्धः	... ६
विद्यासिद्धिप्रबन्धः	... ६
सिद्धसेनसूरिसभागमवर्णनम्	... ७
पृथिव्या अनृणीकरणवृत्तम्	... ८
[पृथ्वीरसप्रबन्धः]	... ८
विक्रमार्कनिर्गर्वताप्रबन्धः	... ९
विक्रमार्कमृत्युवृत्तान्तम्	... १०
२. सातवाहनप्रबन्धः	१०-११
३. शीलव्रते भूयराजप्रबन्धः	११
४. वनराजादिप्रबन्धः	१२-१५
चापोत्कटयंशावलिः	... १४-१५
५. मूलराजप्रबन्धः	१५-२९
मूलराज-सपादलक्ष्मीयनूपयुद्धवृत्तम्	१६-१७
कन्यडितापसवृत्तान्तम्	... १८
लाखाकोत्पत्ति-विपत्तिप्रबन्धः	... १९
मूलराजान्वयविचारः	... २०
६. मुञ्जराजप्रबन्धः	२१-२५
मुञ्जराजजन्मवृत्तम्	... २१
सिन्धुलक्ष्मणवर्णनम्	... २१
मोजजन्मादिदृष्टान्तम्	... २२
मुञ्ज-चैलपदेवयुद्धवृत्तम्	... २२
मुञ्जकारागारदशवर्णनम्	... २३

द्वितीयः प्रकाशः ।

७. भोज-भीमप्रबन्धः	२५-५२
भोजदानवृत्तान्तानि	... २५-२९
भोज-भीमविरोधवृत्तान्तम्	... ३०-३४
माघपण्डितप्रबन्धः	... ३४-३६
धनपालपण्डितप्रबन्धः	... ३६-४२
शीतापण्डिताप्रबन्धः	... ४२-४३
मयूर-नाण-मानतुङ्गाचार्यप्रबन्धः	४४-४५
पणखी-गोपयोः प्रबन्धः	... ४५-४६
अनित्यताश्लोकचतुष्टयप्रबन्धः	... ४६
वस्तुचतुष्टयप्रबन्धः	... ४७
बीजपूरकप्रबन्धः	... ४७
'एको न भव्यः' प्रबन्धः	... ४८
इक्षुरसप्रबन्धः	... ४८
अश्ववारप्रबन्धः	... ४८
गोपगृहिणीप्रबन्धः	... ४९
कर्णवृत्तवर्णनम्	... ५०
भोजमृत्युवर्णनम्	... ५१

तृतीयः प्रकाशः ।

८. सिद्धराजादिप्रबन्धः	५३-७६
भीमदेवपुत्रमूलराजवृत्तम्	... ५३
कर्णवृत्तमयणल्लदेवीवर्णनम्	... ५४
जयसिंहदेवजन्मकरणम्	... ५५
लीलावैद्यप्रबन्धः	... ५६
मन्त्रिसान्त्वद्वयमर्तताप्रबन्धः	... ५७
मयणल्लदेवीयात्रावर्णनम्	... ५८
जयसिंहदेवकृतधारायुद्धवर्णनम्	... ५९
जयसिंहदेव-हेमयूरिसभागमः	... ६०
जयसिंहस्य रुद्रमहाकालप्रासादकरणम्	... ६१

सहस्रलिङ्गसरोवरकरणम् ...	६२-६४
जयसिंह-नवषण्युद्धवृत्तम् ...	६५
खनलदेव्या वाक्यानि ...	६५
रैवतकोद्धारप्रबन्धः ...	६५
जयसिंहस्य शत्रुजययात्रा ...	६६
देवसुरिचरितम् ...	६६-६९
वसाह आभट्टप्रबन्धः ...	७०
सर्वदर्शनमान्यताप्रबन्धः ...	७०
चणकविक्रयिवणिजः प्रबन्धः ...	७१
पोडशालस्रप्रसादप्रबन्धः ...	७१
वाराहीयभूचप्रबन्धः ...	७१
उन्नावास्तव्यग्रामणीनां प्रबन्धः ...	७२
माङ्गुप्रबन्धः ...	७२
म्लेच्छागामनिषेधप्रबन्धः ...	७३
कोछापूरप्रबन्धः ...	७३
कौतुकीसीलणप्रबन्धः ...	७४
जयचन्द्रराज्ञां समं गूर्जरप्रधान- स्वीकृतिप्रत्युक्तिप्रबन्धः ...	७४
पापघटप्रबन्धः ...	७५
सान्त्वमन्त्रिबुद्धिप्रबन्धः ...	७५
घण्टकर्मप्राधान्यप्रबन्धः ...	७५
जयसिंहस्तुतिश्लोकाः ...	७६

चतुर्थः प्रकाशः ।

कुमारपालादिप्रबन्धः ७७-९८

कुमारपालपूर्वजकथनम् ...	७७
सिद्धराजकृतकदर्थनावर्णनम् ...	७८
कुमारपालराज्यप्राप्तिः ...	७८
कुमारपाल-अर्णराजपुद्गवर्णनम् ...	७९
चाहडकुमारप्रबन्धः ...	८०
वह्कारमोलाकप्रबन्धः ...	८०
आम्बडप्रबन्धः ...	८१
कुमारपाल-हेमव्ररिसमागमवर्णनम् ...	८२
हेमव्ररिचरित्रम् ...	८३

हेमव्ररिदर्शितं कुमारपालस्य सोमे- श्वरदेवप्राप्त्यह्यम् ...	८४-८५
कुमारपालस्य जैनघमोद्गीकरणम् ...	८६
मन्त्रिवाहडकारितशत्रुजययोद्धारप्रबन्धः ...	८७
राजपितामह आन्नभट्टप्रबन्धः ...	८८
कुमारपालाध्वयनप्रबन्धः ...	८९
हरडङ्गप्रबन्धः ...	८९
उर्वशीशब्दप्रबन्धः ...	९०
उदयचन्द्रप्रबन्धः ...	९०
अभक्ष्यमक्षणप्रायश्चित्तप्रबन्धः ...	९०
युकाविहारप्रबन्धः ...	९१
सालिगवसहि-उद्धारप्रबन्धः ...	९१
बृहस्पतिप्रबन्धः ...	९१
आलिगप्रबन्धः ...	९१
वामराशिप्रबन्धः ...	९२
चारणयोः प्रबन्धः ...	९२
तीर्थयात्राप्रबन्धः ...	९३
सुवर्णसिद्धिनिषेधप्रबन्धः ...	९३
राजघरट्टचाहडप्रबन्धः ...	९४
कुमारपालकथितलवणप्रसादराण- कप्रबन्धः ...	९४
हेमाचार्य-कुमारपालयोर्द्वैत्यवर्णनम् ...	९५
अजयदेवस्य राज्योपविशनम् ...	९६
मन्त्रिकपार्दिप्रबन्धः ...	९६
रामचन्द्रमरणप्रबन्धः ...	९७
अजयदेवमरणवर्णनम् ...	९७
अजयदेवान्वयवृत्तम् ...	९७
वीरधवलवर्णनम् ...	९८

१०. वस्तुपाल-तेजःपालप्रबन्धः ९८-१०५

वस्तुपाल-तेजःपालयोर्जन्मादि- वृत्तान्तम् ...	९८-९९
शत्रुजययादित्तीर्थयात्रावर्णनम् ...	१००-१०१
अशुदगिरौ विमलवसहिकास्थापनम् ...	१०१
शेखरमुठने सह युद्धकरणम् ...	१०२

म्लेच्छपतिना सह भविषो मैत्री	१०३
अनुपमाया औदार्यवर्णनम् ...	१०४
वीरधवल-लवणप्रसादयोः पञ्च-	
श्रामसङ्ग्रामवर्णनम्	१०४
अनुपमाया मरणे तेजःपालस्य	
शोकवृत्तम्	१०५
वस्तुपालस्य मृत्युवृत्तम्	१०५

पञ्चमः प्रकारः ।

११. प्रकीर्णकप्रबन्धः	१०६-१२८
विक्रमपात्रपरीक्षाप्रबन्धः ...	१०७
नन्दप्रबन्धः	१०७
मल्लवादिप्रबन्धः	१०७
शिलादित्योत्पत्ति-रङ्गोत्पत्ति-वल-	
भीमङ्गप्रबन्धः	१०८
पुञ्जराज-तत्पुत्रीश्रीमाताप्रबन्धः	११०
शोचर्द्धननुपप्रबन्धः	१११
धुण्यसारप्रबन्धः	१११
कर्मसारप्रबन्धः	११२

लक्ष्मणसेन-उमापतिधरयोः प्रबन्धः	११३
जयचन्द्रप्रबन्धः	११४
तुङ्गसुभट्टप्रबन्धः	११७
परमर्दि-जगद्देव-पृथ्वीपतीनां प्रबन्धः	११८
कौङ्कणोत्पत्तिप्रबन्धः	११८
वराहमिहिरप्रबन्धः	११९
नागार्जुनोत्पत्ति-सम्भवनकतीर्थीव-	
तारप्रबन्धः	१२०
भर्तृहरि-उत्पत्तिप्रबन्धः	१२१
वैद्यवाग्भट्टप्रबन्धः	१२२
क्षेत्राधिपोत्पत्तिप्रबन्धः	१२३
वासनाप्रबन्धः	१२३
कृपाणिकाप्रबन्धः	१२३
जिनपूजायां धनदप्रबन्धः ...	१२४
ग्रन्थकारस्य प्रशस्तिः	१२५
परिशिष्टम्—कुमारपालस्य अर्हि-	
साया विवाहसम्बन्धप्रबन्धः	१२६-१२८
प्रबन्धचिन्तामणेः पद्यानुक्रमणिका ...	१२९-१३६

॥ सिंधीजैनग्रन्थमालासंस्थापकप्रशस्तिः ॥

अस्ति बङ्गाभिधे देशे सुप्रसिद्धा मनोरमा । मुर्शिदाबाद इत्याख्या पुरी वैभवशालिनी ॥
 निवसन्त्यनेके तत्र जैना उक्तेशवंशजाः । धनाढ्या नृपसदृशा धर्मकर्मपरायणाः ॥
 श्रीडालचन्द इत्यासीत् तेभ्योको बहुभाग्यवान् । साधुवत् सच्चरित्रो यः सिंधीकुलप्रमाकरः ॥
 बाल्य एवागतो यो हि कर्तुं व्यापारविस्तृतिम् । कलिकातामहापुर्यां धृतधर्मार्थनिश्चयः ॥
 कुशाग्रया स्वदुद्धयैव सदृत्त्या च सुनिष्ठया । उपान्त्यं विपुलां लक्ष्मीं जातो कोट्यधिपो हि सः ॥
 तस्य मञ्जुकुमारीति सन्नारीकुलमण्डना । पतिव्रता प्रिया जाता शीलसौभाग्यभूषणा ॥
 श्रीवहादुरसिंहाख्यः सद्गुणी सुपुत्रस्तयोः । अस्त्येव सुकृती दानी धर्मप्रियो धियां निधिः ॥
 प्राप्ता पुण्यवताञ्जेन प्रिया तिलकसुन्दरी । तस्याः सौभाग्यदीपेन प्रदीप्तं यद्ब्रह्मङ्गणम् ॥
 श्रीमान् राजेन्द्रसिंहोऽस्ति ज्येष्ठपुत्रः सुशिक्षितः । सः सर्वकार्यदक्षत्वात् चाहुर्यस्य हि दक्षिणः ॥
 नरेन्द्रसिंह इत्याख्यस्तो जख्सी मध्यमः सुतः । सन्तुर्वीरेन्द्रसिंहश्च कनिष्ठः सौम्यदर्शनः ॥
 सन्ति त्रयोऽपि सत्पुत्रा आसमक्तिपरायणाः । विनीताः सरला भन्याः पितुर्मागालुगामिनः ॥
 अन्येऽपि बहवश्चास्य सन्ति स्वस्त्रादिवान्धवाः । धर्मेर्जनैः समृद्धोऽयं ततो राजेव राजते ॥

अन्यच्च—

सरस्वत्यां सदासक्तो भूत्वा लक्ष्मीप्रियोऽप्ययम् । तत्राप्येव सदाचारी तच्चित्रं विदुषां खलु ॥
 न गर्वो नाऽप्यहंकारो न विलासो न दुष्कृतिः । दृश्यतेऽस्य गृहे क्वापि सतां तद् विस्मयासदम् ॥
 भक्तो गुरुजनानां यो विनीतः सज्जनान् प्रति । वन्द्युजनेऽनुरक्तोऽस्ति प्रीतः पोष्यगणेष्वपि ॥
 देश-कालस्थितिज्ञोऽयं विद्या-विज्ञानपूजकः । इतिहासादिसाहित्य-संस्कृति-सत्कलाप्रियः ॥
 समुन्नत्यै समाजस्य धर्मसोत्कर्षहेतवे । अचाराय सुशिक्षाया व्ययत्येव धनं धनम् ॥
 गत्वा समा-समित्यादौ भूत्वाऽध्यक्षपदाङ्कितः । दत्त्वा दानं यथायोग्यं प्रोत्साहयति कर्मठान् ॥
 एवं धनेन देहेन ज्ञानेन शुभनिष्ठया । करोत्ययं यथाशक्ति सत्कर्माणि सदृशयः ॥
 अधान्यदा प्रसङ्गेन स्वार्पितुः स्मृतिर्हेतवे । कर्तुं किञ्चिद् विशिष्टं यः कार्यं मनस्वाचिन्तयत् ॥
 पूज्यः पिता सदैवासीत् सम्यग् ज्ञानरुचिः परम् । तस्मात्तज्ज्ञानवृद्धार्थं यतनीयं मया वरम् ॥
 विचार्यैवं स्वयं चित्ते पुनः प्राप्य सुसम्मतिम् । श्रद्धारप्यदस्वमिच्छाणां विदुषां चापि तादृशम् ॥
 जैनज्ञानप्रसारार्थं स्थाने शान्तिनिकेतने । सिंधीपदाङ्कितं जैनज्ञानपीठमतिष्ठितम् ॥
 श्रीजिनविजयो विज्ञो तस्याधिष्ठातृसत्पदम् । स्वीकर्तुं प्रार्थितोऽनेन ज्ञानोद्धारामिलापिणा ॥
 अस्य सौजन्य-सौहार्द-स्थैर्योदार्यादिसद्गुणैः । वशीभूयाति मुदा येन स्वीकृतं तत्पदं वरम् ॥
 यस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंधीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे चैवा ग्रन्थमाला प्रकाशयते ॥
 विद्वज्जनकृताह्लादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दत्वियं लोके जिनविजयभारती ॥

किञ्चित् प्रास्ताविक ।

प्रबन्धचिन्तामणि ग्रन्थके चारोंमें जितनी ज्ञातव्य बातें हैं उन सबका निर्देश, बहुत कुछ विस्तारके साथ, हम आगेके भागोंमें—चौथे पांचवें ग्रन्थमें—करना चाहते हैं इस लिये यहां पर अन्य कोई विशेष बातका उल्लेख न कर, सिर्फ इस ग्रन्थकी प्रस्तुत आयुक्तिके जन्मका थोडासा पूर्वतिहास बतलाना, और उसके साथ इस ग्रन्थके, इतः पूर्व, जो संस्करण और भाषान्तर आदि हुए हैं उनका परिचय देते हुए, जिन पुरातन हस्तलिखित पोथियोंका आश्रय लेकर हमने इसका संशोधन और सम्पादन किया है उनका परिचय मात्र कराना आवश्यक समझते हैं ।

प्रस्तुत आयुक्तिकी जन्मकथा.

प्रबन्धचिन्तामणि जैसे ऐतिहासिक महत्त्व रखनेवाले अनेक ग्रन्थ, और ऐसे ही उपयोगी अन्यान्य अगणित ऐतिहासिक साधन, जैन भण्डारोंमें पड़े पड़े सड़ रहे हैं लेकिन उनका ठीक ठीक परिचय विद्वानोंको न मिल सकनेके कारण वे अभी तक प्रकाशमें नहीं आये । इस वस्तुका पयाल हमें पाटणके पुरातन जैन भण्डारोंका अवलोकन करते समय, आजसे कोई १८-२० वर्ष पहले हुआ । विद्यमान जैन साधुसमूहमें जिस ज्ञाननिम्न स्थितब्रह्म मुनिमूर्तिके दर्शन और चरणस्पर्श करनेसे हमारी इस ऐतिहासिक जिज्ञासाका विकास हुआ उस यथार्थ साधुपुरुष—पूज्यपाद प्रवर्तक श्रीमत्कान्तिविजयजी महाराज—की चात्सल्यपूर्ण प्रेरणा पाकर हमने यथाबुद्धि इस विषयमें अपना अन्वयन-अन्वेषण-संशोधन-सम्पादनादि कार्य करना शुरू किया । हमारा संकल्प हुआ कि जैन भण्डारोंमें इतिहासोपयोगी जितनी सामग्री उपलब्ध हों उसे रोज रोज कर इकट्ठी की जाय और आधुनिक विद्वान्मान्य पद्धतिसे उसका संशोधन और सम्पादन कर प्रकाशन किया जाय । हमारे इस संकल्पमें, उक्त पूज्यवरके गुरुभक्त और ज्ञानोपासक शिष्यवर्ग श्रीमान् चतुरविजयजी महाराज तथा शिष्यवर्ग श्रीमान् पुष्पविजयजीकी सन्पूर्ण सहकारिता प्राप्त होने पर, हमने इन्हीं स्वाध्यायनिरत ज्ञानतपस्वी प्रवर्तकजीके पुण्यनामसे अंकित—प्रवर्तक श्रीकान्तिविजय जैन इतिहासमाला—नामक ग्रन्थावलिका प्रारंभ किया और भावनगरकी श्री जैन आत्मानन्द सभा द्वारा उसे प्रकाशित करने लगे । विज्ञप्तित्रिवेणी, कृपारसकोष, शुभ्रजयतीर्थोंद्वाराप्रबन्ध, जैन ऐतिहासिक भूर्जर काव्यसंचय और प्राचीन जैनलेखसंग्रह इत्यादि ग्रन्थ उस समय प्रकट हुए और विद्वानोंने उनका अपूर्व ऐतिहासिक महत्त्व समझ कर उस प्रयत्नको खूब सराहा ।

हमने अपना यह संशोधन कार्य, संवत् १९७१-७२ में, जब हमारा निवास वहाँदेमें था, प्रारंभ किया था । उन्ही दिनोंमें, यहाँदा राज्यकी ओरसे प्रकाशित होने वाली 'गायकवाडस् ओरिएण्टल सिरीज' का प्रकाशन कार्य भी शुरू हुआ था । उस सिरीजके उत्पादक स्वर्गीय साक्षररत्न श्रीविमणलाल बाबाभाई दलाल एम्. ए. हमारे घनिष्ठ मित्र थे । पाटणके जैन भण्डारोंका व्यवस्थित पर्यवेक्षण करनेमें तथा उन भण्डारोंमेंसे अलभ्य-दुर्लभ ग्रन्थोंकी प्राप्ति करनेमें भाई दलालजीको जो यथेष्ट मुक्तिदा मिली थी वह उक्त पूज्यवर प्रवर्तकजी ही की सुकृपाका फल था । इस लिये उनका और हमारा एक प्रकारका सतीर्थ जैसा सम्बन्ध था । समानशील और समव्यसनी होनेके कारण, वे प्रतिदिन घंटों, घंटोंके जैन उपाश्रयमें आकर बैठते—ऊठते और हम उनके और वे हमारे कंधोंमें सहयोग देते—लेते थे । इस सहयोगके परिणाममें, कितनेएक जैन ऐतिहासिक ग्रन्थ 'गायकवाडस् ओरिएण्टल सिरीज' द्वारा भी प्रकट करनेका उन्हींने निश्चय किया और उनमेंसे, मोहराजपराजय नाटक का सम्पादन कार्य उक्त पूज्यवरके प्रधानशिष्य श्रीचतुरविजयजी महाराजने, कुमारपालप्रतिबोध नामक विशाल प्राकृत ग्रन्थका सम्पादन हमने और वसन्तविद्यास, मल्लारामगानन्द, हमीरामदानन्द आदि ग्रन्थोंका सम्पादन कार्य स्वयं दलालजीने अपने हाथमें लिया ।

नियमानुसार बढौदासे हमारा प्रस्थान हुआ और संकल्पित कार्यमें विशृंखलता उत्पन्न हुई। 'प्राचीनजैनलेखसंग्रह द्वितीय भाग,' 'कुमारपालप्रतिबोध' और 'जैनपेतिहासिक गूर्जरकान्यसंचय' का जो कार्य अपूर्ण था वह तो किसी तरह पूरा किया गया लेकिन और विशेष कार्य कुछ न हो सका।

उसी समय पूनाके सुप्रसिद्ध 'भाण्डारकर प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिर' (Bhandarkar Oriental Research Institute) की स्थापना हुई। बढौदासे प्रस्थान कर हम जब बम्बईमें चतुर्मास रहे थे तब, इस 'संशोधनमन्दिर'के मुख्य उत्पादक और प्राणप्रतिष्ठापक स्वर्गीय प्रो० गुणे और श्रीमान् डॉ० वेल्वलकर आदि सज्जनोंका एक डेप्युटेशन बम्बईके जैनसमाजकी मुलाखात लेनेको आया और प्रसन्नबश हमारा परिचय पा कर उन सज्जनोंने हमको पूना आनेका निमन्त्रण दिया। चतुर्मासके बाद हम धूमते धूमते पूना पहुंचे। वहां उस संस्थाके उद्देश्यादिका विशेषावलोकन कर तथा उसके अधिकारमें आनेवाले राजकीय प्राचीनग्रन्थसङ्ग्रहका विशाल साहित्यभण्डार-जिसमें हजारों जैन-ग्रन्थोंका भी समावेश होता है-का दिग्दर्शन कर उस संस्थाके विकासमें हमने भी यथाशक्ति योग देनेका प्रयत्न किया। उसके परिणाममें हमारी स्थिति पूनामें निश्चित हुई। वहां, इस प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिरके काममें योग देनेके साथ 'भारत जैन विद्यालय' नामक संस्थाका भी एक विशाल आयतन खडा किया गया। सन् १९१८ में, पूनाके उक्त संशोधनमन्दिरके उपक्रमसे भारतीय पुराविदोंकी परिषद्का प्रथम अधिवेशन (First Oriental Conference) हुआ। उसमें सम्मिलित होने वाले कुछ विद्यामित्र और साहित्योपासक जैनमित्रोंको प्रेरित कर, हमने फिर अपने उसी संकल्पको कार्यमें प्रवृत्त करनेका एक नया आयोजन किया। जैन साहित्य संशोधक समिति नामक एक समिति का प्रतिष्ठापन कर कुछ परिचित ज्ञेहिगणकी सहायतासे जैन साहित्य संशोधक नामका बृहदाकार त्रैमासिक पत्र तथा ग्रन्थमाला प्रकाशित करनेका प्रारंभ किया। परंतु यथेष्ट साहाय्यादि प्राप्त न होनेसे यथेष्टतरूपमें वह कार्य आगे न बढ़ सका।

पूनेमें रहते समय, हमें स्वर्गीय लोकमान्य तिलक और महात्मा गांधी आदि महापुरुषोंका भी साक्षात् परिचय हुआ और हमारे जीवनमार्गमें विशिष्ट परिवर्तन घटित हुआ। जिस वेपकी चर्चाका आचरण हमने मुग्धभावसे बाल्यकाल ही में स्वीकृत किया था उसके साथ हमारे मनका सादात्म्य न होनेसे, हमारे मनमें, अपनी जीवनप्रवृत्तिके विषयमें एक प्रकारका बडा भारी आन्तरिक असन्तोष बढ़ता जाता था। अन्तरमें वास्तविक विरागता न होने पर भी केवल बाह्यवेपकी विरागताके कारण लोकों द्वारा बंदन-भुजनाविका सम्मान प्राप्त करनेमें हमें एक प्रकारकी बंचना प्रतीत होती थी। इस लिये गुरुपदके भारसे मुक्त हो कर किसी सेवक पदका अनुसरण करनेका हम मनोरथ कर रहे थे और अपनी मनोवृत्तिके अनुकूल सेवाका उपयुक्त क्षेत्र खोज रहे थे।

सन् १९२० में, देशकी मुक्तिके लिये महात्माजीने असहयोग आन्दोलनका मंगलाचरण किया और उसीके अनुसन्धानमें, राष्ट्रीय शिक्षणके प्रचार निमित्त, अहमदाबादमें गूजरातविद्यापीठकी स्थापनाका आयोजन हुआ। मित्रोंकी प्रेरणा और महात्माजीकी आज्ञासे प्रेरित होकर हम पूनासे अहमदाबाद पहुंचे और वहां, अपनी मनोवृत्तिके अनुरूप कार्यक्षेत्र पा कर, एक सेवकके रूपमें, गूजरातविद्यापीठकी सेवामें सम्मिलित हुए।

विद्यापीठने, अन्यान्य विद्यामन्दिरोंके साथ प्राचीन साहित्य और इतिहासके अध्ययन और संशोधनके लिये पुरातत्त्वमन्दिर नामक एक विशिष्ट संस्थाका निर्माण किया और उसके मुख्य-आचार्य-पद पर हमारी नियुक्ति कर हमको अपने अभीष्ट क्षेत्रमें कार्य करनेका परम सुयोग दिया। पुरातत्त्वमन्दिरके सञ्चालनमें हमें अध्यापक श्रेयुत रामनारायण पाठक, ज० श्रीरसिकलाल परीख, पंडितप्रवर श्रीसुरलालजी आदि सहृदय मित्रोंका प्रारंभ ही से हार्दिक सहकार मिला और इनके सहकार और सहविचारसे शीघ्र ही एक पुरातत्त्वविषयक ग्रन्थावलि प्रकट करनेकी योजना हाथमें ली गई। 'गूजरातपुरातत्त्व मन्दिर' एक राष्ट्रीय संस्था थी इस लिये उसका कार्यक्षेत्र राष्ट्रीय दृष्टिको

ले कर निश्चित करना आवश्यक था। अत एव उस संस्थाके द्वारा ऐसे साहित्यका निर्माण और प्रकाशन करना समुचित था जो किसी एक ही सम्प्रदाय या साम्प्रदायिक साहित्यका पोषक न हो कर समूचे भारतीय संस्कृतिका पोषक हो। तदर्थ जैन, बौद्ध, वैदिक और इस्लामिक साहित्यको भी उसके कार्य क्षेत्रमें सम्मिलित किया गया और उसी दृष्टिसे पुरातत्त्वमन्दिर ग्रन्थावली का प्रकाशन चालू किया गया। कुछ प्रासंगिक पुस्तकोंके सम्पादनके अतिरिक्त, हमने अपने लिये तो वही पुराना संकल्पित कार्य, मुख्य रूपसे मनमें निश्चित कर रखा था; और उसीके अनुसन्धानमें सबसे पहले हमने इस प्रबन्धचिन्तामणि की एक सुसम्पादित आवृत्ति तैयार करनेका और उसके साथ, इसीकी पूर्तिरूप, प्रबन्धकोष, कुसारपालप्रबन्ध, वस्तुपालचरित्र, विमलप्रबन्ध आदि ग्रंथ; तथा शिलालेख, ताम्रपत्र, प्रन्थप्रशस्तिः—इत्यादि अन्यान्य प्रकारके गूजरालके इतिहासके साधनभूत संग्रह की संकलना करनेका उपक्रम किया।

प्रबन्धचिन्तामणिका जो संस्करण, आजसे ४५ वर्ष पहले, शास्त्री रामचन्द्र दीनानाथने प्रकाशित किया था, यह यद्यपि उस जमानेके मुताबिक ठीक था, लेकिन आधुनिक दृष्टिसे वह बहुत ही अपूर्ण और अशुद्ध है। उसकी पाठ-शुद्धि ठीक नहीं है, मौलिक और प्रक्षिप्त पाठोंका उसमें कोई प्रयत्न नहीं है और कई पद्योंका—विशेषकर प्राकृत पद्योंका—रूप बड़ा विकृत कर दिया है। कुछ तो पुरातन लिपिविषयक अज्ञानता, कुछ ऐतिहासिक ज्ञानविषयक अल्प-ज्ञता, कुछ सांप्रदायिक परंपराविषयक अनभिज्ञता और कुछ प्राकृतादि भाषा विषयक अपरिचितताके कारण उनके संस्करणमें बहुतसी शुद्धियां रह गईं, जिससे ग्रंथका सुस्पष्ट स्वरूप समझनेमें कठिनाई पड़ती है। इस लिये सबसे पहले हमने इस ग्रंथकी पाठशुद्धि करनेके लिये जैन भण्डारोंमेंसे पुरानी प्रतियां प्राप्त करनेका प्रयत्न किया। यथालभ्य प्रतियां मिल जानेपर ग्रंथकी प्रेसकामी तैयार की गईं और कुछ हिस्सा छपनेके लिये प्रेसमें भी दे दिया गया। छपनेका कार्य प्रारंभ हो कर ग्रन्थके दूसरे प्रकाश तकका हिस्सा जब मुद्रित हो चुका था, तब, कईएक कारणोंको ले कर, हमारा युरोप जानेका इरादा हुआ। सोचा था कि वहां बैठे बैठे भी इस ग्रंथका मुद्रणकार्य चालू रह सकेगा और युरोपसे लौटते तक ग्रन्थ पूरा हो जायगा तो फिर तुरन्त आगेका काम प्रारंभ कर दिया जायगा। इस लिये हमने इसकी प्रतियां भी वहां (जर्मनीमें) जा कर मंगवा लीं। लेकिन युरोपके सामाजिक और औद्योगिक वातावरणने हमारे मनको अपने आजीवन-अभ्यस्त विषयसे विचलित कर दिया। इन पुरानी धातोंकी रोज-राज करनेके बदले वहांके जो वर्तमान राष्ट्रीय, सामाजिक और औद्योगिक तंत्र हैं उनका विशेषावलोकन कर किसी एक सजीव प्रवृत्तिमें संलग्न होनेके तरंग हमारे मनमें उठने लगे और उसी दिशामें कुछ कार्य करनेके विचारोंसे मन व्यस्त रहने लगा। सबव इसके, वहां पर बैठ कर जो, इस ग्रंथका मुद्रणकार्य समाप्त कर देनेका संकल्प यहांसे करके निकले थे, वह पूरा नहीं हो पाया।

सन् १९२९ के डीसेम्बरमें हम वापस भारत आये। उस समय, लाहौर कॉम्रेसके प्रोग्रामके मुताबिक देशमें नये विचारोंकी प्रान्तिस्वरूप लहरें उठ रही थीं। एक तो स्वयं युरोपसे मन्त्रिपरमं कुछ नये विचार भर कर लये थे और दूसरा यहां पर भी उसी प्रकारका भिन्नकार्यस्वरूप प्रयुक्त वातावरण पनीभूत हो रहा था। गूजराल विद्यापीठमें भी विद्याया वातावरण न दोहर सत्तापदी बुद्धका ही वातावरण गूंज रहा था। इस लिये इस ग्रन्थके, उस अपूर्व पद्ये हुए फायरेने तालाल दायमें डेनेरी कोई इच्छा नहीं होती थी। आयरिमें सत्याग्रह-संग्राम छिड़ ही गया और देशके साथ ही सेबर्गोंकी तरह, हम भी यथाक्रम ६ मासके लिये नासिकके शान्तिदायक समाधिविषयक कारागारमें जा पड़े। सप्तम्य ही नासिकके मेट्टर जेलगानेमें जो चित्तवी शान्ति और समाधि अनुभूत थी वह जीवनमें क्षुब्ध और अलम्ब वस्तु थी। यह जेलगाना, हमारे लिये तो एक परम शान्त और शुचि विद्या-विहार बन गया था। उसकी स्मृति जीवनमें सबसे बड़ी सम्पत्ति मान्द्व देती है। स्वनामधन्य सेठ जमनालालजी बजाज, फर्मेवीर भीलमीमान, देशमेरी सेठ भीरणजोदभाई, साहित्यिकशुभीर भीकन्दैयालाल मुंजी आदि जैसे परम सन्तोंका पवित्र सम्पर्क रहनेसे और सबसे साथ हुए न हुए विद्या-विषयक चर्चा ही सदैव चलती रहनेसे, हमारे मनमें ये ही

पुराने साहित्यिक संकल्प; वहां फिर सजीव होने लगे। सहवासी मित्रगण भी हमारी रुचि और शक्तिका परिचय प्राप्त कर, हमको उसी संकल्पित कार्यमें विशेष भावसे लगे रहनेकी सलाह देने लगे। मित्रवर श्रीगुंशीजी, जो गूजरातकी अस्मिताके सर्वश्रेष्ठ प्रतिनिधि हैं और जो गूजरातके पुरातन गौरवको आवाल-गोपाल तक हृदयंगम करा देनेकी महती कला-विभूतिसे भूषित हैं, उनका तो दृढ आग्रह ही हुआ कि और सब तरंग छोड़ कर वही कार्य करने ही से हम अपना कर्तव्य पूरा कर सकते हैं। अन्यान्य घनिष्ठ मित्रोंका भी यही उपदेश हमें वहां बैठे बैठे वारंवार मिलने लगा और जेलखानेसे मुक्त होते ही हमें वही अपने पुराने वही-खाते टटोलनेकी आज्ञा मिलने लगी।

संवत् १९८६ के विजयादशमीके दिन, मित्रवर श्रीगुंशीजीके साथ ही हमें जेलसे मुक्ति मिली। हम बम्बई हो कर अहमदाबाद पहुंचे। यद्यपि जेलखानेके उक्त वातावरणने मनको इस कार्यकी तरफ बहुत कुछ उत्तेजित कर दिया था, तो भी देशकी परिस्थितिका चालू क्षोभ, रह रह कर मनको अस्थिर बनाता रहता था। अखिरमें श्रीमान् बापू बहादुरसिंहजी सिंघीका, शान्तिनिकेतन आ कर जैन साहित्यके अध्ययन-अध्यापनकी व्यवस्था हाथमें लेनेका आग्रह पूर्ण आमंत्रण मिलनेसे, और हमारे सदैवके सहचारी परमबन्धु पण्डित प्रवर श्रीसुरतलालजीकी भी तद्विपक वैसी ही आज्ञा होनेसे, हम शान्तिनिकेतन आ पहुंचे। यहां विश्वभारतीके ज्ञानमय वातावरणने हमारे मनको एकदम उसी ज्ञानोपासनामें फिर स्थिर कर दिया और हमारी जो वह चिर संकल्पित भावना थी, उसको यथेष्ट समुत्तेजितकर दिया। साथ ही में, उस संकल्पको कार्यमें परिणत होनेके लिये, जिस प्रकारकी मनःपूत साधन-सामग्रीकी अपेक्षा, हमारे मनमें गूढ़ भावसे रहा करती थी, उससे कहीं अधिक ही विशिष्ट सामग्री, सच्चरित्र, दानशील, विद्यानुरागी श्रीमान् बहादुर-सिंहजी सिंघीके उत्साह, औदार्य, सौजन्य और सौहार्द द्वारा प्राप्त होती देख कर, हमने बड़े आनन्दसे इस सिंघी जैन ज्ञानपीठके संचालनका भार उठाना स्वीकार किया।

यद्यपि, प्रारंभमें हमने इस स्थानका, जैनवाङ्मयका अध्ययन-अध्यापन करानेकी दृष्टिसे ही स्वीकार किया; लेकिन हमारे मनस्त्रलमें तो वही पुराना संकल्प दटा हुआ होनेसे, यहां पर स्थिर होते ही, वह संकल्प फिर सहसा मूर्तिमान् होकर हमारे हृदयांगणमें नाचने लगा, और वही पुरानी ऐतिहासिक-सामग्री, जिसको हमने आज तक, मुँजीकी पुँजीकी तरह बड़े यत्नसे संचित रख कर बन्दी बना रखा है, हमारे मानसचक्षुके आगे खड़ी हो कर, कटाक्षपूर्ण टकटकी लगा कर ताकने लगी। हमारा व्यसनी मन फिर इस कामके लिये पूर्ववत् ही लालायित और उत्सुक हो उठा।

प्रसङ्ग पाकर हमने अपने ये सब विचार ज्ञानपीठके संस्थापक श्रीमान् बहादुरसिंह बापूसे कह सुनाये; और 'ज्ञानपीठ'के साथ एक 'ग्रन्थमाला'भी स्थापित कर जैन साहित्यके रत्नतुल्य विशिष्ट ग्रंथोंको, आदर्शरूपसे तैयार कर-करवा, प्रसिद्धिमें लानेका प्रयत्न होना चाहिए, इस बारेमें सहज भावसे प्रेरणा की गई। इन बातोंको सुनते ही सिंघीजीने, उसी क्षण, बड़े औदार्यके साथ, अपनी सम्पूर्ण सम्मति हमें प्रदान की और ऐसी 'ग्रन्थमाला'के प्रारंभ करनेका और उसके लिये यथोचित द्रव्यव्यय करनेका यथेष्ट उत्साह प्रकट किया। इसके परिणाममें, सिंघीजीके स्वर्गीय पिता साधुचरित श्रीमान् डालचन्दजी सिंघीकी पुण्यस्मृति निमित्त इस सिंघी जैन ग्रन्थमाला का प्रादुर्भाव हो कर, आज इसका यह प्रथम 'मणि'-केवल'मणि' ही नहीं 'चिन्तामणि'-पाठकोंके करकमलमें समर्पित हो रहा है।

इस ग्रंथके पूर्व संस्कारणादिका परिचय.

विदेशीय विद्वानोंमें, सबसे पहले इस ग्रन्थका परिचय, किन्लॉक फार्बस साहबको हुआ जिन्होंने गूजरातके इतिहासका रासमाला नामक सबसे पहला और अनेक बातोंमें अपूर्व ग्रन्थ लिखा। रासमाला के लिये ऐतिहासिक सामग्री इकट्ठी करनेका उपक्रम, जब फार्बस साहबने शुरू किया तब, प्रारम्भही में उन्हें वीरचन्द्र भण्डारी नामक एक शिक्षित जैन गृहस्थका अमूल्य सहकार मिल गया, जिसकी सहायतासे उन्हें गूजरातके पाटणके किसी जैनयतिजीके पास, प्रस्तुत ग्रन्थकी एक प्रति प्राप्त हो गई। रासमालाके पूर्वभागके प्रणयनमें प्रबन्धचिन्तामणिसे धतुत हुट सहायता ली

गई है इतना ही नहीं लेकिन उसका सारा ही सारभूत ऐतिहासिक कलेवर प्रायः इसी ग्रन्थके आधार पर खड़ा किया गया है।

फार्वस साह्यको जो पोथी पाटणसे मिली थी वह उन्होंने बम्बईकी 'फार्वस साहित्य समा'को भेंट दे दी लेकिन पीछेसे वह पोथी वहाँसे लुप्त हो गई। बम्बई सरकारने जब, अपना पुरातन साहित्यके अन्वेषण और संग्रह-करणका कार्य शुरु किया, तब डॉ० व्युल्हर और प्रो० पीटर्सनको इस ग्रन्थकी प्राप्ति करनेकी वडी उत्कंठा हुई। बहुत कुछ परिश्रम करनेके बाद, सन् १८७४ में भटनेरके जैनग्रन्थमण्डारमें; इस ग्रन्थकी १ प्रति डॉ० व्युल्हरके देखनेमें आई, जिसकी सुरन्त नकल करवा कर उन्होंने लंडनकी इन्डिया ऑफिस लाइब्रेरीको भिजवा दी। सन् १८८५ में, प्रो० पीटर्सनको इसकी १ प्रति प्राप्त हुई जिसके बारेमें, उन्होंने, अपनी पुस्तकविषयक रोज वाली दूसरी रीपोर्ट (पृ० ८६-८७) में इस प्रकार, इस पर, उल्लेख किया है—

“इस प्रकार जल्दीमें किये गए इन उल्लेखोंके अंतमें, कहना चाहिए कि—वर्षके आखिरी भागमें, मेरतुद्वारचित प्रग्रन्थचिन्तामणि ग्रंथकी १ प्रति प्राप्त करनेमें मैं सफल हुआ हूँ। यह महत्त्वका ऐतिहासिक ग्रन्थ बड़ा उपयोगी है। अपने ग्रन्थसंग्रहमें इस ग्रन्थकी वृद्धि करनेका बहुत समयसे हमारा प्रयत्न रहा।” इत्यादि।

यह प्रति बम्बई सरकारके ग्रन्थसंग्रहमें—जो वर्तमानमें, पूनाके भांडारकर प्राच्यविद्यासंशोधन मंदिरमें, सुरक्षित है—अद्यापि विद्यमान है।

इसके सिवा, डॉ० व्युल्हरको एक और प्रति, उमाशंकर याज्ञिक नामके गूजरातके किसी शास्त्री द्वारा प्राप्त हुई, जिसकी भी नकल करवा कर, उन्होंने उक्त इन्डिया ऑफिस लाइब्रेरीमें भिजवा दी।

पीटर्सन साहब द्वारा प्राप्त हुई उक्त पूनावाली प्रतिको देखकर, गूजरातके पं० रामचन्द्र दीनानाथ शास्त्रीको, जो पीटर्सन साहबके निरीक्षणमें सहायक रूपसे काम करते थे, इस ग्रन्थको मुद्रित कर प्रकाशित करने की इच्छा हुई। प्रयत्न करनेसे उनको, उक्त प्रतिके सिवा, दो-तीन अन्य प्रतियां भी जैन उपाश्रयोंसे मिल गई थीं जिनका आभय ले कर उन्होंने आपना संस्करण, विक्रम संवत् १९४४ में, प्रकट किया। रामचन्द्र शास्त्रीने इस ग्रन्थका गूजराती भाषान्तर भी तैयार किया और उसको भी सं० १९४५ में छपाकर प्रसिद्ध किया।

इतिहासकी दृष्टिसे इस ग्रंथका बड़ा महत्त्व होनेसे, इसका इधेजी भाषामें अनुवाद करनेकी आवश्यकता डॉ० व्युल्हरको मालूम थी; इस लिये उन्होंने, संस्कृत ग्रंथके इंग्रेजीमें अनुवाद करनेवाले सिद्धहस्त विद्वान् प्रो० सी. एच्. टॉनी. एम्. ए. को, इसका अनुवाद करनेकी प्रेरणा की। वदनुसार टॉनी साहबने बड़े उत्साहसे इस ग्रंथका सन्पूर्ण इंग्रेजी अनुवाद तैयार किया, और कलकत्ताकी एसियाटिक सोसायटी ऑफ बंगालने उसे प्रकाशित किया।

टॉनी साहबका मुख्य आधार, उक्त रामचन्द्र शास्त्रीद्वारा प्रकाशित आवृत्ति पर ही रहा, परंतु उन्होंने उपर्युक्त डॉ० व्युल्हरवाली तथा प्रो० पीटर्सनवाली हस्तलिखित प्रतियोंका भी कुछ कुछ पुनरुपयोग किया और कहीं कहीं ठीक अर्थानुमानान प्राप्त करनेकी चेष्टा की। टॉनी साहबके मुकाबलेमें, रामचन्द्र शास्त्रीका गूजराती भाषान्तर सर्वथा निरुपयोगी और असम्बद्धप्रयत्न मालूम देखा है।

प्रस्तुत आवृत्तिके सम्पादनमें प्रयुक्त सामग्री.

जिन प्रतियोंका उपयोग हमने इस आवृत्तिमें किया है उनका संक्षेपपूर्वक परिचय इस प्रकार है।

(1) A अहमदाबादके डेटाका उपाश्रय नामक प्रसिद्ध जैन उपाश्रयमें सुरक्षित जैन ग्रंथमण्डारणी संपूर्ण प्रति। [दिव्या नं. ३०; प्रति नं. ३४] इसको हमने A अक्षरसे संकेतित किया है। इस प्रतिके ५३ पत्र हैं जो दोनों पक्ष लिये हुए हैं। प्रतिके अन्तमें इस प्रकार संक्षिप्त पुष्पिका छेद है—“सं० १५०९ वर्षे काशुणमुनि ९ पार एवी
प्रकरण. 3

पठता लयी: ॥ छ ॥ "उनमो विना [य] काय ॥" लिपिकार कोई अजैन पठता नामक मालूम देता है। लिपि जैननागरी है और अक्षर सुवाच्य तथा सुन्दर है। पाठ भी प्रायः शुद्ध है।

(२) B अहमदाबादके उसी उपाश्रयकी दूसरी अपूर्ण प्रति। [डिब्बा नं. ५१, प्रति नं. ३५] इसका निर्देश हमने B अक्षरसे किया है। यह प्रति थोड़ी सी अपूर्ण है। इसके कुल ७१ पत्र हैं। अन्तके दो-एक पत्र नष्ट हो गये हैं, जिससे प्रस्तुत आवृत्तिके पृष्ठ १२१ की ५ वीं पंक्तिके पश्चात्से लेकर अन्ततकका मंत्रभाग इसमें अनुपलब्ध है। इस प्रतिका यह अन्तभाग प्रायः तीन सौ वर्ष पहले ही नष्ट हो गया मालूम देता है। क्यों कि इसके विद्यमान अन्तके पत्र (७१) की अन्तिम पंक्तिके नीचे यह पद्य लिखा हुआ है—

संविभ्रेनान्विपदा तपगणपतिविजयसेनसूरीणाम् । श्रीरामविजयकृतिना चिक्कोशे प्रतिरियं मुक्ता ॥

इस पद्यका अर्थ यह है कि—तपागण (तपागच्छ) पति आचार्य विजयसेनसूरिके संविभ्र शिष्य श्रीरामविजयने यह प्रति ज्ञानकोश (ग्रन्थभण्डार) में रक्खी।

तपागच्छीय पट्टावलियोंके अनुसार विजयसेनसूरिका स्वर्गवास विराम संवत् १६७१ में हुआ, अतः उनके शिष्य रामविजय प्रायः उसी समयमें विद्यमान होने चाहिये यह स्वतः सिद्ध है।

- अन्तिम पत्र अनुपलब्ध होनेसे इस प्रतिके लिखे जानेके समयके बारेमें कोई निश्चित विचार नहीं किया जा सकता; तो भी प्रतिकी स्थिति देखते हुए मालूम होता है कि यह प्रति भी करीब ५०० वर्ष जितनी पुरानी जरूर होगी। इस प्रतिका पाठ यद्यपि अष्टद्विबहुल है; तो भी कहीं कहीं इसका लेख बहुत शुद्ध और उपयुक्त मिल जाता है। इस प्रतिका किसीने पीछेसे कहीं कहीं संशोधन भी किया है और कई जगह पत्रोंके पार्श्वभागमें कुछ श्लोकादि भी लिख दिये हैं।

(३) P पाटणके सागराच्छके उपाश्रयमें संरक्षित ग्रन्थभण्डारकी संपूर्ण प्रति। पत्र संख्या ८४। प्रथम पत्र और अन्तिम पत्रका एक-एक पार्श्व विलुप्त फोरा। इस प्रतिका नामनिर्देश हमने P अक्षरसे किया है। अन्तमें लेखकादिका सूचन करनेवाला कोई उल्लेख नहीं है। पत्रादिकी अवस्था देखते हुए कमसेकम ३-४ सौ वर्षकी पुरानी तो यह होगी ही। लेकिन, जिस आदर्श परसे यह प्रति नकल की गई है वह आदर्श बहुत पुरातन मालूम देता है। सम्भवतः वाहपत्रमय ही। क्यों कि इस प्रतिमें बहुतसी जगह विनष्टीभूत शब्दांश या पंक्त्यांश सूचित करनेके लिये इस प्रकारकी अक्षरशून्य रेखायें रख दी गई हैं जिनका तात्पर्य यह है कि जिस आदर्श परसे यह नकल की गई है उसमें वे शब्द जीर्ण-शीर्णोंदिके कारण नष्ट-भ्रष्ट होगये होने चाहिए। इस प्रतिके पाठभेदादिके संबंधमें आगे पर लिखा गया है।

(४) P० पूना, भांडारकर प्राच्यविद्यासंशोधन मंदिरमें सुरक्षित, राजकीय मंत्रसंग्रह—जो पहले टेकन कॉलेजमें रक्षित होनेसे, टेकनकॉलेज-संग्रह कइलावा था—की यह प्रति जिसका त्रिक ऊपर पीटर्सन साहयके उल्लेखके साथ हुआ है। इसका संग्रह नंबर ६१७, सन् १८८५-८६ है। पत्र संख्या ८१। इसके अन्तमें कोई लेखकारिका नाम नहीं है। प्रति बहुत पुरातन नहीं मालूम देती। अनुमानतः २००-२५० वर्ष जितनी पुरातन होगी। इसका सूचन हमने P० अक्षरसे किया है।

(५) D शाही रामपन्ड दानानायने सं० १९४४ में, पम्बईसे इस मंत्रपत्र जो संस्करण प्रकट किया उसको हमने D संज्ञाने निर्दिष्ट किया है।

Da, Dh, Dc, Dd. रामपन्ड शाहीने अपने संस्करणमें मुख्यतया ऊपर नं. ४ में उल्लिखित पूनावासी प्रतिका ही उपयोग किया है; लेकिन कुछ और भी सुदृष्ट और संदिग्ध ऐसी दो-तीन प्रतियां उनको मिलीं थीं जिन परसे उन्होंने कुछ पाठभेद संग्रह करनेका अव्यवहित उद्योग किया था और इन प्रतियोंकी रुढ़ीने A, B, C, D आदि संज्ञायें

रक्खी थीं। इन प्रतियोंके पाठोंको भी हमने कहीं कहीं संगृहीत किया है और उनका क्रमानुसार Da, Db, Dc, Dd, इत्यादि अक्षरोंसे निर्देश किया है।

(६) Pa पाटणके संवके भण्डारकी [डिब्बा नं. ५०, प्रति नं. ८] एक प्रति जिसमें सिर्फ प्रबन्धचिन्तामणिगत 'मुंजभोजप्रबंध' लिखा हुआ है। वास्तवमें यह प्रति है तो राजशेखरसूरिरचित 'प्रबन्धकोप' की, लेकिन इसके अन्तमें प्रबन्धचिन्तामणिका उक्त प्रबन्ध भी लिखा हुआ है। इस प्रतिकी कुल पत्र संख्या १०५ हैं जिसमें १ से ९१ पत्र तक प्रबन्धकोप लिखा हुआ है और शेषके पत्रोंमें उक्त प्रबन्ध है। यह प्रति विक्रम संवत् १४५८ में लिखी गई थी। इसके अन्तका पुष्पिका लेख इस प्रकार है—

“इति श्रीमेरुद्वाराचार्यविरचिते प्रबन्धचिन्तामणी श्रीभोजराजश्रीमीमभूपयोर्नावावदातवर्णनो नाम द्वितीयः प्रकाशः ॥ छ ॥ प्र० ४६४ ॥ श्रीः ॥ छ ॥ संवत् १४५८ वर्षे प्रथम भाद्रपदशुद्धि ११ एकादश्यां त्रिंशौ बुधवारे श्रीसागरतिलकसूरिणा स्वशिष्यपठनाथै श्रीअणहिलपुरपत्तने प्रबन्धानि राजशेखरसूरिविरचितानि आलिखिते ॥”

यह प्रति प्रायः सुद्ध और बहुत सुन्दर अक्षरोंमें लिखी हुई है। इसका उपयोग हमने मुंज और भोजप्रबन्धवाले भागमें किया और इसे Pa अक्षरसे सूचित किया है।

(७) Pb पत्राके उक्त राजकीय संग्रहमें, नं. ४५०, सन् १८८२-८३, की एक प्रति है जिसमें सिर्फ इस ग्रंथका द्वितीय प्रकाश-भोज-भीमभूपवर्णन नामका-लिखा हुआ है। इसके प्रान्तमें लेखक आदिका कुछ निर्देश नहीं है। अनुमान ३०० वर्ष जितनी पुरातन होगी। इसके कुल पत्र १९ हैं जिनमें १२ वां पत्र अप्राप्त है। इसका पाठ साधारण है लेकिन प्रबन्धान्तर्गत वर्णनोंका क्रम-विपर्यय और न्यूनताधिक्य बहुत अधिक पाया जाता है। इसका सूचन हमने Pb के संकेतसे किया है।

(८) इस ग्रन्थके आदिके दो प्रकाशवाली १ प्रति, पाटणके तपागच्छके भण्डारमेंसे मिली [डिब्बा नं. ५७, प्रति नं. ५७] जिसके कुल १६ पत्र हैं। यह प्रति सं० १५२० की लिखी हुई है। इसका अन्तिम पुष्पिका लेख इस प्रकार है—

“संवत् १५२० वर्षे श्रावणशुद्धि १३ दिने तपागच्छनायक श्रीलक्ष्मीसागरसूरिशिष्य पं० ज्ञानहर्षगणिपादानां सा० सोनाकेन भा० रुड्डी प्रमुत्त कुटुंबयुक्तेन श्रीसिद्धांतभक्त्या लिखापितं ॥ छ ॥ श्रीसंघस कल्याणमस्तु ॥ छ ॥ श्रीः ॥”

इस प्रतिका पाठ प्रायः A आदर्शके समान है इस लिये इसको हमने कोई खास संज्ञा नहीं दी और सम्पादनमें कोई विशेष सहायता भी इससे नहीं ली गई।

(९) पाटणके ऊपरवाले ही भण्डारमेंसे, पत्र संख्या १७ की एक प्रति [डिब्बा नं. ६६, प्रति नं. ११२] जिसमें, उपयुक्त Pa आदर्शकी समान, सिर्फ मुंज-भोजप्रबन्धका हिस्सा लिखा हुआ है। इसका पाठ भी ऊपरवाले नं. ८ में सूचित आदर्शके समान ही पाया गया; इस लिये इसका भी कोई नामनिर्देश करना आवश्यक नहीं समझा।

(१०) प्रो० सी. एच्. टॉनीने जो इस ग्रंथका द्वितीय भाषांतर किया है उसमें उन्होंने, मूल ग्रंथके पाठका संशोधन करनेका भी कुछ प्रयत्न किया है; और शाकी रामचन्द्रकी मुद्रित जायृत्तिके साथ, पुरावाली P प्रतिका तथा लंडनकी इन्टिया ऑफिसकी डॉ० व्युत्तरवाली प्रतियोंका भी उपयोग कर कुछ पाठभेद, अपनी पुस्तककी पाद-टिप्पनीयोंमें च्दत किये हैं। लेकिन ये सब पाठभेद प्रायः हमारे इन संगृहीत आदर्शोंमें आ जाते हैं इस लिये हमने उनका दृष्ट संकेतके साथ कोई निर्देश करना उपयुक्त नहीं समझा।

प्राप्त आदर्शोंका वर्गीकरण.

इस प्रकार हमारे पास जो यह आदर्श-सामग्री उपस्थित हुई उसका परीक्षण करने पर हमें इसके ४ वर्ग मान्य दिये। १ ला वर्ग, A आदर्शका है जिसकी समानता प्रायः P₀, D, D_a और D_c आदर्शोंमें पाई जाती है।

२ रा वर्ग, B आदर्शका है जिसकी समानता Db और Dd आदर्शोंके साथ है। ३ रा वर्ग, Pa और Pb का; और ४ था वर्ग, P का है।

इन वर्गोंमेंसे पहले और दूसरे वर्गमें तो परस्पर विशेष करके कुछ शब्दों और प्रतिशब्दोंका ही पाठभेद है और कुछ थोड़ेसे पद्योंकी न्यूनाधिकता मिलती है। ३ रा वर्ग, भोजप्रबन्धवाले प्रकरणोंमें कुछ विशेष रूपसे भेद प्रदर्शित करता है। इसमें भी Pa आदर्शकी अपेक्षा Pb आदर्श अधिक भिन्न है। इसमें कई प्रकरण, अन्यान्य आदर्शोंकी अपेक्षा आगे-पीछे लिखे हुए मिलते हैं इतना ही नहीं परंतु वे न्यूनाधिकरूपमें भी मिलते हैं।

P सञ्ज्ञक आदर्शकी विशेषता.

४ था वर्ग जो P आदर्शका है वह एक विषयमें सबसे भिन्नता और विशिष्टता रखता है। इस आदर्शमें सिद्धराज, कुमारपाल, वस्तुपाल-तेजपाल और अन्यान्य व्यक्तियोंके प्रशंसात्मक जो पद्यसमूह-सोमेश्वरदेव रचित कीर्तिकौमुदी नामक काव्यमेंसे-तत्तत्स्थलों पर, उद्धृत किया गया है वह अन्य किसी भी आदर्शमें उपलब्ध नहीं है। इन पद्योंकी संख्या कोई सब मिला कर १२० है। इतनी बड़ी पद्यसंख्याका इसमें प्राप्त होना; और, दूसरे सब आदर्शोंमें उसका सर्वथा अभाव मिलना; एक बहुत बड़ी समस्या उपस्थित करता है। क्या ये पद्य स्वयं मंथकारने, पहले या पीछे, उद्धृत किये हैं या किसी अन्य लेखक द्वारा ये प्रक्षिप्त हैं? मंथकार स्वयं यत्र तत्र ऐसे बहुतसे पद्योंका अवतरण करनेमें खूब अभ्यस्त हैं, यह तो, उनके इस ग्रंथका अघलोकन मात्र करने ही से, निर्विवादरूपसे, मान लेना पड़ता है। सोमेश्वरदेवकी कीर्तिकौमुदीमेंसे भी इसी प्रकार उद्धृत किये हुए दो-एक अन्य पद्योंका अवतरण, (देखो पृ० ४८, और ६३) और और आदर्शोंमें भी दिखाई देनेके कारण, मंथकारके सन्मुख कीर्तिकौमुदी काव्य भी रखा हुआ होगा, इस बातको मान-लेनेमें भी कोई आपत्ति नहीं दिखाई देती। तो क्या ये सब पद्य भी उन्होंने ही अवतारित किये हैं? अगर उन्होंने ही ने किये हैं तो फिर, केवल इस आदर्शको छोड़ कर, और और आदर्शोंमें भी ये क्यों नहीं मिलते? कोई विशेष साधन जब तक प्राप्त नहीं हो सकता, तब तक इस प्रश्नका निश्चित उत्तर देना अशक्य है। तो भी एक अनुमान जो हमें हो रहा है उसे पाठकोंके जाननेके लिये यहां निर्दिष्ट कर देते हैं। जैसा कि हम ऊपर, इस P प्रतिका परिचय देते हुए लिख आये हैं, कि यह प्रति, जिस आदर्श परसे उतारी गई है वह आदर्श बहुत पुराना होना चाहिए। अतः आदर्शके प्राचीन होनेमें तो हमें विश्वसनीय आधार प्राप्त होता है। इस प्राचीनत्वसे हमारा अमिश्रित स्वयं मंथकारके समसामयिकत्वसे है। यदि यह प्रति, जैसा कि हम अनुमान करते हैं, ३-४ सौ वर्ष जितनी पुरानी है; तो, इसका मूल आदर्श, जो उस समय जीर्ण दशामें विद्यमान होना चाहिए, कमसे कम वह भी ३-४ सौ वर्ष जितना पुरानत होना चाहिए। यदि यह बात ठीक हो तो उस प्राचीन आदर्शका समय उतना ही पुरानत हो जायगा जितना मंथकार मेरुतुह्यार्च्यका है। मेरुतुह्यार्च्यको प्रबन्धविन्तामणिरी रचना समाप्त किये आज ६२८-२९ वर्ष हुए। हमारे अनुमानके सुताधिक उक्त प्राचीन आदर्शको भी इतने वर्ष तो सहज हो सकते हैं। इससे हम यह अनुमान करनेके लिये अनुमेरित होते हैं कि, इस आदर्शका जो मूल आदर्श होगा वह स्वयं मेरुतुह्यार्च्यका, वह आदर्श होगा, जिसे या तो उन्होंने सबसे पहले तैयार किया हो; या सबसे पीछे तैयार किया हो। सबसे पहले तैयार करनेका तात्पर्य यह, कि पहले पहल मंथकारने, जब मंथकी रचना की, तब उन्होंने प्रसंगप्राप्त कीर्तिकौमुदीके ये सब पद्य, ग्रन्थगत वर्णनमें बहुत उपयुक्त समझकर, विपुलताके साथ उद्धृत कर लिये; लेकिन पीछेसे मंथका पुनः संशोधन करते समय, इतने पद्योंका, एक साथ एक ही ग्रंथमेंसे उद्धरण करना मनमें टीरु न जंचा हो इस लिये उन्हें छोड़ कर, उस संशोधित आवृत्तिकी, और और नकलें करवाई गईं हों और उन्हींका सर्पत्र प्रचार किया गया हो। यह मूल प्रयमादर्भ कहीं भण्डारमें ज्यों का त्यों पड़ा रहा हो, जिसके नाशकालमें, इन विद्यमान P आदर्शके लेखकने उसका पुनरवधार कर, इस रूपमें, उसे चिरजीवी बना दिया हो। दूसरा विकल्प जो

यह कि—या सबसे पीछे इस आदर्शकी सृष्टि हुई हो; वो उसका कारण यह हो सकता है कि पहला आदर्श जो ठीक तैयार हुआ उसकी अनेक नकलें तैयार हो कर सर्वत्र प्रचारमें आगई हों; और फिर पीछेसे, बहुत कुछ समयके बाद, ग्रंथकारने ग्रंथके कलेबरको विशेष पुष्ट बनानेके लिये, ये सब पद्य अपनी कोईएक प्रतिमें प्रविष्ट कर उसका एक नवीन और परिवर्द्धित संस्करण बनाना चाहा हो; लेकिन उसका कोई विशेष प्रचार न होकर वह ज्यों कि ल्यों भण्डारहीमें पड़ी रही हो और उपर्युक्त अनुमानानुसार, P आदर्शके लेखकने उसका यह पुनरवतार कर लिया हो। इन दोनों विकल्पोंमेंसे कौन विकल्प विशेष बलवान् हो सकता है इसके लिये भी हमें कुछ कल्पना हुई है, लेकिन उसका यहां पर विवेचन करना ब्यावह गौरवरूप हो जायगा, इस लिये आगेके भागमें यथाप्रसङ्ग उसका भी दिग्दर्शन करा दिया जायगा। इससे एक यह खास बात भी सूचित होती है, कि दोनों विकल्पोंमेंसे यदि कोईएक विकल्प भी ठीक हो सकता है, तो उस परसे, इस P आदर्शका मूलादर्श स्वयं ग्रंथकारका एक आदर्श था, यह प्रमाणित हो सकता है।

इस P आदर्शकी नकल उतारने वालेने, पुरातन आदर्शकी लिपिको ठीक ठीक नहीं समझनेके कारण, अक्षरांतर करनेमें बहुत भूलें कीं हैं जिससे इसका पाठ बहुत कुछ अशुद्ध बन गया है; तो भी जहां अन्य आदर्शोंमें भ्रष्ट पाठ मिलता है या अयथोपयुक्त शब्द दिएगई देते हैं, वहां इस प्रतिमें बहुत शुद्ध पाठ और समुचित शब्द उपलब्ध होते हैं। यह बात भी इस आदर्शके विशिष्ट संशोधित होनेकी सूचना देती है।

पाठभेदोंके संग्रह करनेकी पद्धति.

पाठभेदोंके संग्रह करनेकी हमारी पद्धति यह है, कि व्याकरण या भाषाकी दृष्टिसे जो शब्द शुद्ध मालूम देते हैं उन्हीं शब्दोंका हम संग्रह करते हैं। सर्वथा अशुद्ध शब्दोंका या व्याकरणकी दृष्टिसे अपरूप पाठोंका, जैसा कि पश्चिमीय विद्वान् करते रहते हैं, हम संग्रह नहीं करते। अर्थात्सन्धानसे असंगत मालूम देने पर भी यदि व्याकरणकी दृष्टिसे शब्दप्रयोग शुद्ध मालूम देता है तो उसे हम पाठभेदके रूपमें संगृहीत कर लेते हैं। हां, जहां कहीं पाठमें बहुत कुछ गड़बड़ी मालूम दे और अर्थसंगति ठीक न लगे, वहां हम, ऐसे सर्वथा अशुद्ध शब्दोंको और भ्रष्टरूपोंको भी पूर्णरूपसे संगृहीत कर लेते हैं। देश्य विशेषणामोंके शुद्ध अशुद्ध सब ही रूपोंका संग्रह करना आवश्यक समझते हैं।

हमारे इस संस्करणमें मुख्य आधारभूत A, B और P आदर्शके आदि और अन्तके पत्रोंका हाफटोन चित्र बनाकर इस पुस्तकके साथ लगाये जाते हैं, जिससे पाठकगण, इन पुरातन आदर्शोंकी अक्षरावृत्ति-आदिका दर्शन भी प्रत्यक्षतया कर सकेंगे।

इस ग्रंथकी सम्पूर्ण संकलना कैसी होगी; और कौन कौन भागमें क्या क्या विषय रहेंगे; इसके लिये एक पृथक् पृष्ठपर पूरा विवरण दे दिया गया है जिसके अवलोकनसे पाठकोंको आगेके भागोंका किंचित् विषय-परिचय हो सकेगा।

अन्तमें, अहमदाबादके डेलोके भण्डारके तथा पाटणके भण्डारोंके संरक्षकोंका, जिनके द्वारा हमको यह सामग्री प्राप्त हो सकी है, कृतज्ञतापूर्ण उपकार मान कर, इस 'किंचित् प्रासाविक'को पूर्ण करते हैं।

वि० सं० १९८८, तांबचारिक पत्र.

विश्वभारती. शान्तिनिकेतन। }

जिन विजय

॥ सिंधीजैनग्रन्थमालासम्पादकप्रवास्तिः ॥

स्वस्ति श्रीभेदपाठाख्यो देशो भारतविश्रुतः । रूपाहेयैति सन्नामी शुक्ति तत्र सुस्थिता ॥
सदाचार-विचाराम्यां प्राचीनवृषतेः समः । श्रीमच्चतुरसिंहोञ्ज राठोडान्वयभूमिपः ॥
तत्र श्रीवृद्धिसिंहोऽभूत् राजपुत्रः प्रसिद्धिमान् । क्षात्रधर्मवने यश्च परमारकुलाग्रणीः ॥
मुञ्ज-भोजमुखो भूया जाता यस्मिन्महाकुले । किं वण्यते कुलीनत्वं तत्कुलजातजनमनः ॥
पत्नी राजकुमारीति तस्याभूद् गुणसंहिता । चातुर्य-रूप-सावर्ण्य-सुशास्त्रसौजन्यभूमिता ॥
क्षत्रियाणीप्रभाषणं शौर्यदीप्तमुखाकृतिम् । यां दृष्ट्वैव जनो मेने राजन्वकुलजा त्वियम् ॥
सतुः किमनसिहाख्यो जातस्योरातिप्रियः । रणमल्ल इति ह्यनद् यचाम जननीकृतम् ॥
श्रीदेवीहंसनामात्र राजपुत्र्यो यतीश्वरः । ज्योतिर्मपज्यविद्यानां पारगामी जनप्रियः ॥
वद्योत्तरशताब्दानामासुर्यस्य महामतेः । सचासीद् वृद्धिसिंहस्य प्रीतिश्रद्धास्यदं परम् ॥
तेनायाप्रतिभेरेणा स तत्सतुः स्वसन्निधौ । रक्षितः, शिक्षितः सम्यक् कृतो जैनमतानुगः ॥
दौर्भाग्यात्तच्छिष्योर्वाच्ये गुरु-तातौ दिवंगतौ । मुग्धीभूय ततस्तेन त्यक्तं सर्वं श्रद्धादिक्म् ॥

तथा च-

परिग्रन्थाय देशेषु संसेव्य च बहून् नरान् । दीक्षितो मुण्डितो भूत्वाऽऽचारान् सुदुष्करा
ज्ञातान्यनेकशास्त्राणि नानाधर्ममतानि च । मध्यस्थवृत्तिना येन तत्त्वतत्त्ववेषिणा ॥
अधीता विविधा भाषा भारतीया सुरोपकाः । अनेका लिपयोऽप्येवं श्रद्ध-नूतनकालिकाः ॥
येन प्रकाशिता नैका ग्रन्था निद्वयसंश्रिताः । लिखिता बहवो लेखा ऐतिह्यतथ्यगुम्फिताः ॥
यो बहुभिः सुविद्वद्भिस्त्रन्मण्डलैश्च सङ्गतः । जातः स्वान्धसमाजेषु गाननीयो गनीविणाग् ॥
यस्य तां विश्रुतिं ज्ञात्वा श्रीमद्गान्धीमहात्मना । आहूतः सादरं पुण्यपत्तनात्सयमन्यदा ॥
पुरे चाहम्मदाबादे राष्ट्रीयशिक्षणालयः । विद्यापीठमिति ख्यातः प्रतिष्ठितो यदाऽभवत् ॥
आचार्यत्वेन तत्रोचैर्निवृत्तो यो महात्मना । विद्वज्जनकृतछापे पुरातत्त्वाख्यमन्दिरे ॥
चर्पाणामष्टकं यावत् सम्पूज्य तत्सदं ततः । गत्वा जर्मनराष्ट्रे यस्तत्संस्कृतिमधीतवान् ॥
तत आगत्य सैह्यो राष्ट्रकार्ये च सक्रियम् । कातवासेऽपि सम्प्राप्तः येन स्वराज्यपत्तिम् ॥
क्रमात्समाद् विनिर्मुक्तः प्राप्तः शान्तिनिकेतने । विश्ववन्द्यकवीन्द्रश्रीरवीन्द्रनाथभूमिपति ॥
सिंधीपदयुतं जैनज्ञानपीठं यदाश्रितम् । स्थापितं तत्र सिंधीश्रीलालचन्द्रस्य सतुना ॥
श्रीबहादुरसिंदेन दानवीरिण धीमता । स्युत्सर्गं निजतातस्य जैनज्ञानप्रसारकम् ॥
प्रतिष्ठितश्च यस्यस्य पदेऽपिष्ठातुसञ्ज्ञके । अध्यापयन् वरान् सिन्धान् शोधयन् जैनवान्प्रयम् ॥
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंधीकुलेकेतुना । स्वपितृथेयसे चैषा ग्रन्थमाला प्रकाशयते ॥
विद्वज्जनकृताहादा सचिदानन्ददा सदा । चिरं गन्दत्वियं लोकं जिननिवभारती ॥

श्रीमेस्तुङ्गाचार्यविरचितः

॥ प्रबन्धचिन्तामणिः ॥

करतलेन' संस्पृश्य, हा दैवमित्युदीरयन् घाते पातिते' सति दुर्गतो यथाप्रास्या रत्नानिलमते' । स
 वृत्तान्तममुं तस्मात्सम्पगवगम्य विक्रमेण तद्दैन्यं कारयितुमक्षमस्तान्युपकरणानि सहादाय'
 रत्नखननार्थं खनीमध्ये प्रहारोद्यतं विक्रममभिदधे—'यत्' कश्चिदवन्त्याः समागतो वैदेशिकः 'स्र-
 गृहकुशलोदन्तं वृष्टो भवन्मातुः पञ्चत्वमाचख्यौ' । तत्तत्सवप्रशूचीनिभं वचो निशम्य ललाटं
 5 करतलेनाहस्य, हा दैवमित्युचरन् खनित्रं करतलाचिक्षेप । तेन खनित्राग्रेण विदारितायां सुवि
 देदीप्यमानं सपादलक्षमूल्यं रत्नं प्रादुरासीत् । 'भट्टमात्रस्तादाय विक्रमेण सह प्रत्यावृत्तः ।
 तच्छोकशङ्कुशङ्कापनोदाय' खनीवृत्तान्तज्ञापनपूर्वं तत्कालमेव मातुः कुशलमुक्त्वात् । विक्रमः"
 सहजां लोलभतां विस्पृश्य भट्टमात्रस्य कुधा तत्कराद्रत्नमाच्छिद्य पुनः खनी कण्ठे प्रासः ।

२. धिग् रोहणं गिरिं दीनदारियत्रणरोहणम्" । दत्ते हा दैवमित्युक्ते रत्नानर्थिजनाय यः ॥ २

10 इत्युदीर्य सकललोकप्रत्यक्षं तत्रैव तद्रत्नमुत्सृज्य पुनर्देशान्तरं "परिभ्राम्यन्नवन्तिपरिसरे" प्राप्तः ।
 पदुपदहध्वनिमाकर्ष्य "वृत्तान्तमवबुध्य च तं ह्युसवान् । तेन समं स राजमन्दिरे सभायातः ।
 तस्मिन्नेवाष्ट्रे सुहृत्तं अहोरात्रप्रमिते राज्ये सचिवैरभिपिक्तो दीर्घदर्शितयेति दध्यौ—यदस्य
 राज्यस्य" प्रवलः" कोऽप्यसुरः" सुरो वा क्रुद्धः सन् प्रतिदिनमेकैकं नृपं संहरति । नृपाभावे च"
 देशविनाशं करोति । अतो भक्त्या" शक्त्या वा तदनुनयः समुचित इति—नानाविधानि भक्ष्यभो-
 15 ज्यानि" निर्माप्य," प्रदोपसमये चन्द्रशालायां सर्वमपि सज्जीकृत्य, निशारात्रिकावसरानन्तर-
 मङ्गरक्षेत्रपेस्तत्र भारशङ्कुलायां निहितपल्पङ्के निजपद्दुकूलाच्छादितमुच्छीर्षकं नियोज्य स्वयं
 प्रदीपच्छायामाश्रितः" कृपाणपाणिर्धैर्यनिर्जितजगत्रयो दिग्गवलोकनपरो यावद्वास्ते; तावन्महा-
 निशीथसमये वातायनद्वारेण प्रथमं धूमम्, ततो ज्वालाम्, ततः साक्षात्प्रेतप्रतिरूपमिव कारलं
 20 वेतालमालोकितवान् । स च बुभुक्षाक्षामकुक्षिस्तानि भोज्यानि यहच्छयोपभुञ्ज्य, गन्धद्रव्यैश्च
 स्वशरीरं विलिप्य, ताम्बूलाखादनेनै परितुष्टस्तत्र पल्पङ्के समुपविश्य श्रीविक्रमं प्राह—'रे मनुज !
 अहमग्निवेतालनामा देवराजप्रतीहारतया प्रतीर्तः प्रतिदिनमेकैकं नृपं निर्हन्मि । किं तु" तवा-
 नया "भक्त्या प्रीणितेन मयाऽभयदानपूर्वं तव राज्यं प्रदत्ताम् । परमेतत्पद्मद्वयभोज्यानि" मम
 सदैवोपढौकनीयानि" । इत्यमुभाम्यामपि" प्रतिपन्ने कियत्यपि गते काले श्रीविक्रमेण राज्ञा
 निजमायुः वृष्टः—'नाहं वेदि, किं तु स्वस्वामिनं विज्ञप्य" भवन्तं ज्ञापयिष्यामि' इत्युक्त्वा
 25 गतः । पुनरन्यस्यां निशि समेतः—'महेन्द्रेण त्वं" सम्पूर्णवर्षशतायुरादिष्ट' इति तं जगौ । स

1 A करतलेन । 2 A पतिते । 3 Da समादाय; Db आदाय । 4 Da तात कश्चिद्; Db देवः कश्चिद्; B हतः
 क० । 5 AD स्रगृहे । 6 Db आदौ पुरसाद्रास्याद्रे 'भागेन किं न घटते यतः—

(१) यद्यपि वृत्तमुक्तशतः प्रयाति निरिक्तदरान्तरेषु नरः । करकलितदीपकलिका तथापि लक्ष्मीलमनुसरति B' एतावानपि कः पादः ।
 7 B स भट्ट० । 8 B शोकशङ्कापनोदाय; Da-b शोकापनोदाय । 9 AB ज्ञापना० । 10 Da विक्रमसदानेन । 11 Da मन्त्रोपणं ।
 12 B ० भ्रमद्व० । 13 D परिसरे; B ० देशपरिसरे । 14 A B सं वृष्टा० । 15 Db राज्ये; B राजा । 16 B सार्धबलः ।
 17 B कोपि ज्युरः सुरो वा; P कोपि सुरो अनुरो वा । 18 D 'च' नास्ति । 19 A 'नक्त्या' नास्ति; B द्यशरात्रकात् वा; Da-b
 यथाशक्त्या भक्त्या वा । 20 P भक्ष्यसादानि । 21 P तियाप्य; Dc निर्माय । 22 D ० वृत्तसत्र । 23 AP वैश्विः ।
 पद्व० । 24 A ० मुत्तोरपकं । 25 AD माधित्य । 26 B निर्जिततयविजयो । 27 करालवेतालं । 28 A मुंष ।
 29 B ० खादेन । 30 B मनुष्य; P स्तुष्टा । 31 P देवराजेन । 32 P विहितः । 33 BP इति । 34 BP 'विष्ट'
 नास्ति । 35 BP उद्यन्तमभया । 36 Da-b ० पद्व० । 37 BP ० भोग्यादि । 38 BP ० नीपम् । 39 P 'कपि' नास्ति ।
 40 D विज्ञाप्य । 41 D विज्ञापः; Da विज्ञा० । 42 D 'त्वं' नास्ति । 43 P विनानान्यत्र 'संपूर्णं' नास्ति ।

राज्ञा' मित्रधर्ममधिकमधिरोष्य' इत्युपरुद्धः—'यन्महेन्द्रपाश्वर्धादेकेन हायनेन' हीनमधिकं वा' वर्षशतं कारयेति' । स तदङ्गीकृत्य भूयोऽभ्युपेतः 'सन्निति' वाचमुवाच—'महेन्द्रेणापि न¹⁰ नवनवतिर्नैकोत्तरं वर्षशतं' भवति । इति' निर्णये ज्ञाते, यावत्परस्मिन् दिने तद्योग्यं भक्ष्यभोज्यादिपाकं' निषिद्धं, नृपः संग्रामसज्जो भूत्वा निशि तस्यौ । तावत्तत्रैव रीत्या' समुपागतः सन्' तं देवोऽप्यदिक्मवीक्ष्य कुन्दो राजानमधिचिक्षेप' । तयोश्चिरं' द्वन्द्वयुद्धे जायमाने सुकृत- 5 सहायेन राज्ञा तं 'पृथ्वीतले पातयित्वा, हृदि चरणमारोष्य—'इष्टं दैवतं स्परे'त्यादिष्टः' स नृपं जगौ—'तंवाद्भुतसाहसेनाहं' परितुंष्टोऽस्मिं; यत्कृत्यादेशकारी अग्निवेतालनामाहं तव सिद्धः' । एवं निष्कण्ठकं तस्य राज्यमजनि । इत्थं तेन' परीक्रमाक्रान्तदिग्बलयेन' पण्णवति प्रतिनृप- तिमण्डलानि स्वभोगमानिन्ये' ।

३. वन्यो' हस्ती' स्फटिकघटिते भिचिभागे' स्वविश्वं दृष्ट्वा दूरतत्प्रतिगज इति त्वद्द्विपां मन्दिरेषु । 10 इत्वा' कोपाद्गलितरदनस्तं पुनर्वीक्ष्यमाणो मन्दं मन्दं स्पृशति करिणीशङ्कया साहसाङ्कः' ॥ ३

"कालिदासायैर्महाकविभिरित्यं" संस्तूयमानश्चिरं प्राज्यं साम्राज्यं⁵⁰ वुभुजे ।

साम्प्रतमवसरायातां श्रीकालिदासंमहाकवेरुत्पत्तिं संक्षेपतो' ब्रूमः ।*

२) अवन्त्यां पुरि श्रीविक्रमादित्यराज्ञः' सुता भ्रियङ्गुमञ्जरी । साऽध्ययनाप वैररुचिनाम्नः पण्डितस्य समर्पिता' । सा प्राज्ञतया सर्वाणि शास्त्राणि तं पाश्वं कियद्भिर्वासरैरधीत्य, यौवन-15 भरवर्तमाना' जनकं नित्यमाराधयन्ती, कदाचिद्द्वसन्तसमये "वर्तमाने गवाक्षे सुखासनांसीना, मध्यन्दिनप्रस्तावे ललाटन्तपे तपने पथि सञ्चरन्तमुपाध्यायमालोक्य वातायनच्छायासु" विश्रान्तं तमुवाच । परिपाकपेशलानि सहकारफलानि दर्शयन्ती तं तैल्लोलभ्रमवबुध्य—'अमूनि फलानि शीतलान्युष्णानि वा तुभ्यं रोचन्ते—इति तद्वचनचातुरीतत्त्वमनवबुध्य 'तान्युष्णान्येषामिलपामी'ति तेनोक्ते "तद्गुणैकितबद्धाञ्जले तिर्यक् तानि मुमोच । "भूतलपाताद्रजोऽवगुण्ठि-20

1 B राज्ञा । 2 P 'धर्ममधिरोष्य' । 3 AD 'एष्य; Da नास्ति । 4 Da आग्रहान्महेन्द्रः । 5 A नास्ति । 6 AD 'अधिकं वा' नास्ति । 7 B नास्ति । 8 A 'सद्' नास्ति । 9 AD 'वाचय' नास्ति । 10 A नास्ति । 11 P नवतिः । 12 B सतं; P वा (वा ?) सतं । 13 Db भवतीति कवितमिति । 14 B 'भोग्यादिकं; P भोग्यादिकं पाकं । 15 P 'मिनेष्य । 16 D पुनरीत्या । 17 AD नास्ति; D स नृपं जगौ । 18 P 'सद्' नास्ति । 19 AD नास्ति । 20 D 'क्षेप च । 21 B 'षिगद्भन्दः; P तयोर्देन्द्रः । 22 B पृथिवीः । 23 अत्र Db आदर्शो—'आदिष्टः सन्' अहो अस्व करिषदावियद्देनक- पण्डानस्य महासाहसम् । पातयेन किं न जायते । पतः—

(२) सार्वकालमवृत्तीनां प्रतिज्ञात्वायंकारिणाम् । प्रमदिप्युनं देवोऽपि किं पुनः माहृतो जनः ॥ एवं विष्टुष्य' एतावानधिकः पाठः । 24 AD मयुनासुतः । 25 AD 'अहं' नास्ति । 26 P वृष्टे । 27 BP 'सति' नास्ति । 28 BP तेन राज्ञा । 29 B परीः । 30 P 'दिष्पदेण; Dc 'शान्तमण्डलेन । 31 B स्वभोगतां नितियरे । 32 P विज्ञोः । 33 AD स्फुटिकः । 34 P भिचिभागे । 35 P दिश्या । 36 P वीक्षः । 37 ADP साहसाङ्कः । * एष द्वितारक्रान्तगतः पाठः ADP आदर्शेषु नोपलभ्यते । 38 P कालिदासमितिः कविभिरित्यं । 39 P राज्यं । 40 P कालिदासकवेः । 41 B संश्लेषात् । 42 B विक्रमार्कमुवाच; P 'दितस्य सुता । 43 BP वेदगर्भनाम्नः । 44 Dd प्रदत्ता । 45 B तल । 46 B कियद्- कर्त्तौ । 47 B यौवनमरो वर्तमाने; P वीकने भरे वर्तमाना । 48 P प्रवर्तेः । 49 P मुखासीना । 50 'प्यापानिश्रान्तं । 51 P वर कोः । 52 वरः विधिपुरीः । 53 P भूतकपतितानि रजोः ।

तानि करतलाभ्यामादाय, सं मुखमारुतेनं तद्रजोऽपनयन्, राजकन्यया 'सोपहासमभिदधे-
 'किमत्युष्णान्यमूनि वदनवातेन' शिशिरोङ्कुरे?' इति तस्याः सोपहासवचसा सामर्पः स द्विजः
 प्राह-रि 'विदग्धमानिनि ! गुरुवितर्कपराया भवत्याः पशुपाल एव पतिरस्तु' इति तच्छापं श्रुत्वा
 तयोक्तं- 'यस्तव त्रैविचस्याप्यधिकविद्यतया' परमशुस्तमेव विवाहादिप्य्यामि ।' सेति प्रतिज्ञात-
 5 वती। अथ श्रीविक्रमे तदुचितप्रवरवरचिन्तासमुद्रमग्नें स पण्डितः कदाचिद्भिलपितवरनिवे-
 दनोत्सुकीकृतराजशासनादरप्यानीमवगाहमानोऽतितृष्णातरलितः सर्वतः सर्वतोमुखीभायात्
 पशुपालमेकमालोक्य जलं याचितवान्। तेनापि 'जलाभावाद्गुग्धं पिबे'त्युक्त्या 'करचंडी' विघेही-
 ल्यभिहिते सर्वेष्वभिधानेषु" अभिधानमिदमश्रुतचरमाकर्ण्य" चिन्ताचान्तखान्तः स्वहस्तं तन्म-
 स्तके दत्त्वा महिष्यास्तले निवेद्य चं करचंडीसञ्ज्ञां करतलयुगलपोजनां कारयित्वा आकण्ठं
 10 पयः पायितः । स तं मस्तकहस्तदानात् करचंडीविशेषशब्दज्ञापनाद्य शुरुष्यं "मन्यमानस्तस्याः
 सञ्चितपतिमवगम्य महिषीपरिहारात्तं निजं सौधमानीय पण्मासीं यावत्तद्रूपःपरिकर्मणापूर्वं"
 'ॐ नमः शिवाय' इत्याशीर्वादाध्यापनं कारितः । पद्मभिर्मासैस्तस्य तान्यक्षराणि कण्ठपीठस्थि-
 तान्यवगम्य, शुभे मुहूर्ते कृतशङ्करः स पण्डितेन नृपसभां नीतो नृपं प्रति सदभ्यस्तमाशी-
 र्वादं सभाक्षोभवशाद् 'उशरट्' इत्यक्षरैर्जगौ। तस्य" विसंस्थूलवचसा" विसितस्य" नृपतेरसतीं"
 15 तचातुरीमारोपयितुकामः स" पण्डितः—"

४. "उमया सहितो रुद्रः शङ्करः शूलपाणिभृत् । रक्षतु त्वां महीपाल दृक्षारवलगर्वितः ॥ ४

इति विदितेन" श्लोकेन तत्पाण्डित्यगम्भीरतां वचनविस्तरेण व्याख्यातवान् । तत्रत्ययप्रतीतेन
 नृपतिना स" महिषीपालः स्वां" पुत्रीं परिणापितः । पण्डितोपदिष्टं सर्वथा मौनमेवालयम्यमानो
 राजकन्यकयां तदैदग्धयजिज्ञासया नवलखितपुस्तकस्य शोधनायोपरुद्धः । करतले पुस्तकं वि-
 20 न्यस्य तदक्षराणि विन्दुमात्रारहितानि नखच्छेदिन्या" केवलान्येव कुर्वन् राजपुत्र्या मूर्खोऽयमिति
 निष्पातः । ततःप्रभृति जामातृशुद्धिरिति सर्वतः प्रसिद्धिरभूत् । कदाचिच्चित्रभित्तौ महिषी-
 निवहे दर्शिते सति प्रमोदात्स्वप्रतिष्ठां विस्मृत्य तदाहानोचितानि विकृतिवचनान्युचरन्महिषीपाल
 इति तयां निश्चिक्ये । स तां तदवज्ञामाकलय्य कालिकां" देवीं विदत्ताकृते आररापं । पुत्री-
 चैघच्य भीतेन राज्ञा निशि च्छन्नना दासीं" प्रहिय, तवाहं तुष्टास्मीत्यभिधाय, यावत्स उत्पाप्यते
 25 तावद्विद्विषभीता कालिकैव देवी प्रत्यक्षीभूय तमनुजग्राह । तदृत्तान्तावधोघातप्रमुदितया राज-
 कन्यया तत्रागत्य 'अस्ति कश्चिद्वाग्विशेषः' इत्यभिहिते, स तदैव कालिदासनाम्ना प्रसिद्धः।

1 D स्व । 2 P मादंतेः । 3 BP 'सोपहासम्' नास्ति । 4 P वदनमारुतेः । 5 P दुर्गिद्वयः । 6 B 'द्वि
 त्व' नास्ति । 7 A त्रैविचस्याप्यधिकतया; D 'प्यधिको विद्यतया; P 'अधिकविद्यया । 8 B निमग्ने । 9 Db 'दृषा' ।
 10 A सर्वतो मर्मुहयासाः; D सर्वतो मूर्खमाः । 11 D द्वावर्षी । 12 Ds अविधानेत्पिदं । 13 AD अमुक्तमाकर्ण्य ।
 14 AD 'च' नास्ति । 15 AD मस्तके । 16 D विना नास्त्यन्यत्र 'मन्यमानः' । 17 D 'कर्मपूर्व' । 18 B विहाय
 नास्त्यन्यत्र न । 19 B 'रूपेण वचसा । 20 A तस्य वृत्तेः; P तस्य विहितस्य वृत्तेः । 21 Db मग्निं वसती । 22 B
 विनाम्यत्र न । 23 D पण्डितः प्राह । 24 B आदर्शोऽस्य श्लोकस्य शेषेण प्रथमः पाद एव उपलभ्यते । P आदर्शं उशरट्-
 मेतादशास्य—'रक्षंतु तव राजेन्द्र दग्धकार्दं वसः ।'; Ds-b तस्य तावत् शब्दः । 25 BP निवेदितेन । 26 AP द्वि ।
 27 A नास्ति । 28 A मौनमयावलयम् । 29 AP कन्यया । 30 Ds अक्षररूपेदिन्या; Dd देविभ्याः; Ds नास्ति ।
 31 AD महिषी पाल एव । 32 AD कदाचिच्चित्रः । 33 AD नास्ति । 34 BP कालिदाः । 35 Ds b अतावद्वि-
 सुपविष्टः । न शुकैः दिनाहं कर्तं । 36 Ds-b कालिकां मात्रीं दासीं । 37 B कश्चिद्विद्वत् ।

कुमारसम्भवप्रभृतिमहाकाव्यत्रयपदप्रबन्धान् रचयामास । इति कालिदासोत्पत्तिप्रबन्धः* ॥ १ ॥

३) अन्यदां तन्नगरवास्तव्यो दान्ताभिधानश्रेष्ठी सभासंस्थितं विक्रमार्कसुपायनपाणिरूपा-
गल्य प्रणामपूर्वकं विज्ञपयामास—‘स्वामिन् ! मया शुभे मुहूर्ते प्रधानवर्द्धकिभिर्द्वैवलगृहं कारि-
तम् । तत्र महतोत्सवेन प्रवेशः कृतः । यावद्दहं तत्र निशीथे पत्यङ्कस्थितः’ सुप्रजाप्रदव-
स्यया तिष्ठामि, तावत्, पतामीत्याकस्मिर्कीं गिरं’ निशम्य, भयघ्नान्तो मा पतेत्युदीरयन्स्तदैव
पलायनमकार्षम् । तस्य धवलगृहस्य सन्ध्वने’ नैमित्तिकैः’ स्यपतिभिश्च यथावसरमर्हणा-
दिभिः’ सत्कारैर्वृथादण्डितः । इत्यर्थे देवः प्रमाणम्’ । तमुदन्तं सम्यगवधार्य तद्भुक्तं तद्वल-
गृहमूल्यं लक्षत्रयं तस्मै प्रदाय सन्ध्यायां सर्वावसरानन्तरं तस्मिन्नात्मीयीकृते’ सौधे श्रीविक्रमः
सुखं’ प्रसुप्तः । तामेव पतामीति गिरमाकर्ण्यसमसाहसिकतया सत्वरं पतेत्युदीरयन् समीपे’
पतितं सुवर्णपुरुषं प्राप । इत्थं [सुवर्ण] पुरुषसिद्धिः ॥ २ ॥

10

४) अधान्यस्मिन्नवसरे’ कश्चिदुर्विधः पुरुषः’ करकृतलोहमयकृशंतरदरिद्रपुत्रको द्वाःस्यनिवे-
दितो नृपं प्राह—‘स्वामिन् ! भवता नाथेन प्रथितायामवन्त्यां सर्वाण्यपि वस्तूनि सत्वरमत्र
विक्रयं यान्ति लभन्ते’ चेति प्रसिद्धिं’ बुद्ध्वां चतुरशीतिसंख्येषु चतुःपथेष्वहोरात्रं विक्रयाय
दरिद्रपुत्रको भ्रामितोऽपि केनापि न गृहीतः । प्रत्युताहं निर्भस्मितः । इति नगर्यां यथावस्थितं
कलङ्कं महाराज्ञे विज्ञप्य यथागतं ब्रजामीत्यापृच्छन्नस्मिं’ । तदैव तं महान्तं कलङ्कपङ्कं पुर्याः पर्या-
लोच्य दीनारलक्षं तस्मै प्रदाय नृपस्तं दरिद्रलोहपुत्रकं कोशे निवेशयामासं’ । तस्यामेव निशि’
प्रथमयामे सुखप्रसुप्तस्यै राज्ञः समीपे गंजाधिष्ठातृदैवतम्, द्वितीययामे हयाधिष्ठातृदैवतम्, तृती-
ययामे लक्ष्मीश्चाविर्भूय ‘महाराज्ञां दारिद्र्यपुत्रके कृति नास्माकमिहावस्थार्तुमुचितमि’त्यापृच्छय,
राज्ञां साहसभङ्गो माभूदित्यनुज्ञातानि तानि’ जग्मुः । चतुर्थयामे तु’ कश्चिदुदारपुरुषो दिव्य-
तेजोमयमूर्तिः प्रादुर्भूय ‘अहं सत्त्वनामा भवन्तमाहृच्छे’ इत्युदिते करतलेन नृपः कृपाणि-
कामादाय यावद्रात्मघाताय व्यवस्यति तावत्तेनैव करे गृहीत्वा तुष्टोऽस्मीत्यभिधाभ स्वलितः ।
गजाद्यधिष्ठातृणि त्रीणि दैवतानि प्रत्यावृत्त्य नृपं प्रोचुः—‘गमनसङ्केतव्याघातिना सत्त्वेन विप्रल-
ब्धानां नृपं विहाय नास्माकं गमनमुचितमिति तान्यप्ययन्नं’ तस्युः ।

15

20

[१] अर्थात्तावद् गुणात्तावद् तावत्कीर्तिः समुज्ज्वला । यावत्खेलसि सस्य त्वं चित्तपत्तनमप्यमः(गः) ॥

[२] राज्यं यातु त्रियो यान्तु यातु श्लोकोऽपि लोकतः । न ते गमनमाजीवमनुमन्यामहे वयम् ॥

25

इति विक्रमादित्यसत्त्वप्रबन्धः ॥ ३ ॥

1 B कुमारसंभवमहाकाव्यप्रपभृतीन् पदः; P कुमारसंभवादि पदः; Dc महाकाव्यप्रबन्धान् । * पृथक्करणसमाप्तिवार्षकं
ADP आदर्शो नोपलभ्यते । 2 Dc अथाप्यदा । 3 B प्रवशेषेष्टी । 4 P पूर्व । 5 A वादंकि; B वादंकि । 6 B
परपके । 7 Db स्थितः पुरमेकमवद्येनय सुतः । 8 B नास्ति । 9 D सम्पत्तिः । 10 P नैमित्तिकः । 11 D सत्-
महीनादिभिः; Da सत् महाशानादिभिः सत्कारैः । 12 BP नास्ति । 13 AD सन्ध्यासर्वाः; P सन्ध्याहस्तवाः । 14 A
पतामीपृष्टे; B धामीपृष्टे । 15 BP सुखः । 16 A ‘समीपे’ नास्ति । 17 ABD अथाकिलवः । 18 AD दुर्कि-
पुत्रकः; P दुर्विदप्यः पुरः । 19 B सत्वरः । 20 B ‘सत्वरं’ नास्ति । 21 B सत्त्वे; D सत्त्वन्ते; P सत्त्वन्ते । 22 B
प्रदीर्घः । 23 P श्रुवा । 24 B शृष्टमनोऽसि । 25 AD ‘दरिद्र’ नास्ति । 26 B संख्यासिक्तात् । 27 P त्रियायां ।
28 BP प्रसुप्ताहः । 29 D रज्याः । 30 B महाराजा । 31 B स्थानः । 32 राज्ञः । 33 B साहसस्य ।
34 BP नास्ति । 35 D स्य; AP नास्ति । 36 D भवन्तमा अयं शितो नन्दुमापृष्टे । 37 A गजाधिष्ठाः । 38 ABP
विमनुष्याः । 39 A दयमयः । † केवलं P आदर्शे पूर्वमेव द्वौ श्लोकौ लिखितौ सन्त्येते । ‡ BP आदर्शे विहाय यात्यप्यत्र
प्रकरणसमाप्तिवृत्तिरुपरि चोक्तम् ।

५) अथान्यस्मिन्नवसरे सभास्थितं श्रीविक्रमं सामुद्रिकशास्त्रवेदी कश्चिद्वैदेशिको द्वाःस्व-
निवेदितः प्रविश्य नृपलक्षणानि निरीक्ष्यमाणः शिरोधूननपरो, नृपेण स विपादकारणं वृष्टः,
ऊचे-‘देव ! त्वां सर्वापलक्षणनिधिमपि पण्यवर्तिदेशसाम्राज्यलक्ष्मीं सुज्ञानमवेक्ष्य सामुद्रिक-
शास्त्रे निवेदपरोऽभवम् । तत्किमपि कर्तुरात्रं न पश्यामि यत्प्रभावेण त्वमपि राज्यं कुरुषे’ ।
5 इति तद्राक्यानन्तरमेव कृपाणिकामाकूप्यं यावदुदरे निधत्ते तावत्तेन ‘किमेतदि’ति वृष्टः श्री-
विक्रमः प्राह-‘उदरं विदार्य तव तद्विधमस्त्रं दर्शयिष्यामी’ति वदन्, ‘द्वात्रिंशतोऽधिकमिदं’
सत्त्वलक्षणं तव नावगतमिति पारितोषिकदानपूर्वकं नृपस्तं विससर्ज । इति सत्त्वपरीक्षा-
प्रबन्धः ॥ ४ ॥

६) अथ कास्मिंश्चिद्रवसरे, परपुरप्रवेशविद्यया निराकृताः पराः सर्वा अपि विफलाः कला
10 इति निशम्य तदधिगमाय श्रीपर्वते भैरवानन्दयोगिनः समीपे श्रीविक्रमस्तं चिरमारराय ।
तत्पूर्वसेवकेन केनापि द्विजातिना [भ्रात्रोऽग्रे इति कथितम्-यत्त्वया] ‘मां विहाय परपुरप्रवेश-
विद्या गुरोर्नादेया ।’ इत्युपरुद्धो नृपो विद्यादानोद्यतं गुरुं विज्ञापयामास- [यत्प्रथममस्मै द्विजाय
विद्यां देहि पश्चान्मह्यम् । हे राजन्] ‘अयं विद्यायाः सर्वथाऽनर्ह’ इति गुरुणोदिते, स्योभूय,
तव पश्चात्तापो भविष्यतीत्युपदिश्य, नृपोपरोधात्तेन विप्राय विद्या प्रदत्ता । ततः प्रत्यावृत्तौ
15 द्वावप्युज्जयिनीं प्राप्य पद्महस्तिविपत्तिविपण्णं राजलोकमालोक्य परपुरप्रवेशविद्यानुभवनिमित्तं
च राजा निजगजशरीरे आत्मानं न्यवेशयत् । तद्यथा-

५. विप्रे^१ प्राहरिके नृपो निजगजस्राङ्गेऽविशद्विद्यया, विप्रो भूपद्युर्विवेश, नृपतिः क्रीडाशुकोभूततः ।^२
पंथीगात्रनिवेशितात्मनि नृपे व्यामृश्य देव्या सृष्टिं^३, विप्रेः कीरमजीवयन्, निजतनुं श्रीविक्रमो लब्धवान् ॥५
इत्थं श्रीविक्रमार्कस्य परपुरप्रवेशविद्या सिद्धा^४ । इति विद्यासिद्धिप्रबन्धः ॥ ५ ॥

1 P. आदर्शं ‘कश्चिद्देवादिबिको’ इत्येवंरूपोऽपवादः । 2 एतद् वाक्यस्थाने B आदर्शं ‘नृपेणोचे सविपादं कथं त्वं वृष्टः’
एतादृशं वाक्यम् । 3 ‘देव त्वां’ स्थाने D ‘यत्त्वां’ । 4 B सामुद्रिका० । 5 A करोति; D करोषि । 6 AD ‘पुष’
नास्ति । 7 AD ‘मादाय । 8 BP नास्ति । 9 B ‘मन्त्रं च । 10 B ‘नातोदितमिदं । 11 A तवावगतः; D तव
नोवगतः । † केवलं Da-b आदर्शयोः इदं वाक्यं लभ्यते । 12 B कस्मिन्नवसरे । 13 A परप्रवेश । 14 B विद्या० ।
15 P विद्यया विनाकृताः । 16 B वि हाय ‘पराः’ नास्ति । 17 B सेवकेनापि द्विजन्मना । ‡ पुषः पाठः BP सपञ्जके आदर्श-
ऽनुपलभ्यः । 18 A विज्ञापया० । 19 ADB भूपः प्राहरिके द्विजे । 20 B पर्वते; P शृंगी । 21 B मृतं । 22 B विप्रे ।

* अस्य पद्यस्य द्वितीय-तृतीययोः पादयोर्मध्ये P संज्ञके आदर्शं निरावतारितः कियानधिकः पाठः प्रक्षिप्तो दृश्यते—

“शुकोक्तिः—(३) ‘यमी किं ध्यायते ध्याने गुरवे कियते किमु । प्रतिपन्नं सत्तं कीरगादौ छात्राः पठन्ति किन् ॥’ ॐ नमः सिद्धं ।

राज्ञी कथयति—(४) ‘किं जीवियस्स चिद्धं का भन्ना होइ मयणरायस्स । का पुष्पाण पहाणा परिणीया किं बुणइ बाळा । सासुरइजाइ ।’

शुकोक्तिः—(५) ‘निवहइ प्र(७)णाण मज्जे कामिणी हारो न होइ रे सुदय । तच्छिदो वि न याणसि पंथिय मत्वं किमुत्तहंति ॥’

23 P एवं श्रीविक्रमपरपुरप्रवेशविद्यासिद्धिः । 24 Da. आदर्शं एवेदं समासिवाक्यं दृश्यते ।

अत्र, विद्यासिद्धिप्रबन्धानन्तरं D पुस्तकस्थस्य परिशिष्टानुसारेण कस्मिंश्चिदादर्शं निराकृतितोयुक्तानोऽधिक वपलभ्यते ।

“एकदा नृपो गुरुवन्दनाय गतः । तत्र शूर्वं कमपि तपस्विनं पठन्तं वन्दयामास । तेन नाशीर्निगदिता पठनम्यग्रेण । राशोक-वृद्धः
पठन् मुञ्चलं फुलावपिप्यत्ति ? । तद्वयगम्य तेन पश्चिमा सूरिपदे प्राप्ते तस्यैव राज्ञः सदसि गत्वा मुञ्चलमान्यालवालं विषाय शीकृपम-
देवस्येन मुञ्चलं पुष्पसिखा गतः । तावता सिद्धसेनेनापि तद्वयगय पादाय वृष्टे गतम् । परेण केतलारसप्राप्तं प्रजन् वृद्धयादी दयः ।
शार्दं विषेदीति । तेनोक्तं-पुरे गम्यते, सत्र सन्त्या भवन्ति । पुनः प्रतिवादिनोये-अत्रैव वादः । अमी गोयाः सन्त्या । तेऽप्याकारिताः ।
प्रथमं सिद्धसेनेनोपन्यासो विहितो गीर्वाणवाण्या । तदनु वृद्धवादिना गण्डीयकं यद्वा गोपकुण्डकं विषाय प्रोच्ये-

७) 'अथान्यस्मिन्नवसरे श्रीविक्रमो राजपाटिकायां ब्रजंस्तन्नगरनिवासिना श्रीसङ्घेनानुगम्य-
मानं वन्दिवृन्दैः 'सर्वज्ञपुत्र' इति स्तूयमानं श्रीसिद्धसेनाचार्यमागच्छन्तमवलोक्य' सर्वज्ञ-
पुत्र इति वचसा कुपितस्तत्सर्वज्ञतापरीक्षार्थं तस्मै मानसं नमस्कारमकरोत् ।^१ सिद्धसेनोपि पूर्व-
गतश्रुतबलेन' नृपभावमवगम्य 'दक्षिणं पाणिमुदस्य धर्मलाभाशिषं ददौ । नृपतिनाऽऽशी-
र्वादहेतुं पृष्टः सन् महर्षिः—'तव मानसनमस्कारस्याशीर्वादः प्रदीयमानोस्ती'त्यभिहिते तज्ज्ञा-
नचमत्कृतेन राज्ञा तत्पारितोषिके सुवर्णकोटिर्च्यतीर्थत् ।

८) 'अथान्यस्मिन्नवसरे राज्ञा' कोशाध्यक्षस्तस्य' दापितसुवर्णवृत्तान्तं' पृष्टः प्राह—'यद्दर्मवहि-
कायां श्लोकवन्द्येन मया सुवर्णदानं निहितम् ।' तथाहि—

९. धर्मलाम इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रितपाणये । हरये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं धराधिपः^{११} ॥ ६

ततः श्रीसिद्धसेनसूरीन् सभायामाकार्यं 'तत्सुवर्णं गृह्यतामि'ति प्रोक्ते, वृथा मुक्तस्य' भोजन-
मित्युच्चारपुरःसरमनेन सुवर्णदानेन' ऋणग्रस्तामवनीमच्छणीकुरु इत्युपदिष्टे तत्सन्तोषपरितुष्टेन
राज्ञा तदङ्गीकृतम् ।^{१२}

(९) नवि मारीयए नवि चोरीयए, परदारामण निवारीयए ।

धोयावि हु धोवं दइयए, इम सगिण टगमयु जाइयए ॥

पुंषं पठति गोपा नृखन्ति । तैरकं-अनेन जितं; एवं किमपि न वेत्ति । ततो वृद्धवादिना पुरे गावा वादं विधाय जितः शिष्यो
पभूय । ततः सिद्धसेनद्वेषाकरेण गुरुषरणसंबन्धानं विधायमानेन गुरव उक्ताः—यदि धूममादिनां ददत तदाहमागमं संरुद्धेन करोमि ।
गुरभिरकं-तव महत्पापमजनि, एवं गुरुनच्छयोमो न, गरुधेः । तेनोक्तं-प्रायश्चित्तं ददत । गुरुभिरकं-यत्र जिदधमो न तत्र जिनप्रभावनां
विधाय पुनः समागतप्रथमिलवधुतवेणेण चलितः । द्वादशवर्षाणि यावदन्यत्र परिभ्रम्य तदनन्तरं माळवके गृहमहाकाळप्रासादे शिवाभि-
सुक्तं धरणी कृत्वा चरणप्रणौ द्वाराकाष्ठे निवोज्य सुप्तः । तत्र धारितोऽपि तथैव । अत्रान्तरे राजाऽऽरक्षिकपुरुषान् मेपयित्वापुत्रदुःखः ।
साधतान्तःपुरे स्व-प्रदीपनं छाम् । समागत्य पृष्टः-कथं शिष्यस्य भमस्कारं न विदधासि । तेनोक्तं-मम नमो अस्ती न सहते । विषेहि ।
तेन सहलोककलमहं-

(१०) प्रदान्तं दूर्तवं यस्य सर्वभूताभयप्रदम् । माह्वप्यं च प्रदान्तं च शिवलोचन विभाष्यते ॥

इति द्वात्रिंशद् द्वात्रिंशतिका कृता । तदा लिङ्गमप्यादवन्तिषुकुमालद्वात्रिंशत्यक्षीकारितप्रासादे श्रीपाशंभाधयिभ्यं प्रकटीभूतं नम-
रुद्धं च । अस्मै सहते नमस्कारम् । तदा प्रकृतिं भूतमहाकालोऽजनि । राजा विक्रमार्कः परमजैनोऽभूत् । सिद्धसेनोऽपि स्वगुरुराधं
समेत्य सूरिमर्षं प्राप्यैकदोजयिन्नामेव चानुमांसकं स्थितः ।^{१३}

1 AD अयासिद्धः । 2 B पाटिकाया । 3 AB मानः । 4 AD यन्दिपुत्रैः । 5 BP श्री सर्वः । 6 BP
माळोव्यः । 7 अत्रान्तरे D पुलके निगलितं पद्यमधिकमुपलभ्यते ।

(८) "आज्ञे दूर्तनागते दूरागतौ सम्भाषिते चायुतं पद्माद्या च हृषेहमाशु भवता लक्षोऽस्य विश्राण्यताम् ।

निष्कान्तं परितोषके मम सदा कोटिर्मदाज्ञा परा कोशापीता सदेति विक्रमनृपत्रके धदाम्यस्त्विति ॥"

A आदौ पृष्टसोपामोमे टिप्पणीरूपेणैदं पद्यं लिखितं तिष्ठते ।

8 D पूर्वगतबलेन । 9 P दक्षिणपाः । 10 B अयासिद्धः । 11 P नाति । 12 D तस्मै । 13 BP नराधिपः ।
14 BP तुलस्य । 15 AD सुवर्णतः ।

* अत्रान्तरे D पुलके निगम्यस्तरितानि पद्यानि विद्यन्ते । A आदौ अस्मिन् पद्यानि पृष्टपार्श्वभागेषु टिप्पणीरूपेण लिखितानि
छाम्यन्ते ।

(९) "रिष्टभृतिगुरुरायातनिष्ठति द्वारि यारितः । हलन्यस्रचतुःश्लोको पद्मगच्छतु गच्छतु ॥

(१०) दीपन्तं ददा लक्षानि दासनामि चतुर्दश । हलन्यस्रचतुःश्लोको यद्मगच्छतु गच्छतु ॥

(११) सर्वदा सर्वदोःसीति मिथ्या भ्रंशुष्ये क्षुपैः । नाराचो टेभिरे शृष्टि न वहाः परपोषितः ॥

(१२) सारस्वती स्थिता वस्ये छद्मीः करसरोरदे । कीर्तिः किं कुपिता राजन् येन देशान्तरं गता ॥

(१३) अर्थेयं पदार्थेषा भवता शिक्षिता इतः । मांगौष्यः समभ्येति गुणो याति दिगन्तरम् ॥

१) तस्यामेव निशि नृपो वीरचर्यायां पुरि परिभ्रमन् भूयो भूयस्तैलिकमुखेन पठ्यमान-
मिदमश्रीपीत् ।

७. अम्मीणउ' सन्देसडउ' नारय' कन्ह कहिज ।

प्रभातशेषां रजनीमवधीकृत्य तदुत्तरार्द्धमशृण्वन्निरिषिणो नृपः सौयं प्राप्य निद्रामकरोत् । प्रत्य-
5 पकालेऽवसरकृत्यानन्तरं नृपेण तत्राहृतस्तैलिकस्तदुत्तरार्द्धं पृष्टः ।

जगु' दालिदिहिं' दुत्थियउ' बलिबन्धणह मुइज ॥ ७

ईत्याकर्ण्य श्रीसिद्धसेनोपदेशं पुनरुक्तं निष्णीय पृथिवीमन्त्रणां कर्तुमारोभे ।

* [उज्जयिन्यां राजा विक्रमादित्यो भट्टमात्रेण समं महाकाले नाटकालोकनार्थं गुप्तवेषो गतः । काला-
न्तरितेन नागरिकसुतेन कार्यमाणे नाटके द्रवधारसुखात् तद्वर्णनं श्रुत्वा राजापि नागरिकद्रव्यग्रहणाय मनसि
10 लोयं कृतवान् । पथात् कियत्कालमतिक्रम्य तृपितो मुख्यवेश्यागृहे भट्टमात्रपार्श्वत् पानीयं याचितवान् । तत्र
शुद्धवेश्या प्रधानान् पुरुषान् भणित्वा तन्निमित्तमिभुरसमादातुमुपवने गता । सलकैरिभुदण्डान् मिथ्या तयार्द्धप-
टेऽप्यसम्भृते दुर्मनस्का करकं भुत्वा वेलाविलम्बेनागता । राजा इभुरसे पीते भट्टमात्रेण वेलाविलम्बदौर्मनस्कार-
रणं पृष्टा जगाद-अन्यदिने एकेन निमित्तेभुदण्डेन सकरको घटो त्रियते । अद्य घटोपि न सम्पूरितः । तत्कारणं
न ज्ञायते । भट्टमात्रेण [पुनः] पृष्टं यूयमेवं परिणतमतयस्तत्कारणं जानीत । ततो विचार्य निवेदयन्तु । वेश्यापि
15 वदति-पृथ्वीपतेर्मनः प्रजासु विरुद्धं जातं ततः पृथ्वीरसोपि क्षीणो जातः । इति कारणं निवेदितवती । राजापि
तद्बुद्धिकौशलाचमत्कृतः । स्रश्चवनशयनीये मुप्त इति चिन्तितवान्-अकृतेऽपि प्रजापीडने विरुद्धचिन्तामात्रेणापि
पृथ्वीरसहानिर्जाता । अतः प्रजां न पीडयिष्यामि इति कृतनिश्चयो नृप इति परीक्षणार्थं द्वितीयापि निशार्था
वृषामिपाचकृहे गत्वा श्रीप्रभेव सहर्षया तयाऽऽनीतमिभुरसं पीत्वा शयनीये मुप्तवान् । वेश्यापि भट्टमात्रपृष्टा
राज्ञः प्रजासु हृष्टं मनो निवेदितवती । राज्ञोऽपि आत्मनिशाश्रुचान्तं निवेद्य पुनरपि तस्यै शुद्धवेश्यायै परिचितोप-
20 लक्षणतुष्टेनहारो दत्तः । इति नृपतिमनोऽनुसारी पृथ्वीरसप्रबन्धः ॥ *]

१०) 'अथ 'भत्सदृशः कोऽपि जैनो' नृपतिर्भार्या' इति पृष्टे श्रीसिद्धसेनसूरिभिरभिदधे/-
८. पुत्रे वाससहस्ते सयम्मि वरिसाण नवनवइ अहिए । होही कुमरनरिन्दो तुह विक्रमराय सारिच्छो ॥ ८

११) अथापरस्मिन्नवसरे जगत्पृष्ठीक्रियमाणे निजौदार्यगुणेनाहंकृतिं दधानः प्रातः कीर्त्ति-
स्तम्भं कारयिष्यामीति चिन्तयंस्तस्मिन्नेव निशीथे वीरचर्यायां चतुष्पथान्तः परिभ्रमन् युद्ध-
25 मानवृषाभ्यां' त्रासितः कस्यापि दारिद्र्योपद्रुतद्विजन्मनो जीर्णवृषभकृटीस्तम्भमध्यारुद्धो याव-

(13) आहते हव निःस्वाने शुदिते रिपुहृदपटेः । गहिते तथियानेत्रे रानीभ्रिमदिदं महद ॥

(14) वषप्रामोने सराम्बलिधसति सदा कोय एवाधामे कादुः काकुत्स्थवीर्यसृष्टिकरणपद्रुर्द्विगुणो समुद्रः ।

वाहिस्यः पार्थमेताः क्षणमपि अवतो जैव मुद्यम्यमीदृशं स्वपटेऽन्तर्मानसेऽकिन्धमवनिपते तेऽनुवातानिश्रयः ॥

(15) उदपम्बराहाहृषी धनपम्बपरोमरापवणगहणे । सुरनरगणगणधन्वा गगवीभा मयणधोरेण ॥ १ ॥

1 D 'परि' भाति । 2 B आमीणउ; P अमीणउ; D अम्मिणो । 3 A सन्देसउ; 4 D नारय; Tn नारयणह ।
5 B भविहृद । 6 D जग । 7 P दालिदिहः । 8 D हृषिभटः; A दुत्थियउ । 9 AD भाति 'इसादधे' । * केरके D'
आर्योऽयं द्रवण अथ इत्यते, अन्यथादरानुसारेण तु अये मोदराजमकथे एतदुक्तं उच्यते । † एता द्विद्वयार्थानां वदितः
B आहोर् मोरुधया । 10 P मात्रेणे । 11 AD अपायमिह । 12 B सितापद । 13 B * वषोपा । 14 B इवमाप ।

प्रकाशः]

चित्प्रति तावन्तावेव वृषौ¹ शृङ्गाग्रेण तं² स्तम्भं भूयो भूयस्ताडयतः³ । अत्रान्तरे स विप्रोऽक-
 स्मान्निद्राभङ्गमासायाकाशे शुकगुरुभ्यां निरुद्धं चन्द्रमण्डलमवलोक्य गृहिणीसुत्याप्य चन्द्रमण्ड-
 लसूचितं तं वृषतेः प्राणसङ्कटमवगम्य, 'होतव्यद्रव्याणि तदुपशान्तये होमार्थमुपदौकयिष्ये'⁴ इति
 सावधानं नृपे शृण्वति, स गृहिण्योचे- 'अयं नृपः पृथिवीमनुष्ठां कुर्वन्नपि⁵ मम कन्याससकस्य
 विवाहाय द्रव्यमयच्छय शान्तिकर्मणां कथं वैयसनान्मोचयितुमुचित'⁶ इति तद्वचसा सर्वथा⁷
 परिहृतगर्वस्तत्सङ्कटाच्छुद्धितः कीर्त्तिस्तम्भवात्तां⁸ विस्मरन् राज्यं चिरं चकार । इति विक्रमार्कस्य
 निर्गर्वताप्रबन्धः ॥ ६ ॥

- [* अथान्यसां निशि एका रजकी राज्ञा घृष्टा-वह्वाणि विरूपाणि कथं ससैकतानि । तयोक्तम्-
- [३] यासां दक्षिणदक्षिणार्णववधु रेवाप्रतिस्पर्दिनी गोविन्दप्रियमोकुलाकुलतटी गोदावरी विश्रुता ।
 तसां देव गतेऽपि मेघसमये खच्छं न जातं जलं तदण्डद्विरेन्द्रेन्दन्तमुश्लप्रक्षोभितैः पांशुभिः ॥ 10
- [४] रजकवधूचनमिदं श्रुत्वा नरनाथनायकः स ददौ । स्वाङ्गपृष्ठकसहितं लक्षं भूक्षेपमात्रेण ॥
- [५] चौरमागधविप्रेभ्यो रजक्यै क्वचिताश्रुतौ । चातुःप्रहरिकं दानं दत्तं विक्रमभूभुजा ॥
- ॥ "इति श्रीविक्रमस्यात्र विविधाः प्रबन्धा यथाश्रुतं ज्ञेयाः ॥

१२) कदाचिदायुःप्रान्ते केनाप्यायुर्वेदविदा श्रीविक्रमस्य घपुरपाटवे वायसपिशिताहारेण
 रोगशान्तिर्भवतीत्युपदिष्टे नृपेण तस्मिन्पाके कार्यमाणे प्रकृतिव्यत्ययं विमृश्य नृप इति ज्ञापितः-¹⁵
 'साम्प्रते धर्मापधमेव चलवत् । प्रकृतेर्विकृतिरुत्पातः । जीवितलोपतया लोकोत्तरां सत्त्वप्रकृति-
 मपहाय काकमांसमभिलपन्सर्वथा न जीवसी'ति वैद्येनाभिहितः । तं पारितोषिकदानार्थं परमार्थ-
 षान्वयमिति श्लाघमानो गजतुरगकोशादिसर्वस्वमर्थिभ्यो वितौर्य राजलोकं नगरमापृच्छथ विजने
 कापि धवलग्रहप्रदेशे तत्कालोचितस्नानदानदेवतार्चनपूर्वं दर्मस्तराधिरुदो ब्रह्मद्वारेण प्राणो-
 त्क्रान्तिं करिष्यामीति विमृशन्नकस्मादाविर्भूतमप्सरोगणं सं ददर्श । अञ्जलिं वद्ध्वा प्रणामपूर्वं²⁰
 'का यूयमि'ति पृष्टे- 'न वाग्विस्तराहोऽयमवसरः', 'परमापृच्छनायैव वयमुपागता इत्यभिधाया-
 प्सरसोऽपसरन्त्यो नृपेण भूयोऽभिदधिरे- 'नवीनब्रह्मणा निर्मितानां भवतीनामद्वैतरूपवतीना-
 मेकमेव रूपं नासया' हीनमि'ति जिज्ञासुरस्मि । अथ ताः 'सहस्ततालं विहस्य 'निजमेवांपराध-
 मत्तामु सम्भावयसी'ति ता मान्माश्रिता नृपेणोचिरे- 'स्वर्गलोकस्थितास्तु भवतीषु ममापराधः

1 B वृषोः । 2 B नासि । 3 अत्र Db आदर्से पृष्ठे 'उचरे च फणो पुष्पावहरेनायोभूय कुसुमगन्धि नृपतिरिति
 इमाप पुनः पुनः कृत्वापेति' एकादशोऽधिकः पाठः समुपलभ्यते । 4 B 'तद्' नासि; P स । 5 D लोकेति । 6 AD 'अपि'
 नासि । 7 AD तास्मिन्कर्म० । 8 B मोक्ष्यः स राजा सप्तसं हवा सुचितः । 9 AD 'सम्भं विस० । * कोष्टकान्तगतः
 पदम्; D; आदर्से छापते । 10 AD नारत्येग पठिः । अत्र D पुलके निरुद्धिरिडा गत्या मुद्रिता छापते परं सा प्रशिक्षा अस्ति
 APB आदर्सेष्वनुरूपतायाम् । A आदर्से गृह्योमार्गे टिप्पणीरूपेण टिप्पिता छापते ।

(१०) 'बहुं कारं युक्तं च साहसं महत्किं च अप्यणं । अजातर्न न एतं हा विहम हारिभो जम्भो ॥'
 D; सप्तश्र आदर्सेऽत्र निरुद्धिगमोऽधिकः पाठः समुपलभ्यते-

(1२) 'स्रगुं स्रानपिचपलपुनरं दीनार्थिदस्तीतळे पुनाटिन्नवसया च मयुं थालस्य सप्रवयवम् ।
 प्येगेरिदस्यइथःइत्तसः'इ'पार्थीनिहःप्यारःपुनलःकेतकीतुरभितं पानीयमालयताम् ॥

(१३) यदा जीवथ इत्यथ परितःस्रमृदमृदम् । परिदेषवत्सईं सत्ता कथेव जीवति ॥

11 D 'स्रान' स्थाने 'स्रान' सादः । 12 B स मुरेः । 13 B अस्तिचिदप्रणामः । 14 AD 'वत्' नासि । 15 B
 इत्तमार्गेऽभिधायात्पराधोः । 16 D 'पद्यम्' नासि । 17 B नासास्मिन् । 18 Da,b दसदलः । 19 D 'वृष' नासि ।

कथं सम्भाव्यत ?' इति नृपवचःप्रान्ते ताभ्यो' मुख्यया' सुमुख्यांऽऽचक्षे- 'राजन् प्राक्पुण्यो-
दयेन साम्प्रतं नवापि निधयस्त्व 'सौधेऽवतेरुस्तदधिष्टान्यो वयम् । भवतांऽऽजन्मावधि महा-
दानानि ददतैकस्यैव निधेरेतावदेव व्यक्कलितं यावत्त्वं नासाग्रं न पदयसि' । इत्थं तदुक्तिमा-
कर्ष्य ललाटे करतलेन स्पृशन् 'यद्यहं नवनिधीनवतीर्णानं वेदि तदा नवभ्यः पुरुषेभ्यस्तान्समर्प-
यामी'ति देवेनाज्ञानभावाद्भ्रष्टं इत्युचरंस्ताभिः 'कलौ भवानेवोदार' इति प्रतियोधितः परलोक-
माप । ततः प्रभृति तस्य विक्रमादित्यस्य जगलयमधुनापि संवत्सरः प्रवर्त्तते' ॥ ७ ॥

॥ श्रीविक्रमार्कस्य दाने' विविधाः प्रबन्धाः ॥

[२. अथ सातवाहनप्रबन्धः ।]

१३) अर्थे दाने विद्वत्तार्थां च श्रीसातवाहनकथा यथाश्रुतां ज्ञेया । तत्पूर्वभचकथा चैवं-श्रीप्रति-
10 धानपुरे सातवाहनभूपो' राजपाटिकायां गच्छन्नगरप्रत्यासन्ननद्यां वीचिभिर्नरितीरनिक्षिप्तं' म-
त्स्यमेकं हसन्तमालोक्य प्रकृतेर्विकृतिरूपात् इति भयभ्रान्तो नृपः सर्वानेवं विदग्धपुरूपान् सन्दे-
हममुं पृच्छञ्च ज्ञानसागरनामानं जैनमुनिं पप्रच्छ । ज्ञानातिशयेन तेन तत्पूर्वभवं विज्ञायित्युपदि-
ष्टम्- 'यत्पुरातनभवे त्वमस्मिन्नेव पत्तने उच्छिन्नवंशः काष्ठभारवाहनैकवृत्तिः* अस्यामेव नद्यां
भोजनावसरे सन्निहितशिलातले सकृन् पयसाऽऽलोष्य नित्यमश्नासि । कस्मिन्नप्यहनि मासोप-
15 यासपारणाहेतोः' पुरे' व्रजन्तं जैनमुनिमाहूयं तं सकुपिण्डं तस्मै प्रादार्त्तं । तस्य पात्रदानस्या-
तिशयात्त्वं सातवाहननामा नृपतिरासीः । स मुनिर्द्वेषो जातः' । तदेवंताधिष्ठानवशात्तं काष्ठ-
भारवाहिनो जीवं दैवां नृपतितयोपलक्ष्य प्रमोदाद्दसितवान्' । तत्कपासङ्गहृथैतत्काव्यम्-"

१. मीनानने प्रहसिते भयभीतमाह श्रीसातवाहनमृषिर्भवताऽत्र नद्याम् ।

यत्सकुमिर्मुनिरकार्यत पारणं प्राक् दैवाद्भवन्तमुपलक्ष्य शपो जहास ॥

20 स श्रीसातवाहनस्तं' पूर्वभन्नवृत्तान्तं जातिस्मृत्या साक्षात्कृत्य ततःप्रभृति दानधर्ममाराध-
यन् सर्वेषां महाकवीनां विदुषां च सङ्ग्रहपरः चतसृभिः स्वर्णकोटीभिर्गाथाचतुष्टयं क्रीत्वा सप्त-
शतीगाथाप्रमाणं सातवाहनाभिधानं सङ्ग्रहगाथाकोशं' शास्त्रं निर्माप्य नानावदातनिधिः
सुचिरं राज्यं चकार । तद्गाथाचतुष्टयमेतद् । यथा—

1 B ताप्यां । 2 A मुख्यया । 3 D सुमुख्या, A नास्ति । 4 B तव प्राक्० । 5 B 'तव सौधे' नास्ति । 6 AD भवता देवता रूपेणात्मना० । 7 AD 'भवतीर्णन्' नास्ति । 8 B देवे ज्ञान० । 9 'वक्षि' स्थाने B 'न चिन्तित' । † दृष्टवा-
स्तगता पट्टिः B आदत्तं नास्ति । 10 B दानविधिः । 11 Db सातवाहनप्रबन्धा दिश्यन्ते । 12 A दालवाहन । 13 BP यथायुतं । 14 BP सातवाहननरेन्द्रेः । 15 AD तीरक्षिप्तं । 16 B प्रकृतिवि० । 17 BP सर्वानपि । 18 BP ज-
नानितसायत् । 19 B डच्छन्नं । * अत्र वृत्तिशब्दादे P Db सन्त्येके आदत्तै-

(२०) 'अदो कोऽपि दृष्टिदानीं दारिद्र्याव्यापित्तुतः । पृष्टिवायेऽपि यः वीर्याने न शक्यभूरभूत् ॥' एतेऽधिकः श्लोकः वरकल्पने ।
20 AD 'अस्या' स्थाने 'तस्यां' । 21 AD जैनमुनिं नामोप० । 22 A पारणहेतोः; BP पारणकारणे । 23 AD पुरे ।
‡ अत्र Db आदत्तै- 'जैनमुनिं दद्या पूर्वभवे मया कर्मेष्विदं ददं तस्येदं फलम् । यदुक्तं—

(२१) तस्येव यस्तुप मनोहरतां तस्येव रे चित् ! तदुपययानि कथं ह्या त्वम् ।

पुण्यं वृत्तुप यदि तेव सयात्रि वाप्या पुष्वैर्विना न्नि भवतिर समीक्षितार्थाः ॥

इयं चिन्तयित्वा मुनिमाकारं तं समुपिण्डं- 'पूजावान् समधिकः पादोऽस्ति । 24 B *माकारं । 25 B अदत्तम् । 26 AD साक्ष-
वादनपुरति० । 27 BP पत्तनवासं नास्ति । 28 B 'देवाधिष्ठानं' । 29 P नास्ति । 30 BP नृपतया । 31 AD सङ्ग्रहधर्मं । 32 AD 'तं' नास्ति । 33 A दालवाहनमि०; D साष्टिकादानमि० । 34 P *कोश० । 35 P *निधिः । B
Db आदत्तै- 'तद् गाथाचतुष्टयं बहुमुनेभ्यो दैवम् ।' एवंरूप उक्तोऽस्ति । अत्रेतना गाथात्र न सति ।

१०. हारो वेणीदण्डो खड्गगलियाईं तह य तालु चि । एयाईं नवरि सालाहणेण दहकोडिगहियाईं ॥ १
 ११. मंगं चिय अलहन्तो हारो पीणुन्नयाण थणयाणं । उच्चिन्तो भमइ उरे जउणानइफेणपुञ्जं व ॥ २
 १२. कंसिणुजलो य रेहइ वेणीदण्डो नियम्बविम्बम्मि । तुहं सुन्दरि सुरयमहानिहाणरक्खाशुयङ्गं व ॥ ३
 १३. परिओससुन्दराईं सुरए^१ जायन्ति जाईं सुक्खाईं । विरहाउ ताईं पियसहि खड्गगलियाईं^२ कीरन्ति ॥ ४
 १४. मा जाण कीर जहं चञ्चुलालियं पडइ पकमाइन्दं । जरडत्तणदुल्लियं उंशुयतालाहलं एयं ॥ ५

१५. ताण पुरोयं मरीहं^३ कयलीथम्मार्णं सरिसपुरिसाण । जे अत्तणो विणासं फलाइं दिन्ता न चिन्तन्ति ॥ ६
 १६. जह सरसे तहं सुक्के वि पायवे धरइ अणुदिणं विञ्जो । उच्छंणवद्वियं निग्गुणं पि गरुयां न छड्ढन्ति ॥ ७
 १७. 'पढमो नेहाहारो तेहिं तिसिंएहिं तहं कइवि गहीउ । पिच्छन्ति जं न अन्नं तच्चिय आजम्म मुञ्जारां ॥ ८
 १८. सयलज्जाणन्दयरो सुक्खसस वि एस परिमलो जसस । तस्स नवसरसमावम्मि हुञ्ज किं चन्दणदुमसस ॥ ९
 १९. कयलितरु विञ्जगिरी नेहाहारो य चन्दणदुमो य । एयाओ नवरि सालाहणेण नैवकोडिगहियाओ^४ ॥ १० 10

[३. अथ शीलव्रते भूयराज-प्रबन्धः ।]

१४) तद्यथा—'पद्मत्रिशद्व्यामलक्षप्रमिते कन्यकुञ्जदेशे कल्याणकटकनाम्नि^१ राजधानीनगरे भूयराजं इति राजा राज्यं कुर्वन् कस्मिंश्चित्प्रभातसमये राजपाटिकायां सञ्चरन्नेकस्मिन्सौधतले धातायनस्थितां कामपि मृगाक्षीं मृगयमाणो निजचित्तापहारापराधिनीं तामर्पंजिहीर्षुर्निजं पानीयाधिकृतपुरुषं समादिदेश । स च तां नृपसौधे समानीय कचित् सङ्केतप्रदेशे स्थापयित्वा 15 नृपं विज्ञपयामास । नृपेण च तत्रागतेन बाहुदण्डे धृता सती सा तं भूपमवादीत्—'स्वामिन् ! सर्वदेवतावतारस्य भवतो हन्त कोऽयं नीचनार्यामभिलापः' । ततस्तद्वाक्यामृतेनेपेच्छान्तकामानलो नृपः 'काऽसी'ति तां प्रोचे । तथा—'अहं तैव दासी'त्वभिहिते 'किं तथ्यमेतदि'ति नृपादेशात् 'प्रभोर्दासः पानीयाधिकृतस्तस्यं पश्यहं दासानुदासीति' । तद्वाचयान्तश्चमत्कृतो नृपतिः सर्वथा विलीनकामार्त्तिस्तां सुतां मन्यमानो विससर्ज । तथा वपुषि निजकरौ लग्ना-20 विति विचिन्त्य तन्निग्रहवाञ्छया निशीथे निजैरेव यामिकैर्गवाक्षप्रविष्टनरकरध्रान्त्या निजावेव भुजौ निग्राहयामास । अथ प्रत्युपे तान् यामिकान् सचिवैर्निगृह्यमाणान् निवार्य मालवमण्डले महाकालदेवप्रासादे गत्वा स्वयं देवमारार्थयस्तस्यौ । देवादेशाद्भुजद्वये लगे सति तं मालवदेशं सागतःपुरं तस्मै देवाय दत्त्वा तद्रक्षाधिकृतान् परमारराजपुत्रान् नियोज्य स्वयमेव तापसीं दीक्षामङ्गीचक्रे^२ । इति शीलव्रते भू[ष]राजप्रबन्धः ॥ ९ ॥ 25

1 A मगु । 2 A यलियाण । 3 Dbc उच्चिन्तो । 4 A उंशुय एय । 5 A कसिण० । 6 AD तह । 7 D सुपट्ट । 8 Dd सुरदसु ल्हन्ति । 9 Db खड्गगलियाइः । Dd खड्गगलियाइः । 10 P जं । 11 A वनुय० । P उज्जड । 12 P प्रोउ । 13 D मरीहं । 14 P कयलियसंमाण । 15 A नात्ति । 16 A सुक्या । 17 P मुञ्जन्ति । 18 Dc तहति । 19 Db मुजाराः । 20 A पउ० । १ श्रित्तमं गायत्रिः P आदत्ते नोपलब्धम् । 21 P नात्ति 'सधया' ।

* AD Da-b सम्प्रकेष्यादसंयु पृष समोऽपि प्रत्यथो निगृह्यित्तत्वेन संक्षिप्तान्मकतवोपलभ्यते—'पद्मत्रिशद्व्यामलक्षप्रमिते कन्यकुञ्जदेशे नगरे कल्याणकटके पानीयाधिकृतमियाभिलाषपयित्वा राजा भूयदेशे (D भूदेशे) मालवके श्रीरुद्रमहाकालमाराधय मातृवर्कं सर्वं देवाय दत्त्वा स्वयं हारसोऽभूदिति संक्षेपः ।'

२२ B ताम निजराजः । P नात्ति रुद्राजः । २३ B भूराज । २४ BP कसिन् । २५ AD 'अय' नात्ति । २६ B 'ता' नात्ति । Db सती । २७ P 'इपय' नात्ति । २८ B Db 'तव' नात्ति । २९ BP तस्यव । ३० Db वसतं । ३१ BP चकार ।

[४. वनराजादिप्रबन्धः ।]

१५) *तस्य कन्यकुब्जस्यैकदेशो गूर्जरधरित्री, तस्यां* गूर्जरभुवि वहीयाराभिधानदेशे पञ्चाशरग्रामे चापोत्कटवन्द्यं झोलिकासंस्थं बालकं वणनाम्नि वृक्षे निधाय तन्मातेन्धनमवचिनोति । प्रस्तावात्तत्रायतैर्जैनाचार्यैः श्रीशीलरुणसुरिर्नामभिरपराह्णेऽपि तस्य वृक्षस्य छायामनर्मन्तीमा-
5 लोक्ष्य, झोलिकास्यितस्य तस्यैव बालकस्य पुण्यप्रभावोऽपमिति विमृश्य, जिनशासनप्रभावकोऽयं भावीत्याशया वृत्तिदानपूर्वं तन्मातुः पार्श्वोत्स बालो जगृहे । वीरमतीगणिन्या स बालः परिपाल्यमानो गुरुभिर्दत्तवनराजाभिधानोऽष्टवार्षिको देवपूजाविनाशकारिणां सूपकाणां रक्षाधिकारे नियुक्तः । स तान् बाणेन निघ्नन् गुरुभिर्निपिष्टोऽपि चतुर्थोपायसाध्यांस्तानेवं जगौ । तस्य जातके राजयोगमवधार्याऽयं महानृपतिरेवं भावीति निर्णाय स^{१०} तन्मातुः पुनः प्रत्यर्पितः । मात्रा समं
10 कस्यामपि पल्लिभूमौ स्वमातुलस्य चौरवृत्त्या वर्त्तमानस्य [सन्मानपात्रतां प्राप्तो जनपदस्यान्तर-स्वलितपौरुपवृत्तिर्नगरग्रामसार्थाकेव....(?)!] सर्वत्र धाटीप्रपातंभूकरोत् ।

१६) कदाचित्^{११} काकरग्रामे खात्रपातनपूर्वं कस्यापि व्यवहारिणो गृहे धनं सुष्णन् धंधिभाण्डे करे पतिते सत्यत्र भुक्तोऽहमिति विचिन्त्य तत्सर्वस्य तत्रैव मुक्त्वा विनिर्ययौ । परस्मिन्नहनि तद्गणिन्या श्रीदेव्या निशि गुप्तवृत्त्या सहोदरवात्सल्यादाहृतः ।^{१२} पृष्टः—'कथं मद्गृहे प्रविश्य सर्व-
15 सारं [गृहीत्वा] त्वया पुनरेव मुक्तम् ?' । तेनोक्तं—

२०. कह नाम तस्स पावं चितिज्जइ आगए वि कोवग्मि । उप्पलदलसुकुमालो जस्स घरे अल्लिओ हत्थो ॥ सापि तद्धचनमाकर्ण्य तच्चरित्रेण चमत्कृता भोजनवस्त्रदानादिकमुपकारं चकार^{१३} । 'मम पट्टाभिपेके भवत्यैव भगिन्या तिलकं विधेयमि'ति प्रतिपेदे^{१४} ।

१७) अथान्यस्मिन्नवसरे तस्य चरटवृत्त्या वर्त्तमानस्य चौरैः काप्परण्यप्रदेशे रुद्धो क्षाम्बा-
20 भिधानो वणिकं तं^{१५} चौरत्रयं दृष्ट्वा स्वैवाणपञ्चकमध्याहाणद्वयं भञ्जस्तैः पृष्ट इति^{१६} प्राह—'भवन्नितयाधिकं वाणद्वयं विफलमित्युक्ते, तद्रुक्तं बालवेधं वाणेनाहृत्य तैः परितुष्टैरात्मना सह नीतस्तौद्योधविद्याचमत्कृतेन श्रीवचनराजेन 'मम पट्टाभियेके त्वं महामाख्ये भावी'त्यादिश्य विसृष्टः ।

१८) अथ कन्यकुब्जादायातपञ्चकुलेन तंदेशराज्ञः सुतायाः श्रीमहर्णकाभिधानायाः कञ्जुकसम्बन्धे पितृप्रदत्तगूर्जरदेशस्योद्ग्राहणकहेतवे समागतेन सेल्लभृद्वनराजाभिधानश्चक्रे । षण्मासीं

* द्वितारकान्तर्गतः पाठः AD नास्ति । 1 Db बाण० । 2 Da शीलगणि; Db शीलगण । 3 B स्त्रीगि; A स्त्री-सिर्नामिनिः । 4 B 'मवचनमन्ती०' । 5 B 'पुण्य' नास्ति । 6 Db परिपाद्य० । 7 B नास्ति । 8 D छोद्वे; Pa बाणेः । 9 AD वृपतिर्भा० । 10 P 'स' नास्ति; AD 'तम्' नास्ति । 11 B समर्पितः । † एतच्छ्लोकान्तर्गतः पाठः केवलं P आदर्शे एवोपलभ्यते । 12 'प्रदान०' । ‡ एतदपि Po आदर्शे 'वीरत्वभावे एते न सुखं कदापिदपि' पठतः—

(२२) नरकं दिवा न रात्रयं प्रकटा न चर्यां सैरे न धातजलवचकलप्रभोगः ।

शंकातुजादपि सुतादपि दारतोऽपि लोकस्यापि इत्ये ननु शौचवृत्तिम् ॥'

एतावान् प्रसिद्धः पाठः समुपलभ्यते । 13 केवलं B आदर्शे एव पृथ शब्दः । 14 B नास्ति । 15 B श्दधि० । § एतद्विधि-
न्तर्गतपाठस्याने AD आदर्शे 'वया भोजनवस(वसु D)दानपूर्वकमुपहृतो'; B आदर्शे 'ध्यानभोजनवस्त्रदान०' एतावन्तः संक्षिप्तः
पाठः प्रपठ्यते । 16 P प्रतिपद्यम् । 17 AD नास्ति । 18 D जया० । 19 P तथैव० । 20 AD 'ख' नास्ति ।
21 B 'हृति' नास्ति । 22 D बल० । 23 P 'तद्' नास्ति । 24 BP 'श्री' नास्ति । 25 D कारका० । 26 D महनिहा० ।
27 P 'प्रतिपद्य' । 28 B सोहृष्टः; P सद्युष्ट ।

यावद्देशमुद्ग्राह्य चतुर्विंशतिसंख्यान् पारुथकद्रम्मलक्षांस्तेजोजात्यांश्चतुःसहस्रसंख्यांस्तुरङ्गमान् गृहीत्वा पुनः स्वदेशं प्रति प्रस्थितं पञ्चकुलं सौराष्ट्रान्निधानघाटे वनराजो निहत्य कस्मिन्नपि वननिकुञ्जे तद्राजभयाद्द्वयं यावद्भुसवृत्त्या तस्यौ ।

१९) अथ निजराज्याभिषेकाय राजधानीनगरनिवेशचिकीः शूरां भूमिवलोकमानः पीप-
लुलातडार्णपाल्यां सुखनिपण्णेन भारूयाडसाखंडसुतेनाणहिल्लनाम्ना पृष्टः—‘किमवलोक्यते’ । 5
‘नगरनिवेशयोग्या शूरा भूमिवलोक्यते’ इति तैः प्रधानैरभिहिते, ‘यदि तस्य नगरनिवेशस्य
मैज्ञान दत्तं ततस्तां सुवसावेदयामी’त्यभिधाय जालिवृक्षसमीपे गत्वा यावतीं भुवं शशकेन
श्वा त्रासितंस्त्रावतीं भुवं दर्शयामास । तत्र प्रदेशे’ अ ण हि छ पु र मिति’ नाम्नां नगरं
निवेशयामास ।”

[अत्रान्तरे P धादशं निम्नोद्धृतानि पद्यानि लिखितानि प्राप्यन्ते—

10

[६] कृतहारानुकारेण प्रकारेण चकासि यत् । सुकृतेन वृतीभूय शायमाणं कलेरिव ॥

[७] चन्द्रशालासु बालाणां खेलन्तीनां निशागुणे । यत्र यत्रथिया भाति शतचन्द्रं नभःस्थलम् ॥

[८] लङ्का शङ्कवती चम्पा सकम्पा विदिशा कृशा । काशिर्नाशितसम्पत्तिर्मिथिला शिथिलादरा ॥

[९] त्रिपुरी विपरीतश्रीमथुरा मन्यराकृतिः । धाराप्यभूमिराधारा यत्र जैत्रगुणे सति ॥ युग्मम् ॥

[१०] कौरवेधरतैस्यस यरपीरद्वीजनस च । बलाद् गांगेय-कर्णस्य न पश्याम्यहमन्तरम् ॥ 15

[११] प्रोढधीरलका न जातपुलका लङ्कातिशङ्काकुला, नैवाप्युजयिनी कदापि जयिनी चम्पातिकम्पान्विता ।

कान्ती कान्तिविभूषिता नहि तथाऽप्योष्याऽजितयोष्याभवत्, यस्माप्रे तदिहाद्भुतं विजयते श्रीनर्तनं पत्तनम् ॥]

२०) ८०२ द्वाधिकाष्टशतसंवरसरे (A D संवत् ८०२ वर्षे वैशाखसुदि २ सोमे) श्रीविक्रमार्कत-
स्तस्य जालिनरोमूले” घवलगृहं कारयित्वा राज्याभिषेकलभ्रे काकरग्रामवास्तव्यां तां प्रतिपन्नभ-
गिनीं श्रियादेवीमाहूयं तथा कृततिलकः श्रीवनराजो” राज्याभिषेकं पञ्चाशद्वर्षदेदयः कारया-20
मास । स जाम्यानिधानो वणिग् महामात्यश्चक्रे । पञ्चासरग्रामतः श्रीशीलगुणासूरीन् सभक्ति-
कमानीप घवलगृहे निजसिंहासने निवेद्य कृतज्ञचूडामणितया सप्ताङ्गमपि राज्यं तेभ्यः समर्प-
यंस्तैर्निःस्पृहैर्भूयो भूयो निषिद्धसंतिप्रत्युपकारयुद्ध्या तदादेशाच्छ्रीपार्ष्वनाथप्रतिमालङ्कृतं पञ्चा-
सराभिधानं चैत्यं निजारापकसूत्सिसमेतं” च कारयामास । तथीं घवलगृहे” कण्ठेश्वरीप्रसादश्च
कारितः ।

25

२१. गूर्जराणामिदं राज्यं वनराजात्प्रभृत्यपि । जैनैस्तु स्थापितं मथैस्तद्द्वेषी नैव नन्दति” ॥

२१) संव० ८०२ पूर्वं निरुद्धं वर्षं ५९ मास २ दिन २१ श्रीवनराजेन राज्यं कृतम् ।

श्रीचनराजस्य सर्वायुर्वर्षं १०९ मास २ दिन २१ ।

1 B 'शाम्' कालि । 2 P पारुथक; D पारुथक; D रूपक । 3 BP चतुःसहस्रात् सुरगात् । 4 AD 'राजधानी'
कालि । 5 P पारुथक । 6 BP 'निरुद्धे' । 7 P भारुथकस्योपराः; B 'सांख्य' कालि । 8 A द्विनु विद्योः । 9 BP
'नकाशे' कालि । 10 D नाम मय । 11 BD इत्त । 12 B सप्तकेन यावतीं भुवं भाः; D यावती भूः वापाकेनोप्युद्धिता ।
13 AD 'मरेते' कालि । 14 AD 'दृति' कालि । 15 P कालि । 16 BD निवेद्य । 17 BP 'वरोचडे' । 18 BP
'पारुथक' । 19 BP कालि । 20 D कालि 'कण्ठ'; A कण्ठः । 21 P 'सहितं' । 22 AD तथा तेन । 23 D 'पुहृष्टते' ।
24 D कण्ठः । 25 D 'कण्ठेश्वरी' उच्यते कालि ।

संवत् ८६२ वर्षे आपादसुदि ३ गुरौ अभिन्यां सिंहलग्ने वहमाने वनराजसुतस्य श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेकः ।

[B P प्रबन्धे—'संवत् ८०२ पूर्वं वर्षे ६० श्रीवनराजेन राज्यं कृतम् । संवत् ८६२ वर्षे श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेकः (P श्रीजोगराजेन राज्यमलं चक्रे)'—इत्येव पाठः ।]

- 5 २२) तस्य राज्ञः^१ त्रयः कुमाराः । अन्यस्मिन्नवसरे क्षेमराजनाम्ना कुमारेण राजेति विज्ञप-
यांचक्रे—'दिशान्तरीयस्य राज्ञः प्रवहणानि वाल्यावर्त्तन विपर्यस्तानि । अन्यवेलाकूलन्यः श्रीसो-
मेश्वरपत्तने समागतानि । ततस्तेषु तेजस्वितुरंगमसहस्रं दश (१००००) तथा गजानां सार्द्धाष्टौ
संख्यया रूपं १८ । अपरवस्तूनि कोटिसंख्यया । एतावत्सर्वं निजदेशोपरि स्वदेशमध्ये भूत्वा
सञ्चरिष्यति । यदि स्वाम्यादिशति तदाऽऽनीयते" इति विज्ञप्तेन राजा तन्निषेधः कृतः ।
- 10 तदनन्तरं तैस्त्रिभिः कुमारे राज्ञो चयोर्बुद्धभावाद्बैकल्यमाकल्य तस्यामपि स्वदेशप्रान्तप्रान्तरं-
भूमौ स्वसैन्यं सज्जीकृत्याज्ञातचौरवृत्त्या तत्सर्वमाच्छिद्य स्वपितुरूपनिन्ये । अन्तःकुपितेन मौनाव-
लम्बिना तेन राज्ञा न किमपि तेषां प्रति^२ प्रत्यादिष्टम् । तत्सर्वं नृपतिसात्कृत्या 'क्षेमराजकुमारे-
णैतत्कार्यं सुन्दरं कृन्मसुन्दरं वे'ति विज्ञप्तो नृपतिर्व्यभाषे—'यदि सुन्दरमुच्यते तदा परखलण्ड-
नपातकम्; यद्यसुन्दरमभिधीयते तदा भवदीयचेनस्तुं विरक्तिः । अतो मौनमेव श्रेय इति
- 15 सिद्धम् । श्रूयतां भवदीयप्रथमश्रे परविच्चापहृतौ निषेधहेतुः । यदा परमण्डलेषु नृपतयः
सर्वेषामपि राज्ञां राज्यप्रशंसां कुर्वन्ति तदा गर्जरदेशे च रट राज्य मित्युपहसन्ति । अस्मत्स्थानं-
पुरुषैरित्यादिस्वरूपं वैयं विज्ञप्तिकया ज्ञाप्यमानाः किञ्चिद्विजिज्जिर्ष्यैवमनस्यभावहन्तो दूषामहे ।
यद्ययं पूर्वजकलङ्कः सर्वलोकहृदये विस्मृतिमावहति तदा समस्तराजपङ्क्तिषु वयमपि राज-
शब्दं लभामहे । धनलवलोभैलोलुभैर्भवद्विः स पूर्वजकलङ्क उन्मूर्ज्यं पुनर्नवीकृतः^३ । तदनन्तरं
- 20 राजा शस्त्रागाराग्निं धनुरूपानीय 'यो भवत्सु यलवान् स इदमारोपयत्विति समादिष्टे सर्वा-
भिसारेण तन्नैकेनाप्यधिरोप्यत इति राज्ञा हेलयैवाधिर्ज्यां कृत्याभिदधे—

२२. आज्ञामद्भो नरेन्द्राणां वृत्तिच्छेदोऽनुजीविनाम् । पृथक्पृथक् च नारीणामशशो वय उच्यते ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशात् आज्ञामद्भादस्माशस्त्रवधकारिषु पुत्रेषु को दण्ड" उचितः । अतो
राज्ञा प्रायोपवेशनपूर्वकं विशत्यधिकवर्षशते पूर्णं चिन्ताप्रवेशः कृतः । अनेन राजा भटारिकाश्री-

25 योगीश्वरीप्रासादः कृतः^४ ।

२३) अनेन (योगराजनाम्ना) राजा वर्षे ३५ राज्यं कृतम् ।

सं० ८९७ पूर्वं वर्षे २५ श्रीक्षेमराजेन राज्यं कृतम् ।

सं० ९२२ पूर्वं वर्षे २९ श्रीभूषडेन राज्यं कृतम् ।

अनेन श्रीपत्तने भूषडेश्वरप्रासादः कारितः ।

1 AD 'राजः' नास्ति । 2 A सार्द्धाष्टौ; D सार्द्धशती । 3 B संख्यायां । 4 D 'ह्य १८' नास्ति । 5 B 'पुत्रा'
नास्ति । 6 BP तदूर्ध्वयते । 7 P 'बुद्धतामा' । 8 B प्रान्तरागतम्; A प्रागतप्रागतम्; D प्रागतम् । 9 D 'स'
नास्ति । 10 AD 'नेन' नास्ति । 11 P 'यति' नास्ति; B प्रविचारायदि; D प्रविचारायदि इत्यं; 12 AD वेत्तयो । 13 P
'द्वाराणाः' । 14 AD 'म्यान' नास्ति । 15 AD 'वधं' नास्ति । 16 AD पूर्वजः । 17 PD 'होय' नास्ति । 18 AD
उपगुण्य । 19 B 'विष्ट्याभिदधे' । 20 P द्विप्रमर्ता । 21 D 'भारतामहारा' नास्ति । 22 BP दशः ४; 23 BP
दित्वात्पाठिकं । 24 BP भादोर्षे पृथक् इति नास्ति ।

सं० ९५१ पूर्वं श्रीवैरसिंहेन वर्ष २५ राज्यं कृतम् ।

सं० ९७६ पूर्वं वर्ष १५ श्रीरत्नादित्येन राज्यं कृतम् ।

सं० ९९१ पूर्वं वर्ष ७ श्रीसामन्तासिंहेन राज्यं कृतम् ।

एवं चापोत्कटवंशे सप्त नृपतयोऽभूवन् । विक्रमकालात् संख्यया वर्ष ९९८ ।

[A आदर्शं तथा मायस्तात्तद्वशे D पुस्तके एषा चंद्रावलिः निम्नस्वरूपा लिखिता लभ्यते—

सं० ८..... (१) श्रावणसुदि ४ निरुद्धं वर्ष १० मास १ दिन १ श्रीयोगराजेन राज्यं कृतम् ।

सं० ८..... श्रावणसुदि ५ उत्तरापादनक्षत्रे धनुर्लगे रत्नादित्यस्य राज्याभिषेको बभूव ।

सं० ८..... कार्तिकसुदि ९ निरुद्धं वर्ष ३ मास ३ दिन ४ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं ।

सं० ८..... कार्तिकसुदि ९ स्वौ मघानक्षत्रे श्रुपलगे श्रीवैरसिंहो राज्ये समुपविष्टः ।

सं० ८..... ज्येष्ठसुदि १० शुके निरुद्धं वर्ष ११ मास ७ दिन २ अनेन राज्ञा राज्यं चक्रे ।

सं० ८..... ज्येष्ठसुदि १३ शनौ हस्तनक्षत्रे सिंहलगे श्रीक्षेमराजदेवस्य राज्याभिषेकः समजनि ।

सं० ९२ माद्रपदसुदि १५ स्वौ वर्ष ३८ मास ३ दिन १० अस्य राज्ञो राज्यनिबन्धः ।

सं० ९३५ वर्षे अश्विनीसुदि १ सोमे रोहिणीनक्षत्रे कुम्भलगे श्रीचाण्डेराजदेवस्य षट्शभिषेकः समजनि ।

सं० ९..... माघवदि ३ सोमे निरुद्धं वर्ष १३ मास ४ दिन १७ अनेन राज्ञा राज्यं विदधे ।

सं० ९३८ (१) माघवदि ४ भौमे स्वातिनक्षत्रे सिंहलगे श्रीआण्डदेवो राज्ये उपविष्टः । अनेन कर्करायां 15

पुर्या आण्डेश्वर-कण्ठेश्वरीप्रासादौ कारितौ ।

सं० ९६५ पौषसुदि ९ बुधे निरुद्धं वर्ष २६ मास १ दिन २० राज्यं कृतं ।

सं० ९..... पौषसुदि १० गुरौ आर्द्रानक्षत्रे कुम्भलगे भृगुगण्डेवः षट्ठे समुपविष्टः । अनेन राज्ञा

भृगुगण्डेश्वरप्रासादः कारितः श्रीपत्तने प्राकारश्च ।

सं० ९..... वर्षे आपादसुदि १५ निरुद्धं वर्ष २७ मास ६ दिन ५ राज्यं कृतं ।

एवं चापोत्कटवंशे पुरुष ८; तदंशे १९० वर्ष, मास २, दिन सप्त राज्यं कृतम् ।]

२३. *असेन्या मातङ्गाः परिगलितपद्माः शिखरिणो जडधीतिः कूर्मः फणितिर्यं च द्विरसनः ।

इति ध्यातुर्धातुर्धरणिश्रुतेः सान्ध्यञ्जुलकात्समुच्चस्यौ कश्चिद्विलसदसिपट्टः स सुमटः ॥ इति ॥

[५. मूलराजप्रबन्धः ।]

२४) अथ पूर्वोक्तश्रीमूर्यराजवंशे मुञ्जालदेवस्युता राज-वीज-दण्डक-नामानरूपः सहोदरा 25
याप्रायां श्रीसोमनाथं नमस्कृत्य ततः प्रत्यावृत्ताः श्रीमदनहिलपुरे श्रीसामन्तासिंहस्य^२ बाहूके-
त्यामयलोकमानास्तुरगस्य नृपेण कशाघाते दत्तं सति कार्पटिकवेशधारी राजनामा क्षत्रियोऽन-
पसरदत्तेन तेन कशाघातेन पीडितः शिरःकम्पपूर्वकं हा हेति शब्दमवादीत् । राज्ञा तत्कारणं
शुभः स-^३तुरङ्गमेन कृतं गतिविशेषं न्युञ्जन्योग्यमनवधार्य कशाघाते दीयमाने ममैव मर्माभि-
धानः समजनि^४ । तेन तद्व्यसता चमत्कृतेन राज्ञा स तुरङ्गमो बाहनाय समर्पितस्तस्यैव । अश्वान्व-
यारयोः सहजं योगमालोक्य पदे पदे तपोर्न्युञ्जन्तानि कुर्वन्तेनैव तदाचारेण तस्य महत्कुलमा-
कण्डोप्य लीलादेयीनाम्नां स्वभगिनीं तस्मै ददौ । आपानानन्तरं कियत्यपि गते काले, तस्या अकाण्ड-

* कृतवर्षे BP आदर्शं मोनक्षत्रे । 1 BP 'मघ' कालि । 2 D भृगुगण्डः, P भृगुगण्डः । 3 BP कालि । 4 AD
धीयस्सरेद्वयः । 5 BP अतरेण ।

मरणे सञ्जाते सति, सचिवैरपत्यमरणं पर्यालोच्य तद्दुरविदारणपूर्वमपत्यमुद्धृतम् । मूलनक्षत्र-
जातत्वात्स श्रीमूलराजाभिधया समजनि । बालार्क इव आजन्म तेजोमयत्वात्सर्ववद्वभ-
तया पराक्रमेण मातुलमहीपालं प्रवर्द्धमानसाम्राज्यं कुर्वन् मदमत्तेन श्रीसामन्तसिंहेन स साम्रा-
ज्येऽभिषिच्यते अनुन्मत्तेनोत्थाप्यते च । तदादिचापोत्कटानां दानमुपहासतया प्रसिद्धम् । स
६ इत्थमनुदिनं विडम्ब्यमानो निजपरिकरं सञ्जीकृत्य विकलेन मातुलेन स्थापितो राज्ये तं निहत्य
सत्यं एव भूपतिर्वभूव ।

२५) सं० ९९३ वर्षे आषाढसुदि १५ गुरौ, अश्विनीनक्षत्रे सिंहलग्ने रात्रिप्रहरद्वयसमये जन्मत
एकविंशतितमे वर्षे श्रीमूलराजस्य राज्याभिषेकः समजनि ।

(B P आदर्श—सं० ९९८ वर्षे श्रीमूलराजस्य राज्याभिषेको निष्पन्नः । एतावानेव पाठः)

२४. 'मूलार्कः श्रूयते शास्त्रे सर्वकल्याणकारकः । अधुना मूलराजेन योगशिवं प्रशस्यते ॥

[१२] स्वमे एत्य वनं जगाद स विशुधापोत्कटानां विभोर्वशे हृदयभूपतेर्गुणवती कन्यासि वं..... ।

चासौ मुदितेन विगताशङ्कं विवाहा त्वया गर्भं धास्यति सार्वभौमशुदरे सेयं मृगाक्षी यतः ॥

[१३] इतःकुलावजनि एष्टपमणिः श्रीराजिराजाङ्गजः श्रीमदूर्जरमण्डलेऽय नृपतिः श्रीमूलराजाह्वयः ।

यसिन् दिग्विजयोद्यमव्यतिकरे प्रौढप्रभावाद्भूते कम्पन्ते स मनांसि नाम्न न परं भूम्योऽपि भूमीभुजात् ॥

श्रीसौराष्ट्रमंडले युद्धं सा...सिंहेन इति प्रबन्धः ।

[१४] आवाजिता जितारतेर्गुणैर्वाणीरिपोरिव । गूर्जरेश्वरराज्यशीर्षस्य जज्ञे स्वर्षरा ॥

[१५] सपप्राकृतशत्रूणां संपराये स्वपत्रिणात् । महच्छः कच्छभूपालं ललं लक्ष्मीचकार यः ॥

[१६] लाटेथरस्य सेनान्यमसामान्यपराक्रमः । दुर्वारं वाणपं हित्वा हासिकं यः समग्रहीत् ॥

[१७] इदानोपहृतदारिद्र्यं शीर्षनिर्जितदुर्जनम् । कीर्त्तिस्यगितकाकृत्यं यो राज्यमकरोधिरम् ॥

20 [इत्यादिभिः स्तुतिभिः युधैः स्तूयमानः साम्राज्यं कुर्वन्—] कस्मिन्नप्यवसरे सपादलक्ष्मीयः क्षिति-
पतिः श्रीमूलराजमभिषेणायितुं गूर्जरदेशासन्धौ समाजगाम । तद्योगपथेन नैरपतेस्तिलहृद्देशीय-

राज्ञो धारपनामा सेनापतिरुपाययौ । श्रीमूलराजेन तपोरेकस्मिन्विगृह्यमाणेऽपरः पारिणघातं

कुर्वन् इति सचिवैः सह विमृशंस्तैरुचै—'श्रीरुन्धादुर्गं प्रविश्य कियन्त्यपि दिनान्यतियाथ्यन्ताम्' ।

नचरात्रिकेषु समागतेषु सपादलक्षक्षितिपतिः स्वराजधान्यां शाकम्भर्यामिव स्वगोत्रजामाराय-

25 यिष्यति । तस्मिन्नवसरे श्रीधारपनामा सेनानीर्जीयते । तदनुक्रमागतः सपादलक्षशतोणीपतिरपि ।

इत्थं तदीये मन्त्रे श्रुते सति नृपः प्राह—'मम लोके पलायनापवाद्ः किं न भविष्यतीत्यादिष्टे, ते ऊर्धुः-

२५. यदपमरति मेघः काणं तत्प्रहृष्टं मृगपतिरपि कोपात्पङ्कचस्युत्पतितेषु ।

हृदयनिदिर्वरा गूढपत्रप्रचाराः किमापि विगणयन्तो बुद्धिमन्तः सहन्ते ॥

इति तदन्वसा श्रीमूलराजः श्रीरुन्धादुर्गं प्रविशेत् । श्रीसपादलक्ष्मीभूपतिः श्रीगूर्जरदेश एव

1 AD 'सति' कालि । 2 P 'मूलराजस्यजगत्पत्न्यं मूलराज इति' इत्येव पाठः । 3 AD श्रीगूरुदेशेव । 4 AD
अननुगः । D मेघं तु मणेः । 5 AD 'राजमनिर्दं' । 6 BP तपोरे स्थितिः । 7 BP त सम्य ।

* B आदर्शे एतावत् सत्यः श्लोक—गूरुदेशः भूपते लोके सर्वभार्यस्य कारकः । अधुना गूरुराजस्य चित्रं श्लोकेण चित्रे ४

† पृथगिष्टादिनामि पठामि P आदर्शं चित्रा आत्म्यत्रोपकार्यम् । * एतावत् चित्रा चित्रमि P आदर्शे चित्रम् ।

8 BP 'आदर्शे' पूर्वः श्लोकगतः पठः प्राप्यते । 9 D 'b' पठ्यते । 10 B चित्रमितिर्दशदेशात्ततो । 11 AD 'एतावत्' ।
12 BP 'ते ऊर्धुः' कालि । 13 P 'दुर्गं' । 14 AD 'एव' कालि ।

वर्षाकालमतिक्रामन्नवरात्रेषु समागतेषु तस्यामेव कटकभूमौ शाकम्भरीनगरं निवेश्य तत्र गोत्र-
जामानीय तत्रैव नवरात्राणि प्रारभे । श्रीमूलराजस्तत्स्वरूपमवगम्य निरुपायान् मन्त्रिणो मत्वा
तत्कालोत्पन्नमतिवैभवं राजलाहणिकां प्रारभ्य राजदेशेन समस्तान् समन्ततः सामन्तानाहूय
कूटलेखनव्ययकरणप्रतिवद्धपञ्चकुलमुखेन सर्वानपि राजपुत्रान् पदातींश्चान्वयावदाताभ्यामुपलक्ष्य
घथोचितदानादिभिरावर्ज्य च समयसङ्केतज्ञापनपूर्वकं तान् सर्वान् सपादलक्षीयनृपतिशिविरस- 5
त्सिहितान् विधाय, स्वयं निर्णतिं वासरे प्रधानकरभीमारुह्य तत्प्रतिपालकेन समं भूयसीमपि भुवमा-
क्रम्य, प्रत्यूपकालेऽप्रतर्कित एव सपादलक्षीयनृपतेः कटकं प्रविश्य करभ्या अवरुह्य कृपाणपाणिरे-
काक्येव श्रीमूलराजस्तदौघारिकमभिहितवान्- 'साम्प्रतं नृपतेः कः समयः ? श्रीमूलराजो राजद्वारे
प्रविशतीति स्वस्वामिने विज्ञपय'- इति वदंस्तं दोर्दण्डप्रहारेण द्वारदेशादपसार्य, 'अयं श्रीमूलराज
एव द्वारे प्रविशतीति तस्मिन्नभिदधाने गुरुदरान्तःप्रविश्य तस्य राज्ञः पत्यङ्कं स्वयं निपसाद् 10
भयन्नान्तः स राजा क्षणमेकं मौनमवलम्ब्येपत्साध्वसं विधूय, 'भवानेव श्रीमूलराजः ?' इत्यभिहिते,
श्रीमूलराजस्य ओमिति गिरमाकर्ण्य यावत्समयोचितं किञ्चिद्वक्ति तावत्पूर्वसङ्केतितैस्तैश्चतुःसह-
स्रप्रमितैः पत्तिभिः स गुरुदरः परितः' परिवेष्टयांचक्रे । अथ श्रीमूलराजेन स नृप इत्यभिदधे-
'अस्मिन्भूवलये नृपतिः समरवीरः समरे यो ममं समं मुखस्तिष्ठति स कोऽपि नास्त्यस्ति वेति मम
विमृशतस्त्वमुपयाचितशतैरूपस्थितोऽसि । परमशानावसरे मक्षिकासलिपात इव तिलङ्गदेशीय- 15
तैलिपांभिधानराज्ञः सेनापतिं मज्जयाच समागतं यावच्छिक्षयामि तावत्त्वया पाष्णिघातादिव्या-
पाररहितेन स्यात्तव्यमिति त्वामुपरोद्धुमहमागतोऽसि' । श्रीमूलराजेनेत्यभिहिते स नृपतिरेवम-
वादीत्- 'यैस्तं नृपतिरपि सामान्यपत्तिरिव जीवितनिरपेक्षतयेत्थं वैरिगृह एक एव प्रविशसि तेन
त्वया सार्द्धमाजीवितान्तं मे सन्धिः' । तेन राज्ञेत्युदिते 'मा मैवं वदे'ति तं निवारयंस्तेन भोजनाय
निमन्त्रितोऽवज्ञया तं निषिद्ध्य, करे तरवारिमादायोत्थितस्तां करभीमारुह्य तेन स्कन्धावारेण परि- 20
वेष्टितो धारपसेनापतेः कटके पतितः । तं निहत्य दशसहस्रसंख्यांस्तद्वाजिनोऽष्टादशगजरूपाणि
चाद्याप यावद्वासान् दत्ते तावत्प्रणिधिभिरसिन्धुत्तान्ते ज्ञापिते सपादलक्षनृपतिः पलायांचक्रे ।

२६) तेन राज्ञा श्रीपत्तने श्रीमूलराजवसहिका" कारिता, श्रीमुञ्जालदेवस्वामिनः" प्रासादश्च ।
तथा नित्यं नित्यं सोमवासरे श्रीसोमेश्वरपत्तने" यात्रायां दिवभक्तिंतेया व्रजंस्तद्भक्तिपरितुष्टः
सोमनाथ उपदेशदानपूर्वं मण्डलीनगरमागतः । तेन राज्ञा तत्र मूलेश्वर इति प्रासादः कारितः 125
तत्र नमश्चिकीर्षार्हपण प्रतिदिनमागच्छतस्तस्य "नृपतेस्तद्भक्तिपरितुष्टः श्रीसोमेश्वरः 'अहं"
ससागर एव भवन्नगरे समेप्यामी"त्यभिधाय श्रीमदणहिल्लिपुरेऽवतारमकरोत् । समागतसागर-
सङ्केतेन सर्वेष्वपि जलाशयेषु सर्वाण्यपि वारीणि क्षाराण्यभवन् । तेन राज्ञा तत्र त्रिपुरुप-
मासादः कारितः ।

1 AD शारा । 2 D राजा छिदमिकः, A छिदिनिरी । 3 BP भूगलेखकः । 4 DP शारणा । 5 AD 'स्वयं'
नाति । 6 D अर्चनः । 7 B गुदराः, P गुदराः । 8 B इत्यभिहिते, P इति तेनाभिहिते । 9 B मूलराजः स्वयं जगौ
भोमिः । 10 AD नाति । 11 B कोदरतिः, P नाति । 12 D विहाय 'मम' नाति । 13 BP मन्त्रुते अवधिने ।
14 BP मत्तयेतिभेदि । 15 AD पाषिषेष्टः । 16 AD तेषः । 17 AD 'स' नाति । 18 D वत् । 19 B
अविनाशमेव सतिः, P • अस्मिन्नेव सतिः । 20 D 'नृपतिः' नाति । 21 BP मूलवसहिका । 22 BP मुञ्जालस्वामि-
रेप्याः । 23 AD वीरपत्तने । 24 तिष्यतराः । 25 BP मन्डलीमुपागतः । 26 AD 'नृपतेः' नाति । 27 AD
'अहं' नाति । 28 P • दिशरणे ।

२७) अथ तस्य प्रासादस्य^१ चिन्तायकमुचितं तपस्विनं कश्चिदालोकमानः सरस्वतीसरितीरेः एकान्तरोपवासपारणकेऽनिर्दिष्टपञ्चग्रासभिक्षाहारं कान्धडिनामानं स तपस्विनमश्रुषीत् । यावत्तन्नमस्याहेतवे नृपतिस्तत्र प्रयाति तावत्तेन तृतीयज्वरिणा स ज्वरः कन्यायां नियोजित इति नृपतिरालोक्य,^२ तेन राज्ञा 'कथं कन्या कम्पते?' इति शृष्टः । 'वृषेण सह वाचां कर्तुमक्षमतयेह^३ ज्वर आरोपित' इत्यभिहिते पार्थिवः प्राह—'यद्येतावती शक्तिर्भवतस्तदा ज्वरः किं न सर्वथा प्रहीयते' इति राजादेशे—

२६. 'उपतिष्ठन् मे रोगा ये केचित्पूर्वसञ्चिताः । आनुष्ये गन्तुमिच्छामि तच्छम्भोः परमं पदम् ॥

इति शिवपुराणोक्तान्यधीयन्, नाभुक्तं कर्म न क्षीयते इति जानन् कथममुं विसृजामी'ति तेन-
भिहिते त्रिपुररुपधर्मस्थानस्य^४ चिन्तायकत्वाय नृपतिरभ्यर्थयामास ।

१० २७. 'अधिकाराभिर्मासैर्माठापत्याभिभिर्दिनेः । शीघ्रं नरकवाञ्छा चेदिनमेकं' पुरोहितः ॥

इति स्मृतिवाक्यतत्त्वं^५ जानंस्तप उड्डुपेन संसारसागरमुत्तीर्य कथं गोप्पदे निमज्जामी'ति वचसा निपिद्धो नृपस्ताम्रशासनं मण्डकवेष्टितं निर्माय तस्मै भिक्षागताय पत्रपुटे मोचयामास । स तदजानंस्ततः प्रत्यावृत्तः । पुरा प्रदत्तमार्गांसपि सरस्वत्याः पूरे तदा न 'दीयमानमार्गः, आजन्म निजदूषणानि विमृशंस्तात्कालिकभिक्षादोषपरिज्ञानाय यावद्विलोकते तावत्तद्वत् तांश्चाज्ञासनं ददर्श । तदनु क्रुद्धं तपोधनं विज्ञाय तन्नागल्य नृपस्तत्सान्त्वनाय यावद्विनयवाक्यानि ब्रूते तावत्तेन 'मया दक्षिणपाणिना गृहीतं भवत्ताम्रशासनं कथं वृथा भवती'ति वयजल्लुदेवनामा निजविनेयो नृपाय समर्पितः । तेन वयजल्लुदेवेन 'प्रतिदिनमङ्गोद्वर्तनाय जाल्यद्युष्टस्याष्टौ पलानि, मृगमदपलचतुष्टयम्, कर्पूरपलमेकम्, द्वात्रिंशद्द्वाराङ्गनाः, ग्रार्सेसहितं सितातपत्रं च यदा ददासि तदा चिन्तायकत्वमङ्गीकरोमी'त्यभिहिते राज्ञा तत्सर्वप्रतिपद्य त्रिपुररुपधर्मस्थाने तपस्विनूपतिपदे सोऽभिपिक्तः । कंकूलोऽहो इति प्रसिद्धः* । इत्थं भोगान् भुञ्जानोऽर्धजिह्वब्रह्मचर्यव्रतनिरतः स कदाचिन्निशि मूलराजप्रव्या परीक्षितुमारब्धः । तां^६ ताम्बूलप्रहारेण कुष्ठिनीं विधाय पुनरनुनीतो निजोद्वर्तनविलेपनार्त्तं खानोत्सृष्टपयःप्रक्षालनाच्च सजीवकार ।

[अथात्रैव लाखाकोत्पत्ति-विपत्तिप्रबन्धः ।]

२८) पुरा कस्मिन्नपि परमारवंशे कीर्तिराजदेवीधिपतेः सुता कामलतानाञ्जी । सा बाल्ये सम-
२५ मालिभिः^७ कस्यापि प्रासादस्य पुरो रममाणा, वरान् वृणीतेति तामिभ्यां^८हियमाणां सा कामलता घोराण्धकारनिरुद्धनयनमार्गा प्रासादस्तम्भान्तरितं फूलडीं^९भिधानं पशुपालमज्ञातवृत्तान्तेव वृत्त्वां, तदनन्तरं कतिपयैर्वर्षैः प्रधानवरेभ्य उपदौक्यमाना पतिव्रताव्रतनिर्वहणाय पितरावनु-
ज्ञाप्य निर्वन्धात्तमेवोपयेमे । तयोर्नन्दनो लाखाकः । स कच्छदेशाधिपतिः, प्रसादितयशोराज-

1 AD नास्ति । 2 P ०द्वलोकमानः । 3 BP सरस्वत्याः सरित्तीरेः । 4 D कान्धडि० । 5 D 'स' नास्ति । 6 P ०रालोकते । 7 BP नास्ति । 8 BP आनुष्ये । 9 BP चिन्तायकत्वाय त्रिपुररुपधर्मस्थानस्य । 10 ०दिनं भव । 11 AD 'तस्य' नास्ति । 12 AD 'कथं' नास्ति । 13 AD दत्त० । 14 P पूरेऽदीयमान० । 15 B स दत्तलाभ०, AD तावत्तत्पत्र० । 16 D ग्राम० । 17 A कंकूलोऽहो, D कंकरीळ, Da-c कंकरीळ । * B नास्त्येवहाकथं । 18 B 'अपि' नास्ति । 19 BD 'व्रत' नास्ति । 20 P ०मारेमे । 21 D नास्ति 'तां' । 22 D विलेपनघानो० । † D पुस्तक द्वयेण पङ्क्तिद्वयेण, नान्यत्र । 23 P विनाऽन्यथ 'देशाधि०' । 24 P समं सतिभिः । 25 AP ०नाणे । 26 B वृक्षता० । 27 AD ०मशातवृत्ता उमेव । 28 A वृत्तं ।

वरप्रसादात्सर्वतोऽप्यजेयः, एकादशकुंठवर्खांसितश्रीमूलराजसैन्यः, कसिन्नप्यवसरे कपिलको-
द्वुर्गस्थित एव लाखाकः राज्ञां स्वयं निरुद्धः । तदनु सलक्षः काप्यवस्कन्ददानाय प्रहितं निर्व्यू-
दसाहसं माहेर्चाभिधं भृत्यमागच्छन्तमित्येष । तत्स्वरूपमवधार्य श्रीमूलराजेन तदागमनमार्गेषु
निन्द्रेषु स समाप्तकार्यस्तत्रागच्छन् 'शस्त्रं त्यजे'ति राजपुरुषैरुक्तः स्वस्वामिकार्यसमर्थनाय तथैव
कृत्वा समरसज्जं लाखाकमुपेत्य प्राणंसीत् । अथ संग्रामावसरे—

२८. उग्या ताविठं जिहिं न किउ लखउ मणइ तिं वट्ट । गणिया लम्भई दीहडा कें दह अहवा अट्ट ॥

इत्यादियोधवाक्यानि "बहूनि व्याहरन् माहेचाभृत्येनोद्धृष्टसुभटवृत्तिदर्शनेन प्रोत्साहितसाहसः
श्रीमूलराजेन समं द्रुष्टयुद्धं कुर्वीणास्तस्याजेयतां दिनत्रयेण विमृश्य तुर्यदिने श्रीसोमेश्वर-
मनुस्मृत्य ततोऽवतीर्णरुद्रकलया स लक्षो निजग्रे । अथ भूपतिस्तस्याजिभूपतितस्य वातचलिते"
इमश्रुणि पदा स्पृशान् लक्षैर्जनन्या 'द्वृति'रोगेण भवद्वंशो विपत्स्यत' इति शशंः ।

२९. सप्रतापानले येन लखहोमं वितन्वता । द्ध्रितस्तत्कलत्राणां वाप्यावग्रहनिग्रहः ॥

३०. कच्छपलक्षं ईत्वा सहसाधिकलम्बजालमायातम् । सद्गरसागरमध्ये वीवरतीं दक्षिता येन ॥

✓ ३१. भेदिन्यां लम्बजना जितवलिनि बलौ बद्धमूला दधीचौ रामे रुद्रप्रवाला दिनकरतनये जातशाखोपशाखा ।

किञ्चिन्नागार्जुनेन प्रकटितफलिका पुष्पिता साहसाङ्गे आमूला मूलराज त्वयि फलितवती त्यागिनि त्यागवल्ली ॥

३२. 'श्रुता प्रापृषि वारिवाहसलिलः संरुद्धद्वीहुरन्याजेनाचकुशाः प्रणालसलिलैर्दक्षिा निवापाञ्जलीन् ।

प्रासादास्तत्र विदिषां परितपत्कुल्यस्यापिण्डच्छलात्कुर्वन्ति प्रतिवासरं निजपतिप्रेताय पिण्डक्रियाम् ॥

॥ इति लाम्बाकूलउग्र-उत्पत्तिविपत्तिप्रबन्धः ॥ ११ ॥

२९) इत्थं तेन राजा पञ्चपञ्चाशद्वर्षाणि निष्कण्टकं साम्राज्यं विधाय सैान्ध्यनीराजनाविधेर-
नन्तरं राजा प्रसादीकृतं ताम्बूलं वण्डेन करतलान्ध्यामादाय तत्र कृमिदर्शनाच्चिर्वन्धेन तत्स्वरूपम-
पगम्य वैराग्यात्संन्यासाद्रीकारपूर्वं दक्षिणचरणाद्दृष्टे बहिनियोजनापूर्वं गजदानप्रभृतीनि महा-
दानानि ददानोऽष्टाभिर्दिनेः—

३३. उन्मोहं पदलप्रमप्रिमेकं विपेहे विनयैकवदयः । प्रतापिनोऽप्यस्य कथैव का र्थिद्विमेद मानोरपि मण्डलं यः ॥

इत्यादिभिः" स्तुतिभिः स्तूयमानो दिवमारुरोह ।

संय० ९०८ एवं वर्षं ५२ राज्ञं श्रीमूलराजश्चक्रे ॥ इति मूलराजप्रबन्धः ११ ॥ १२ ॥

[१८] *वनिमय कपाशेषे निःशेषितनिजद्विपि । राजा चामुण्डराजोऽभूत् महीमण्डलमण्डनम् ॥

[१९] *विरोधप्रतिनायिततावाप्यापनपण्डिताः । यदीयाः कटकारम्भाः कृतजम्भारिभीतयः ॥

[२०] *वानिपञ्चवर्गिन्या स्फुरतीश्वरविलासया । यस्यासिम्भरश्रेण्या सिद्धा वंशाः क्षमाभृताम् ॥

1 AD बहिः, B बोरः. 2 HP 'लायक' बलिः. 3 A 'राजा' बलिः. 4 P 'विपायमृत्युः'. 5 B तावयः, P तावयः. 6 D बहिः. 7 P मेः. 8 B कायर्ः. 9 P सेः. 10 B 'बहूनि बोधवाक्यानि व्याः, AD 'बहूनि व्याः' 'विपत्ति' इति सारमन्त्रम्. 11 D 'शुभेनोद्धारपूर्विकः'. 12 B बलि 'जय'. 13 P विना ताम्रमन्त्र्य 'शूरविः'. 14 P बलिः. 15 AD 'शुभं राजा लक्षः'. 16 B लक्षमन्त्रः. 17 B दृष्टाः. 18 AD प्रताः. 19 P दिवा. 20 P बलिः. * इति बद्धं जेभरान्धे B इतो. † B इतो बध्नेना बहिः, AD इतो तु द्विगोपपत्तौ विविता लयते. 21 AD लक्षः. 22 D 'विरोध' बलिः. 23 HP बहुराजिः. 24 B कापिः, P कायः. 25 P केशं 'द्वि'. 26 D 'इ' इति 'कच्छपल' इति. * कृमि कपाशे P कच्छपल इति.

[६. मुञ्जराजप्रबन्धः ।]

३५) अथ प्रस्तावायातं मालवकमण्डलमण्डनश्रीमुञ्जराजचरितमेवम्—पुरा तस्मिन्मण्डले श्रीपरमारवंश्यः श्रीसिंहभटनामा नृपती राजपाटिकायां परिभ्रमन् शरवणमध्ये जातमात्रमति-
मात्ररूपपात्रं कमपि बालमालोक्य पुत्रवात्सल्यादुपादाय देव्यै समर्पयामास । तस्य सान्वयं
मुञ्ज इति नाम निर्ममे। तदनु सीन्धल इति नाम्ना सुतः समजनि। निःशोपराजगुणपुञ्जमञ्जुलस्य 5
श्रीमुञ्जस्य राज्याभिषेकचिकीर्तृपस्तसौधमलङ्कूर्वन्नमन्दमन्दाक्षतया निजवधुं वैत्रासनान्तरितां
विधाय प्रणामपूर्वं भूपतिमाराराध । राज्ञां तं प्रदेशं विजयमर्षलोक्य तज्जन्मवृत्तान्तमादित एव
तस्मै निवेद्य 'तवै भक्त्या परितोषितः सन् सुतं विहाय तुभ्यं राज्यं प्रयच्छामी'ति वदन्; 'परमनेन
सीन्धलनाम्ना वान्यवेन समं प्रीत्या वर्त्तितव्यमि'त्यनुशास्ति दत्त्वा तस्याभिषेकं चकार । खंजन्म-
वृत्तान्तप्रसरशक्तिना तेन स्वदयिताऽपि निजग्रे । तदनु पराक्रमान्तभूतलः समस्तविद्वंज्जनचक्र- 10
वर्ती रुद्रादिव्यनाम्ना महामालेन चिन्तितराज्यभारं; तं सीन्धलनामानं आतरमुत्कटतयाऽऽज्ञाभ-
ङ्गकारिणं स्वदेशाभिर्वास्य सुचिरं राज्यं चकार ।

३६) स सीन्धलो शूर्जरदेशे समागत्य [अर्जुनदतलहट्टिकायां] काशहृदनगरसन्निधौ निजां पत्नीं
निवेद्य दीपोत्संवरत्रौ मृगयां कर्तुं प्रयातः । चौरवध्वैभूमेः सन्निधौ शूकरं चरन्तमालोक्य, शूलि-
कायाः पतितं चौरशवमजानन्, जानुनाधो विधाय धावत्यतिकिरं शरं सज्जीकुरुते तावत्तेन शयेन 15
सङ्केतितः । ततस्तं करस्पर्शान्निवार्य, शूकरं तं शरेण विदार्य, यावदाकर्षति तावत्स शवो 'ऽहंहा-
सपूर्वमुत्तिष्ठन् सीन्धलेन प्रोचै—'तव सङ्केतकाले शूकरे शरप्रहारः श्रेयान्, किं वाऽवबुध्य मत्प्रदत्तैः
प्रहारः?' इति तद्वाक्यान्ते सँ छिन्नान्वेपी प्रेतः तन्निःसीमसाहसेन परितुष्टो वरं वृणुं इत्यभिहितः,
'मम बाणः क्षिती मा पतत्विति याचिते, भूयोऽपि 'वरं वृणु' इति श्रुत्वा, 'मद्भुजयोः सर्वापि
लक्ष्मीः स्थाधीनि'ति । तत्साहसचमत्कृतः स प्रेत इत्याह—'त्वया मालवमण्डले गन्तव्यमिति । 20
तत्र श्रीमुञ्जराजा सन्निहितविनाशस्त्रं त्वया स्यातव्यम् । तत्र तवान्वये राज्यं भविष्यतीति
तत्रेपितस्तत्र गत्वा श्रीमुञ्जराजः सम्पदः पदं कमपि जनपदमवाप्य पुनरुत्कटतया [*प्रवृत्ते ।
अन्यदा वैलिकात् पाराचिर्वाचिता । तेन नापिता । ततः कोपाद्दुहात्य तत्कण्ठे झालयित्वा क्षिप्त्वा । वैलिकेन
रावा कृत्वा । राजा पुनः सरलामकारयत् । बलीत्कटरेन भीतो मुञ्जनुपः । इत्यथ केऽपि मर्दनकारिणो महाकला-

1 Pa ० एव प्पारवासाः । 2 Pb मालवमण्डले । 3 D सिंहदन्तमण्डः; BP श्रीहर्षनामा । 4 A रूपमात्रं; B
रूपपात्रमतिमात्रं । 5 Pa बालकमालोक्य । 6 Pb अणुप्रवेन पुत्रवा० । 7 A वान्वयं । † P प्रती 'सा स्वयं सस्य मुञ्ज
इति नाम निवेद्ये' एतादृशं वाक्यम् । 8 B संशुभ्रः; P सिन्धुराजः । 9 AD 'राज' कञ्चि । 10 AD ० मञ्जुलमुञ्जस्य ।
11 Pb विकीर्णः । 12 BP भूपतिः । 13 Pa राजानं वं । 14 BP ० मालोक्य । 15 BP मण्डलव्या । 16 BP
मण्डलः । 17 B Pa तस्य स्वजः । 18 D सजन्मः । 19 AD ० राज्यः । इतोऽपि D पुनरुत्कट एतादृशपठिका पदिस्यलन्यते—

'परिं मुपमनुमवत् कसामपि बोधिलदुरच्छिद्विपुलाभिषकरमथिदस्य ह्यदशयोवर्षी निरि प्रयाति प्रयापाति च । तथा समं
रिक्षेणे जाते इमं दोषकमपेरीषु—(२१) *मुञ्ज पदस्या शोरेपी पेक्षिति न गमति । असादि यण राजीहं विरिक्खिळि होत्तेऽज्जारी ॥३'
20 B सिन्धुराजनामानं । 21 केवलं Pb प्रती इदं पदं दृश्यते । 22 AD भूपोस्ये । 23 AD वप० । 24 Pb शूकरं ति ।
25 B दत्तासः । 26 D महाप्रदक्षः । 27 Pa तस्य सः । † एतद्विद्वन्मन्तगत्रपाटल्यते Pb प्रती 'अद्वारात् इत्येत्यपाव,
भरीते मुद्रः प्रेतो वरं वृणु' एतादात् पृथ संक्षिप्तः पाठो लभ्यते । 28 AD ० विनाशात्तयापि तत्र त्वया गन्तव्यमेव । * पुनरुत्कट-
कान्तयोः पदस्यः केवलं Pb प्रती लिखितं लभ्यते ।

वन्तो देशान्तरादागता राज्ञो मिलिताः । तत्पार्श्वोत्खाङ्गे मर्दनाच्च दापयति । ते च स्वकृत्वा हस्तयादायङ्गान्युचार्य पुनः सज्जोक्वन्ति । एवं द्विविधः कारितम् । हृद्यो राजा सीन्धलस्याप्येवं कारयति । तस्याङ्गेपूतारितेषु निश्चेष्टतां गतस्य नेत्रोद्धारं चकार । सजस्य तस्य नेत्रहरणे कः शकः । अतोऽनेन प्रकारेण] श्रीसुश्रेण निगृहीत-नेत्रः काष्ठपञ्जरनियञ्चितो भोजं सुतमजीजनत् । सोऽभ्यस्तसमस्तशास्त्रंः पङ्क्तिशङ्खण्डंयुधान्य-धील्य द्वासप्ततिकलाकूपारपारङ्गमः समस्तलक्षणलक्षितो बभूधे । तज्जन्मनि जातकविदा केनापि नैमित्तिकेन जातकं समर्पितम् ।

३४. पञ्चाशत्पञ्च वर्षाणि मासाः 'सप्त दिनत्रयम् । भोक्तव्यं 'भोजराजेन सर्गौडं दक्षिणापथम् ॥ इति श्लोकार्थमवगम्ययास्मिन्सति मत्सूनो राज्यं न भविष्यतीत्याशङ्क्यान्त्यजेभ्यो वधाय तं समर्पयामास । अथ तैर्निशीथे माधुर्यधुर्या तन्मूर्त्तिमवलोक्यं जातानुकम्पैः सकम्पैश्चेष्टदैवतं 10 सरेत्यभिहिते'-

३५. मान्धाताः स महीपतिः कृतयुगालङ्कारभूतो गतः सेतुर्धेन महोदधौ विरचितः कासौ दशास्यान्तर्कः । अन्ये चापि युधिष्ठिरप्रभृतयो धैर्यवान् भूपते नैकेनापि समं गता वसुमती मन्त्र्ये त्वया यासति ॥ इदं काव्यं पत्रके आलिख्य तत्करेण नृपतये समर्पयामास । नृपतिस्तद्दर्शनात्स्वेदमेदुरभना अश्रूणि मुञ्चन् भ्रूणहत्याकारिणं खं निनिन्द ।

15 [२७] [*हा हा सल्लङ्ग हिय ए कवं तुह भोज भणिय जं मरणे । मुह पाव दुङ्ग दोहगनिठामठामस्त तवं सरणे ॥ [२८] इयि राजिहं न हु काजु भोज गुणागर तूह विणु । काठ दिवारउ आज जिम जाई भोजह मिहं ॥ ततो मंत्रिप्रबोधवाक्यं राज्ञः-

[२९] सामिय अतिहिं अजाणु जं इण परि बोलई हिव । जाण्या एहु प्रमाणु कीघटं जं न कयत्यियइ ॥

इति राज्ञा भूयो भूयो विलप्यमानेन]

20 ३७) अथ तैस्तं सबहुमानमानीय युचराजपदवीदानपूर्वं संममान्य तिलङ्गदेशीयराज्ञा श्रीतैलिप-देवनाम्ना सैन्यप्रेषणैराक्रान्तो रोगग्रस्तेन रुद्रादिव्यनाम्ना महामात्येन निपिच्छमानोऽपि तं प्रति-प्रतिष्ठासुः,

[*मंत्रिणा उक्तम्-

25 [३०] देव अम्हारी सीप कीजइ अवगणियइ नही । तूं चालंती भीप इणि मंत्रिहिं हुसइ सही ॥ [३१] रलीयटं रायइ राजु तई बहठइ मई लंघीयइ । ए पुणि बडठं अकाजु तूं जाणे मालय घणी ॥ [३२] सामी मुहवउ वीनवइ ए छेहलउ जुहार । अम्ह आइसु हिव सीसि तुह पडतउं देणुं छारु ॥

-इति मंत्रिणा निपिद्धोऽपि समैन्यत्रचाल ।]

गोदावरिं सरितमवधीकृत्य तासुल्लङ्घय प्रयाणकं न कार्यमिति शपथदानपूर्वं व्यापिद्धोऽपि' तं पुरा षोढा निर्जितनिलयवज्ञया पश्यन्नतिरेकवशात्तां सरितसुतीर्यं स्कन्धावारं निवेशयामास । 30 रुद्रादिव्यो नृपतेस्तद्दृत्तान्तमवगम्यं कामपि भाविनीमविनीततपयां विपदं विमृश्य स्वयं चितानले

• 1 ADPa समस्तराजनाथ । 2 ADP 'दृष्ट' मालि । 3 A तादिकविदाः । 4 BP सहमासाः । Pa सहमासः । 5 PPa भोजदेवेन भोध्यर्थः । 6 PPa •मवधार्थः । 7 AD •मवधार्थः । 8 BP •निहित । 9 Dc •स्तरः । 10 Db सर्वेऽपि काष्ठं गताः । 11 Db मुञ्ज । * कोष्ठान्तरंगता-पद्मपः केवल Pa प्रतो छान्यन्ते । 12 Pb स्वामिने । 13 AP व्यापिष्यः । Pa निविष्यः । B व्यापिषि । 14 P निवेश स्थितः । 15 B तं वृषदेवैः । P सं वृषस्य पुः । AD वृषदेवैः । 16 PPa •माह्वर्यः । 17 P भाविनी विपदं विमृश्य वृषसाविनीततपया चितानले ।

प्रविवेदा । अथ तैल्लिपेन तत्सैन्यं छलबलाभ्यां हतविप्रहृतं कृत्वा सुञ्जरञ्जा विषय्य श्रीसुञ्जराजो जगृहे । कारागृहे निहितः । काष्ठपञ्जरनियन्त्रितो मृणालवत्या तद्भगिन्या परिचार्यमाणस्तया सह जातकलत्रसम्बन्धः, पाश्चात्यैर्निजप्रधानैः सुरङ्गादानपूर्वं तत्र ज्ञापितसङ्केतः, कदाचिद्वर्षेण स्वं प्रतिविम्बं पश्यन्नज्ञातवृत्त्या पृष्ठतः समागताया मृणालवत्या वदनप्रतिविम्बं जराजर्जरं मुकुटे निरीक्ष्य युनः श्रीसुञ्जस्य वदनसामीप्यात्तद्विशेषविच्छायतया तां विपण्णामालोक्यैवमवादीत्- 5

३६. मुञ्जु मणह मृणालवद् जुव्वणु गयउं न झरि । जइ सकर सयखण्ड थियेँ तोइ स मीठी चुरिँ ॥

इति तां सम्भाष्य स्वस्थानं प्रति पियासुस्तद्विरहासहो भयात्तं वृत्तान्तं ज्ञापयितुमशक्तो भूयो भूयः प्रोच्यमानोऽपि तां चिन्तामनुचरन्, अलवणातिलवर्णैरसवतीं भोजितोऽपि तदास्वादानव- योपात्तया निर्वन्धवन्पुरया गिरा सप्रणयं पृष्ठः प्राह—अहमनया सुरङ्गया स्वस्थाने गन्तास्मीति । चेद्भवती तत्र समुपैति तदा महादेवीपदेऽभिषिच्य प्रसादफलं दर्शयामी^१—त्वभिहिते, 'यावदा-10 भरणकरण्डिकामुपानयामि तावत्क्षणं प्रतीक्षस्वे'त्वभिदधानाऽसौ^२ काल्यायित्री 'तत्र गतो मां परिहरिष्यती'ति विमृशन्ती स्वभ्रातुर्भूपतेतं वृत्तान्तं निवेद्य, विशोपतो विडम्बनाय बन्धनबद्धं कारयित्वा प्रतिदिनं^३ भिक्षादानं कारयामास । स प्रतिगृहं परिभ्रमन्नियेदमैर्दुरतयेमानि वाक्यानि पपाठ । तथाहि^४—

३७. *सउ चित्तह सड्डी मणह वचीसंडा हियाहं । अन्मी^५ ते नर डइडसी^६ जे वीतसइं तियाहं^७ ॥ 15
अपि च^८—

३८. शोली^९ तुँडैवि किं न मूँ किं^{१०} हूउ न छारह पुडुँ । हिण्डइ दोरी दोरियउं जिम मडुँडुँ तिम मुडुँ ॥
तदा प्रोक्तं सद्भिर्नरैः—

[३३] भिचिचि विसाउ न चितीयइ रणायार गुणपुञ्ज । जिम जिम वायइ विहि पडहु तिम नचिजइ मुञ्ज ॥

ततः केनापि दयार्द्रचेतसा सता कथितम्— 20

[३४] सायरु पा(खा)इ लंक गडु गडवइ दस शिरु राउ । भग्ग प(ख)इ सो भञ्जि गउ मुंज म करसि विसाउ ॥
तथा च^{११}—

३९. गय^{१२} गय रह गय हरप गय पायकडानि मिच । सगगट्टियं करि मन्तणउं मुहुंवा^{१३} रुदाइच ॥

अथान्यस्मिन्वासरे कस्यापि गृहपतेर्गृहे भिक्षांनिमित्तं नीतः । पट्टकरूपाणि तत्पत्नीं तत्रं पापयित्वा गर्वोदुरकन्धरां भिक्षादाननिषेधं विदधतीं मुञ्जः प्राह— 25

1 Pa तैल्लिपेन; 2 Pa नाति; 3 Pb रडमुज०; 4 Pa विजगृहे; 5 P कारागारे काष्ठपञ्जरे क्षिप्तः । कमला-
दिस्वमिपया मोक्षितः । काष्ठपञ्जरकन्याये रक्षमाणो मृणालवत्या० । 6 PD मुञ्जः; B पमणह मुञ्जु; 7 P मियाल०; Pa
मणा०; 8 DP ह्यण्य; 9 A गयुं मन, D गयुं न; P मिउं न । 10 P किय; Pb हुइ; 11 Pb भूरि ।
12 AD कानि०; 13 Pa ०डवणी; 14 Pa दसोयामि ह्ये तावत्क्षणं; Pb दसोयामीति तावत् क्षणं प्रतीक्षस्वेत्वभिदधाना
कामागणकरभिक्षामुपानयामि सतीं दस । 15 PPa स्तो तत्र गतो मां काल्यायिनी परि०; 16 ABD प्रतिगृहं; 17 Pb
सेनुरचेतसवत्या०; 18 A विना वास्तव्यप्र । * D पुल्ले— सउचित्तहरिसड्डी भग्गमणह वचीसडीहियां । हिलमि ते नर दइसीये
जे वीतसइं तियां । एतास्तीं प्रष्टवता वाया । 19 B वचीसडी; Pa पंचासडी; 20 A हियाहं; B हियाहं; 21 Pa
एहं; 22 P वायमी; 23 Pa तियाहं; Da जे एचिमइ तां; 24 AD नाति; 25 D शाली; 26 A तुदी; B
गुरि; P तुहमि; Pa तुहवि; 27 A गुप; Pa गुपट; 28 A किं न ह्य; B ह्य किम हज; Pa न ह्यन; 29 AD
पुत । P Pa वतीं 'परि परि बद्ध भासीयइ' एतास्ताः पाद । 30 P दोरियउ; D पन्थोवड; 31 B मडुडु; PD संकड ।
32 DP गुत; P पण्डित्तिपानि पयानि पडुयोय केवलं Pa प्रती प्राप्यन्ते; 33 P नाति; 34 B ह्य; 35 Pa
०डि; 36 B मणह; Pa मणह; Pb मणह; 37 Pa तियाहं ।

४०. *मोली मुन्धि म गव्यु करि पिक्खवि पड्कूयाइं । चउदहं सइं छंहुत्तरइं मुंजह गयह गपाइं ॥

{ सां इत्यमुत्तरं ददौ-

[३५] च्यारि बहल्ला धेसु दुइ मिद्धां वुल्लि नारि । कांहुं मुंज कुडंविप्याहं गयवर वज्झइं यारि ॥

*पुनर्भ्राम्यमाणेन मुंजेन वाप्यामुपविष्टेन राज्ञा वितर्कितेन सता श्रोक्तम्-

5 [३६] आपद्गतं हसति किं द्रविणान्ध मूढ लक्ष्मीः स्थिरा न भवतीति किमत्र चित्रम् ।

त्वं किं न पश्यसि घटीर्जलपत्रचक्रे रिक्ता भवन्ति भरिताः पुनरेव रिक्ताः ॥

*तथा पृष्ठे लग्नैः पुरुषैर्विदम्ब्यमान इत्युच्ये-

[३७] जे थका गोला नई हूं वलि कीजूं ताह । मुंज न दिट्ठउ विहलितु रिद्धि न दिट्ठ खलाहं ॥

*पुनः स्वं मन्दद्युदित्वं सरन् इत्युक्तवान्-

10 [३८] दासिहिं नेह न होइ नाना निरहिं जाणीयइ । राउ मुंजेसरु जोइ घरि घरि भिक्खु भमाडीइ ॥

*अपि च-

[३९] वेसा छंडि वढायती जे दासिहिं रचंति । ते नर मुंजरनिन्द जिम परिभव घणा सहंति ॥

[४०] श्मा मक्कड कुरूद्वेगं यदहं खण्डितोऽनया । रामरावणमुञ्जायाः स्त्रीभिः के के न खण्डिताः ॥

[४१] श्रे रे यत्रक मा रोदीर्यदहं भ्रामितोऽनया । कटाक्षक्षेपमात्रेण कराकृष्टौ च का कया ॥

15 [४२] ज्ञा मति पच्छइ सम्पजइ सा मति पहिली होइ । मुंज भणइ मुणालवइ विघन न वेढइ कोइ ॥

[४३] सुहृदेवेन्द्रस्य ऋतुपुरुषतेजोऽशजनकः प्रमीतः शय्यायां सुतविरहदुःखादशरथः ।

ज्वलचैलद्रोण्यां निहितवपुस्तस्य नृपतेश्चिरात्संस्कारोऽभूद्दहह विपत्ताः कर्मगतयः ॥*

[४४] अलङ्कारः शङ्काकरनरकपालं परिजनो विशीर्णाङ्गो भृङ्गी वसु च वृष एको बहुदयाः ।

अवस्थेयं स्थाणोरपि भवति सर्वामरगुरोर्विधौ वक्रे मूर्ध्नि स्थितवति वयं के पुनरमी ॥† }

20 इत्थं सुचिरं भिक्षां भ्रानयित्वा बध्यभ्रूमौ नृपादेशाद्बधविधौ नीतः { सन् परिधानवस्त्रं गृहीतः । तदोच्ये-

[४५] इयं कटी मच्चजेत्रगामिनी विचित्रसिंहासनसंस्थिता सदा ।

अनेकरामाजघनेषु लालिता विधेर्वशाभिर्वसनीकृताऽपुना ॥

तदसु मुञ्जेन पृष्टं कया मारणविडम्बनया मां मारयिष्यथ । वृक्षशाखावलम्बनात् । तदोवाच-

25 [४६] क्व तरुरेप महावनमध्यगः क्व च वयं जगतीपतिघ्नवः ।

अघटमानविधानपटीयसो दुरवबोधमहो चरितं विधेः ॥ }

* P धनवन्ती मा गव्य वहसिः; Pa मा गोलिणि गव्यु वहसिः । 1 AD चउदहं । 2 A छंहुत्तरइं; P बहुत्तरइं । †† एतत् कोष्ठकान्तगतैः पद्यैः सर्वेषु पाठैः AB प्रती न विद्यते । D, P, Pa, Pb आदर्शेषु भिन्नभिन्नक्रमेण न्यूनधिकरूपेण च पतत्पदागतानि पद्यानि समुपलभ्यन्ते । 3 Pa अथ तथा श्रोक्तम् । ‡ D पुस्तके नास्तीदं पद्यम् । 4 Pa मीडा मोली । 5 Pa काहदं । 6 Pa कुणंविप्या । 7 Pa यज्जइ । ॥ एतच्चिह्नाङ्कितानि पद्यानि पद्यानि वाक्यानि च Pa आदर्शेषु उपोपलभ्यन्ते । § इमौ द्वौ श्लोकौ D पुस्तके सम्प्रेते; Pb प्रती अनयोः स्थाने पदाटश एकं पद्यं श्लोकः-

रे रे मच्छक मा रोदीर्यदहं खण्डितोऽनया । रामरावणभीमाद्या योयिदिः के न खण्डिताः ॥

§ एतच्चिह्नाङ्कितानि पद्यानि Pa प्रती नोपलभ्यन्ते । ॥ D पुस्तके पतत्पद्याग्रे 'यथा पुञ्जो मुञ्जो' एतत्पद्यं लिखितं लभ्यते, वच P आदर्शानुसारेण प्रकरणान्ते स्थितं, तत्रैव सम्यग्दं प्रतिपाति । + इतोऽपि D पुस्तके 'आपद्गतं हसति किं' एतत्पद्यं प्राप्यते, तत्र Pa आदर्शानुसारेणैतः पूर्वमेवागतमस्ति । - इतोऽपि D पुस्तके 'सारवत्ताइं छंहुत्तरइं' इदं पद्यं विद्यते, तत्र Pa आदर्शानुसारेणोपयोग्यमस्ति । { x पद्य पाठः केवलं Pa प्रती प्राप्यते ।

तैरिष्टं दैवतं स्मर इत्यभिहितः प्राह-

४१. लक्ष्मीपांशति गोविन्दे वीरश्रीवीरवेदमनि^१ । गते मुञ्जे यशःपुञ्जे निरालम्बा सरस्वती ॥
इत्यादि तद्वाक्यानि 'बहूनि यथाश्रुतमवगन्तव्यानि । तदनु तं मुञ्जं निहत्वा तच्छिरो राजाङ्गणे
शूलिकाप्रोतं कृत्वा नित्यं दधिविलिप्तं कारयन्नजममर्षं पुषोप ।

४२. यशःपुञ्जो मुञ्जो गजपतिरयन्तिशक्तिपतिः सरस्वत्याः स्रुतुः समजनि पुरा यः कृतिरिति ।
स कर्णाटेशेन सप्तचित्रकुबुञ्जैव विष्टतः कृतः शूलीप्रोतोऽस्त्यहह विपमाः कर्मगतयः ॥

३८) *अथ मालवमण्डले तद्दृत्तान्तवेदिभिः सचिवैस्तद्भ्रातृव्यो भोजनामा राज्येऽभ्यपिच्यत ।

॥ इति श्रीनेतृवृत्ताचार्यविरचिते प्रवन्धचिन्तामणौ नृपश्रीविक्रमादित्यप्रमुखमहासन्धिकपरोपकारादि-
गुणरत्नालङ्कृतनृपतिचरितवर्णने नाम प्रथमः प्रकाशः ॥ प्रथमः ४०४ ॥

[७. अथ भोज-भीमप्रवन्धः ।]

10

३९) अथ [संवत् १०७८ वर्षे] यदा मालवकमण्डले श्रीभोजराजा राज्यं चकार तदाऽत्र गूर्ज-
रधरिण्यां चौलुक्यचक्रवर्ती श्रीभीमः पृथिवीं शशास । कस्मिन्नपि निशाशेषे स श्रीभोजः श्रियं-
श्चञ्चलतां निर्जितसि चिन्तयन् कल्लोललोलं निजं जीवितं च विमृशन्^२ प्रातःकृत्यानन्तरं दान-
मण्डपेऽनुचरैराहूतेभ्योऽर्थिभ्यो यदृच्छया सुचर्णदङ्ककान् दालुमारैरे ।

४०) अथ रोहंकाभिधानस्तन्महामाल्यः कोशविनाशात्तदौदार्यशुणं द्रोपं मन्यमानोऽपरथा तं 15
दानविधिं निषेद्धुमक्षमः संवापसरे भग्नैः सभामण्डपभारपट्टे-

४३. *आपदर्थं धनं रक्षेत् इत्यक्षराणि खटिकयाऽलेखि^३ । प्रातर्यथावसरं नृपतिस्तान्पर्णाञ्जि-
र्वर्ण्य समस्तपरिजने^४ तं व्यतिकरमपहृवीने^५ 'मायभाजः क चापदः' इति नृपतिना लिखिते, 'देवं
हि कुर्वन्ते कापि' एवं मञ्जिलिखनादनन्तरं^६ नृपतिना तद्विलोक्य 'संश्रितोऽपि विनश्यति ॥' इति
पुरो लिखिते स सचिवोऽभयं याचित्वा संलिखितं विज्ञापयामास । तदनु^७ 'इयं पण्डितानां पञ्च-
२० शती मम मनोगजं ज्ञानाङ्कुरेण वशीकर्तुमर्मात्रं महामात्रसन्निभा यथा याचितं प्राप्तं लभते ।
तथा हि, -कङ्कणोत्कीर्णमार्पाचतुष्टयमेतत्-

1 AD तैरिष्टमिते । 2 D नास्ति; A स मुञ्जः; Pa इत्यभिहिते । 3 Pa अन्दिरे । 4 D 'बहूनि' नास्ति; P 'तद्वा-
क्यानि बहूनि' स्थाने 'तत्सुकासि' । 5 Pb प्रती इयं पश्चिनेतारो लभ्यते-ततो मालवे तद् विदित्वा सत्सचिवैस्तद्भ्रातृव्यो भोजो
राज्ये न्यस्तः । 6 P Pa 'चार्पाञ्जिते' । 6 Pa 'चूडामणौ' । 7 AD प्रती अस्याः पंचलाः स्थाने 'इति श्रीविक्रमप्रमुखनृ-
पवर्णने नाम प्रथमः सर्गः ।' यत्तदस्ती पश्चिम्यते । 7 पुनर्द् वाच्यमात्रं Pb प्रती उपलभ्यते । 8 A चौलुक्यः । 9 D 'वंतीय ।
10 P नास्ति; B मालवमण्डलीपाठः । 11 B राजाधियः । 12 BP 'निज' नास्ति । 13 Pa स्तं । 14 Pa चिन्तयन् ।
15 P हेमन्तः; Pa स्रुणन्तः । 16 P Pa रोहिकानिः । 17 Pb सेवाद्यः । * Pa प्रती 'आपदर्थं धनं रक्षेत् दारात् रक्षेद्
धनंरपि । कामानं सखतं रक्षेद् दारैरपि धनंरपि ॥' इयं संपूर्णः श्लोको लिखितो लभ्यते । 18 BP लिखेत् । 19 B परिजनेन;
Pa परिपत्रने । 20 B 'मपपुत्रवनेन । † यत्तत्पदास्थाने B 'श्रीमतां कुत आपदः'; P 'महत्तमापदः कुतः' यत्तदस्याः पाठः ।
21 BP कुपयति । 22 P मञ्जिणा लिखिते । 23 BP नृपेण । 24 ADP सन्नपेपि । 25 BP Pa स्तं ऐसकं ।
26 BP ज्ञापयामास । 27 AD 'इयं' नास्ति । 28 P अनाद्यः; D-c अतिकार्यः; Pb 'मला अत्र' । 29 AD महामाल्यः ।
30 Pb चतुष्टयमेतत्; BP चतुष्टयमिते; Pa चतुष्टयं च ।

४४. इदमन्तरमुपकृतये ऋकृतिचला यावदस्ति सम्पदियम् । विपदि नियतोदर्यायां पुनरुपकर्तुं कुतोऽवसरः ॥

४५. निजकरनिकरसद्युद्धा धवलप भुवनानि पार्वणशशाङ्क । सुचिरं हन्त न सहते हवविधिरिह सुखितं कमपि ॥

४६. अयमवसरः सरस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम् । इदमपि सुलभमम्भो भवति पुरा जलधराभ्युदये ॥

४७. कतिपयदिवसस्यायी पूरो दूरोन्नतश्च भविता ते । तटिनीतटद्रुपातिनि पातकमेकं चिरस्थायि ॥

४८. किं च- यदनत्तमिते स्येन न दत्तं धनमर्थिनाम् । तद्धनं नैव जानामि प्रातः कस्य भविष्यति ॥

इति स्वकृतं कण्ठाभरणीभूतं श्लोकमिष्टं मन्त्रमिव जपन्, मन्त्रिन् प्रेतप्रायेण भवता कथं विप्रलभ्ये ।

४९) अथान्यस्मिन्नवसरे राजा राजपादिकायां सञ्चरन् सरिस्तीरमुपागतः । तन्नरीशुल्लङ्घयागच्छन्तं दारिद्र्योपद्रुतं काष्ठभारवाहकं कमपि विभ्रं प्राह-

४९. 'कियन्मात्रं जलं विप्र !' 'जासुदम्नं नराधिप !' इति तेनोक्ते

'कथं सेयमवस्था ते ?' इति नृपेण पुनरुक्ते 'न सर्वत्र भवादृशाः ॥'

इति 'तद्वाक्यान्ते यत् पारितोषिकं नृपतिरसौ अदापयत्† तन्मन्त्री धर्मवहिकायां श्लोकपदं लिलेख । तद्यथा-

५०. लक्षं लक्षं पुनर्लक्षं मत्ताश्च दश दन्तिनः । दत्तं भोजनं तुष्टेन जासुदम्नभाषिणे ॥

४२) अथान्यस्यां निशि निशीथसमयेऽकस्माद्विगतनिद्रो राजा राजानं गगनमण्डले नवोदित-

५१) मालोक्य स्वसारस्वताम्भोधिम्रोन्मीलक्षेलानिभमिदं काव्यार्द्धमाह-

५१. यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीलां प्रकुरुते† तदाचपे लोकः शशक इति नो मां प्रति तथा ।

इति राज्ञा भूयोभूयो निगद्यमाने कश्चिचौरो नृपसौधे खात्रपातपूर्वं कोशभुवने प्रविश्य† प्रतिभाभरं निपेदुमक्षमः-

अहं त्विन्दुं मन्ये त्वदारिविरहाक्रान्ततरुणीकटाक्षोल्कापातव्रणशतकलङ्काङ्किततनुम् ॥

५२) इति तत्पठनानन्तरं चौरमङ्गरक्षैः कारागारे निवेशयामास । ततोऽहमुत्सृजे सन्नामुपनीताय† तस्य चौराय यत्पारितोषिकं† राज्ञा प्रसादीकृतं तद्धर्मवहिकानियुक्तो निपोग्रयेवं कौब्यमलिलवत्-

५२. अहृम्यै चौराय प्रतिनिहितमृत्युप्रतिभिये† प्रभुः शीतः प्रादाद्दुपरितनपादइयकृते ।

सुवर्णानां कोटीर्दश दशनकोटिस्रवगिरीन् करीन्द्रानप्यष्टौ मदशुदितमुज्जन्मधुलिहः ॥

[१पुनरन्यदा गवाक्षजालिकाप्रविष्टं चन्द्रं दृष्ट्वा प्राह-

1 AD ०तोदितार्थं । 2 AD किमपि । 3 P दूरोन्नतोपि; AD दूरोन्नतोपि चण्डरयः । 4 A 'किं च' नास्ति । 5 AD Pb नरणीकृतं । 6 AD ०मिष्टमध्रवकपन् । 7 P Pa नास्ति । 8 A ०लभ्यः; D ०लभ्यः; 9 D नृपेणोक्ते विप्र० । † द्विदण्डान्तर्गतपाठस्थाने Pb प्रती 'तद्वाक्यं चिन्तयन् पारितोषिके लक्षस्वर्णमदापयत् । तद् भाण्डागारिको मापयति । केरकमेव कारयति । तद्वाशा शप्ते प्रतिकेरकं लक्षं यद्भवति शूयः । वाह्यकेरके लक्षत्रयं दश गजानदापयत् विप्राय तस्य । श्रुवास्तो विस्तृतः पाठः । 10 Pa यथा तद्; P नास्ति; 11 P Pb विनाऽन्यत्र 'देवेन' । 12 D प्रसापगात् । 13 D अथान्यदा; B अथ निशार्था । 14 AD ०वेडः । 15 BP ०नृचे । 16 Pa विततुते । 17 Pb प्रविष्टः । 18 BP त्वपरि- तानन्तरं । 19 BD रक्षकैः । 20 Pb ०मुपनीय । 21 D तोषकं । 22 P काप्येनालिलवत्; Pb काम्यपदम् । 23 Pa ०भये । † कोष्ठक्रान्तगतं वर्णनं Pb विनाऽन्यत्र गोपलभ्यते ।

[४७] गवाक्षमार्गप्रविभक्तचन्द्रिको विराजते वक्षसि सुश्रु ते शशी ।
तदवसरे प्रविष्टेन चौरैणोक्तम्-

प्रदत्तहम्पः स्तनसङ्घवाञ्छया विद्रुपातादिव खण्डशो गतः ॥

एतस्यापि तथैव दानं धर्मबहिर्कार्यां निवेशनं च ।]

४३) अथ कदाचित्तस्यां वाच्यमानायां स्वमेव स्थूललक्षं मन्यमानो दर्पभूताभिर्भूतं इव

5

५३. तत्कृतं यत्र केनापि तद्वत् यत्र केनचित् । तत्साधितमसाध्यं यत्नेन चेतो न दूयते ॥
इति स्वं मुहुर्मुहुः श्लाघ्यमानः, केनापि पुरातनमस्त्रिणा तद्गर्वस्वर्वाचिकीर्यया श्रीविक्रमार्कधर्मव-
हिका नृपापोपनिन्ये । तस्या उपरितनविभागे प्रथमतः प्रथमं काव्यमेतत्-

५४. *वक्राम्भोजे सरस्वतीविसति सदा शोण एवाधरस्ते बाहुः काङ्कत्स्वर्वीर्यस्मृतिकरणपदुर्दक्षिणस्ते समुद्रः ।

बाहिन्यः पार्श्वमेताः क्षणमपि भयतो नैव मुञ्चन्त्यमीक्षणं खच्छेऽन्तर्मानसेऽसिन्क्रयमवनिपते तेऽम्बुपानाभिलापः ॥ 10

अस्य काव्यस्य पारितोषिके दानं यथा-

५५. अष्टौ द्वाटककोटयस्त्रिनवतिशुक्ताकलानां तुलाः पञ्चाशन्मदगन्धमत्तमपुपक्रोधोद्भुराः सिन्धुराः ।

अश्वानामयुतं प्रपञ्चचतुरं वाराङ्गनानां शतं दण्डे पाण्ड्यनृपेण दौकितमिदं वैतालिकस्यार्पितम् ॥

इति तत्काव्यार्थमवगम्य तदौदार्यविनिर्जितगर्वसर्वस्वस्तां वहिकामर्चयित्वा यथास्थानं प्रस्थापयत् ।

४४) प्रतीहारेण विज्ञप्तः-‘स्वामिन् । देवदर्शनोत्सुकं सरस्वतीकुडुम्यं द्वारमध्यास्ते’ । ‘क्षिप्रं 15
प्रवेशये’ति राजादेशाद्भु प्रथमप्रविष्टा” तत्प्रेष्या प्राह-

५६. बापो विद्वान् बापपुत्रोऽपि विद्वान् आई विर्दुपी आईयुआपि विदुपी ।

काणी चेटी सापि चिर्दुपी वराकी राजन्” मन्ये विद्यपुञ्जं कुडुम्बम् ॥

इति तस्याः” प्रहसनप्रायेण वचसा नृपतिरीपदिहस्य तज्येष्टपुरुषाय समस्यापदमाह-‘असारा-
त्सारमुदरेत्’ ।

20

५७. दानं विचाद् भ्रतं वाचः कीर्तिधर्मां तथायुपः । परोपकरणं कायादसारात्सारमुदरेत् ॥

अथ” नृपतिस्तत्पुत्राय-‘हिमालयो नाम नगाधिराजः; प्रवालशय्याशरणं शरीरं’ इति नृपति-
शाकपानन्तरम्-

५८. तव प्रतापज्वलनाङ्गपाल हिमालयो नाम नगाधिराजः ।

पकार मेना विरहात्तराद्दी प्रवालशय्याशरणं शरीरम् ॥

25

इति समस्यायां पूरितायां” ज्येष्ठस्य पत्नीं प्रति राज्ञा”-‘कवणु पियावडं खीरु’ इति समस्यापदे
समर्पिते”-

1 BP इति । 2 Pa इति । 3 Pa विक्रमार्कहिका । A विक्रमार्कहिका । * B आदेशे पृतनस्यं नोपलभ्यते ।
AD अक्षरे प्रथमं ‘अष्टौ द्वाटकः’ इदं पद्यं तदुपलभ्यं च पृतनस्यं टिप्पणं लभ्यते । † केवलं P प्रती इयं पंक्तिर्दृश्यते, अस्याः स्थाने
Pa प्रती ‘वक्राम्भोजे’ इत्येव वाच्यं । 4 BP तदुपलभ्यं पद्यप्रविष्टरणां, Pa तदुपलभ्यं पद्यप्रपञ्चचतुरं । 5 BP पाण्डुः ।
6 B Pa सं, P नास्ति । 7 AD अस्याः । 8 A प्रथमं प्रविष्टस्तत् प्रेष्यः, D प्रविष्टं तज्येष्टः, P ‘तज्येष्टः’ स्थाने ‘चेटी’ ।
9-10 D तुच्छे ‘विदुपी’ स्थाने ‘विराजते’ । 11 A राज्याम्यं भोज (B ‘भोज’ स्थाने ‘विदि’) विद्रुपुञ्जम् । 12 D तस्य ।
13 Pa इति नृपः । 14 AD ‘पकार मेना विरहात्तराद्दी’ इति द्वितीयः पादः । 15 Pb नास्ति । 16 AD राजा, P माह ।
17 AD ‘असारात्सारमुदरेत्’, B राजा समः, P प्रती ‘इति राजादेत् समस्यापदे सा माह-’ एतादृशं वाच्यमिदम् ।

तदर्थमनवबुध्यमानः, बालिका अपि यत्र एवंविधासत्र विद्वांसः कीदृशा भविष्यन्तीति विचार्य पथाद्गतः ।]

४७) अथान्यस्मिन्नवसरे राजा राजपाटिकायां गजाधिरूढः पुरान्तरा सञ्चरन् कमपि रोरं भूमि-
पतितकणांश्चिन्वन्तमवलोक्य-

६७. नियउयरपूरणम्मिं य असमत्या किं पि^१ तेहिं जाएहिं ।

-इति तेनार्द्धकविना पूर्वाद्धं प्रोक्ते;

सुसमत्या वि हुं न परोवयारिणो तेहि वि न किं पि ॥

६८. *ते हि वि न किंपि^२ भणिए भोजनरिन्देण दानखरेण^३ । दित्रं^४ मायंगसयं एगा कोडी हिरण्यस ॥
इति तद्वचनान्ते;

६९. परपत्थणापवन्नं मा जणणि जणेषु^५ एरिसं पुत्तं ।

-इति तद्वचन्यादनु;

मां उयरे वि धरिजसु पत्थणभद्वो कओ जेहिं^६ ॥

स^१ इति वदन् 'कस्त्वमि'ति राज्ञाभिहितो नगरप्रधानैः "भवद्विविधविद्वद्धटायामपरथा प्रवेश-
मलभमानोऽनेनैव प्रपञ्चेन स्वामिदर्शनचिकीरयं राजशेखरः"-इति ज्ञापितः । तद्विचित्रमहादानैः
प्रसादीकृतैः^२

15 [५४] उदामाम्बुदनादनुत्तशिखिनीकेकातिरेकाकुले सुप्रापं सलिलं स्थलेऽपि तदा नित्यं... वाग्मे ।
भीष्मे ग्रीष्मपरे परस्परदरादालोकमानं दिशो दीनं मीनकुलं न पालयसि रे कासरा का सारथा ॥

७०. मेकैः कोटरशायिभिर्मृत्नमिव क्षमान्तर्गतं कच्छपैः पाठीनैः पृथुपङ्कपीठलुटनायसिन्धुर्मुच्छित्तम् ।

तस्मिन्नेव सरसकालजलदेनोन्नम्य तत्सेष्टितं येनाकुम्भनिमग्नवन्धकारिणां द्यूतैः पयः पीयते ॥

-इत्यकालजलदराजशेखरोक्तिः ।

20 ४८) अथ कस्मिन्नपि संवत्सरे अष्टाष्टिभावात्कण्ठेणानामप्रस्था दुःस्थे^३ देशे स्थानपुरूपैर्भोज-
गमं ज्ञापितः श्रीभीमश्चिन्तां प्रपन्नो दौमरनामानं सन्धिबिभ्रहिकमादिशत्-"यत् किमपि दण्डं
दत्त्वाऽस्मिन्वैषं श्रीभोज इहागच्छन्निवारणीयः"^४ । स इति तदादिशत्तत्र गतः । अत्यन्तविरूप-
तया^५ परिचितः । श्रीभोजेनेत्यभिदधे-

1 D 'अय' नास्ति । 2 D गजाखरः । 3 P पूरणे वि । 4 Pa किं व, P तेहिं किं पि । 5 B वि हुं ले ।

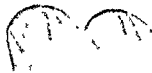
* D युक्ते इयं गायानास्ति, B आदर्शे पृष्ठसाधोभानो केनापि पश्चाद्विहित इत्यते । † Pa दित्र देवेण भोजराएण; Pb दान-
सुरेण भोजराएण, AB विक्रयराएण शयराएण-एताइशाः पाठभेदाः । 6 Pa मचनगंदाण सयं; 7 D Pa अपवत्तं । 8 Pa
जणेसि; A जिणेषु । 9 A उयरे वि मा धरि; D मा पुद्वि मा धरि; 10 Pa-b जेण; 11 Pa इति म; Pb इयं ।
12 Pb प्रधानपुरूपे । 13 Pb वतखटु । ‡ अथ Dd आदर्शे एतत्कथन किञ्चिद् भिन्नप्रकारेण लिखितमुपलभ्यते । यथा-
'राजशेखरः इति भाषिणे विप्राय हस्तिनीं ददौ । पुनः स विप्रः-"निर्वात न जुटी न चाग्निशकटीः" (इति समग्र पद्यम्) इति श्रुत्वा
तेनैकादरासहस्राणि दत्तानि । अथ राजशेखरनामा कविः सन्ध्यायां महाकालप्रासादे सुप्तः पठति ।

(४९) पोतानेतास्य गुणवति श्रीमत्कालावसान यावत्तावच्छमय हृदतो येन केनाग्रतेन ।

पश्चादम्बोधरसपरीपाकमात्माद्य शुम्बी कुम्भाण्डी च प्रभवति यदा के षणं भूजुजः के ॥

प्रसभेन राजा सर्वस्वदातासोषितेन कविनोक्तम्-मेकै^६ इत्यादि ।

१ केवलं P प्रती इदं पर्यं प्राप्यते । 14 ABD 'अय' नास्ति । 15 Pa अवसरे । 16 D वृष्टयवावात् । 17 P लुणकणाला० ।
18 P विना नास्तिन्यत्र 'दुस्थे देवे' । 19 D इतर । 20 P संप्रतिवयं; Pa सांप्रतः । 21 AD अत्यन्तविरूपयात् पर-
चित्तयः; B ० परिचितम् ।

७१. शीष्माकाधिपसन्धिविग्रहपदे दूताः कियन्तो द्विजं! स्वादक्षा बहवोऽपि मालवपते ते सन्ति तत्र त्रिधा ।
 प्रेष्यन्तेऽधममध्यमोत्तमगुणप्रेष्यातुरुपाः क्रमात्तेनान्तःक्षितप्रवृत्तं विदधता धाराधिपो रञ्जितः ॥
 इति तद्वचनचार्तुरीचमन्त्रकृतो राजा गूर्जरदेशं प्रति प्रयाणपटह* [दापनं चक्रे। प्रयाणावसरे बन्दिनोक्तम्-
 ७२. चौहैः क्रोडं पयोधेर्विशति निवसते रन्ध्रमधो गिरीन्द्रे" कर्णाटः पट्टवन्धं न भजति भजते गूर्जरो निर्झराणि ।
 चेदिल्लीयतेऽह्नैः क्षितिपतिमुभटः कन्यकुञ्जोऽत्र कुञ्जो भोज! त्वचन्मित्रप्रसरमयभरव्याकुलो राजलोकः ॥ 5
 ७३. कोणे कौङ्कणैः कपाटनिकटे लाटः कलिङ्गोऽङ्गणे त्वं रे कोशलनूतनो मम पिताप्यत्रोपितः स्थाण्डले ।
 इत्यं यस्य विचर्द्धितो निशि मिथः प्रत्यर्थिनां संस्तरस्थानन्यासभवे" विरोधकलहः कारानिकेतक्षितौ ॥
 प्रयाणकपटह*] दापनादनु समस्तराजविडम्भैननाटकेऽभिनीर्यमाने सकोपः कोऽपि भूयः कारागारा-
 न्तरा पुरास्थितं सुस्थितं तैलियं" भूपसुत्यापयंस्तेनोचे- "अहमिहान्वयवासी कथमागन्तुकमभव-
 द्ब्रचसा निजं पदमुज्झामी"ति विहस्य" वृषो" दामरं प्रति नाटकरसावतारं प्रशंसंस्तेनाभिदधे- 10
 'देव! अतिशायिन्यपि रसावतारे धिग् नदस्य कथानापकवृत्तान्तानभिज्ञताम् । यतः श्रीतैलिय-
 देवराजा शूलिकाप्रोतमुज्जराजशिरसा प्रतीयत इति' । तेन सभासमक्षं" इति प्रोक्ते तन्निर्भर्त्स-
 नसम्पन्नमन्युरनन्यसामान्यसामग्र्या तदैव तिल्लङ्गदेशं प्रति प्रयाणमकरोत् ॥

४२) अथ तैलियदेवस्यातिवलमायान्तमाकर्ष्य व्याकुलं श्रीभोजं स "दामरः समायातकल्पित-
 राजादेशदर्शनपूर्वं भोगपुरे श्रीभीमं समायातं विज्ञपयामास । तथा तद्वार्त्तया क्षते क्षारनिक्षेप- 15
 सदक्षया विलक्षीक्रियमाणः श्रीभोजराजा दामरमभ्यधात्- "अस्मिन्वर्षे त्वया स्वस्वामी कथञ्चनी-
 पाहागच्छदिवार्यः"-इति चूयो" भूयः सदैन्यं भापमाणे नृपे प्रस्तावविद्वृपाद्धस्तिनीसहितं हस्ति-
 नमुपायने उपादाय पत्तने श्रीभीमं परितोपयामास ।

५०) फसिन्धिद्वर्मशास्त्राकर्णनक्षणेऽर्जुनस्य राधावेधमाकर्ष्य, किमभ्यासस्य दुष्करमिति

1 AD वद । 2 AD मादक्षा । 3 P किन्तु । 4 ०रूपकमाद् । 5 Pb तेनान्तर्गतसुत्तरं । 6 AD चतुर्थं ।
 7 Pb भोजो गूर्जरपतिः । * पतकोटकागतंताः पङ्क्तौ B Pa भावयं अनुपलभ्याः । 8 AD दानं । 9 P बन्दी...
 धर्षाय । 10 D चौहः । 11 P गिरीन्द्रं । 12 Pb कुङ्कणकः । 13 P वृषो । 14 AD विदम्यनाट० । 15 AD
 ०धीयमाने । 16 AD 'पुरः' नास्ति; D पुरा० । 17 P तैलियं; Pa तैलियदेव० । 18 Pb ०मुज्झामी० । 19 AD
 विहसत् । 20 Pb भोजवृषोः । 21 D ०भरतः । 22 AD सभासमक्षं तेनोक्ते । 23 AD 'सामान्य' नास्ति । 24 B
 तैलियः; P कर्णाटः । † पुराङ्गणान्तर्गतपदस्थाने P प्रवो निरगातः श्लोको छन्दयते-

(५५) भोजराज मम स्वामी यदि कर्णाटभूपतिः । केराकृष्टं न पदयामि तर्हि मुञ्जशिरः करे ॥

† पुराङ्गणकण्ठान्ते D d प्रवो निरगच्छितिरूपात्मकं कथनमुपलभ्यते-

भीमोजराजा गूर्जरोपति कृतप्रस्थानो बादावासे कृतप्रानो मेदितः सन् राज्ञोपे कान्तारयः-भीमदीपाको जापितोऽद्य कथ्ये किं
 करोति? । तेनोक्तम्-अन्येषां राज्ञां विरोमुद्रितम् । पृथक् क्षितौ जलमिधमाद्ये पश्चान्मुपदिप्यतीति मणिते राज्ञा धमाकृतेन राजमुपने
 राजविहायनकार्ये विप्रे कामरस्यामी कर्णाटराजम्राट्मि इर्वन् कर्षितः । कृतेनोक्तम्-

भोजराज मम स्वामी यदि कर्णाटभूपतिः । केराकृष्टो न परायामि कथं मुञ्जशिरः करे ॥

इति धारवेध स्युःसूत्रैः गूर्जरदेशं परित्यज्य कर्णाटोपरि प्रयाणं कृतवान् । नृपाम् कामरसोक्तिः-

(५६) हास्यं त्वं भोजमावेन्द्यं पूर्वसां द्विदि राजते । स्रोऽग्निं ह्युवासेति पश्चिमावावहवने ॥

22 BP Pa 'त कामरः' नास्ति । 26 Pa-b 'कृतित' नास्ति । 27 B Pa सार्ववर्ष्ये । 28 A कर्षयन् इहा०; P कथ-
 मपि इहा० । 29 P पुनः पुनः ।

विमृश्य^१ सतताभ्यासयशाद्विश्वविदितं राधावेधं विधाय नगरे हृदशोभां कारयंस्तैलिक-सूचिका-
भ्यामवज्ञया निराकृतोत्सवाभ्यां श्रीभोजभूषो व्यञ्जयत । तैलिकेन चन्द्रशालास्थितेन भूमि-
स्थितसङ्कीर्णवदने^२ मृन्मयपात्रे तैलधाराधिरोपणात्; सूचिकेन च भूमिस्थितेनोद्धीकृततन्तुमुखे
आकाशात्पतन्त्याः सूच्या विवरं नियोज्य निजाभ्यासकौशलं निवेद्य नृपं प्रति-^३चेच्छक्तिरस्ति
५ ततः प्रभुरप्येवं करोत्वित्यभिधाय राज्ञो गर्वं खर्वं चक्राते ।

७४. भोजराज ! मया ज्ञातं राधावेधस्य कारणम् । धाराया विपरीतं^४ हि सहते न^५ भवानिति ॥

५१) विद्वद्भिरिति श्लाघ्यमानो नयं नगरनिवेशं कर्तुं कामः^६ पदहे वाद्यमाने धाराभिधया पण-
स्त्रियाऽग्निवेतालनाम्ना पत्या सह^७ लङ्कां गत्वा तं नगरनिवेशमालोक्य पुनः समागतया, भद्राम
नगरे द्वातव्यमित्यभिधाय^८ तत्प्रतिच्छन्दपदो^९ राज्ञेऽर्पितः^{१०} । ततः स^{११} नवां धारां नगरीं निवे-
१० शयामास ।

५२) कस्मिन्नप्यहनि स^{१२} नृपः सान्ध्यसर्वावसरानन्तरं निजनगरान्तः परिभ्रमन्-

७५. *एह जम्भु नर्गहं गियउ^{१३} भडसिरि^{१४} खगु न भगु । तिक्खा^{१५} तुरिय न वाहिया^{१६} गोरी गलि^{१७} न लगु ॥
इति केनापि दिग्गम्बरेण पठ्यमानमाकर्ष्यं प्रातस्तमाकर्ष्यं रंत्रिपठितवृत्तान्तसङ्केतवशेन शक्तिं
पृष्टः सन्^{१८}-

१५ ७६. देव दीपोत्सवे जाते प्रवृत्ते दन्तिनां मदे । एकच्छत्रं करिष्यामि सर्गादं दक्षिणायथम् ॥

-इति स्वपौरुषमाविःकुर्वन् सेनानीपदेऽभिपिक्तः ।

५३) इतश्च^{१९} सिन्धुदेशविजयवर्षा^{२०}पृते श्रीभीमे [स^{२१} दिग्गम्बरः] समस्तसामन्तैः सभं समेल्य
* श्रीमदणहिल्लुरभङ्गं कृत्वा^{२२} घवलगृहघटिकाद्वारे कंपर्दकान् चापयित्वा जयपत्रं जग्राह । तदादि
'कुलचन्द्रेण मुपितमि'ति सर्वत्र क्षितौ^{२३} ख्यातिरासीत् । स जयपत्रमादाय मालवमण्डले गतः ।
२० श्रीभोजाय तं वृत्तान्तं विज्ञापयत् । 'भयतेज्जालघापः' कथं न कारितः ? अत्रत्यमुद्ग्राहितं गूर्जर-
देशे प्रयास्यतीति* श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणेन श्रीभोजेनाभिदधे ।

१ AD विमृश्य । २ Pb इदोभादिपूर्वकमुत्सवं । ३ P भोजराज । ४ Pb शालोपरिस्थितेन । ५ Pb संकीर्ण-
मुपगृह्यन्व । ६ P विपरीतत्वं । ७ Pa नैव भूयतिः । ८ BP प्रातस्तुकामः; Pa प्रवेष्टुं । ९ Pb धारादेव्यभिधानया ।
१० सभं । ११ Pb ०मित्यंगीकारायः । १२ A ०प्रतिच्छन्दपदं; P तपदः; Pa तपदः । १३ AP सभ्यं । १४ AP
'ततः स नवां' स्थाने 'सा' इत्येव । १५ ADE 'स नृपः' नास्ति । १६ Pa भग्या । १७ P गडः; Pa गवड । १८ P अति-
स्तिरि । १९ D तिक्खां तुरियं । २० AD मगिया । २१ BP ०र्दः । २२ B ०माहृपः; P नास्ति । २३ BP निगां ।
२४ B Pa 'सन्' नास्ति; P सन् उवाच । २५ AD करोत्येव । २६ P सेनापतिः । २७ P ख्यापितः । २८ Pb विदप्य
'इतश्च' नास्ति । २९ D ०प्रावृत्ते । ३० BP Pa नास्ति 'त दिग्गम्बरः'; Pb दिग्गम्बरः सेनाध्यक्षः । ३१ Pb सुप्रवित्वा ।
३२ AD कपर्दिकान् । ३३ P 'क्षितौ' नास्ति । ३४ AD ०पयञ्जुक्तौ । ३५ Pb तत्र कथं ।

* 'एह जम्भु' इत आरभ्य 'गूर्जरदेशे प्रयास्यतीति' इत्येतत्पर्यन्तस्य कथनस्य स्थाने Dc प्रती तिन्नलिखितस्वरूपायमदं संक्षिप्तं
कथनमुपलभ्यते-

(१०) 'नवजलभरीया मगदा गायिषि घडकह मेह । इत्यन्तरि जह थाविसिह वड जणीसिह नेह ॥

'एषां भूतलभया सह' राधा सन्नियुत्रीस्वरूपं दृष्टं शतराकार्यं गूर्जरदेशोपरि सेनापिष्यं दृष्टी । तदा सेनोक्तम्-'देव दीपोत्सवे'
इति । ततो गूर्जरदेशः समगोपि तेन विनाशितः । श्रीपञ्चनचतुष्टये करादिषु चापिताः । तस्मात्तस्य राज्ञोक्तम्-न हृवं रम्यम् । भय
प्रभृति मालवदेशदण्डः श्रीगूर्जरे यास्वतीति ।'

(५४) कदाचिच्चन्द्रातपे उपविष्टः श्रीभोजः सन्निहिते कुलचन्द्रे पूर्णचन्द्रमण्डल [*मालोक्य पुनः-
पुनस्तत्सम्मुख] भवलोकमान इदमपाठीत्-

७७. येषां वल्लभया सह क्षणमिव क्षिप्रं क्षपा क्षीयते तेषां शीतकरः शशी विरहिणामुल्लेख सन्तापकृत् ।
इत्यर्द्धं कविना तेनोक्ते कुलचन्द्रः प्राह-

अस्माकं तु न वल्लभा न विरहसेनोभयभ्रंशिनामिन्दू राजति दर्पणाकृतिरसौ नोष्णो न वा शीतलः ॥ 5
इति तदुक्तेरनन्तरमेवैकां वाराङ्गनां प्रसादीचकार ।

(५५) अथ दामरनामा सान्धिविग्रहिको मालवमण्डलादायातः श्रीभोजस्य सभां वर्णयन् महा-
न्तमायल्लकं जनयति । तत्र गतश्च श्रीभीमस्यामात्रां रूपपात्रतां वर्णयन्सद्दिदक्षातरलितः श्रीभोजः
'तमिहानय मां तत्र वा नय' इत्यभ्यर्थ्यमानः, सभादर्शनोत्कण्ठितेन श्रीभीमेन तथैव याच्य-
मानः कस्मिन्नपि वर्णं उपायविन्महदुपायनमादाय विप्रवेपधारिणं ताम्बूलकरण्डकवाहिनं श्रीभीमं
सहं गृहीत्वा सदसि गतः । प्रणमन् श्रीभोजेन श्रीभीमानयनवृत्तान्तं च्याहृतः स विज्ञापय-
चक्रे- 'स्यतन्नाः स्वामिनो नः । अनभिमतं कार्यं केन बलात्कार्यते इति । सर्वथेयं' कदाशा देवेन ना-
वधारणीया'- इत्यभिधाय, श्रीभीमस्य वयोवर्णाकृतीनां साहस्यं पृच्छन् श्रीभोजस्तान्सभासदो-
लोकानवलोकयन् स्थगीधरं लक्ष्मीकृत्य दामरेणेत्यभिदधे- 'स्वामिन् ।

७८. एषाऽऽकृतिरयं वर्ण इदं रूपमिदं वयः । अन्तरं चास्य भूपस काचचिन्तामणेरिव ॥ 15

इति तेन विज्ञप्ते चतुरचक्रवर्ती श्रीभोजस्तत्सामुद्रिकविलोकनाग्निर्झलदृशं नृपं त्रिमृदयोपायन-
वस्तून्युपनेतुं स सान्धिविग्रहिकस्तं प्राहिणोत् । तेपु वस्तुपूपनीयमानेषु तद्गुणवर्णनया' वार्तान्त-
रन्व्याक्षेपेण च भूपसि कालविलम्बे संवृत्ते 'स्थगीवाहकोऽद्यापि कियच्चिरं विलम्बते ?' इति राज्ञा
समादिष्टः स तं भीममिति विज्ञेययामास । राजा तदा तदनुपदिकानि सैन्यानि प्रगुणयन् दाम-
रेणाभिदधे- 'द्वादश-द्वादश योजनान्तरं प्रावहणिका हयाः, घटिकायोजनगामिन्यः करभ्यः, 20
अनया समग्रसामग्र्या श्रीभीमः [प्रतिकर्षणं बहूँ] सुवमरक्रमन् कार्यं भवता गृह्यते ?' इति विज्ञ-
प्तस्तेन पाणी धर्षयन् चिरं तस्यौ ।

(अत्र Pb सञ्ज्ञक आदर्शं निम्नलिखितानि प्रकरणात्पथिकान्युपलभ्यन्ते-)

[अध्याप्यसिन् वर्णं श्रीभीमस्तं डामरं मालवमण्डले प्रेषयितुकामो वार्तादि शिक्षयन् आस्ते । डामर उचिष्टन् पटीं
प्रथाडयामास । ततः श्रीभीमेन पृष्टः स आह- 'भवच्छिक्षितमग्रेव मुञ्चामीत्यूचे । यतस्तत्र गतोऽहं स्वयमेवावस- 25
रोचितं भुविष्ये । अन्वशिक्षितं कियत्कथयिष्यते' । ततो राजा तस्यावसरोचितचातुरीविज्ञानाय प्रच्छन्नं स्वर्णमयं
समृद्रकं रक्षापुञ्जेन भुत्वा, 'भोजसभाया अन्यत्र नायमुद्घाटनीयः' इति शिक्षयित्वा तदस्ते उपदार्यमदात् । ततः
स गतो मालवे । भोजसभायां तं बहुपट्टकूलवेष्टितं आनाय्य भोजनूपायं मुमोच । स उद्बुधश्च विलोकयति तदा मध्ये
छारपुञ्जः । ततो नृपेणोक्तम्- 'भो इदं किमुपायनम् ?' डामरस्तत्कालोत्पन्नमतिः प्राह- 'देव ! श्रीभीमेन कोटि-

* कोट्यङ्गनर्गतः पाठः केवलं Pb प्रतौ उपलभ्यः । 1 Pb श्रीभोजेनोक्तेः । 2 Pb वतां वार्तां । 3 Pa सान्धिवि-
4 P रूपवर्णनां वर्णम् । 5 A तत्र मां तदेति वा; B मां तत्र न० । 6 P तथैकोच्यमानः, Pa तथा याच्यमानः । 7 AD
नः । 8 P सभायां । 9 A नामिमते; D अभिमते । 10 D सर्वथाप्येके दासा । 11 D नावपीते । 12 P अनिहिते ।
13 Pa तेन सह सद-सदो रोकोः । 14 AD इमाहः; B दयाहः; P इयमाहः । 15 AD निम्नलिखितार्थः । 16 AD
वर्णवर्णनां । 17 P Pa ज्ञापयामास । 18 AD योजनानां प्रान्ते; B Pa योजनान्ते । 19 केवलं Pb मती लभ्योऽयं पाठः ।
20 AD धर्षयित्वा ।

होमः कारितः, तद्रक्षेयं तीर्थभूता, श्रीत्या भवत्कृते प्राभृतीकृताऽस्ति' । इति तेनोक्ते हृष्टचेतसा राज्ञा स्वहस्तेन सर्वेषां समर्पिता । तैः सर्वैस्तिलककरणेन चन्दिता । अन्तःपुरे प्रेषिता । ततः स सम्मानितः प्रतिप्राभृत्वसहितः पश्चादागतः । ज्ञातवृचान्तेन श्रीमीमेनापि पूजितः ।

पुनः कौतुकाक्षिसचित्तः श्रीमीमः कस्मिन्नवसरे मुद्रामुद्रितलेखं विधाय तद्भक्ते समर्प्य, उपदापाणिं तद्वामं 5 मालवेऽप्रीपीत् । स उपदासहितं लेखं भोजहस्तेऽदात् । यावदुन्मुद्य वाचयति तावद् 'अयं भवता शीघ्रं निपातनीयः' इति पश्यति । ततः सविषयेन राज्ञा पृष्टम्-'भो इदं किं लिखितमस्ति?' । ततः स उत्पातिकामतिः प्राह-'देव ! मज्जन्मपत्रिकायां समस्ति, यत्रास्य रुधिरं पतिष्यति तत्र द्वादशवर्षप्रमाणो दुर्भिक्षः पतिष्यति' इति ज्ञात्वा श्रीमीमेनाहमत्र प्रेषितः स्वदेशविनाशमीतेन प्रच्छन्नलेखयुक्तः । एवं सति त्वं यथारुचि तं कुरु' इति तेनोक्ते राजाह-'नाहमात्मदेशप्रजामनर्थं पातयिष्ये' । ततः सम्मान्य विसर्जितः प्राप्तः स्वदेशे । तदुत्सुकैश्वलेन 10 पुनश्चमत्कृतः श्रीमीमस्तं बहुमन्यते ।]

५६) अथ श्रीभोजः श्रीमार्वपण्डितस्य विद्वत्तां पुण्यवत्तां च सन्ततं माकर्णयन्, तद्दर्शनोत्सुकतया राजादेशैः सततं प्रेष्यमाणैः श्रीमालनगराद्धिमसमये समानीय सयहुमानं भोजनादिभिः सत्कृत्य तदनु राजोचितान्विनोदान् दर्शयन्, राजावारात्रिकावसरानन्तरं सन्निहिते स्वसन्निभे पल्पङ्के माघपण्डितं नियोज्य तस्मै स्वां 'शीतरक्षिकामुपनीय प्रियालापांश्चिरं कुर्वाणः सुखं 15 सुखेन सुप्वाप । प्रातर्माङ्गल्यतूर्पनिर्घोषैर्विनिद्रं नृपं स्वस्थानगमनाय माघपण्डित आशुष्टवान् । विस्मयापन्नहृदयेन राज्ञा दिने भोजनाच्छादनादिसुखं पृष्टः स कदन्नसद्वद्ववात्सीभिरलं' शीतरक्षाभारैर्ण आन्तं "स्वं विज्ञापयन् विद्यमानेन राज्ञा कथं कथञ्चिदनुज्ञातः पुरोपवनं यावद्भूसुजाऽनुगम्यमानः माघपण्डितेन स्वागमनप्रसादेन सम्भावनीयोऽहमिति विज्ञाप्य" नृपानुज्ञातः स्वं पदं भेजे । तदनु कतिपयैर्दिनैः श्रीभोजस्तद्धिभवभोगसामग्रीदिदक्षया श्रीश्रीमालनगरं प्राप्तः । 20 माघपण्डितेन प्रत्युद्गमादियथोचितभक्त्याऽऽवर्जितः ससैन्यस्तनन्दुरायां ममौ । स्वयं तु माघपण्डितस्य सौधमध्यास्य सञ्चारकमुचं कौचयद्दामवलोकेय खानादनु देवतायसरोर्व्यां मारकर्त-कुट्टिमे शैवल्यहृरीपुगजलभ्रान्त्या धौर्तान्तरीयं संश्रुण्वन् सौवस्तिकेन ज्ञापितवृत्तान्तस्तदैव तदैव-तार्चानन्तरं निवृत्ते मद्वावसरेऽशनसमपसमागतां रसवतीमास्वादमार्तः, अकालिकैरदेशजैर्व्य-ज्जनैः फलादिभिश्चित्रीयमाणमानसः, संस्कृतपयःशालिशालिनीं रसवतीमाकण्ठमुपसृज्य भोज- 25 नान्ते चन्द्रशालामधिरुष्याश्रुतादृष्टपूर्वकाव्यकथाप्रयन्धप्रख्यादीनि प्रेक्षमाणः, शिशिरसमयेऽपि सज्ञाताकस्मिकभीष्मोऽमभ्रान्त्या संवीतसितस्वच्छयसनस्तालघृन्तकरैरनुचरैर्यौज्यमानोऽमन्दचन्दनालेपनेपथ्यः सुखनिद्रया तां क्षणदां क्षणमिवातिवाह्य प्रत्यूपे शङ्कुनिर्विनाद्विगतनिद्रो हिमसमये प्रीष्मावतारव्यतिकरो माघपण्डितेन ज्ञापितः [*प्रतिसमयं सविस्मयः कति दिनान्यप्यस्याय] स्वदेशगमनापाशुचलम् स्वयं कौरितनव्यभोजस्वामिप्रासादप्रदत्तपुण्यो मालयमण्डलं प्रति

1 BP •भोजः सततं । 2 Dd बुभुदुरण्डितमुतभीमाघः । 3 D परिभनिरुः । 4 P पुण्यवत्तां । 5 P विहाय सर्वं 'सततः' । 6 Pa मासि । 7 D स्तः । 8 D •रक्षा, Pa •रक्षाहरीः । 9 Pb विस्मयापनेन । 10 Pb कदन्नोत्तरं शृणु, राजा गौर्भवहासितं शीतः । 11 D वीतभारेण । 12 D मासि । 13 D निद्रोः । 14 D कथयन् । 15 A आरक-कुट्टिः । D मतिभारकपङ्क्तिः । 16 D धौर्तान्तरीयः । 17 P •स्वादयामास । 18 P प्रेक्षणादीभिः । 19 D प्रीष्माः । 20 P •व्यनिविगतः । * शोडशतमोऽंशः पठः D पुलक एव दृश्यते । 21 P Pa •वापुष्पमानः । 22 Ad कतिपयानः ।

प्रतस्ये । तथा' निजजन्मदिने जनकेन नैमित्तिकाज्जातके कार्यमाणे, पूर्वमुदितोदितससृद्धिर्भूत्वा
 प्रान्ते गलितविभवः किञ्चिचरणपोराविर्भूतश्वयधुविकारः पञ्चत्वमाप्स्यतीति-निमित्तविदा
 निवेदिते' विभवसम्भारेण तां ग्रहगतिं निराचिकीर्षुणा माघपित्रां, संवत्सरशतप्रमाणे मनुजा-
 युपि पङ्क्तिशतसहस्राणि दिनानि भवन्तीति विमृश्य, नाणकपरिपूर्णास्तावत्संख्यकान् हारकान्
 कारितनव्यकोशेषु निवेद्य तदधिकं परां भूतिं शतशः समर्प्य प्रदत्तमाघनाम्ने सुताय कुलोचितां 5
 शिक्षां वित्तीयं कृतकूलमानिना तेन विपेदे । तदनन्तरमुत्तराशापतिरिव प्राज्ञप्राज्यसाम्राज्यो
 विद्वज्जनेभ्यः श्रियं तदिच्छया यच्छन्नमानेदानैरर्थिसार्थं कृतार्थयस्तैर्भोगविधिभिः स्वमानुपाव-
 तारमिव दर्शयन् विरचितशिष्टुपालवधामिधानमहाकाव्यचमत्कृतविद्वज्जनमानसः प्रान्ते पुण्य-
 क्षयात्क्षीणवित्तो विपत्तिपाते स्वविपये स्थातुमप्रभृष्युः सकलत्रो मालवमण्डले गत्वा धारायां
 कृतावासंः पुस्तकग्रहणकार्पणपूर्वकं श्रीभोजात्किमपि द्रव्यमानेयमिति तत्र पत्नीं प्रस्थाप्य 10
 यावत्तदाशया माघपण्डितश्चिरं तस्यौ; तावत्तथावस्थां श्रीभोजस्तपत्नीं विलोक्य ससम्भ्रमः
 शलाकान्यासेन तत्पुस्तकमुत्सृज्य काव्यमिदंमद्राक्षीत्-

७९. कुमुदवनमपत्रि श्रीपद्मभोजखण्डं त्यजति मदम्लकः प्रीतिमांशक्रवाकः ।

उदयमहिरामश्मियाति शीतांशुरत्नं हतविधिललितानां ही विचित्रो विपाकः ॥

अथ काव्यार्थमवगम्य, का कथा ग्रन्थस्य केवलमस्यैव काव्यस्य विश्वम्भरामूल्यमल्पम् । 15
 समयोचितस्यानुच्छिष्टस्य हीशब्दस्य पारितोषिके क्षितिपतिलक्षद्रव्यं वित्तीयं तां विससर्ज ।
 सापि ततः सञ्चरन्ती विदितमाघपण्डितपत्नीकैरर्थिभिर्याच्यमाना तत्पारितोषिकं तेभ्यः समस्त-
 मपि वित्तीयं यथावस्थिता गृहसुपेयुपी तद्गुणान्तज्ञापनापूर्वं किञ्चिचरणस्फुरच्छोफाय पत्ये निवेद-
 यामास । अथ स 'त्वमेव मे शरीरिणी कीर्तिरिति स्थाघमानस्तदा स्वगृहमागतं कमपि भिक्षुकं
 वीक्ष्य भवने तद्वचितं किमपि देयमपद्यन् सज्जातनिवेदं इदमवादीत्- 20

८०. अर्था न सन्ति न च गृह्यति मां दुराशा त्यागाच्च" सङ्कुचति" दुर्ललितः" करो मे ।

याज्जा च लाषवकरी स्वधे च पापं प्राणाः स्वयं व्रजत किं परिदेवितेन ॥ १

८१. दारिर्यानलसन्तापः शान्तः सन्तोषवारिणा । दीनाशाभङ्गजन्मा तु केनायम्यपशाम्यतु ॥ २

८२. न भिक्षा दुर्भिक्षे पतति दुरवस्थाः कथमृणं लभन्ते कर्माणि क्षितिपरिवृढान्कारयति कः ।

अदत्तंापि प्रासं ग्रहपतिरसावस्तमयते क्व यामः किं कुर्मो गृहिणि गहने जीवित्तविधिः ॥ ३ 25

८३. *धुतक्षामः पथिको मदीपभवनं पृच्छन्कुतोऽप्यागतः तर्त्तिकं गेहिनि किञ्चिदस्ति यदयं शुक्रे बुध्वातुरः ।
 वाचास्तीत्यभिप्राय नास्ति च पुनः श्रोतं विनैवाक्षरैः स्थूलस्थूलविलोललोचनजलैर्वाप्यामसां विन्दुभिः ॥४

८४. व्रजत व्रजत प्राणा अर्थिनि व्यर्थतां गते । पश्चादपि हि गन्तव्यं क्व सार्थः पुनरीदृशः ॥ ५†

1 BP Pb तदा । 2 A निवेदितः; D निवेदितः । 3 AD भादौ पदोपलब्धमिदं पदम् । 4 P विद्यायाम्भ्र 'व-
 विष्य' । 5 AD 'माघ' नास्ति । 6 D विद्वज्जनेः सः । 7 P कृतनिकासः । 8 AD 'दृष्ट' नास्ति । 9 D पत्नी कैश्चिदर्थिभ्यः ।
 10 D गृहान्तं विज्ञः । 11 AD भिक्षुः । 12 A दानाच्च; D दानादि । 13 B सञ्चलति । 14 B दुर्ललितं मनो मे ।
 15 BP मदपैव । 16 P Pa जीवन् । * AB प्रसन्तेरे पृथक्च मूले नास्ति, परं शुक्रेपरितवभागे केनापि पश्चाद्विदितं
 प्राप्यते । † P प्रसन्तेरे पृथेर्गां पयानां किञ्चिद् विषयो लभ्यते । तत्र पृथादसः कमः ३ (१), ४ (२), १ (३), २ (४), ५ (५) ।

‘क सार्थः पुनरीदृशः’ इति वाक्यान्तं एव स माघपण्डितः पञ्चत्वमवाप । प्रातस्तं वृत्तान्तम-
वगम्य श्रीभोजेन श्रीमालेषु संजातितु धनवत्सु सत्सु तस्मिन्पुरुपरद्वे विनष्टे धुधायाधिते सति
भिल्लमाल इति तज्जातिनाम निर्ममे ।

॥ इति श्रीमाघपण्डितप्रयन्धः ॥

- 5 ५(७) पुरा सद्यद्विविशालायां विशालायां पुरि मध्यदेशजन्मा सांकार्श्यगोत्रः सर्वदेवनामां
द्विजो निवसन् जैनदर्शनसंसर्गात्प्रायः प्रशान्तमिध्यात्वो धनपाल-शोभनाभिधानपुत्रद्वयेना-
न्वितः कदाचिदागताञ्च श्रीचर्द्धमानसूरीन् गुणानुरागाज्जिज्ञोपाश्रये निवास्य निर्द्वन्द्वभक्त्या परि-
तोषिताम् सर्वज्ञपुत्रकानिति धिया, तिरोहितं निजपूर्वजनिधिं पृच्छंस्तैर्वचनच्छलेनार्द्धविभागं
याचितः । ‘सङ्केतनिवेदनाल्लघ्ननिधिस्तदार्द्धं यच्छंस्तैः पुत्रद्वयादार्द्धं याचितो’ ज्यायसा धनपालेन
10 मिध्यात्वान्धमतिना जैनमार्गनिन्दारेण निपिद्धः, कनीयासि शोभने कृपापरः स्वप्रतिज्ञाभङ्ग-
पातकं तीर्थेषु क्षालयितुमिच्छुः प्रति तीर्थं प्रतस्ये । अथ पितृभक्तेन शोभननाम्ना लघुपुत्रेण तं
तदाग्रहाग्निपिच्छ्य पितुः प्रतिज्ञां प्रतिपालयितुमुपात्तव्रतः स्वयं तान् गुरुननुससार । अभ्यस्तसम-
स्तविद्यास्थानेन धनपालेन श्रीभोजप्रसादसम्प्राप्तसमस्तपण्डितप्रष्टप्रतिष्टेन निजसहोदरामर्षभा-
वाद् द्वादशान्दीं यावत्खदेशे निपिद्धजैनदर्शनप्रवेशेन तद्देशोपासकैरत्यर्थमभ्यर्थनया गुरुर्वा-
15 ह्यमानेषु सकलसिद्धान्तपारावारपारदृश्या स शोभननामा तपोधनो गुरुनापृच्छ्य तत्र प्रयातो
धारार्यां प्रविशन् पण्डितधनपालेन राजपादिकायां व्रजता तं सहोदरमित्यनुपलक्ष्य सोपहासम्-
‘गर्दभदन्त भदन्त ! नमस्ते’ इति प्रोक्ते; ‘कपिवृषणास्य वयस्य ! सुखं ते’ ॥ इति प्रत्युत्तरयाचके ।
ततश्चमत्कृतो ‘धनपालो मया नर्मणापि नमस्ते इत्युक्तम्, अनेन तु वयस्य सुखं ते’ इत्युच्यता
वचनचातुर्याज्जिज्ञितोऽस्मीति” । तत् ‘कस्यातिथयो यूषमि’ति धनपालस्यालापैः ‘भवत एवातिथयो
20 वयमि’ति शोभनमुनेर्वाचमाकर्ण्य, बहूना सह निजसौधे प्रस्थाप्य तत्रैव स्थापितः । स्वयं सौधे
समागत्य धनपालः प्रियालापैः सपरिकरमपि तं भोजनाय निमग्नयंस्तैः प्रासुकाहारसेवापरै-
र्निपिद्धः । बलाहोपहेतुं पृच्छन्-

८५. भजेन्मायुकरं वृत्तिं मुनिम्लेच्छकुंलादपि । एकात्रं नैव भुञ्जीत बृहस्पतिसमादपि ॥

तथा च, जैनसमये दशवैकालिके-

- 25 ८६. बहुकारसमा बुद्धा जे भवन्ति अणित्सिया । नाणापिण्डरया दन्ता तेण बुचन्ति साहुणो ॥

इति स्वसमयपरसमयान्यां निपिद्धं कल्पितमाहारं परिहरन्नः शुद्धाशनभोजिनो यपमिति
तद्यरित्रचित्तमनास्तृष्णीकमुत्थाय सौधे” मञ्जनारम्भे गोचरचर्याया समागतं तन्मुनिद्वन्द्वमव-
लोक्याऽसिद्धेऽन्नपाके तद्ब्राह्मण्योपदौकिते दग्निमुनिभ्यां व्यतीतकियदिनमेतदिति पृच्छ्यमाने,
धनपालः ‘किमत्र पूतराः सन्ती’ति सोपहासमभिदधानः, व्यतीतदिनद्वयमेतदिति ब्राह्मण्या

1 इदं वाक्यं D शुक्ले न विद्यते । 2 B वाक्यान्तरं; P वाक्यमसकाल । 3 P सजा० । 4 D तज्जातं । 5 D
कायपगोत्रं, B नास्ति । 6 P यंपापरो नाम । 7 P विद्यायाम्यत्र ‘अभिधान’ नास्ति । † द्विद्वन्द्वगतः पाठः Pa वादसंभु-
पलभ्यः । 8 P ०लभ्यदोषि । 9 D प्रहृष्ट० । 10 D गुरुप्रेषः । ‡ कोटकात्परितः पाठः A Pa प्रथमत्वे नास्ति ।
§ एतत्पादस्थाने B प्रथमत्वे ‘शोभनमुनेर्वचसात्तत्रमत्कृतः’ एतादृशः पाठः । 11 D इत्युक्ते । 12 P ०स्तीवचिन्तयत् ।
13 Pa नीचकु० । 14 P Pa भद्वित्त० । 15 D सौधमाप । 16 P मुनिपुत्रक ।

प्रकाशः]

निर्णीयं ताम्यां 'पूतराः सन्तीत्यत्र' इत्यभिहिते खानासनात्तद्दर्शनायमुत्थाय तत्रागतः सन्, स्थालेऽधिरोपितदधिसंनिधौ यावद्यावकपुञ्जेऽधिरुद्धैस्तेर्जन्तुभिर्दधिपिण्ड इव पाण्डुरतामवलोकय; जिनपदं जीवर्क्षामाधान्यम्, तत्रापि जीवोत्पत्तिज्ञानवैदग्ध्यम्, यथा-

८७. *भृगुमासाद्दपमुहं विदिलं-कचन्मि गोरसे पडइ । ता तसजीवुप्पची भणन्ति दहिए तिदिशुर्वरिं ॥

तज्जिनशासने एवेति निश्चिन्व शोभनमुनेः शोभनयोधात्सम्यक्प्रतिपत्तिपुरःसरं सम्पक्त्वं 5 भजे । ['इयद्दिनानि खं मित्यात्वमयं विदन्, मम वन्धुः कापि दृष्टः-इति तस्यैव पुरः पृच्छन् वयआख्या- गुणादिभिः तदुपमाने शोभनेन खं कथयता अनुमानात् मम भ्रातैवायमिति निश्चिन्व आनन्दाशुपूर्वं तमालिङ्ग्य स्रग्भिशोर्द्वारा तद्गुरुन् आकारयामास च ।] कर्मप्रकृत्यादिषु जैनविचारग्रन्थेषु प्रकृत्या प्राज्ञः परं प्राचीण्यमुद्गहन्, प्रति प्रातर्जिनार्चावसरप्रान्ते-

८८. कतिपयपुरस्वामी कायव्ययैरपि दुर्ग्रहो मतिवितरता मोहेनाहो मयानुसृतः पुरा । 10
त्रियुवनपतिर्युद्धसाराध्वोऽधुना स्वपदप्रदः प्रश्नुरधिगतस्तत्प्राचीनो दुनोति दिनच्यपः ॥

८९. सचत्थ अत्थि धम्मो जा भुंणियं जिण न सासणं तुह ।
कणगाडराण कणमं" व ससियपयं अलम्भमाणं ॥

[५५] {किं ताए पट्टियाए पयकोडीए पलालभूयाए । जत्थिचिअं न नायं परस्स पीडा न कायव्वा ॥

[५६] 'देशाधीशो ग्राममेकं ददाति ग्रामाधीशः क्षेत्रमेकं ददाति । 15
क्षेत्राधीशः क्षिप्रिकाः सम्प्रदत्ते सार्वस्तुष्टः सम्पदं खां ददाति ॥}

इत्यादीनि चाक्यानि पठन्" स धनपालः कदाचिच्छुपेणं" मृगयां सह नीतः" । याणेन मृगे विद्धे सति तद्गर्जनाय विलोकितमुखो धनपालः प्राह-

९०. रसावलं यातु यदं व पौरुषं कुनीतिरेपा शैरपो खदोपवान् ।
विहर्नन्ते यद्गलिनापि दुर्वलो हाहा महाकष्टमराजकं जगत् ॥+ 20

इति तस्मिर्भर्त्सनात्कुद्धो नृपः किमेतदित्यभिदधाने-

९१. वैरिणापि हि मुच्यन्ते प्राणान्ते वृणभक्षणाद् । तृणाहाराः सदैवैते हन्यन्ते पशवः कथम् ॥
इत्यंहुतसङ्घातकृपेण नृपेण धनुर्वाणभङ्गमङ्गीकृत्याजीवितान्तं संन्यस्तमृगयाच्यसनेन पुरं प्रति" 19

1 D निर्णय प्रोक्तं । 2 AD ००फिते दधि स० । 3 D पुन्ये । 4 D 'सैः' स्थाने 'तद्गर्ग' । 5 AD द्या । * P प्रवन्धे इयं गामा नाति, B आदौऽपि मूले दृष्टप्रथमभागे पश्चात्केनापि लिखिता लभ्यते । 6 Pa पडिइ । 7 Pa विदलं । 8 Pa निर्दिशुः । † कोष्टान्तगतः पाठः सारं B प्रती प्राच्यः । 9 AD प्रातः प्रातः । 10 Pb जा न पत्तं जिण सा० । 11 D वन्धु एव । ‡ केवलं Pb प्रती इयं गामा लभ्यते । १२ D पुत्रके इदं पद्यमुलभ्यते, A आदौ दृष्टत्वाद्योभागे पश्चात्केनापि लिखितमस्ति । 12 Pb पणपणिस स पटति । 13 BP नृपतिना । 14 D कदाचिच्छुपेण सह मृगयां नीतो धनपालोऽभिहितः । 15 B Pa वरा० । 16 P हरिणे । 17 P नहः; B निह० । + इतोऽप्ये Pa प्रती, किञ्चिद्विपर्ययेण च D पुष्टये लिखितपरिचं धर्मं प्रक्षिप्तं प्राच्यते-

[तसो भोगराजः प्राह-किं कारणं तु वृत्रिवाज मृगा यदेते श्वोमेतेतन्नि विलिखन्ति मुवं यत्ताहाः ? । धनपालः प्राह-देव ! त्वदप्रपठिताः धसितुं स्वजातिमेकं मृगादृष्टमगादियत्ताहमन्ये ॥]

18 D इपूये मनोऽनुत्त० । 19 D 'प्रति' नाति ।

प्रत्यागच्छता तत्र यज्ञमण्डपे यज्ञस्तम्भनियञ्चितच्छागस्य दीनां गिरमाकर्ण्य किं पशुरसौ च्याह-
रतीत्यादिष्टः सन् धनपालोऽवधेहीति' प्राह-

१२. नाहं स्वर्गफलोपभोगत्पितो नाभ्यर्थितस्त्वं मया सन्तुष्टस्त्वणभक्षणेन सतवं साधो न युक्तं तव ।

स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे ध्रुवं प्राणिनो यज्ञं किं न करोपि मातृपितृभिः पुत्रैस्तथा बान्धवैः ॥

५ इति तद्वाक्यानन्तरं राज्ञा किमेतदिति श्रूयोभियुक्तः-

१३. यूपं कृत्वा यज्ञं हत्वा कृत्वा रुधिरकर्दमम् । यद्येवं गम्यते स्वर्गे नरके केन गम्यते ॥

१४. सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः कर्माग्निः समिधो मम । अहिंसामाहुतिं दद्यादेष यज्ञः सनातनः ॥

इत्यादि-शुकसंवादोदितानि वचांसि नरेन्द्रस्य पुरतः पठन् हिंसाशास्त्रोपदेशिनो हिंस्रप्रकृतीन्
ब्रह्मरूपेण राक्षसांस्ताञ्ज्ञापयन्, नृपमहर्द्धर्माभिमुखं चकार ।

10 (अग्रान्तरे Pb आदर्शे मूले, B आदर्शे च पृष्ठपार्श्वभागेषु निम्नलिखितमचिकं कथनमुपलभ्यते-)

{अथ नृपे गां वन्दमाने धनपालो महिषीं नमज्जवाच-

[५७] अमेध्यमश्नाति विवेकशून्या सनन्दनं कामयतेऽभिपक्ता ।

सुराप्रभृद्भैर्विनिहन्ति जन्तून् गोर्वन्वते केन पुणेन राजन् ! ? ॥

[५८] पयःप्रदानसामर्थ्याद्बन्धा चेन्महिषी न किम् । विशेषो दृश्यते नास्यां महिषीतो मनागपि ॥

15 [५९] स्पर्शोऽमेध्यहृजां गवामघहरो बन्धा विसञ्ज्ञा द्रुमाः

स्वर्गं छागवपाद् धिनोति च पिबन् विप्रोपशुक्ताशनम् ।

आप्ताश्छन्नपराः सुराः शिखिहुतं श्रीणाति देवान् हविः

स्फीतं फल्गु च बल्गु च श्रुतिगिरां को वेचि लीलापितम् ॥

[६०] बधो धर्मो जलं तीर्थं गौर्नमस्वा गुरुर्गृही । अग्निदेवो द्विजः पात्रं येषां तैः कोऽस्तु संस्तवः ॥

20 एकदा जिनपूजायां पण्डितस्यैकाग्रतां परेभ्यो ज्ञात्वा पुष्पपटलिकाऽर्पणपूर्वं देवान् पूजयेति नृपादिष्टो धन-

पालो इरादिस्थानेषु भ्रान्त्वा जिनं पूजयित्वा समागतः । द्रुमसुराञ्ज्ञातवृत्तान्तेन राज्ञा पूजास्वरूपं पृष्टः प्राह-

'देव ! यत्रावसरोऽभूत् तत्र गत्वा पूजा कृता । राज्ञा पृष्टम्-'कं नाभूदवसरः ?' पण्डितः प्राह-'विष्णुपार्श्वे

एकान्तकलत्रसद्भावात्, रुद्राङ्गणे पार्वतीसद्भावात्, ब्रह्मणे ध्यानमद्गेन शापादिभयात्, विनायक[क]स्य स्थालि-

भृतमोदकाशने स्पर्शनं संयमन्, चण्डिकायास्त्रिगुलहेतिसञ्जलमहिषमत्सम्मूलागमयनासात्, हनुमतः कोपाटोप-

25 वशंवदस्य चपेटामयात् कृत्राऽप्यवसरो नाभूत् । अपि च-

[६१] विनासोचमाहं वृथा पुष्पमाला ललाटं विनाहो कथं पट्टबन्धः ।

अकर्णे त्वनेत्रे कथं गीतनृत्ये अयादस्य पादे कथं मे प्रणामः ? ॥

'इत्यादि प्रोक्ते नृपः प्राहः-'काऽप्यवसरोऽभूत् ?' ततः पण्डितः-'प्रथमरसनिमर्शं दृष्टिं ।' 'नेत्रे सारसुधारसैक-

मुग्धे आस्यं प्रसन्नं सदा ।' इत्यादि कथयित्वा, जैनालये सदाऽवसरत्वाच्च पूजा कृतेति पर्यवसितः ।

1 D स । 2 A नाह धनपाल भवयेदि; B स धनपाल भवयोर्ह इति प्राह; Pa •भवयोऽप्यिति• । 3 Pb श्रूयो
श्रूयोभियुक्तो धनपालः प्राह । 4 P प्राणाः समिधयो । 5 D 'एवं यज्ञः सर्गो मतः' पृष्ठात्पाः पाद् । 6 D हितकः ।
7 D भाङ्गः । † पृष्ठद्विपदान्तांताः पंचमः केवलं Pb प्रवो प्राप्ताः ।

प्रकाशः]

[६२] अथ— अत्रदिणे सिवभवणे दुवारदेसे निएवि सिंगिणं ।
किं एस दुबलो इय निवपुटो भणइ धणवालो ॥

यथा—

[६३] दिग्वासा यदि तत्किमस्य धनुषा तत्रेव कृतं भस्मना भस्मायास्य किमङ्गना यदि च सा कामं प्रति द्वेष्टि किम् ।
इत्यन्योन्यविरुद्धचेष्टितमहो पश्यन्निजत्वामिनो भृङ्गी सान्द्रशिरावनद्गुरुषु घत्तेऽस्थिशेषं वपुः^१ ॥ } 5

५८) अथ कस्मिन्नप्यवसरे नरेश्वरः सरस्वतीकण्ठाभरणप्रासादे ब्रजन् सदा सर्वज्ञशासनप्रशं-
सापरं पण्डितं घनपालमालपत्—‘सर्वज्ञस्तावत्कदाचिदासीत् । तत्रं साम्प्रतं कश्चिज्ज्ञानातिशयो-
स्ती?’त्वमिहिते, ‘अर्हन्कृते अर्हन्तश्रीनामानि चूडामणिग्रन्थे विश्वत्रयस्य त्रिकालवस्तुविषयस्वरूप-
परिज्ञानमयापि विद्यते’ इति तेनाभिहिते—‘त्रिद्वारमण्डपे स्थितः कस्मिन्द्वारेऽस्माकं निर्गमः?’ इति
शास्त्रकलङ्कारोपणोद्यते नृपे, बुद्धिभात्रा त्रयोदशीति पाठं सत्यापयता भूर्जपत्रे नृपप्रश्ननिर्णय-10
मालिख्य नृपमयगोलके निधाय च स्थगिकाधारस्य तं समर्प्य—‘देव ! पादावधार्यतामि’ति नृपं प्राह ।
नृपस्तद्बुद्धिसङ्घटे निपातितं स्वं मन्वमान एतद्द्वारत्रयस्य मध्यात्किमपि निर्णीतं भविष्यतीति
विस्मृत्य सूत्रभृङ्गिर्मण्डपपद्मशिखामपनीय तन्मागंण निर्गत्य तं गोलकं भित्त्वा, तेष्वक्षरेषु तमेव
निर्गमनिर्णयं वाचयंस्तत्कौतुकोत्तालचित्तः श्रीजिनेशासनमेव प्रशशंस ।

(अत्र D पुस्तके निम्नलिखितं पद्यं प्राप्यते—)

15

[तथाहि—

[६४] द्वाम्यां यत्र हरिस्त्रिभिर्न च हरः स्रष्टा न चैवाष्टमिर्वन्न द्वादशमिर्गुहो न दशकद्वन्द्वेन लङ्कापतिः ।
पसेन्द्रो दशमिः शतैर्न जनता नेत्रैरसंख्यैरपि तत्प्रज्ञानयनेन पश्यति बुधश्चैकेन वस्तु स्फुटम् ॥
(Pb आदर्शे पुनरत्र निम्नलिखितमधिकं कथनमुपलभ्यते—)

{अन्यदा जलाश्रयशृच्छा—

20

[६५] सत्यं वसेप्रु शीतं शशिकरधवलं वारि पीत्वा प्रकामं व्युच्छिन्ना शेषतृष्णा प्रमुदितमनसः प्रागिसार्था भवन्ति ।
शेषं नीते जलाशे दिनकरकिरणैर्यान्यनन्ता विनाशं तेनोदासीनमायं भजति मुनिगणः कृपवप्रादिकायं ॥
कदाचित् सकारितप्रौढतरनवसरसि गतो नृपः ‘कीदृगिदं धर्मस्थानमि’ति शृच्छति । घनपालः प्राह—

[६६] एषा तटाकमिपतापकदानशाला मत्सादयो रसवती प्रगुणा सदैव ।

पात्राणि यत्र वकसारसचक्रवाकाः पुण्यं कियद् भवति तत्तु वयं न विद्मः ॥

25

उयातनुकोप । पुरमागच्छन् मां बालिकासहितां श्रद्धां जरया शिरो धूनयन्तीं दृष्ट्वा नृपः शृच्छति—‘किं क्षिरो
धूनयति ?’ ततो घनपालः—

[६७] किं नन्दी किं ह्यारिः किमु रतिरमणः किं विद्युः किं विघाता

किं वा विघातरोऽसौ किमुत सुरपतिः किं नलः किं कुबेरः ।

नायं नायं न चायं न एतु नहि न वा नापि नासौ न चासौ

श्रीढां कर्तुं प्रवृत्तः स्वमपि च हले भूपतिर्भोजदेवः ॥

30

अनेन नृपं रुष्टं तोषयामास । }

1 P प्रकाशः । 2 P भय, AD तरंगे । 3 P अर्हन्तश्रीनामपुः, A अर्हन्तश्रीचुः, D अर्हन्तीचुः । 4 AD तेनोके । 5 B समर्प्यवपुः, P a समर्प्यवपामः । 6 D शिखावकः । 7 B केन ।

५९) अथ घनपालो ऋषभपञ्चाशिकास्तुनिं निर्माण्य, सरस्वतीकण्ठाभरणप्रासादे स्वनिर्मितप्र-
शास्तिपट्टिकायां कदाचिन्नृपः-

९६. अभ्युद्धता वसुमती दलितं रिप्सुः क्रोडीकृता बलवता बलिराज्यलक्ष्मीः ।
एकत्र जन्मनि कृतं तदनेन यूना जन्मत्रये यदकरोत्पुरुषः पुराणः ॥

5 काव्यमिदं निर्वर्ण्य पारितोषिके तस्याः पट्टिकायाः काञ्चनकलशं ददौ । तस्मात्प्रासादादपसरं-
स्तदीयद्वारखत्तके रत्या सह हैस्तनालदानपरं स्मरं मूर्त्तिमन्तमालोक्य नृपेण हासहेतुं शृष्टः
पण्डितः प्राह-

९६. स एषं भुवनत्रयप्रथितसंघमः शङ्करो विभर्ति वपुषाऽधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
अनेन किल निर्वृता वयमिति प्रियायाः करं करेण परिताडयन् जयति जातहासः स्मरः ॥

10 (अत्र D पुस्तके 'अद्यपि सिधभवणे०', 'दिग्वासा यदि तत्किमस्य धनुषा०', 'अमेध्यमश्नाति०', 'पयःप्रदान-
सामर्थ्याद०', 'अतल्युत्तमांगे०' इत्यादीनि पद्यानि समुपलभ्यन्ते परमत्राप्रासङ्गिकत्वात्, P_b आदर्शांशुसारेणेतःपूर्व-
मेवोद्धितत्वाच्च पुनर्नोद्धतानि ।)

९७. पाणिग्रहे पुलकितं वपुरैशं भूतिभूषितं जयति । अङ्कुरित इव मनोभूर्गस्निग्धसावशेषोऽपि ॥
इत्यादिभिः प्रसिद्धसिद्धसारस्वतोद्गारेणैवं रञ्जयन् चावदास्ते तावत्कोऽपि सांयात्रिको द्वाःस्यनिवे-
15 दितं सभां प्रविश्य नृपं नत्वा मदनमयंपट्टिकायां प्रशस्तिकाव्यानि दर्शयामास । नृपेण तल्ल्याभ-
स्थानके शृष्टे स एवमवादीन्- 'नीरधावकस्मादेव मम बाहूने स्वलिते निर्यामकैः शोध्यमाने संमुद्रे
तन्मग्नं शिवायतनं' परिनः परिस्फुरज्जलमप्यन्तःसलिलविकलमचलोक्य कस्यामपि भित्तौ वर्णा-
न्नैर्वर्ण्यं च तज्जिज्ञासया मदनपट्टिकां तत्र प्रस्थाप्य तत्संक्रान्ताक्षरमयी पट्टिकेयमिति नृपतिर्नि-
शम्य तदुपरि मृण्मयीं पट्टिकां नियोज्य तत्र पतितान् विपरीतान्^{१०} वर्णान् पण्डितैर्वाचयामास ।

20 ९८. आबाल्याधिगमान्मयैव गमितः कोटिं पराशुक्तेरस्तत्कथयैव पार्थिवसुतः सम्प्रत्यसौ लज्जते ।
इत्थं खिन्न इवात्मजेन यशसा दत्तावलम्बोऽऽम्बुधेयां तस्तीरतपोवनानि तपसे दृष्टो गुणानां गणः ॥

९९. देवे दिग्बजयोद्यते धृतधनुःप्रत्यर्थिसीमन्तिनीवैधव्यव्रतदापिनि प्रतिदिशं क्रुद्धे परिभ्राम्यति ।
आस्तामन्यनितम्बिनी रतिरिपि प्रासात्त पौष्पं करे भर्तुर्द्वैर्तुमदान्मदान्धमधुपी नीलीनिर्बलं धनुः ॥

१००. चिन्तागम्भीरकूपादनवचलञ्चरिशोकारघड्डव्याकृतं निःशसन्त्यः प्रधुनयनघटीपत्रमुक्तायुधारम् ।

25 नासावंशप्रणालीविपमपथपद्महापपानीयमेतद्^{११} देव त्वद्वैरिनार्याः स्तनकलशयुगेनाविरामं वहन्ति ॥
इति सम्पूर्णेषु काव्येषु वाच्यमानेषु,

१०१. अयि खलु विपमः पुराकृतानां भवति हि जन्तुषु कर्मणां विपाकः ।

अस्य काव्यस्योत्तरार्द्धं छिन्नपादिभिः परःशतैरपि^{१२} पण्डितैः^{१३} परिपूर्णमाणमपि विस्वदतीति
राज्ञा घनपालपण्डितः शृष्टः-

30 हरशिरसि शिरांसि यानि रेजुर्हरिहरि तानि लुञ्जन्ति शृंग्रपादैः ॥

1 A ०पट्टिकां राठे दर्शयामास नृपः (D तत्र) । 2 P कर० । 3 D एव । 4 P नास्ति । 5 PD 'मय' नास्ति ।
6 BP अन्तेमिषोः P_a अन्तेमिषोः । 7 ABD ०तनमालोक्य परि० । 8-9 एवमत्रायस्य P_b आदर्शांशुसारेणेतःपूर्व-
'विपरीतान्' नास्ति । 11 AD ०नेता । 12 D छिन्नपादः । 13 B 'परि' नास्ति । 14 P_b 'सामान्यपुत्रपत्न्याविराजकत्वा-
प्रयुक्तेषु अपरेषु पण्डितेषु, इदं स्वरूपितमेव उत्तरार्द्धं न शृंग्रमिति वस्तु घनपालः प्राह' इत्यारसः पाठो विद्यमानोऽस्ति ।

इदमेवोत्तरार्द्धं 'संबद्धतीति नृपेणोक्ते सति स पण्डितः प्रोवाचां—'यदि गुम्फार्थान्यां श्रीरामेश्वर-
प्रासादप्रशस्तिभित्ताविदं न भवति तदाऽतःपरमाजीवितान्तं कवित्वस्य सन्न्यास एवेति' । तत्प्र-
तिश्रवसमकालमेव यानपात्रे निर्यामकाशिक्षेप्यावगाह्यमाने नीरधौ पङ्क्तिभिर्मासैस्तं प्रासादमासाद्य
पुनर्मदनपट्टिकायां न्यस्तायामिदमेवोत्तरार्द्धभागतमालोक्य तस्मै तदुचितं⁵ पारितोषिकं प्रसादी-
चकार । इति 'खण्डप्रशस्तेर्यथाश्रुतानि बहूनि काव्यानि मन्तव्यानि ।

६०) कदाचिद्वाज्ञा सेवाश्रुयतां पृष्टः पण्डितः⁶ स्वं तिलकमञ्जरीगुम्फवैयग्र्यं जगौ । शिशिर-
यामिन्याश्चरमे यामे निर्विनोदत्वात्तां प्रथमादर्शप्रतिमानीय पण्डितेन व्याख्यायमानां तिलक-
मञ्जरीकयां वाचयंस्तद्रसनिपातभीरुः पुस्तकस्याधः कञ्चोलकयुतसुवर्णस्थालस्थापनापूर्वं तां समाप्य
तच्चित्रकविताचित्रीयमाणचित्तो नृपः पण्डितं प्राह—'मामत्र कथानायकं कुर्वन्, विनीतायाः पदेऽ-
चन्तीमारोपयन्, शक्रावतारतीर्थस्यं पदे महाकालमालपन्'⁷ यथाचसे तत्सुभ्यं देवदामी⁸ लभिदधाने¹⁰
नृपे खद्योत-प्रद्योतनयोः सर्पप-कनकाचलयोः काच-कौञ्चनयोः धनूर-कल्पपादपयोरेव तवं तेषां
महदन्तरमित्युचरन्—

१०२. दोष्टुर्हं निरुत्तर लोहमर्दय नाराय तुज्जं किं भणिमो । गुञ्जाहि समं कणयं तुलंन्तु न गञ्जोसि पायालं ॥
इत्याक्रोदापरे तस्मिन् जाज्वल्यमानेऽऽती तां मूलप्रतिमिन्धनीचकार । अथ स द्विधा निर्वेदभाग
द्विधाऽवाङ्मुखो निजसौधपञ्चाङ्गयो जीर्णमञ्ज्रींथिरुदो निःश्वसन् भृशं सुप्याप । घालपण्डितया¹⁵
तत्सुतया *सभक्तिकमुत्थाप्य स्थानपानभोजननिर्माणानन्तरं तिलकमञ्जरीप्रथमादर्शलेखनात्सं-
स्मृत्य ग्रन्थस्यार्द्धं लेखयांचक्रे । तदुत्तरार्द्धं नूतनीकृत्य ग्रन्थः समर्थितः ।

(इतोऽग्रे Pb आदर्शं निम्नलिखितमधिकं कथनमुपलभ्यते—)

{—ग्रन्थः समर्थितः पण्डितेन । रुष्टो नाणाग्रामे गतः । कदाचिद् धर्मनाम्नि वादिनि समागते भोजसमायां
स कोऽपि साद्य [विद्वान्नास्ति] यत् प्रतिवादायोत्सहते । ततो भोजेन सयद्गुमानं धनपाल आकारितः । तमा-²⁰
गच्छन्तं ज्ञात्वा नद्यो वादी । लोकैः 'धर्मस त्वरिता गतिः' इति हसितः । राज्ञा सम्मानितः.....पृष्ठं च
समाधानयोग्येनादिस्वरूपं नृपेण । पण्डितः प्राह—

[६८] पृथुकार्त्तसरपात्रं भूपितनिःशेषपरिजनं देव । विलसत्करेशुगहनं सम्प्रति समभावयोः सदनम् ॥

(अत्रैव D पुस्तके निरुगत विशेषाः पंचक्यः प्राप्यन्ते—)

{अन्यदा भोजसमायां काव्यमिदमुक्तं तेन—

[६९] धारपीय धरामहीशमगने कानुहलीयानयं वेधास्त्वद्गणनां चकार खटिकाखण्डेन रेखां दिवि ।

सैवेयं त्रिदशपगा समभवच्चतुल्यभूमीधवामावात्तयजति सा सोऽयमवनीपीठे तुपाराचलः ॥

अपरपण्डितैरभिन्तं काव्ये उपहसिते धनपालेनोक्तम्—

† एतद्विद्वान्नामालयस्थाने Pa आदर्शं 'संबद्धतीति गुण्यस्यै पारितोषिकं प्रसादीचकार । अपरेषु पण्डितेषु, इदं स्वकवित्वमेव
प्रसादं न गुणयित्ति वदन्तु धनपालः प्राह—' एतारताः पादो विद्यमानोऽस्ति ।

1 P विनाऽन्यत्र 'प्रासाद' नास्ति । 2 P विनाऽन्यत्र 'सद्वत्' । 3 Pb तदुचितं सचितेयं । 4 Pb पुनरदाव ।
5 Pb आदर्शं 'खण्डप्रशस्तेर्यथाश्रुतानि काव्यानि गणित्ययमानानि सन्ति ग्रन्थान्तर इव भवन्ताव्' । 6 स पठितः । 7 BP नास्ति ।
8 AD चरतः । 9 Pa सुगदेममालः । 10 D मालकपट्टः । 11 Pa दासामीः । 12 Pa पादद्वयोः । 13 AD
'द्व' नास्ति; B वयः । 14 AD दोष्टुर्हयः । 15 Pa सचितेयं । 16 P लोचनम् । 17 Pa पादालः । 18 Pa मयश्चालने ।
* Pb आदर्शं 'सभक्तिकं भोजनयोःपारितोः, तदुपलब्धं ज्ञात्वा ध्यानभोक्तानन्तरं विलकनश्रीमन्धस प्रथमादर्शं' एतारती संक्तिः ।
19 AD निःश्वसन्करः ।

[७०] शैलैर्वन्धयति स वानरहृतैर्वालमीकिरम्भोनिधिं व्यासः पार्थशरैस्तथापि न तयोरत्युक्तिरुद्भाष्यते ।

वस्तु प्रस्तुतमेव किञ्चन वयं ब्रूमस्तथाप्युच्चकैलौकोञ्चं इत्यति प्रसारितमुखस्तुभ्यं प्रतिष्ठे नमः ॥

एकदा, राजन् ! महाभारती कथा श्रूयतामित्युक्ते पण्डितं प्रति परमार्हतेन तेन प्रत्युक्तम्—

[७१] कानीनस्य घृनेः खवान्धवधुवैधव्यविध्वंसिनो नेतारः किल पञ्च गोलकसुताः कुण्डाः स्वयं पाण्डवाः ।

तेमी पञ्च समानजातय इति खयातास्तदुत्कीर्चनं पुण्यं स्वस्त्ययनं भवेद्यदि नृणां पापस्य काञ्चना गतिः ॥

६१) शोभनमुनेस्तु शोभनेचतुर्विंशतिकास्तुतिः प्रतीतैव ।

{*अधुना किमपि प्रबन्धादिक्रियमाणमास्ते ? नृपेणेत्युक्ते घनपालः प्राह—

[७२] आरनालगलदाहशङ्कया मन्मुखादपगता सरस्वती । तेन वैरिकमलाकचग्रहव्यग्रहस्त न फवित्त्वमस्ति मे ॥

† नृपेण गोशतं दापितम् । नृपेण 'गावो लब्धाः ?' इत्युक्ते—

10 [७३] नेव सयं तं पुञ्जइ नेव सयं तं पि गौरयं इकं । नरवर वीसंताओ वीसं ताओ गिहं इन्ति ॥

इति घनपालोक्तिः †

[७४] इवचनं घनपालस्य चन्दनं मलयस्य च । सरसं हृदि विन्यस्य कोऽभून्नाम न निर्धृतः ॥

['इत्थं शोभनः स्तुतिकरणध्यानादेकस्या गृहे विर्गमनात्तस्या एव दृष्टिदोषान्मुक्तः, ग्रान्ते निजप्राप्तुः पार्श्वोद् ९६ स्तुतीनां वृत्तिं कारयित्वाऽनश्नतात्सौधमं गतः]

15 ॥ इति घनपालपण्डित-प्रबन्धः ॥

६२) 'अथ तक्षगरनिवासी' कोऽपि द्विजः केवलभिक्षामात्रवृत्तिः कस्मिन्नपि पर्वणि खानव्याकुले सकलेऽपि नगरं लोकेऽलब्धभिक्षया रिक्तताम्रपात्र एवायातः—इति द्राक्षण्या निर्भर्त्स्यमानः सज्ञायमानकलहे तां प्रति प्रदत्तप्रहारः आरक्षपुरुषैः संयम्य राजमन्दिरे नीयमानो राज्ञा दृष्टः सन्—

१०३. अम्बा तुष्यति न मया न स्तुषया सापि नाम्बया न मया ।

20 अहमपि न तथा न तथा वद राजन् कस्य दोषोऽप्यम् ॥

इमं श्लोकं पपाठ । तदर्थं पण्डितेऽप्यनवबुध्यमानेषु राज्ञा स्वमनीषिकया तदभिप्रायं प्रायः समुपलभ्य, तसौ लक्षत्रये दापिते सति श्लोकार्थं कलहभूलं दारिद्र्यमेव नृपो व्याचख्यौ ।

६३) अधान्यदा सर्वाण्यपि दर्शनानि एकत्राहूय मुक्तिमार्गं दृष्टे ते स्वस्वदर्शनपक्षपातं ह्युवाणाः सत्यमार्गजिज्ञासयैकीक्रियमाणाः पण्मासीभवधीकृत्य श्रीशारदारोधनतत्पराः कस्या अपि निशः

25 शेषे जागर्षीति व्याहृतिपूर्वमुत्थाप्य सा नृप—

१०४. श्रोत्रव्यः सौगतो धर्मः, कर्त्तव्यः पुनराहृतः । वेदिको व्यवहर्त्तव्यो, ध्यातव्यः परमः शिरः ॥

(अथवा—ध्यातव्यं पदमक्षयम्) श्लोकमिमं राज्ञे दर्शनेभ्यश्च समादिश्य श्रीभारती तिरोदधे ।

१०५. अहिंसालक्ष्णो धर्मो मान्या देवी च भारती । ध्यानेन ह्युक्तिमाप्नोति सर्वदर्शनानां मतम् ॥

—इति "युग्मश्लोकं निर्माय नृपाय निरयायनिर्णयं ते" प्राहुः ।

1 D 'शोभन' मन्त्रिः । * इत् भारव्य प्रकरणसमाप्तिरव्यस्ताः संक्षयः Pa आहतौ नोपलभ्यन्ते । † एतद्विद्वान्मार्गं वचनं D) दुर्लभे मन्त्रिः । ‡ B आहतौ इत् पद्यं दृष्टव्यं पार्श्वभागे दृष्टितमुपलभ्यन्ते; ADP गृह्य एव । * एतन्नवचनं P) आहतौ एव कथयत् । † एतन्नवचनमत्र AD आहतौ नोपलभ्यन्ते; तत्र H इत्: पूर्वमेव प्रकृतं ४५-४६ योगसहाये संक्षेपेण दृष्टितं कथ्यते । 2 Pa अक्षययोः । 3 Pa प्रलयेदेः । 4 Pa आरक्षकयोः । 5 कोदृष्टयानं वार्षं A आहतौ कथ्यते । 6 AD अयम् । 7 P तिरोपते । 8 PPa सार्वत्री । 9 Pa मुक्तिमार्गः स्वादेशं वान् । 10 AD श्लोकयुग्मं । 11 D 'श' मन्त्रिः ।

६४) अथ तन्नगरनिवासिनी शीताभिधाना रन्वनी कमपि विदेशवासिनं कार्पाटिकं पाकाया-
शनमुपनीयं *सूर्यपर्वणि जलाशये कङ्कुणीतैलमासाद्य गृहमुपेत्य तद्भ्रमनाद्विपन्नमालोक्य सद्रव्य-
मिति उत्पद्यमानकलङ्कशङ्काकुलतया पञ्चत्वाय तदंशनमेव बुभुजे* । तस्मिन्स्थिरं प्रादुर्भूतप्रभूत-
प्रातिभवेभवा विद्यात्रयीं ईप्सुसमभ्यस्य नवयौवनया विजयाभिधानया विदुष्या स्वसुतया साद्वै
श्रीभोजस्य सदैः शृङ्गारयन्ती श्रीभोजं प्रति प्राह-

१०६. शौर्यं शयुकुलक्षयावधि यशो ब्रह्माण्डभाण्डावधि त्यागतर्कुक्वाञ्छितावधिरियं शोणी समुद्रावधिः ।
श्रद्धा पर्वतपुत्रिकापतिपदद्वन्द्वप्रणामावधिः श्रीभद्रोजमहीपतेर्निरवधिः शेषो गुणानां गणः ॥

अथ विनोदप्रियेण राज्ञा कुचवर्णनायानुयुक्तां विजया प्राह-

१०७. उन्नाहश्रियुक्तावधिर्भुजलता मूलावधिः सम्भवो वित्तारो हृदयावधिः कमलिनीस्रवावधिः संहतिः ।
वर्णाः सूर्यकपाशैः कठिनता वज्राकरक्षमावधिसन्वन्नाः लैनमण्डले धैदि परं लावण्यमस्तावधिः ॥ 10

इति तद्वर्णनाकर्णनात्तेनाद्वैकविना राज्ञा-

[७५] {किं वर्णते कुचद्वन्द्वमसाः कमलकुक्षुपः ।

तयोक्तम्-सप्तद्वीपकराहो भवान् यत्र करप्रदः ॥

राज्ञा-[७६] प्रहतसुरजमन्द्रध्यानवद्भिः पयोदैः कथमलिकुलनीलैः सैव दिग् सम्प्ररुद्धा ।

तयोक्तम्-प्रथमनिरहखेदम्लायिनी यत्र बाला वसति नयनवान्तैरश्रुभिर्धौतवक्त्रा ॥

१०८. सुरताय नमस्तस्यै जगदानन्ददायिने ।-इति राज्ञो प्रोक्ते,

आनुपङ्क्तिं फलं यस्य भोजराज ! भवाद्याः ॥

-इति विजयवाक्ये विजयोक्ते^१ राजा सत्रपमयोमुखं तस्यौ ।

{ततो राजा तां भोगिनीं चक्रे । अल्पदा तथा जालान्तरे चन्द्रकरस्पर्शेऽपाठि-

[७७] अलं कलङ्कशृङ्गार ! करस्पर्शनलीलया । चन्द्र ! चण्डीशनिर्मात्यमसि न स्पर्शमर्हसि ॥

[७८] *शृणुं शीणालारा नृपतय इवानुवमपरा असच्छायश्चन्द्रो बुधजन इव भ्रायसदसि ।

अभूत् पिङ्गा प्राची सप्ततिरिव प्राश्य कनकं न शोभन्ते दीपा द्रविणरहितानामिव गुणाः ॥

[७९] ^१विरलविरलीभूतालाराः कलौ खजना इव मन इव मुनेः सर्वत्रापि प्रसन्नमभून्नमः ।

अपसरति च ध्वान्तं चिचात् सतामिच दुर्जनो व्रजति च निशा क्षिप्रं लक्ष्मीर्निरुवभिनामिव ॥

इत्यत्र बहु वक्तव्यं परंपरया तस्मै ज्ञातव्यम् ।

॥ इति शीतापण्डिताप्रबन्धः ॥

1 P वैदिकं । 2 Pb पुष्यं । 3 D पुष्के एतद्वाक्यं नास्ति । * पुरोहितारान्तर्गतपाठस्थाने Pb आदर्शे एतादृशः
पाठः-‘कण्ठीतैलमिथं विषादिकामालाद्य विपन्नमालोक्य सद्रव्योऽयमनया निपातित इत्युत्पद्यमानकलङ्कशङ्का राजनिद्रम्वनामयाङ्कुलतया
पञ्चत्वाय वदते सापि बुभुजे’; Db आदर्शे पुनः-‘कार्पाटिकं पाकाय तस्या गृहेऽनं वारयित्वा त्रिणि पुनश्चुपिकव्यत्ययेन काङ्कुणीतैले
परिवेषितं सं शिपदं विशेष्य तदंशनमेव बुभुजे’ एतादृशः पाठः प्राप्यते । 4 B तद्भ्रमनेव । 5 Pb स्थिराभूते । 6 D ‘मूल’
नास्ति । 7 D अथौ रघुवाससायनकामदामलाखवागाकपयनीतिताकं ईष्व० । 8 Pa सिरः । 9 D सियुक्तः । 10 DPa कथा-
वधिः । 11 Pa पुच० । 12 D यद्वरः । 13 D ‘कण्ठा’ नास्ति । † एतत् कोष्ठकान्तर्गतैः पंक्तयः केवलं D पुष्के एव दृश्यन्ते ।
14 D ‘राजा’ नास्ति । 15 DP नास्ति । 16 AB विजयोदिते । ‡ एतच्छीतकान्तर्गतं कथनं केवलं D पुष्के दृश्यते ।
१ इदं पद्यदं केवलं P आदर्शे दृश्यम् । 17 PPa नास्ति; B टव् ।

६५) *अथ मयूर-वाणाभिधानौ भावुकशालकौ पण्डितौ निजविद्वत्तया मिथः स्पर्द्धमानौ नृप-
सदसि लब्धप्रतिष्ठावभूताम् । कदाचिद्वाणपण्डितो जामिमिलनाय तद्गृहं गतो निशि वारप्रसुतो
भावुकेनालुनीयमानां समानां जामिं निशम्य तत्रं दत्तावधान इत्यशुणोत्-*

१०९. गतप्राया रात्रिः कृशतनु शशी! शीर्यत इव

प्रदीपोऽयं निद्रावशमुपगतो घृणित इव ।

प्रणामान्तो मानस्यजसि न तथापि कुधमहो^१

-इति नृपो नृपस्तेन त्रिपदीमुदीर्यमाणामार्कण्यं,

कुचप्रत्यासत्या हृदयमपि ते चण्डि! कठिनम् ॥

इति भ्रातृमुखाचुर्यं पदमार्कण्यं कृद्धा सा सत्रपा च 'कुष्टी भवे'ति तं भ्रातरं दशदाप। इति पतिम-
10 त्रात्रप्रभावात्तदात्वप्रभूतप्रसूतिरोगः प्रातः शीतरक्षापिहिततनुर्नृपसभायामायातो मयूरेण मयू-
रेणेव कोमलगिरा 'वरकोटी' इति तं प्रति^२ प्राकृतशब्दे प्रोक्ते चतुरचक्रवर्ती नृपो वाणं सविस्मयं
प्रेक्ष्यमाणस्तेनं प्रस्तावान्तरे देवताराधनोपायंश्चेतस्यवतोरयांचक्र^३। वाणस्तु सर्त्रपस्तत उत्थाय
नगरसीमनि स्तम्भमारोप्य खादिराङ्गारपूर्णमघःकुण्डं विधाय स्तम्भाग्रवर्तिनि सिक्कके खयम-
धिरूढः सूर्यस्तुतौ प्रतिकाच्यप्रान्ते सिक्ककपदं क्षुरिकयां छिन्दन् पद्मभिः कांच्यैस्तेन पद्मेषु पदेषु
15 छिन्नेषु सिक्ककाग्रविलग्नः पष्टेन काच्येन प्रत्यक्षीकृतभानुस्तत्प्रसादात्सद्यः सज्जातजात्यकाञ्चनका-
यकान्तिः, अन्यसिद्धानि सुवर्णचन्दनावलिसाङ्गः संवीतसितैर्दिव्यवसनः समाजगाम । तद्गुणः
पाटयं पश्यता नृपेण सूर्यवरप्रसादं मयूरे विज्ञपयति संति वाणोवाणनिभया गिरा तं मर्मणि^४
विख्याध। 'यदि देवताधाराधनं' सुकरं तदा त्वमपि किमपीदं? चित्रमाविःकुरु' इत्यभिहिते तेन
मयूरेण तं प्रति प्रतिवचः सन्दधे । 'निरामयस्य किमायुर्ददविदाः तथापि तव वचः सत्यापितुं
20 निजपाणी पादौ च'^५ छुर्या विदार्य, त्वया पष्टे काच्ये सूर्यः परितोपितः, अहं तु पूर्वस्य काच्यस्य
पष्टेऽक्षरे भवानो परितोपयामी'ति प्रतिश्रुत्य सुखासनसमासीनश्चण्डिकाप्रासादपद्माङ्गणे
निविष्टो 'मा भाङ्गीर्विभ्रम'मिति पष्टेऽक्षरे प्रत्यक्षीकृतचण्डिकाप्रासादात्प्रत्यग्रप्रथमानयुगःपद्मपः
खसम्मुखं च तत्प्रासादमालोक्याभिसुखागतैर्नृपतिप्रमुखराजलोकैः कृतजयजयारयो मर्ता
महेन पुरं प्राविक्षत् ।

25 ६६) प्लस्त्रवसरे मिथ्यादृशां शासने विजयिनि सम्पद्दर्शनच्छेपिभिः कैश्चित्प्रधानपुम्यैर्न-
पोऽभिदधे- 'यदि जैनमते कश्चिदीदृष्टप्रभावः प्रभवति तदा सिताम्बराः म्देशे स्यान्पन्ते नो'
चेज्जवाधिर्यासन्ते' इति तद्गृहनादनु^६ श्रीमाननुद्गाचार्यास्तप्राकार्यं 'निजदेवतातिशयं कमपि दर्श-

* एतद्विद्वान्नामोत्कृष्टधनस्याने P's आदौ 'अथ मयूरवाणां पण्डितौ म । मिथः स्पर्द्धमानौ राजमायो वरविद् वाणी वादिपूरे
मिहवाय वातः । चहिणोऽशुणोत्' एवम् संक्षिप्तं कथनं कथ्यते । 1 P समस्तुः; AD कति; 2 P कति; 3 BP नृप-
सिमा । 4 P उषायेमाणामादीवच; Pa आदौ एतद्राचं विविद् विप्रवसरेण विनिमं कथ्यते, वच- 'वदुषीमायां' यूपोप
उदीयेमाणामादयं दृषं पदं पशत' । 5 Pa तद्भात् । 6 P सापमना दृष्टा कुष्टी भवेति; P's नृपा कपता इती भवेति ।
7 B प्रगुणोप; D तदात्मभूतिगोऽमूर । 8 P ममात्मातो; 9 D वरकोटी; 10 D 'मनि' मनि । 11 P's मर्-
तगिरा; 12 Pa तप; BP कति; 13 Pa 'वच' । 14 Pa विप्रवसात् । 1 B आदौ इदं कथ्यते कथयं- 'देशमा-
समासममं विनयपुत्रं ज्ञापयं चकार । 15 ABD सापमना; 16 DP छुरिपण । 17 D 'कति' कति । 18 B 'वच-
दिय' । 19 ABD 'मनि' कति । 20 BP's कति । 21 A 'सापमा; D देवतावच' । 22 P's 'विभ्रम'
कति; 23 AD विप्रवती च वाचि । 24 P's नो वा वच । 25 AD तद्गृहनादनु ।

यन्तु-इति राज्ञा भणिताः प्राहुः-मुक्तानामस्मद्देवतानामत्र कोऽतिशयः सम्भवति, तथापि तत्किङ्कराणां सुराणां प्रभावाविर्भावः कोऽपि विश्वचमत्कारकारी दर्शयत इत्यभिधाय चतुश्चत्वारिंशता निगडैर्निजमङ्गं नियमितं कारयित्वा तन्नगरवर्तिनः श्रीयुगादिदेवस्य प्रासादपाश्चात्य-भागे स्थितो मन्त्रगर्भं 'भक्तामरे'ति नवं स्तवं कुर्वन् प्रतिकाव्यं भद्रैकैकनिगडः शृङ्खलासंख्यैः काव्यैः पर्यास्तस्तवोऽभिमुखीकृतप्रासादः शासनं प्रभावयामास ।

॥ इति श्रीमानतुङ्गाचार्यप्रबन्धः* ॥

६७) अथ कैसिन्नप्यवसरे नृपः स्वदेशपण्डितानां पाण्डित्यं श्लाघमानो रूर्जरदेशम-विदग्धतया निन्दन् स्थानपुरूपेणाभिदधे-असदेशीयां वला-गोपालयोरपि भवदीयोऽप्रणीः पण्डितः कोऽपि न तुलामंधिरोहतीति विज्ञप्ते नृपस्तं मृपाभाषिणं चिकीर्षुराकारसंघृत्या क्रियन्तमपि कालं विलम्बमानः स्थानपुरूपेण तद्बुक्तान्तं ज्ञापितः श्रीभीमः स्वदेशसोमान्तनगरे विदग्धाः 10 काश्चित्पण्डित्यः कांश्च गोपवेपथारिणः पण्डितान् मुक्तवान् । अन्यदा श्रीरार्जदौवारिकेण तन्नागत्य, कश्चित्द्विषो गोपः प्रतापदेवीनाम्नीं पण्डित्यं सह गृहीत्वा विदग्धलोकसुधासारां धारामाराद्वाप्यं, तां कापि सज्जताकृते विमुच्य, प्रत्यूपसुखे भूपाय गोपे निवेदिते श्रीभोजेन किमपि वदेत्वादिष्टे-

११०. भोयंएव गलि कण्ठल० मूं भल्ल० पडिहाइ । उरि० लच्छिहि शुहि० सरसतिहि सीम० विहंची कांइ ॥ 15
इति तदुक्तिमाकर्ण्य विस्मयस्मेरमानसः सभायामलङ्कृतायां पण्डरिणदृशं तथ्यनेपथ्यधारिणीं पुरो विलोक्य तां प्रति इह किं इत्याकस्मिकं वचः श्रीभोजः समादिक्षत् । अथ र्क्षजातिपक्ष-पातादिव सरस्वत्याः प्रसादपात्रं शैमुपीनिधिः सा सुमुखी शैरीरिणी प्रतिभेव गम्भीरमपि तर्ह-चनतत्त्वभवगम्य 'पुच्छन्ती'ति नृपं प्रति प्रतिवचः प्रथितवती । इत्युचिततद्द्वेषसा विकसितवदना-म्भोजेनं भोजेन कोशाधिपात् लक्षत्रये द्वाप्यमानेऽज्ञाततत्त्वतया तस्मिन् स्तब्धतां भर्जमाने 20

1 P भणिते प्राहुः; D भणिते ते प्राहुः; Pa राशोके प्राह । * अतोऽनन्तरं Pb आदर्शे सिद्धलिखितं सावचुरिकं पदं प्राप्यते-शोभेप्राणान्निपणोन् प्रणिभिरपवर्धनेपधराव्यकवोपान् दीपांप्रातानवौषेः पुनरपि घटपलेक उल्लाघन्य यः ।

धर्माशोभस्य योऽन्तर्हिपुण्यवनपुणानिप्रिधिप्रवृत्तेकाधीः सिद्धसद्वैविधयत घृण्यसः शीघ्रमंहोविधातम् ॥

काव्यव्याख्या-मन्त्रवद्विरपपैरववैरपक्षितवान्, पर्यपरे त्यक्षत्र यो शोयो यो येषां तान्, पापेदीपं श्राप्यतान् व्याप्तान् जन्तुं उहाप्यन् नीरोमेगुडवंन् य एहः पुनरपि लिप्यादयति; पुनरपीत्यनेन पुरापि घटिक्रमः सूर्येणैव कृत इति स्थितिः । तस्य सूर्यस्यायो येम्ये-रसमोऽहसां पापानां विनाशं विदधत कुर्वन्तु । इति यागपण्डितसूर्यसतके पद्यव्याख्यारुः ।

§ Pb आदर्शे एष प्रबन्ध इतः पूर्वमेव लिखित उपलभ्यते । 2 AD कदापि राजा । 3 D व्यावह० । 4 D दीपय-पित्तप्रणीः । 5 AD तुला मातोहती० । † एतद्दिग्दन्तमगतपादस्थाने AD आदर्शे एतादृशः पादो लभ्यते-वतः स्वपित्त-धृताग्नः भीमीमः कदापि गोपवेपथारिणं पण्डितं पण्यक्षिप्यं च हत्र प्रहितवान् । तत्र प्रच्युते नृपसमीपे नीतो गोपालः श्रीभोजेन विमपि विदेदेव्यादिष्टः । 6 P भीमदोवाः; B भोजदोवाः । 7 P वदेत्यभिहितः । 8 D भोय एहः; A भोएवहः; Pa भोयरायः । 9 AD कंडुल० । 10 'मूं भल्ल०' स्थाने D मणि केडव; B केरिसड; P मणि केसु; Pa कहि केदट' एतादृशाति पादाश्रयाय । 11 D उर । 12 D मुह । 13 AD तिवदी; Pa विदिची । ‡ पद्यमे अत्र A आदर्शे

'मातलियु वद् सुधद सुधत इत नद् कहिउ छोई ससच्चउ । भोएय पुदविहिं गउ लवरु न सुधद बीउउ राउ ॥'

एषा गाथा कलिच्छा हस्यते । तदनन्तरं AD इति सरस्वतीकण्ठभरणगोपयावयं (D 'वाक्यं' नास्ति) इत्याह' एवद्वार्यं निधते । † एतद्दिग्दन्तमगतपादस्थाने AD आदर्शगत 'द्वारागतः पादः-हो राजा तदुक्तिविजितः सभायामलङ्कृतायां नेपथ्यधारिणीं पण्यक्षिप्यं पुरो विदोष'— । 14 P समादिदेव । 15 Pa 'स' स्थाने 'च'; P 'स' । 16 D क्षितेभणी । 17 BPPa घटोपयोगः । 18 AD 'पचनति० । 19 AD विकसितालेन । 20 AD नास्ति । 21 AD एते सद्यः न सन्ति ।

त्रिरुक्तोऽपि' यदा न ददाति तदा तं' प्रकाशं 'ग्राह-दिशासात्भ्यात्प्रकृतिकार्पण्याच्च लक्ष-
त्रयमस्यै द्राप्यते; औदार्यात्तु प्राज्यं सात्राज्यमपि दीयमानमल्पतरमेव स्यादि'त्यादिष्टे समस्त-
समाजलोकैः प्रेयमाणः स तयोर्वचनयोरन्वयं पृच्छन् इत्यभिदधे'-'कर्णान्तविश्रान्तमपाङ्गाञ्जन-
रेखायुगं युगपदस्या निरूप्य मयेह किमित्यभिहितम् । अनया तु "द्विवचनस्य बहुवचनमिति"
-5 प्राकृतसूत्रलक्षणात् पुच्छन्तीति* ईशौ, कर्णाभ्यर्णोऽञ्जनरेखामिपात्, यो भवद्वां श्रुतपूर्वः स एवायं
श्रीभोजे इति निर्णेतुं गते 'इत्याशं कपोत्तरं दत्तवती । प्रज्ञावज्ञातवाक्पतीनामपि पण्डितानां योऽ-
र्थोऽविपयस्तं सहसैवोद्दिनन्ती प्रत्यक्षरूपा भारतीयम् । तदस्याः पारितोषिके लक्षत्रयं किय-
दिति । ततो लक्षत्रयस्य त्रिवर्णाहाराञ्जवलक्षान् प्रत्यक्षांस्तस्यै द्रापयामास । [ततो ज्ञातगूर्जरजन-
चातुर्यविशेषः श्रीभोज इत्युवाच- 'विवेको गूर्जरे देशे' । ततो राजा 'मालवीयः पण्डितो गूर्जरो
10 गोपालः समौ' इति वृद्धजनगिरं सत्यां मन्यमानस्तौ विससर्ज ।]

॥ इति पण्डिनी-गोपयोः प्रयन्धः ॥

६८) अथावाल्यादेव स नृपः-

१११. मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः । आहारोऽपि न रोचेत् किमुताकृत्यं कारिता ॥

इति विज्ञाततत्त्वतयो धर्मेऽप्रमत्तोऽभूत् । कदाचिन्निद्राभङ्गानन्तरं 'कश्चिद्विपश्चित्समेत्य वेगवति
15 तुरगेऽधिरूढस्त्वयां प्रति प्रेतपतिरुपैतीत्यनुसारेण धर्मकर्मणि सञ्जीभवितव्यमिति' ध्वचनाधिकारिणे
पण्डिताय प्रत्यहमुचितदानं ददानः कदाऽपराहे सभासिंहासने उपविष्टः स्वगिकावित्तसमर्पित-
घीटकात्प्रागेव मुखे पत्रं क्षिप्त्वाऽभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिस्तत्कारणं पृष्ट इत्यवदत्- 'कृतान्तद-
न्तान्तरवर्तिनां मनुष्याणां यदत्तं यच्च भुक्तं तदेवात्मीयं परस्य तु संशयः । तथा चः-

११२. उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं किमद्य सुकृतं कृतम् । आयुषः सण्डमादाय रविरस्तं प्रयासति ॥ १

20 ११३. लोकः पृच्छति मे वार्त्ता शरीरे कुशलं तव । कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २

११४. श्वःकार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्ने चापराह्णिकम् । मृत्युर्न हि परीक्षेत् कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ ३

११५. मृतो मृत्युर्जरा जीर्णा विपन्नाः किं विपत्तयः । व्याधयो व्याधितोः किं नुं रथ्यन्ति यदमी जनाः ॥ ४

॥ इत्यनित्यताश्लोकचतुष्टयप्रयन्धः ॥

६९) अथान्यदा श्रीभोजः श्रीभीमभूपतेः पार्श्वोद् दूतमुखेन वस्तुचतुष्टयमयाचिष्ट । एकं यस्तु
25 इहास्ति परत्र नास्ति १; द्वितीयं परत्रास्ति, अत्र नास्ति २; तृतीयमुभयत्रास्ति ३; चतुर्थमुभय-

त्रापि नास्ति ४ । इति विदुषामपि सन्दिग्धेषु अणहिल्लपुरे पटहे वाद्यमाने कयापि गणिकाया पदहृत्पदपूर्वकं विज्ञपयांचक्रे-गणिका १ तपस्वि २ दानेश्वर ३ द्यूतकार ४ रूपं वस्तुचतुष्टयं प्रहीयताम् । * इति तयोक्ते नृपो दूताय तत्समर्पयत् । दूतेनेत्यमेवाभिधाय वस्तुचतुष्टयमादाय यथागतं जग्मे* ।

॥ इति वस्तुचतुष्टयप्रबन्धः ॥

5

७०) अन्यदा भोजनृपो वीरचर्याया परिभ्रमन्निशि कयापि दुर्विध्वञ्चा-

११६. १ माणुसडाँ दस दस दसा सुणियद् लोयपसिद्ध । मंह कन्तह इक्क ज दसा अवरि ते 'चोरहिं लिद्ध ॥ इदं' पथ्यमानमाकर्ण्य तस्या' दुःस्थ्याऽवस्थया सञ्जातकूपो नृपः प्रातस्तत्पतिं^१ सदस्यानीय तस्य किमप्यायतिहितं विमृश्य धीजपूरकद्वये प्रत्येकं लक्षमूल्यं^२ रत्नद्वयं^३ प्रच्छन्नं^४ तस्मै प्रसादीकृतवान् । तेनापि तद्भूतान्तमजानता मूल्येन पत्रशाकापणे तद् विक्रीतम् । तेनाप्यविदिततत्स्वरूपे-^५ 10 पोपाचनाय तन्मातुलिङ्गद्वयं^६ कस्यापि समर्पितं सैत् श्रीभोजस्यैवै^७ तेन दौकितम् ।

११७. वेलाहल्लवृष्टोलपिष्ठियं^८ अहं वि गिरिनिहंपत्तं । अणुसह ममालगं पुणोवि रयणायर रयणं ॥
'इत्यनुभवाङ्गायमेव नृपस्तथ्यं मेने । यतः—

११८. § प्रीणिताशेषविश्रासु वर्षासापि पयोलवम् । नामुयाचातको नूनमलभ्यं लभ्यते कुतः ॥

॥ इति वीजपूरकप्रबन्धः ॥

15

७१) अथान्यदा कस्यामपि निशि नृपः 'एको न भव्यः' इति प्रच्छन्नं श्रीडाशुकं पाठयित्वा प्रातः 'त्वया पण्डितसभायां' वाक्यमिदमुच्चारणीयमिति संशिक्षितवान् । अथ तेन तथाभिधीयमाने नृपेण वृष्टाः पण्डिता निर्णयमजानन्तः पाषमासीमवधिं^१ याचितवन्तः । ततस्तन्मुख्यो वररुचित्तन्निर्णयाय देशान्तरं परिभ्रमन् केनापि पशुपालेन 'अहमेवासुं^२ निर्णयं' भवत्स्वामिने निवेदयिष्यामि । परमहंसुं खं श्वानशावं^३ वृद्धतया नोद्बोद्धुं वत्सलतया न मोक्तुं च शक्नोमि-इति 20 "तेनाभिहिते तज्जिपृक्षया वररुचित्तं वस्त्रान्तरितं निजस्कन्धे संमथिरोप्य तं" पशुपालं सह नीत्वा नृपसभासुपागतं उत्तरकारिणं^४ निवेदयामास । अथ स पशुपालो^५ नृपेण तदेव चचनं

1 AD 'अपि' नास्ति । 2 AD नास्ति । † एतद्वान्तर्गतपठस्थाने AD प्रती 'गणिकावचनाद्विदुष्या-तपस्वि-दानेश्वर-द्यूतकार-रूपं यत्तु वस्तुचतुष्टयं महितम् । एतदन्तः संक्षिप्तः पाठः । 3 P दीमताम् । * वारवान्तर्गता पंक्तिः केवलं BP आदौ लभ्यते । 4 D कपादिदिभिः । 5 AD दारिद्र्यं । ‡ Pa प्रती इयं गायाम् एतादृशी—

'माणुष्या दस दस इवद् देविहिं निम्नतिवाहं । मह कंत इक्क जि दस नच चोरहिं हरियाहं ॥'

6 P मुन । 7 D चोरहिं । 8 AD इति । 9 B तस्यावस्थया, P स्वस्या दुःस्थया अवस्थया । 10 BP 'उद्बुद्धं । 11 AB लक्षमूल्यं । 12 A रत्नयमि; B रत्नयमि; D रत्न । 13 P प्रसिष्य प्रच्छन्नोपकारी; D तदुपकारः । 14 AD 'वद' नास्ति । 15 AD तेनाप्यापचनाय । 16 BP नास्ति एतत्पदम् । 17 AD नास्ति । 18 A तेन तु (D 'तु' नास्ति) कोपोरः । 19 P 'उद्बोद्धुं' ; B उद्बोद्धुं । 20 A पठियं; D पठियं; Pa पठियं । † एतदावस्थाने P 'परितनान्तं वरसा' एव पाठः । 21 केवलं D मुल्लके एव पाठो लभ्यः । § BPa नास्ति एव श्लोकः । 22 AD नास्ति । 23 नास्ति । 24 BPa । 24 Pa नास्ति । 25 B वनमासीं मावत् याचितावचनाया; Pa --याचितावचनाय, P याचितवारासिता(?) । 26 P अमुष्यः । 27 Pa 'श्वानेशं' नास्ति । 28 BP निवेदयामि-इति । 29 AD 'अहं' नास्ति । 30 AD 'आनं' इति । 31 BPa नास्ति । 32 BPa एतत्पदम् । 33 BPa तेनेलभिहिते; P तेनेले सं श्वानं । 34 AD वररुच्यः; Pa वररुच्यः । 35 AD 'सं' नास्ति । 36 BPa उच्यते । 37 A 'कारणं' । 38 BPa नास्ति पदम् ।

ष्टः—'अस्मिन् जीवलोके राजन् ! लोभ एवैको न भव्यः' । *राजा कथमिति भूयोऽपि ष्टः—'यद्वा-
ह्यणः श्वानं स्कन्धदेशेनास्पृश्यमपि वहति तद्दोभस्यैव विजृम्भितमतो लोभ एव न भव्यः' ।

॥ इति 'एको न भव्यः' प्रथमः ॥

७२) अधान्यदा मित्रमात्रसहायो नृपतिर्निशि परिभ्रमन् पिपासाकुलनया पणरमणीयं
5 गत्वा मित्रमुपेन जलं याचितवान् । ततोऽनुच्यवात्सल्याच्छम्भत्या दास्यां बालविलम्बेनेमु-
रसपूर्णः "करकः मग्नेदमुपानीयत । मित्रेण खेदकारणे ष्टे—'एकस्यामिधुलनायां श्लेन" मित्र-
मानायां पुरा" रससम्पूर्णः" सवाहृदिको घट आसीत्; साम्प्रतं तु प्रजासु विन्दमानसे" नृपे
चिरकालेन केवला "वाहृदिकेय भृतेति गेदकारणम्" । नृपस्तत्वेदंकारणमाकर्ण्य केनापि षणिजा
10 शिवापतने महति" नादके कार्यमाणे तद्गुण्डनचित्तमात्मानं विन्दत्य तद्बचस्यधपमेवेति" मने ।
गतः । तदा च तयाऽथ प्रजासु वत्सलो नृपतिः, प्रचुरंधुरससङ्केतादिति व्याहरन्त्या राजा तोषितः ॥

॥ इतीधुरसप्रथमः ॥

७३) अथान्यस्मिन्नयसरे धारानगर्याः शारदापुरे प्रासादस्थितायां गोप्रदेव्यां नमश्चिर्षया
नित्यमागच्छन् । कदाचिद्देलान्यतिक्रमे सजाते सति प्रत्यक्षीभूतया तया देवतया शारप्रदेशमाग-
15 तया मितपरिच्छदं शारप्रदेशमागतमकस्मात्पुमालोक्य ससम्भ्रमाश्लेषेदुपी निजासनमतिप्रभाम ।
नृपः प्रणामपूर्वकं तं वृत्तान्तं शृच्छन्, सन्निहितं परमलमागतं विचिन्त्य 'द्रीमं वजे'ति विगृष्टो
देवतया क्षणात् गर्जरसैन्यैर्वेष्टितं म्यमपद्रुत् । जवाधिकेन धाजिना प्रजन् धारानगरगोपुरे
प्रविशन्, आलूया-कोलूयाभिधानाभ्यां गर्जरश्ववाराभ्यां तत्कण्ठे धनुषी प्रक्षिप्य, एतापता
व्यापादितोसीति पद्रुभ्यां त्यक्तः ।

20 ११९. "अगो गुणीति मत्वेव भोजः षष्ठमुपेपुषा । धनुषा गुणिना यस नद्वदयान पातिः" ॥

॥ इति अभ्यपारमपन्थः ॥

(इतोऽप्रे Pb प्रतौ निम्नगतः प्रयन्ध उपलभ्यते-)

[अथान्यदा राज्ञौ जायते भोजः सकृद्विस्तारं हृदये चिन्तयन् हृत्ः सन् इदं काव्यपादत्रयमाह-

[८०] चेतोहरा युवतयः खजनोऽसुकूलः सद्धान्वयाः प्रणयगर्भगिरश्च भृत्याः ।

मर्जन्ति दन्तिनिवहात्तरलास्तुरङ्गाः....

इति पुनः पुनः कथयति सति नृपे चतुर्थपादार्थमक्षरावलीं विलोकयति सति च तावत्कश्चिद्विद्वान् वैश्याव्यसनी 5
तद्वचनाद्राज्ञीकुण्डलयुग्मकृते तद्वेश्म चौर्षाय प्रविष्टः, तत्पादत्रयमनृणोत् । ततस्तेनाचित्ति यद्भाव्यं तद्भवत्,
पस्युत्पन्नं चतुर्थं पादं कथं स्थापयितुं शक्तः । ततः प्राह-

सम्मीलने नयनयोर्नेहि किञ्चिदस्ति ॥

रुजा तुष्टः कुण्डलसहितं तद्वाञ्छितं ददौ ।)

७४) अथान्यदा स एव राजा राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तः पुरगोपुरे मुखमुक्तेन तुरगेण प्रवि- 10
शन् व्याकुलीभूतेषु इतस्ततः पलायमानेषु जनेषु कामपि तत्कविक्रयकारिणीं जनसंभेदेन मौलि-
कम्पाद्भूतलपतितंभ्रमभाण्डामपि गोरसे सरित्प्रवाह इव प्रसरति विकसितमुखाम्भोजां श्रीभोजः
प्राह-तत्र विपादेऽपि किं हर्षकारणं? इति नृपेण पृष्टे सा प्राह-

१२०. हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य भुजङ्गदण्डं देशान्तरे विधिवशाद्गणिकाऽसि जाता ।

पुत्रं भुजङ्गमधिगम्य चितां प्रविष्टा शोचामि गोपगृहिणी कथमथ तक्रम् ॥

15

[*एवमवादीत् । तस्मात्प्रदेशान् 'मही'ति महीयसी नदीं प्रादुरास ।]

॥ इति गोपगृहिणीप्रयन्धः ॥

७५) अन्यदा प्रातः श्रीभोज उपशिलामेकां लक्ष्मीकृत्य धनुर्वेदमनिर्वेदमभ्यसंस्तत्कालदर्शना-
र्थमागतेन सितोम्बरवेषधारिणा श्रीचन्दनाचार्येण प्रत्युत्पन्नप्रतिभाभिरामतयौचिल्यमभिदधे-

१२१. विद्वा विद्वा शिलेयं भवत् परमतः काष्ठुक्रीडितेन राजन् ! पापाणवेषव्यसनरसिकतां मुञ्च देव प्रसीद । 20

श्रीडियं चेत्यद्वा कुलशिरसिकुलं केलिलक्षं करोपि ध्वस्ताधारा धरित्री नृपतिलक तदा याति पातालमूलम् ॥

इति तत्कवितातिशयचमत्कृतोऽपि किञ्चिद्विचिन्त्य नृपतिरित्युवाच- 'भवता' सर्वशास्त्रपारंगते-
नापि ध्वस्ताधारेति यत्पदमपाठि' ततः कमप्युत्पातं सूचयति' ।

७६) इतश्च"-डाहलदेशीयराज्ञो राज्ञी देमतिनाम्नी" महायोगिनी । सां कदाचिदासन्नप्रसवा
सद्यैव दैवज्ञानिति पमच्छ-"कस्मिन्सुलभे जातः सुतः सार्वभौमो भवती"ति । अथ तैः सम्प्रया- 25
गम्योवराशिषु केन्द्रस्थेषु सौम्यग्रहेषु त्रिपटायगेषु क्रूरेषु चासुकलभे जातः सुतः सार्वभौमो
भयतीत्युक्तम् । तत्रिशम्य निश्चितप्रसवदिनाद्ध्यं पोडशप्रहरान् यावद्योगयुत्तया गर्भस्तम्भं
कृत्वा नैमित्तिकनिर्णीते लभे कर्णानामानं सुतमसूतं । तद्गर्भधारणदोषादष्टमे यामे सा" विपन्ना ।

1 B भूतनिः । 2 BP जातमयेषु; Po हृतमयेषु । 3 BP होकेषु हृतः । 4 AD विक्रयिणी । 5 B मौलि-
कनेन भूतान्तरः; P कस्मिन् सुलभे । 6 AD मुतां हां प्राह । 7 D विपादे किं कारणं । 8 BP नृपेणाभिदिता ।
9 D वंशः । A नोपलभ्यते प्रशिक्षणया चेषम् । 9 D नास्ति । 10 D 'मदेसात् मदीमर्दा' इत्येव । 11 Pa प्रादुरासीत् पृथम-
वर्षः; Pb प्रादुरासीति कथा होत्रप्रसिद्धा । † एव प्रयन्धः BPPa आदौ नोपलभ्यतेऽत्र । 12 D मीलः; Pb प्रातः-
गमने । 13 Pb गितावरेण । 14 A भयत् । 15 A वारततस्य । 16 A पयात् । 17 BPPa नास्तीदं पदं ।
18 BP अथ दाहलदेशे देमतनारी राज्ञी, Pa दाहलीदेशेऽप्य देमतराज्ञी वासी । 19 AD नास्ति । 20 BPa केन्द्रयात्रिषु ।
21 BP 'हृत्पुत्रं' नास्ति । 22 BP हर्षता । 23 D प्रायत् । 24 BPPa सापि संयमिनी पूर्तिं जगाम ।

सुलग्नजातत्वात्पराक्रममाक्रान्तदिक्कम् । पृष्टिंशदधिकेन *राज्ञां शतेन शृङ्गविभ्रमकारिणा कुन्त-
लकलापेन सेच्यमानविमलक्रमकमलयुगलश्चतस्रुषु* राजविद्यासु परं प्रार्थीण्यमावहन् विद्यापति-
प्रमुखैर्महाकविभिः स्तूयतेऽसौ । यथा—[एकदा कर्पूरकविः!]

१२२. सुखे हारावातिर्नयनयुगले कङ्कणमरो नितम्बे पत्राली ततिलकमभूत्पाणिपुगलम् ।

अरण्ये श्रीकर्ण! त्वदरियुवतीनां विधिवशादपूर्वोऽयं भूपाविधिरहह जातः किमधुना ॥

[इत्युक्ते चतुरचक्रवर्ती राजाह—‘यदि विधिवशादेवं भवति तदा वर्ण्यनुपतिः किं दैवाद् यन्न चिन्त्यते
तदपि स्याद्’ अतोऽचमत्कृतेन राज्ञा किञ्चिन्न दत्त्वा विसर्जितः । गृहं गतो भार्यया पृष्टम्—‘किं दत्तं राज्ञा ?’ स
आह—‘वृचस्वरूपम्’ । साह—‘यदि विधिस्थाने तव वशादिति उक्तमभविष्यत् तदा तव सर्वं अदाप्यत्’ । ततो
नाचिराजकविः कर्णनृपमस्तवीत् । यथा—

10 [८१] गोपीपीनपयोपराहचक्षुरः सन्त्यज्य लक्ष्मीपतेः शङ्के पङ्कजशङ्कया नयनयोर्विभ्राम्यति श्रीत्वव ।

श्रीमत्कर्णनरेन्द्र! यत्र बलति श्रूवच्छरीपल्लवस्तत्र युत्यति भीतिमद्भुरतया दारिद्र्यमुद्रा यतः ॥

ततोऽतितुष्टेन नृपेण हस्तशृङ्खलकपूर्वं उचितदानेन प्रसादीकृतेन मार्गे आगच्छन्तं ज्ञात्वा, भार्या कर्षरः प्राह—
‘यद्राज्ञा असौ दत्तं समस्ति, इदानीं तदहं स्वगृहे आनयामीत्युक्त्वा गतस्तत्सम्मुखम् ।

[८२] कन्ये कासि न वेत्सि मामपि कवे कर्पूर किं भारती सत्वं किं विधुरासि वत्स मृषिता केनां वृषंघता ।

15 किं नीतं तव मुञ्ज-भोज-नयनद्वन्द्वं कथं वतसे दीर्घायुर्भजेतेऽन्धयष्टिपदवीं श्रीनाचिराजः कविः ॥

अनेन काव्येन तुष्टः सन् कर्णराजाद् प्राप्तं स्वर्णदुङ्खलादि तत्कर्पूरकवयेऽदात् नाचिराजकविः । एतद्वर्ण-
नरेन्द्रेण ज्ञात्वा कर्पूर आकारितः पृष्टं च—‘हे कवे! मुञ्ज-भोज इति पदं कस्मादुदाहृतं भोजे विद्यमाने !’ स
आह—‘देव! राभसेन हर्ष-मुञ्जनयनद्वन्द्वस्थाने ‘मुञ्ज-भोज’ इत्युच्यते ।’ ततो राज्ञा ज्ञातं एवम् भोजसा-
मङ्गलसूचकम् । }

20 [८३] § द्वयोः श्यामलयन्ति सन्ततशिरसाथि... प्राङ्गणं शून्ये कल्पतरोस्तले रगमृगाः सेलन्ति निर्धातयः ।

श्रीमत्कर्णनरेन्द्रमानविभवैः पूर्णेषु सर्वाथिषु स्कन्दोपान्तनिवेशितालस्युरी निद्राति रे... कामयुक् ॥

७७) इत्थं महाकविभिः स्तूयमाननावावदातः [स कर्णनृपः कदाचित्] श्रीभोजं प्रति प्रधानान्
प्राहिणोत्—‘भवदीयनगयां’ भवत्कारिताश्चतुरत्तरं शतं प्रासादाः, एतावन्त एव गीतप्रपन्धा भव-
दीयाः, एतावन्ति च विरुद्रानि । अतश्चतुरद्वयुद्धेन द्वन्द्वयुद्धेन वा चतस्रसु विद्यासु चात्रच्छेनं एगगेन

25 वा मां निर्जित्य पञ्चोत्तरशतविरुद्रानां भाजनं भूयाः । नो वाहं त्वां विजित्य सप्तत्रिंशताधिकस्य
राज्ञां शतस्य नाथो भवामि—इति तत्रभावाविर्भावत् ‘इषत् परिम्प्लानमुग्गाम्भोजः श्रीभोजः
सर्वेष्वपि प्रकारेषु जितकाशिनं काशिपुराधीशं विमुञ्चन् त्वं परांजितं मन्वमानस्तानुपरोपर्ययम-
न्धयैवमद्गीकारयामास । यत्’— ईयायन्त्यां श्रीकर्णेन वाणारस्यामेकस्मिन् ‘तमे गतां पूरप्यमार-

न्याहंपूर्विकया कार्यमाणयोः पञ्चाशद्वस्त्रप्रमाणयोः प्रासादयोः यस्मिन्प्रासादे प्रथमं कलशध्व-
जाधिरोपो भवति तस्मिन्नुत्सवेऽपरेण नरेन्द्रेण त्यक्तच्छत्रचामरेण करेणुमधिरुद्ध समागन्तव्यम् ।
इत्थं भोजस्य यथारुच्याऽङ्गीकारे कर्णगोचरंगते श्रीकर्णस्तेषु सामर्पोऽपि तेनापि प्रकारेण भोजम-
यश्चिकीपुरेकस्मिन्नेव लत्रे पृथक् पृथक् प्रारब्धयोरुभययोः प्रासादयोः सर्वाभिसारेण निजप्रासादं
निर्मापयन् सूत्रभृत् पप्रच्छ—'एकस्मिन्नहन्युदयास्तयोरन्तरे कियान् कर्मस्थायो भवतीति निवे-
द्यताम्' । अथ तैश्चतुर्दशयनध्याये तत्र सप्तहस्तप्रमाणा एकादश प्रासादा दिनोदये प्रारभ्य दिनान्ते
कलशपर्यन्ताः कारयित्वा नृपाय दर्शिताः । तथा समग्रसामग्र्या नृपः प्रमुदितचित्तो भोजप्रासा-
दकपालवन्द्ये जायमाने निजप्रासादेऽनलसः कलशमधिरोप्य निर्णीते ध्वजाधिरोपलत्रे तथा प्रति-
ज्ञया श्रीभोजं दूतमुखेन निमन्त्रयामास । ततः स्वप्रतिज्ञाभङ्गभीरुर्मालवमण्डलप्रमुस्तथा प्रयातु-
मप्रभृत्पुस्तृष्णीमासीत् । अथ प्रासादध्वजाधिरोपानन्तरम्, अवतीर्णपुराणकर्ण इव श्रीकर्णस्ताव-
द्विरेव नृपैः समं प्रस्थितः श्रीभोजमभ्यपेणयत् । तस्मिन्नेवसरे श्रीभोजराज्यादौ प्रैतिश्रुत्य माल-
वकमण्डलपारिणिघाताय निस्सीमतदीयसीमनगरे श्रीकर्णः श्रीभीममज्जूहवत् । अथ ताभ्यां
नरेन्द्राभ्यां मन्त्रेणाक्रान्तो व्याल इव भोजभूपालो विगलितदर्पविषो बभूव । तदा चाकस्मिके
सञ्जाते भोजवपुरपाटवेऽर्णह्यमाने सर्वेष्वपि घाटमार्गेषु निजनियुक्तमानुषैः सर्वथा निपिच्छ्यमा-
नेऽपुरुरूपप्रवेशे श्रीभीमः कर्णाभ्यर्णवर्तिनं निजसान्धिविग्रहिकं दामरं भोजवृत्तान्तज्ञानाय 15
स्वपुरुरूपेण पप्रच्छ । तेनापि स पुरुरूपे गाथामध्याप्य प्रहितः श्रीभीमसन्भासुपागतः—

१२३. अम्यफलं सुपकं विण्टं सिटिलं समुच्चमडो पवणो । साहा मर्हणसीला न याणिमो कञ्जपरिणामो ॥
अनया गाथया श्रीभीमे तपास्थिते श्रीभोजः सन्निहितपरलोकपथप्रयाणः कृततदुचितधर्म-

कृत्यः, "राज्यस्यानुशास्तिं समस्तराजलोकस्य वितीर्य भम पञ्चत्वानन्तरं मत्करौ विमानाद्दहिर्विधे-
याविंत्वादिर्दयं दिवं" गतः ।

[८४] [कसु कर रे पुच कलच धी कसु कर रे करसनवाडी । एकला आइवो एकला जाइवो हाथपग वेहु झाडी ॥
इति भोजवाक्यं वेश्यया कथितं ल्रेकानां प्रति ।]

20

७८) [*अय तस्मिन् श्रीभोजे दिवसुपेयुषि] तद्वृत्तान्तविदा कर्णेन तदुर्गमदुर्गमङ्गादनु" समन्ना-
यां श्रीभोजलक्ष्म्यासुपात्तायां श्रीभीमेन दामर आदिष्टः—'यच्छ्रीकर्णात्त्वया मत्परिकल्पितं रा-
ज्यादौ" निजं शिरो वोपनेतं चम्पम्" । इति राजादेशं विथित्सुर्वात्रिंशता पत्तिभिः समं" गुरुदरे प्र-
विद्य मध्याह्नकाले प्रसुसं श्रीकर्णं यान्ये जप्राह । अथ तेन राज्ञा एकस्मिन् विभागे नीलकण्ठचिन्ता-
मणिगणाधिपप्रमुखदेवतायसरे निर्णीतेऽपरस्मिन्नुत्तरादौ समस्तराज्यवस्तूनि खेच्छयैकमर्दमाद-

1 पुरद्विपदस्थाने BPPa 'तयो.' ह्येव । 2 Pa पल । 3 Pa कर्णगोचरे । 4 'तेषु सामर्पोऽपि' नास्ति AD ।
5 D निर्माणपतोत्तर कर्णः पुरः । 6 D कर्मोपद्रव्यो । 7 AD तेन पुरः । 8 AD कलशातोपपर्यन्तः । 9 AD
कर्मार्थः पुः । 10 AD संज्ञायः । 11 D 'प्रमुख श्रीभोजस्तृष्णी' । 12 BPPa ध्वजातोपगदानन्तरं । 13 BP
18 BPPa तस्मिन् कृत्यल वपुरपाटवे । 15 AD तदा च । 16 BP 'राज्यादयं दानमूर्तिश्च' । 17 AD नाम्नीदं पदं ।
नास्ति AD । 23 B इत्यादिदेन । 24 P दिवसुपेयुषि, Pa 'सुपेयिवाद्' ; B नास्तीदं । 21 D मिरदणः । 22 पुरदायं
कर्मार्थः । * B आदौ पुर देवकर्मिदं वाचयन्मुग्धत्वे । 25 AD दुर्गमदुर्गम् । 26 BP समप्रभोजलः । 27 D नास्ति ।
28 BPPa शोपनेदं । 29 AD सः । 30 A वाच्यं ; D प्राग्धं ।

त्स्ये'त्यभिहिते षोडशप्रहरांस्तथा स्थित्वा पुनः श्रीभीमराजादेशादेवतावसरमादाय श्रीभीमा-
योपायनीचकार । अथैतत्प्रपञ्चसङ्ग्रहकाव्ययुग्मं यथा-

१२४. पञ्चाशद्वत्समाने शिष्यभवनयुगे तुल्यप्रक्षणे प्राह प्रारब्धे वस्य शीघ्रं भवति हि कलशारोपणं तत्र राज्ञः ।
अन्येन च्छत्रवालव्यजनविरहितेनाम्बुपेठव्यमेवं संघादं भोजराजा व्ययविमुक्तमतिः कर्णदेवेन जिग्मे ॥
- 5 १२५. भोजे राज्ञि दिवं गतेऽतिबलिना कर्णेन धारापुरीभङ्गं छत्रयतोपरुष्य नृपतिर्भोगः सदायीकृतः ।
तद्भृत्येन च दामरेण जगृहे वन्दीकृतात्कर्णतो ह्येमी मण्डपिना गणाधिपयुतः श्रीनीलरुष्टेश्वरः* ॥
१२६. 'कविषु कामिषु योगिषु भोगिषु द्रविणदेसु सतामुपकारिषु' ।
धनिषु धन्विषु धर्मधनेषु च क्षितितले नहि भोजसमो नृपः ॥
- 10 १२७. 'इत्यागैः कल्पद्रुम इव स्रुवि प्राप्तिवाशेषदास्म्यः साक्षाद्वाचस्पतिरिव जगद् दन्धनानामप्रपञ्चः ।
राधावेधेऽर्जुन इव चिराचस्य कीर्त्यात्कचिच्चैराहूतः श्रीगमरनिर्जरः सर्पया भोजराजः ॥
- ॥ इति 'भोजस्य विविधाः प्रपञ्चा अवशोपा' अपि' यथाश्रुतं मन्तव्याः' ॥
- ॥ इति भीमेरतुङ्गाचार्यविरचिते प्रपञ्चचिन्तामणौ भीमोजराज-भीमभीमभूपयोः
नानावशावर्णनो नाम द्वितीयः प्रकाशः ॥ प्रपाप १६४ ॥

[८. सिद्धराजादिप्रबन्धः ।]

७९) अथ कदाचिद्दूर्जरदेशे अवग्रहनिगृहीते^१ वर्षणे विशोपकदण्डाहिदेशग्रामकुटुम्बिकेयुं राज-
देवविभागनिर्वाहाक्षमेयुं^२ तद्विद्युत्कैवर्ष्यापारिभिः सकलोऽपि^३ सजातवित्तो^४ देशलोकः^५ श्रीपत्तने
समानीय भीमभूपाय^६ न्यवेद्यत । ततः^७ कदाचिदहर्मुखे श्रीमूलराजकुमारस्तत्र चङ्कममाणो
नृपपत्तिभिः सस्यनिदानीभूतदानीसम्बन्धे व्याकुलीक्रियमाणं सकललोकमालोक्य पारिपा-^८
श्विकेभ्योऽधिगतवृत्तान्तः कृपया किञ्चिदश्रुमिश्रलोचनो वाहवाहाल्यां तदतुल्यां^९ कलया नृपं
परितोष्य^{१०} "वरं वृणीष्वे"ति नृपादेशमासाद्य^{११} "भाण्डागार एव वरोऽयमस्तु" इति विज्ञापया-
मास । राज्ञा-^{१२} "किमिति अधुनां न याचसे?" इत्युक्तः "प्राप्तिप्रमाणाभावाद्"-इत्युदीरयन् भृशं
निर्वन्धपरान्^{१३} घराधिपात्तेषां कुटुम्बिणां दानीमोचनवरं ययाचे ।^{१४} ततो हर्षयाप्पाविललोचनेन
राज्ञा^{१५} तत्तथेति प्रतिपद्य भूयोऽप्यभ्यर्थष्वेलैर्भिहितः ।

१२८. क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः स्वभरणव्यापारमात्रोद्यताः स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्रणीः ।

दुःपुरोदरपूरणाय पितृति स्रोतःपतिं वाढवो जीमूतस्तु निदाघसम्भृतजगत्सन्तापविच्छिद्ये ॥

इति काव्यार्थवलेन निगृहीतप्रभूतलोभस्ततो भूयः^१ किमप्यप्रार्थयमानो मानोन्नततया *खसौध-
मध्यमध्यास्य स्वन्धनविमोचिनैस्त्रैलोक्यैः स देवतवदुपास्यमानः स्वस्थानस्थितैश्च^२ स्तूपमानस्तृतीये-
ऽहनि तदीयसन्तोपदेशां श्रीमूलराजः स्वलोकं^३ जगाम । तच्छोकाम्बुधौ सराजलोको राजा, स 15
च पूर्वमोचितलोकश्च निमग्नश्चैरेण चतुरैर्विविधयोधयलादपकृष्टशोकशङ्कश्चक्रे ।

अथ^४ द्वितीये वर्षे वर्षावलाद् हर्षिभिः^५ कर्षुकलोकैर्निष्पन्नेषु समस्तसस्येषु व्यतीततद्वर्षयो
राजदेवविभागे^६ प्रदिश्यमाने राज्ञि चानाददाने सति तैर्हत्तरसभा मेलिता । तत्र सभ्यानां
लक्षणमेवम्-

१२९. न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धा वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम् ।

धर्मः स नो यत्र न चास्ति सत्यं सत्यं न तद्यत्कृतकानुविद्धम् ॥

इति निर्णयान्तं सभ्यैर्गतवर्षतद्वर्षयोर्दानीं^१ राज्ञां ग्राहिता^२ । ततस्तेन द्रव्येण कोशद्रव्येण च श्रीमू-
लराजां कुमारश्रेयसे नव्यस्त्रिपुररुपप्रासादः श्रीभीमेन कारितः ।

८०) अनेन श्रीपत्तने श्रीभीमेश्वरदेव-भट्टारिकाभीरुआणीप्रासादौ कारितौ । सं० १०७७

1 AD निगृहीतार्थं वृष्टं । 2 सखीदं पदं AD । 3 AD निर्वाहाक्षमेयो देशलोकः । 4 AD न सन्ति पते सद्यः ।
5 BP भूयस्ये । 6 नास्ति BP । 7 BP मूलराजः । 8 AD 'दानी' नास्ति । 9 BP परिगतः । 10 AD अग्र-
मिथः । 11 AD भुक्तव्याः । 12 B भोपितः सत्रः P परिशेषेण तस्माद् । 13 BP आदेशे धृते । 14 P विना नास्त्य-
म्यत्र । 15 D कुटुम्बिकानां । 16 'ययाचे ततो' स्थाने BP पाठमालो । 17 BP नास्ति । 18 D भूयोऽप्यर्थेऽपि ।
B अग्रपदेः । 19 BP भूयस्येविद्यावलेन । 20 BP लोभभूतः । 21 A 'भूयः' नास्ति । 22 D अत्यन्तमनोऽपि ।
* पदं नानुगतं स्थाने AD 'स्वस्थानमगमयत् । तत्र च कौटुम्बिकैः' इत्येव पाठः । 23 सखीदं AD । 24 B स्वलोकं कृपजगामः
P सत्संगुत्तरार्थं । 25 BP आगमिति वर्षं । 26 AD कर्षुकलोकैर्वर्षावलात् । 'हर्षिकः' पदं नास्ति । 27 AD अत्यन्तमनोऽपि ।
28 AD प्रदिश्यं । 29 'ते' स्थाने 'साम्या' BP । 30 BP न तस्य नास्ति । 31 पत्रविद्वान्तर्गतपाठस्थाने BP आदौ
'सद्वैश्वर्यप्रदानं' इति (तेः B) पाठोद्घाटयित्वा अपूर्वमागद्योतद्रव्येण धीमन्मूलाः श्रीमूलराजः प्रजापतः पाठः ।
31 D सती । 32 D राज्ञा । 33 D नास्ति । † इयं पंक्तिः BP नास्ति ।

प्रारभ्य वर्ष ४२, मास १०, दिन ९ राज्यं कृतम् । (B P आदर्श-संचत् १०७८ पूर्व श्रीभीमेन वर्ष ४२ राज्यमकारि ।)

८१) *श्रीउदयमतिनाइया' तद्राज्या [नरवाहनखंगारसुतयाः] श्रीपत्तने सहस्रलिङ्गसरोवराद-
प्यतिशाधिनी नव्या चापी कारिता ।

5 ८२) अथ सं० ११२० चैत्रवदि ७ सोमे हस्तनक्षत्रे मीनलग्ने श्रीकर्णदेवस्य राज्याभिषेकः
संजातः ।

८३) इतश्च शुभकेशिनामा कर्णाटराट् तुरगापहतोऽदव्या' नीतः कुत्रापि पत्रलघुक्षच्छायां सेव-
मानः प्रत्यासंज्ञे दावपाचके कृतज्ञतया विश्रामोपकारकारिणं तमेव तरुमजिहासुस्तेनैव सह तस्मिन्
दहने प्राणानाहुतीचकार । ततस्तत्सूनुर्जयकेशिनामा तद्राज्ये सचिवैरभिषिक्तः । क्रमेण तत्सुता
10 मयणहृदेवी नाप्ती' समजनि । सा च दिवभक्तैः' सोमेश्वरनामनि गृहीतमात्र एवेति' पूर्वभवमस्मा-
'पीत्- 'यद्दहं प्राग्भवे ब्राह्मणी द्वादशमासोपवासान् कृत्वा प्रत्येकं द्वादशवस्तुनि तदुद्यापने दत्त्वा
श्रीसोमेश्वरनमस्याकृते प्रस्थिता' बाहुलोडनगरमागता, तत्करं दालुमक्षमाऽग्रतो गन्तुमलभ-
माना तत्सर्वेदादहं "आगामिनि जन्मनि" अस्य कस्य मोचयित्री भूयासमि"ति कृतनिदाना विप-
द्यात्र कुले जाते'ति पूर्वभवस्मृतिः । अथ बाहुलोडकरमोचनाय सा' गूर्जरेश्वरं प्रवरं वरं कामय-
15 माना तं वृत्तान्तं पित्रे' निवेदयामास" । अथ 'जयकेशिराजा तं व्यतिकरं ज्ञात्वा तेन श्रीकर्णः'
स्वप्रधानैः स्वसुताया मयणहृदेव्या अङ्गीकारं याच्यते स्म । अथ श्रीकर्णे तस्याः कुरूपताश्रयणा-
दुदासीने सति तस्मिन्नेव'३ निर्वन्धपरं तामेव मयणहृदेवीं पिता स्वयंवरं प्राहिणोत् । अथ श्री-
कर्णनृपो गुप्तवृत्त्या स्वयमेव तां कुत्सितरूपं निरूप्यं सर्वथा निर्दिदर एव जातः । ततोऽष्टभिः"
सहचरीभिः सह नृपतिहत्याकृते मयणहृदेवीं प्राणान् परिजिहीर्षु मत्वा" श्रीकर्णजनन्या" उदय-
20 मतिराज्या तासां" विपदं" द्रष्टुमक्षमया ताभिः सह प्राणसङ्कल्पव्यक्ते । यतः-

१३०. स्नापदि तथा महान्तो न यान्ति सेदं तथा परापलु । अचला निजोपहतिषु प्रकल्पे भूः परन्पसने ॥
इति । तदनन्तरं महोपप्लवमुपस्थितमवगम्य मातृभक्त्या तां परिणीय श्रीकर्णः पश्चाद्दृष्टिमात्रे-
णापि न सम्भावयामास ।

८४) अन्यर्द्रां कस्यामप्यधमयोपिति साभिलापं वृषं मुञ्जालमप्री कश्चुकिना विशाप तद्वेपथा-
25 रिणीं" मयणहृदेवीमेव" ऋतुखातां रहसि प्राहिणोत् । तामेव स्त्रियं जानता नृपतिना सप्रेममुज्य-

प्रकाशः]

मानायास्तस्या आधानं समजनि । तदा च तया सङ्केतज्ञापनाय नृपकरान्नामाङ्कितमङ्गुलीयकं निजाङ्गुल्यां न्यधायि । अयं प्रातस्तदुर्विलसितात् तद्वृत्तान्तमनचवुध्यमानाय' प्राणपरित्यागो- घताय नृपतये स्मार्तस्तसताम्रमयपुत्तलिकालिङ्गनमिति निवेदिते प्रायश्चित्ताय तथैव चिकीर्षवे स मश्री यथावद् अवदत् ।

(अत्र P प्रतौ निम्नलिखिताः श्लोका विद्यन्ते-)

- [८५] गुह्या विक्रमेणायं यभूव पितृसन्निभः । आकारेण तु रम्येण भूपोऽभूदात्मभूसदृक् ॥
- [८६] विना कर्णेन तेन स्त्रीनेत्राणां न रतिः कचिद् । इतीय जङ्घिरे तेषामनुकर्णं प्रवृत्तयः ॥
- [८७] तत्कर्णाञ्जुनयोर्वरं पूर्वं कर्णः सराशिव । अर्जुनं गमयामास यशो देशान्तराणि यः ॥
- [८८] अमिराप्सुणुप्रारो रोसो दशरथादिव । स्रुतः श्रीजयसिंहोऽसाजायवे स जगज्जयी ॥

८५) सुलभे तस्य जातस्य सूनोर्नृपतिर्जयसिंह इति नाम निर्ममे । स बालस्त्रिचार्षिकः स्व-10 योभिः कुमारै रममाणः सिंहासनमलं चक्रे । तद् व्यवहारविरुद्धं विमुद्रता नृपेण पृष्टैः' नैमित्तिकैस्तस्मिन्नेवान्मुदयिके लभ्रे निवेदिते राजा तदैव तस्य सूनो राज्याभिषेकं चकार ।

८६) सं० ११५० वर्षे पौषवद ३ शनौ श्रवणनक्षत्रे वृषलभ्रे श्रीसिद्धराजस्य पट्टाभिषेकः ।

८७) स्वयं तु, आशापट्टीनिवासिनमाशाभिधानं भिद्भूमभिषेणयन् मौरवदेव्याः शकुने जाते तत्र फोहरयाभिधानदेव्याः प्रासादं कारयित्वा, चङ्गलक्षायिषं भिद्भुं विजित्य तत्र जयन्तीं देवीं 15 प्रासादे स्थापयित्वा कर्णेश्वरदेवतायतनं तथा कर्णसागरतटागालंकृतौ" कर्णावतीपुरं निवेश्य स्वयं तत्र राज्यं चकार । श्रीपत्तने तेन राज्ञा श्रीकर्णमेरुः प्रासादः कारितः ।

सं० ११२० वैश्वसुदि ७ प्रारभ्य सं० ११५० पौषवदि २ यावत् वर्षे २९, मास ८, दिन २१" धनेन राज्ञा राज्यं कृतम् ।

८८) अथ दिवं गते श्रीकर्णे श्रीमद्बुद्धयमतिदेव्या भ्राता मदनपालोऽसमञ्जसवृत्त्या वर्तते । तेन 20 र्शालाभिषानो राजयैथो दैवतचरलज्जप्रसादः सकलनागरिकैलोकैस्तत्कलाहृतहृदयैः" काञ्चन- दानपूजयाऽन्यर्च्यमानः कदाचित्तेन" निजसंधे समानीय" कृतकै" शरीरामये नाडीदर्शनात्पथ्य- सप्रतां निवेदयद्दिदमूचे (तेन मदनपालेन यभापे) 'तदेव नास्तीति । *तत्स्वयं मया रोगप्रती- काराय नाकारितः, किं तु पथ्यदानेन बुभुक्षाम्रतीकारार्थमेव* । ततो द्वात्रिंशत्सहस्राण्युपनये- त्पुपत्तीं तेन "पन्दीयूतस्तसंधेति दिमापेल्यभिप्रहमप्रह्रीत्-यदतः परं प्रतीकारनिमित्तं नृपतेः 25 सौषमपहाय नान्यत्र गन्तव्यमिति । ततः परमातुराणां मप्रचणवावलोकनाग्निदानचिकित्सितं कुर्याणः केनापि मायाविना कृतकामयपिकित्सितं कौशालं बुभुस्तुना वृषभमश्रवणे दाशिते सम्ब्यक् मद्रपगम्य दिरोपूननपर्यकं 'वृषभः' स षट्पन्वादेन मोडितं इत्यसं सत्वरमेव तैलनाली दीय-

1 BP' कर्णः । 2 मद्रपगम्यं AD । 3 AD *पतो वृत्तिः । 4 'कावे' तादर्थ्यात्ते AD 'कावे'लजावभितं पमपठ ६' नो वरणाः । 5 D वप'प'प'प'प' । P' पमप'प'प'प' । १-१ पृष्ठद्वयं AD नास्ति । G P हृदयिर्दं विमुद्रय । १-१ पृष्ठद्वयं BP' । * एवं वदिः BP' नास्ति । 7 D वदः । 8 AD *सकलनागरं चकार । 9 AD वदः । 10 A वदः । 11 BP' न तिदये । 11 AD *मार्गिकैः । 12 AD कलायाव (D 'वयं' नास्ति) वमपठवित्तिः । 13 AD *प'प' कर्णः । 14 AD वमप'प' । 15 BP' इति । 16 वदः A वद'ते इदं सारवं वरवते । * पृष्ठद्वयं ६९ । P' कर्णः । 16 BP' मद्रपगम्यं द'प'प' । 17 वदि 'तेन वप'प'प' । BP' । 18 A इदमपि विदितम् । 19 BP' वप'प' । 20 D 'वदि' । 21 इ'प'प' ।

ताम्, नोचेद्विपत्स्यते' इति तच्चित्ते चमत्कारमारोपयामास' । अन्यदा' राज्ञा निजग्रीवावाधा-
प्रतीकारं पृष्टः । 'पलद्भयप्रमाणमृगमदपङ्कलेपनेन अतिरूपशाम्यती'ति व्याहृते तथाकृते ग्रीवा-
सज्जीभृता । ततो' नृपसुखासनवाहिना पामरेण नरेण ग्रीवावाधाप्रतीकारं पृष्टः । 'घृष्टकरीरमूल-
रसेन तन्मृत्तिकासहितेन लेपं विधेही'त्यभिदधे' । ततो राज्ञा किमेतदिति पृष्टे' देशकालौ बलं
5 शरीरप्रकृतिं च विमृश्यायुर्वेदविदा चिकित्सां क्रियत' इति विज्ञेययति स्म । अन्यदा पूर्तैः^३ कैश्चि-
देकसंमत्या पृथक् पृथक् युगलीभूय तत्प्रथमयुगलिकया *विपणिमार्गं 'किमव यूयं वपुष्यपटव'
इति पृष्टः । द्वितीययुगलिकया श्रीसुज्जालखामिप्रासादसोपाने पृष्टः । तृतीययुगलिकया तु राज-
द्वारे, चतुर्थयुगलिकया द्वारतोरणे तथैव । ततो भूयो भूयः पृच्छोत्पन्नेन शङ्कादूपणेन* तत्कालो-
त्पन्नमाहेन्द्रज्वरस्त्रयोदशे दिने विपेदे स वैयः ।

॥ इति ठ०^१ लीलावैद्यप्रबन्धः ॥

८९) †अथ सान्तनामा मन्त्री अन्यायकारिणं तं मदनपालं कालमिव जिघांसुः कदाचित्कर्णा-
ङ्गजं गजेऽधिरोप्य राजपाटिकाव्याजेन तद्गृहे नीत्वा पत्तिभिस्तं व्यापादयामास' ।

९०) अथ कश्चिन्नरुमण्डलवास्तव्यः श्रीमालवन्द्य^५ उदाभिधानो वणिक् प्रावृष्टकाले प्राज्याज्य-
क्रयाय निशीथे व्रजन् कर्मकारैरेकस्मात्केदारदपरस्मिन् जलेः^६ 'पूर्वमाणे तान् 'के यूयमि'ति पप्रच्छ ।
15 तैः 'वयममुकस्य कामुका' इत्युक्ते^७ 'ममापि कापि सन्ती'ति पृच्छन्, तैः 'कर्णावत्यां सन्ती'त्यभि-
हिते स सकुडम्बस्तत्र गतः^८ । वायटीयजिनायतने विधिवद्देवान्नमस्कुर्वन् कयापि लाङ्घिनाङ्घ्र्या
छिम्पिकया आविकया साधर्मिकत्वाद्भवन्दे । तया 'भवान् कस्यातिथिरि'त्युदीरितः, 'वैदेशिकोऽ-
हमिति भवत्या एवातिथिरि'ति तद्वाक्ये^९ श्रुते तं तया सह नीत्वा कस्यापि वणिजो गृहे कारि-
तान्नपाकेन भोजयित्वा निर्मापितकायमाने^{१०} निजतलके तं निवास्य कालक्रमेण तत्र^{११} सम्पन्न-
20 सम्पद् इष्टिकाचितं गृहं चिकीर्षुः खातावसरे निरवधिं शेषधिमधिगम्य तामेव स्त्रियमाहूय
समर्पयन् तया निपिद्धः, तत्प्रभावेण ततः प्रभृति स उदयनमन्त्रीति^{१२} नाम्ना पप्रथे ।

९१) *तेन कर्णावत्यामतीतानागतवर्त्तमानंचतुर्विंशतिजिनसमलङ्कृतः श्रीउदनविहारः कारितः ।

९२) तस्यापरमातृकाश्चत्वारः सुताः^{१३} चाहडदेव-आम्यड-याहड-सोलाक-नामानोऽभूवन् ।

1 BP *मारोपयद् । 2 BP कदाचित् । 3 P *दीर्घवाधा । 4 D 'शिरोऽर्तिः' । 5-1 एतद्वान्तर्गतपाठस्थाने BP 'उपचारे क्रियमाणे' इत्येव पाठः । 5 D शिरोवाधाः; BP 'वाधां' इत्येव । 6 D वृष्टकः; A नास्ति । 7 BP *निवाच । 8-2 एतद्वाच्यस्थाने BP 'भूयो राज्ञा उपलब्धप्रतीकारे' एतद्वाच्यम् । 8 नास्ति BP । 9 BP चिकित्सां । 10 A विज्ञ-
नपूर्वमाकस्मिकं चतुःपाटवः पृष्टः । द्वितीययुगलिकया द्वारतोरणे, तृतीययुगलिकया विपणिमार्गं, चतुर्थयुगलिकया श्रीसुज्जालखामि-
३-३ एतत्पाठस्थाने BP 'विज्ञेय गृहं याति तद्वगारनिवासिभिः पूर्तैः' । * एतदन्तर्गतस्य पाठस्य स्थाने BP 'प्रजा-
मर्षुमाकस्मिकं चतुःपाटवः पृष्टः । द्वितीययुगलिकया द्वारतोरणे, तृतीययुगलिकया विपणिमार्गं, चतुर्थयुगलिकया श्रीसुज्जालखामि-
सादे भूयोभूयस्त्वेव पृष्टज्यमानः शङ्काविपदोर्षेणैव' एतद्वारः पाठः प्राप्यते । 11 DP 'ठ०' नास्ति । † एतदन्तर्गते स्थाने AD
'अथ सान्तनमेश्रिय व्यापादाजराटिकाव्याजेन श्रीकर्णाङ्गजेनाभ्याप्यकारी मदनपालो स्वापादितः ।' इत्येव संक्षिप्तः । 12 D देवः ।
13 BP पूर्वमाणोऽम्भोभिः । 14 BP पृच्छन् । 15 BP इत्यभिहिते । 16 BP गत्या । 17 BP नास्तेतत्पदं । 18 A
वां घन्दे । 19 'तद्वाक्ये श्रुते तं' स्थाने AD 'यद्वा' इत्येव पदम् । 20 नास्तेतत्पदं AD । 21 'तं निवास' स्थाने AD
'वापि गृहे निवासितः' । 22 AD नास्ति । 23 BP उदयननामा मन्त्री । † इत्योऽपि Dd आदौ विज्ञानं विज्ञानं प्राप्यते-
'वृत्तप्रदस्राजपि नैव कांश्चन स्वयं दायामानपि सेवते परान् ।
इत्येवमि नास्ति द्वितयेऽपि विद्यते धियः प्रचारो न विचारमोचः ॥'
24 BP *मतीत-वर्त्तमान-मरिष्यवत् । 25 BP पुत्राः । 26 P सोष्टक; B सोष्ट । 27 नास्ति P ।

९३) अथान्यस्मिन्नवसरे सान्तूनामा महामाल्यः करेणुस्कन्धाधिरूढो राजपाटिकायां व्रजन् व्यावृत्तः स्वयं कारितसान्तूवसहिकायां देवनमश्चिकीर्षया तत्र प्रविशन् चारवेद्यास्कन्धन्यस्त- हस्तं कमपि चैत्यवासिनं सितवसनं ददर्श । ततो गजाद्वरुह्य कृतोत्तरासङ्गः पश्चाद्गणामेन तं गौतममिव नमश्चक्रे । तत्र क्षणं स्थित्वा भूयस्तं प्रणम्य प्रतस्थे । ततः स लज्जयाऽधोवदनः पातालं प्रविविक्षुरिव तत्कालं सर्वमेव परिहृत्य मलधारित्रीहेमसूरीणां समीपे उपसम्पदमादाय संवेगरसर्परिपूर्णः श्रीशत्रुञ्जये गत्वा द्वादशवर्षाणि तपस्तेषु* । कदाचित्स मञ्जी श्रीशत्रुञ्जये देवपादानां नमस्करणाद्योपगतोऽदृष्टपूर्वमिव तं मुनिं प्रणम्य तच्चरित्रविचित्रितमनास्तद्गुरु- कुलादिं पप्रच्छ । तत्र्यतो भवानेव गुरुरिति तेनोक्ते कर्णां पाणिभ्यां पिपाय मैवं मादिशैल- ज्ञातयुच्यैवं विज्ञपयंस्तेन प्रोचे^{१०} -

१३१. जो जेण सुद्वधम्ममि ठाविओ संजणण गिहिणा वा । सो चेव तस्स जायइ धम्मगुरु धम्मदाणाओ ॥ 10
इति तस्मै मूलवृत्तान्तं निवेद्य तस्य दृढधर्मतां निर्ममे ।

॥ इति मन्त्रिसान्तू-दृढधर्मताप्रबन्धः ॥

९४) अथानन्तरं श्रीमयणहृद्देव्या जातिस्मरणात्पूर्वभयवृत्तान्ते श्रीसिद्धराजस्य निवेदिते श्रीमयणहृद्देवी श्रीसोमनाथयोग्यां सपादकोटिमूल्यां हेममयीं पूजां सैहादाय यात्रायां प्रस्थिता पाटलोटनगरं सम्प्राप्ता । पञ्चकुलेन कदर्थ्यमानेषु कार्पाटिकेषु राजदेयविभागस्याप्राप्त्या सवाच्यं 15 पञ्चाग्निवर्ष्यमानेषु मयणहृद्देवी हृदयादर्शसंक्रान्ततद्वाधा स्वयमेव पश्चाद्देव्याद्युदन्ती अन्तराऽन्त- रीभूतेन श्रीसिद्धराजेन विज्ञातो-स्वामिनि ! अलममुना सम्प्रमेण । कुतो हेतोः पश्चाग्निवर्ष्यते ? इति राज्ञोक्तेः 'सर्वेय सर्वथास्यं करमोक्षो भवति तदैवाहं श्रीसोमेश्वरं प्रणमामि नान्यथेति । किं शानःपरमज्ञाननीरयोनियमश्च' । इति श्रुत्या राज्ञा पञ्चकुलमाकार्यं तत्पट्टस्थाङ्के द्वास्तप्तति- लक्षानुत्पद्यमानान् विमृश्य तं पट्टकं विदार्थं मातुः श्रेयसे तं करं मुक्त्वा करे जटशुलकं मुञ्चति 20 म् । ततः श्रीसोमेश्वरं गत्वा तथा सुवर्णपूजया देवमभ्यर्च्य तुलापुरुषगजदानादीनि महादा- नानि दत्त्वा-महंसदृशी कापि नाभूच्च भवितेति दर्पोध्माता निशि निर्भरं प्रसुप्ता । तपस्विदेव- पारिणा तैवेय देवेन जगदे-इहैव मदीषदेवकुलमध्ये काचित्कार्पाटिकनितम्बिनी यात्रायै आया-

1 AD बरवाः । 2 कानि AD । 3 AD बरवाः । 4 BP तत्तुः । 5 BP पाठैः । 6 AD संतुणः । 7 A कर्णोत्तरं । * श्लोके D कुले निरागता । पंचयोःपि का ह्यप्यन्ते-“किं च सेनान्ये रामानाः प्रतिवोषिताः । मुनिश्चितवति- री दे विष बधं प्रातः प्रयाचमि निराचयत् । भविषं पश्य धामानं रागत्यात्मासुधी भय ॥

संकराद्यन्तर्गताय मनो धारति किं पूषा । सुभासयमिदं प्रसंगतः किं नावतादसे ॥”

8 BP तत्तुः । 9 BP ह्युदे । 10 AD संतुणे । 11 BP मयणराटनगरं । 12 पञ्चकुलमन्तः पाठः A प्रवी च कान्ते । 12 BP कान्तेतत्तुः । 13 AD 'गर्' कानि । 14 'वाप्रायां प्रथिता' कानि BP । 15 BP 'पश्चात्' कानि । 16 D] तत्पट्टकता । 17 P० कान्तेतत्तुः । P भगवापीतुः । 18 P विमृश्योचते । 19 BP राशाभिहिते । 1-3 दृष्टपूर्वमिव तत्कालं AD 'प्रकामि कथनं [च A] पृष्ठमि कान्यथेति । इत्येव पाठः । 20 D 'हे' कानि । 21 BP तत्तुः । 22 P बरवाः । 23 A श्रीसोमेश्वरम् । 24 D 'गज' कानि । 25 D दानानि, A कानि । 5 पृष्ठक- त्तुः D कुले निरागता । कोषा निरागते, वं अय्यन्तर्गताय पञ्चकुलाया देवेरि प्रतिनिधि-

कीर्तयताः इव गुरुरिति श्लाघयत् । दाना तु पठत्तुः पश्य मुक्त्वापि गच्छति ॥
येन जगत्प्रसन्नं सर्वमेव निराचरि । दानेव प्रतिपन्नदे पीडितदेव विष्टि ॥

एतन्निवेद्योऽप्युत्तरं तत्तुः च दत्तुः । कर्णोत्तरादिनामं निराचरि नं कतु म

२२ D को बरवादेवकान्ते । 27 D 'कान्तेतत्तुः' । 28 AD तुपा ।

ताऽस्ति । तस्याः सुकृतं याचनीयं त्वया' इत्यमादिश्य तिरोहिते तस्मिन् राजपुरूपैर्विलोक्यं
समानीता । तस्मिन्पुण्ये याचितेऽप्यददाना कथमपि 'यात्रायां किं व्ययीकृतमि'ति पृष्टा' सती
सा प्राह—'अहं' भिक्षावृत्त्या योजनशतं' देशान्तरमतिक्रम्य ह्यस्तने' दिवसे' कृततीर्थोपवासा
धारणकदिने कस्यापि सुकृतिनः अकृतपुण्यां पिण्याकमासाद्य, तत्त्वण्डेन श्रीसोमेश्वरमभ्यर्च्य,
5 तदंशमतिथये दत्त्वा स्वयं पारणकमकार्षम् । भवती पुण्यवती, यस्याः पितृभ्रातरौ पतिसुतौ
च राजानः, या^{१०} त्वं बाहुलोडकरं' द्वांसप्ततिलक्षान् मोचयित्वा सपादकोटिमूल्यया पूजया"
अगण्यपुण्यमर्जयन्ती मदीयपुण्ये कृशेऽपि कथं लुब्धासि?' । यदि" न कुप्यसि तदा किञ्चि-
द्भूत्सिम् । तत्त्वतस्तव पुण्यान्मदीयं" पुण्यं महीतले" महीयः । यतः—

१३२. सम्पत्तां नियमः शक्तौ सहनं यौवने व्रतम् । दारिष्ये दानमत्यल्पमपि लाभाय भूयसे ॥

10 इति युक्तिंयुक्तेन वाक्येन तस्या गर्वं निराचकारं ।

९५) सिद्धराजस्तु समुद्रोपकण्ठवर्ती एकेन चारणेन—

१३३. को जाणइ तुह नाह चीतु' तुहालउं' चकवइ । लहु" लंकह लेवाह मगु निहालइ करणउतु ॥

*इति स्तूयमाने, द्वितीयेन चारणेनोक्तम्"—

१३४. धाई" धौअइ पाय" जेसल जलनिहि ताहिला । तई जीतां सवि राय एकु" विधिपणु मिहि महु ॥

15 ९६) एवं तत्र यात्रायां व्यापृते" राज्ञि, 'छलान्वेषिणा यशोवर्मणा मालवकभूपेन गूर्जरदेशे'
उपद्रूयमाणे सान्तूसचिवेन 'त्वं कथं निवर्त्तसे?' इति प्रोक्तं; स" राजा—'यदि त्वं स्वस्वामिनः
सोमेश्वरदेवयात्रायाः पुण्यं ददासी'त्युदीरितस्तच्चरणौ प्रक्षाल्य तत्करतले तत्पुण्यदाननिदानं
जलचुलुकं" निक्षिप्य तं" राजानं निवर्त्तयामास । श्रीसिद्धराजः पत्तनमुपेत्य सान्तूमालविकनृप-
योस्तं वृत्तान्तमवबुध्य कुट्टं" नृपं मञ्जी एमवादीत्—'स्वामिन्! यदि" मया दत्तं तव सुकृतं याति,
20 तदा तस्य सुकृतमन्येपार्मपि पुण्यवर्तां सुकृतं मया भवते प्रदत्तमेव" । अथापरं" येन केनाप्युपायेन
परचक्रं स्वदेशे प्रविशद्रक्षणीर्यमेवे'ति एवं" वदता तेन नृपतिरनुनीतः । ततस्तेनैवामर्षेण मालव-
मण्डलं प्रति" प्रतिष्ठासुः सचिवान् शिल्पिनश्च सहस्रलिङ्गधर्मस्थानकर्मस्थाये नियोज्य, त्वरित-
गत्या तस्मिन्निष्पद्यमाने नृपतिः प्रयाणकमकरोत् । तत्र जैयफारपूर्वकं द्वादशवार्षिके विग्रहे सञ्जा-
यमाने सति कथंचित् धारादुर्गभङ्गं कर्तुमभ्रूण्युः" अथ मया धाराभङ्गानन्तरं भोक्तव्यमि'ति

1 ० लोकोक्तम् । 2 P याचमाने । 3 BP अयुक्ता । 4 BP मया । 5 BP ० शालिः; D सतान्तरः । 6 AD
सलनः । 7 P दिने । 8 D नाति 'अकृतपुण्या' । 9 A ० नापतिथये । 10 'या त्वं' नाति BP । 11 'बाहुलोडकरं'
इत्येव AD । 12 BP सपर्यया । * एतत्पाठस्थाने AD 'धीसोमेधरं पूजितवती सा कथं मदीयपुण्यलब्धेनपति ।' एतादात्राः
पाठः । 13 AD परं यदि । 14 BP मम । 15 P नाति । 16 'युक्ति' नाति D । 17-18 सर्वकं सर्वं सिसर्गं
BP । 19 D चीत । 20 D तु हाइइ । 21 D छत । * अस्याः पंचपाः स्थाने D पुलके 'इत्यादि इत्यमानोऽभवत् ।'
इत्येव वाक्यं विद्यते । अग्रिमा गाथापि तत्र नाति । 22 AB 'वेवं' इत्येव । 23 A फाईड । 24 A पाह । 25 BP
लईया । 26 P एक; B इहु । 27 AD स्वातृचे । १-१ एतद्द्वान्तरगतपाठस्थाने BP 'मालवकराज्ञ छलान्वेषिणा गूर्जरमण्डले'
इत्येव पाठः । 28 BP विग्रहः । 29 BP नाति 'स राजा' । 30 AP ० पुलकं । 31 'तं राजानं' स्थाने BP 'मालवराजानं
यशोवर्मणं' । २-२ एतद्द्वान्तरगतपाठस्थाने A प्रतौ 'ततः धीपत्तनगतं धीसिद्धराजं सद्गुणान्वयगमनेन बुद्धं' । D पुलके च 'ततः'
धीसिद्धराजसद्गुणान्वयगमनेन बुद्धं' एतदरात्रः पाठः सन्त्यते । 32 BP नाति । 33 AD वत् । 34 AD ततः ।
35 एते शब्दाः BP न सन्ति । 36 P 'एवं' नाति । 37 AD नाति 'अथापरं' । 38 BP ० विवादासीत् ।
39 'एवं' न AD । 40 BP 'वता' नाति । 41 D 'प्रति' नाति । 42 P एतत्पदं नाति; D सप्रथमः । १-२ एतद्-
द्वान्तरगतं वाक्यं न विद्यते AD ।

कृतप्रतिज्ञो दिनान्तेऽपि तत्कर्तुमक्षमतया सचिवैः काणिक्यां धारायां भञ्ज्यमानायां पत्तिभिः परमारराजपुत्रे विषयमाने—इत्थं प्रपञ्चात् नृपः प्रतिज्ञामापूर्वं अकृतकृत्यतया पश्चाद्बुध्याद्युदितु-
मिच्छुर्लज्जालसचिवं ज्ञापयामास । तेनापि त्रिकचतुष्कचत्वरप्रासादेषु निजपुरुषान्निषोध्य धारा-
दुर्गभङ्गवार्त्तायां क्रियमाणायाम् तद्वासिना केनापि पुरुषेण 'दक्षिणप्रतोल्यां यदि परवलं दौकते
तदेव दुर्गभङ्गे नान्यथेति' तद्वाचमाकर्ष्य स विज्ञप्तः सचिवस्तं व्यतिकरं राज्ञे सुसविज्ञसिकया 5
निवेदयामास । राज्ञापि तद्दृत्तान्तवेदिना तत्रैव दौकिते सैन्ये दुर्गमं 'दुर्गं विमृश्य यदाःपटह-
नासि बलवति दन्तावले समथिरूढः, सामलनाम्ना आरोहकेण पश्चाद्भाग्येन, त्रिपोलिकपाटद्वये
आह्वयमाने लोहमय्यामर्गलायां भञ्ज्यमानायां बलाधिकतयान्तच्छ्रुतितात्तस्माद्भ्रजात्कर्णाङ्गजमु-
त्तार्य स्वयं' यावदबरोहति तावत्स गजः पृथिव्यां पपात । स गजः सुभटतया तदा' विषय
वहसरग्रामे शयशोधवल एव यशोधवलनामा विनायकरूपेणावततार । 10

१३६. सिद्धिस्तनशैलवटीपरिर्णितदलितद्वितीयदन्तं इव । विभ्राणो रदनेकं गजवदनः स्रजतु वः श्रेयः ॥

इति तदीया स्तुतिः^{१३} । इत्थं दुर्गभङ्गे सूत्रिते सति समराथिरूढं यशोवर्मणं पद्भिर्गुणैरावध्य^{१४}
तत्र निजामाज्ञां जगन्मान्यां दापयित्वा यशोवर्मरूपया प्रत्यक्षयशःपताकया रोचिष्णुः श्री-
पत्तनं प्राप ।

[८९] *शुष्णाः क्षोणिसृतामनेन कटका भग्रासधारा ततः कण्ठः सिद्धपतेः कृपाण इति रे मा मंसत क्षत्रियाः । 15
आरुढप्रबलप्रतापदहनः सम्प्राप्तधाराधिरात् पीत्वा मालवयोपिदद्युसलिलं हन्त्यागमेधिष्यते ॥

[९०] *क्षितिधव भवदीयैः क्षीरधारावल्लै र्निपुत्रिजययशोभिः श्वेत एवासिदण्डः ।

किमुत कवलितैस्तैः फजलैर्मालवीनां परिणतमहिमानं कालिमानं वनोति ॥

१७) "प्रतिदिनं सर्वदर्शनेष्वाशीर्वादानायाह्वयमानेषु यथावसरमाकारिता जैनाचार्याः श्री-
हेमचन्द्रसुख्याः^{१५} श्रीसिद्धराजमास्त्राय नृपेण दुकूलदानादिभिरावर्जितास्तैः सर्वैरन्यप्रतिमप्रति-20
भाभिरामैर्द्विधापि पुरस्कृतो नृपतये श्रीहेमचन्द्रसूरिरित्यमाशिष्यं" पपाट-

१३६. भूमिं कामगवि ! सगोमपरसैरासिञ्च रत्नाकराः ! युक्तास्त्रस्त्रिकमतनुध्वमुद्रुप ! त्वं पूर्णकुम्भी भव ।

पृथ्वा फलवतोर्दलानि सरलैर्दिव्यारणाः ! तोरणान्याघच स्वकरैर्विजित्य जगतीं नन्वेति सिद्धाधिपः ॥

अस्मिन्काव्ये निःप्रपञ्चं प्रपद्यमाने तद्गचनचातुरीचमत्कृतचेता नृपस्तं प्रशंसन्, कैश्चिदसहि-
ष्णुभिः—'अस्मच्छास्त्राध्ययनं बलादेतेषां विद्वत्ता' इत्यभिहिते राज्ञा पृष्टाः श्रीहेमचन्द्राचार्याः—25

* एतद्विद्वान्मन्त्रवदस्यते D पुत्रके पृथाः पाठो विद्यते— 'सचिवैः पत्तिभिः परमारराजपुत्रैः पञ्चशतीभिर्विषयमानैः राज्ञः
शक्तिः' इति नाम्नेः 'एतियुमस्यैः कथंचित्तया' इति कामयपराभावेन प्रतिशोभां राज्ञः-^{१३} एतान् धापाद् विहाय A
आदौ भवे एव पाठः । 1 AD 'दक्षिण' नास्ति । 2 ABD वनः । 3 A दुर्गममवर्द्धुर्गं, B दुर्गमदुर्गं, D दुर्गमवर्द्धुर्गं ।
4 AD •ममार्गकायां । 5 AD 'दक्षिण' नास्ति । 6 P नास्ति । 7 D 'स राजः' नास्ति । 8 P विहाय 'तदा' नास्ति ।
9 AD शिवेः । 10 AB परिमितेः, P परिणतः । 11 P रदयः । 12 P नास्ति वाच्यमितं । 13 BP शिवपरः । * एतत्-
पदं केचन P प्रती लभन्ते । 14 P इति प्रति । 15 D •भाह्वुदेवः । 16 B •चन्द्रसूरिमुपयाः । 17 AD यथायेसादिपं
श्रीहेमचन्द्राः ।

पुरा श्रीजिनेन श्रीमन्महावीरणेन्द्रस्य पुरतः शैशवे यद्व्याख्यातं तज्जैनेन्द्रव्याकरणमधीयामहे वयमिति चाक्यानन्तरम्, 'इमां पुराणवाचार्तामपहायास्माकमेव सन्निहितं' कमपि व्याकरणकर्त्तारं ब्रूत' इति तत्पिशुनवाक्यादनु वृत्तं प्राहुः—'यदि श्रीसिद्धराजः सहायी भवति तदा कतिपयैरेव दिनैः पञ्चाङ्गमपि नूतनं व्याकरणं रचयामः।' अथ नृपेण 'प्रतिपन्नमिदं निर्वहणीयमि'त्यभिधाय तद्विसृष्टाः सूरयः सं स्थानं' ययुः । नृपेण तु 'यशोवर्मराज्ञः करे निःप्रतीकारां क्षुरीं समर्प्य तदग्रासने वयं गजाधिखुडाः पुरमध्ये' प्रवेशं करिष्यामः।' इति राज्ञः' प्रतिश्रवमाकर्ण्य सुञ्जालनाम्ना' मन्त्रिणा प्रधानवृत्तिं मुञ्चता किमिति राज्ञा निर्वन्धपृष्टेन—

१३७. मा स सन्धिं विजानन्तु मा स जानन्तु विग्रहम् । आख्यातं^१ यदि शृण्वन्ति भूपालेनैव पण्डिताः ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशात्स्वबुद्धौव स्वाभिना प्रतिजातोऽयमर्थः । सर्वथाऽऽप्यतौ न हित' इत्युक्तम् ।
 10 नृपस्तुं प्रतिज्ञा भङ्गभीरुः^२ 'वरमस्तु परिहरामि न तु विश्वविदितं प्रतिश्रुतंमि'ति नृपेणोक्तं' मन्त्रीदारुमयीं क्षुरिकां विधाय^३ पाण्डुवर्णसंज्ञरसेन तां^४ पिहितां पृष्टासनस्थस्य यशोवर्मणः करे समर्प्य तदग्रासनस्थो नृपतिः श्रीसिद्धराजः परमोत्सवेन श्रीमदणहिल्लपुरं^५ प्रविवेश । प्रावेशिकमङ्गलव्याकुलतां नन्तरं नृपेण स्मारिते व्याकरणकरणवृत्तान्ते; यद्बुभ्यो देशेभ्यस्तद्वेदिभिः^६ पण्डितैः संभं सर्वाणि व्याकरणानि र्पत्तने समानीय श्रीहेमचन्द्राचार्यैः श्रीसिद्धहेमाभिधानं औभिनवं^७
 15 पञ्चाङ्गमपि व्याकरणं सपादलक्षयन्थप्रमाणं संवत्सरेण रचयाचके । राजवाद्यकुम्भिकुम्भे तत्पु-

§ अत्र Dd आदर्शं निम्नलिखितः समधिकः पाठ उपलभ्यते—'कैश्चिदसहिष्णुभिर्न मेने । हेमचन्द्रनामा सिष्यः कदाचिद्यत्नलिखित-शिरो जलविहङ्गणाय व्रजन् गजभयास्त्रोपभित्तिस्थितो गजास्येनालिंगपुरोहितेन सारिणा पराभूतः । गुरोरो विज्ञातः । तिरुको 'मिष्या दुःकृतं देहि' । तद्दुःखेन निःसृतोऽन्यगच्छीत्यदेवचन्द्रपद्माकराभ्यां सह श्रीकादमीरं प्रति । मार्गे नाडोलप्रान्ते सहस्रोपवासे श्रीरत्नस्वती प्रसवा जाता । निजमूर्तिदंष्ट्रिता । मित्रयोर्विधेदिते श्लोकसप्तमाला प्राप्नोतः वर्णितः । मित्रद्वयस्य कार्यसिद्धिहेतोः स्तम्भलीयं प्रविशतः केनापि देशान्तरिणाकार्यं विद्या समर्पिता । इत्युक्तं च—'मम मरणसमये मम शत्रोपरि मिनिर्नाभिमण्डले मग्नः स्रणीयः । शत्रो वरं दासति' । एवं कृते हेमदाने मध्यरात्री शबेनोत्थाय वरो दत्तः । श्रीहेमचन्द्रेण राजप्रबोधो याचितः । देवचन्द्रेण इक्षसिद्धेराहृदिषिया । पद्माकरेण पाण्डित्यं । अत्रान्तरे कृतकृत्यो हेमचन्द्रो वलितः । कालभैरवीयमध्ये षण्डिकाप्रासादे विश्रान्तरत्न लघुभैरवानन्दः सिष्यपद्मनाथीवृत्तः समेत, 'दे रे चण्डे प्रचण्डे मङ्गं मोदकान् देही' ति मणिाया सुवर्णमयकर्पूरमग्रे मुक्तं । देव्या मोदकैर्भूतं । तेन सर्वेषां तेषरिताः । हेमचन्द्रस्यापि 'दे सिष्य स्वमपि गृह्णाण' इत्युक्ते तेन तस्यापि करो खम्भयित्वोक्तं 'यद्यत्ति सत्त्वं तदा त्वं भक्षयेथाः' इत्युक्ते चरणयोः पतितः । ततः पत्तने आयातं श्रीजयसिद्धदेवः सन्मुखमेत समानीय हेमचन्द्रं गजाधिखुडं प्रवेश्य च पुरोहितविरहृतं स्तूरिं, राज्ञः गुरव उपरोत्प हेमचन्द्रस्य पदस्थापना कारितः । श्रीहेमचन्द्रस्यारोऽष्टम्यां शतदश्यां च श्रीजयदेवभवनं प्रयान्ति । पीपयागारे श्रीस्यूतिभद्रचरितं वाचयन्तः पुरोहितेन राज्ञोऽग्रे उपहृत्सिताः—'महाराज ! कोऽयमस्यलयाः ? सर्वैरसमो जने पूर्वेपरिचितयेथयगृहे कामनिग्रहः । परं किं कियते भवद्दलयाः ? राज्ञोक्तं—'आचार्या अत्र समेप्यति तदा वक्ष्यमं परोक्षे न ।' वृत्तिप्यागतये राज्ञोक्तं—'किं किं वाचयन्तो वर्तन्ते दूर्यं ?' स्तूरिभिः समग्रमपि संक्षेपतः स्पूतिभद्रचरितं कथितं । आळितेनोक्तं—'महाराज !

विद्यामिश्रपराशरवन्तयो ये चान्द्रप्रशसितस्त्रोऽपि स्त्रीमुखपद्मं सुललितं इद्वैव मोहं गताः ।

आहारं सद्यत्तं पयोदपियुत्तं मुञ्चन्ति ये मानवास्तेपामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दग्धः सतालोऽवसात् ॥

गुरुभिरुक्तं—'सिद्धो बलीयो द्विद' इत्यादि । आळितेनोक्तं—'अस्माकमेव शास्त्रानि पठित्वास्माकमेव पतया संज्ञताः ।' गुरुरिदं—'जैनेन्द्रव्याकरणं किं भवतीर्यं यपुरा श्रीजिनेन...'

1 AD ० जैनश्या० । 2 AD सद्भाषया० । 3 D सन्निहितं दूर्यं । 4 D ते प्राहुः । 5 P पदं प्रापुः । 6 AD ततो वयो० । 7 BP नास्ति । 8 BP नास्ति । 9 A प्रसाध० । 10 'नाडा' नास्ति AD । 11 A अरपात् । 12 BP ० देतेन स्वाभिना । 13 BP नास्तीदं पदं । 14-15 एतत्पदद्वयस्थाने AD 'ततो' इत्येव । 16 D प्रतिपद्य० । 17 BE उपवचनात् । 18 B निर्णयः, AD नास्ति । 19 P सर्व०; B युक्तं० । 20 AD नास्ति । 21 BP ० पत्तनं । 22 ० 'व्याकुलता' नास्ति AD । 23 D 'करण' नास्ति । 24 AD तद्वेदि० । 25 AD सह । 26 AD नास्ति । 27 AD हेमाद्या० । 28 AD नास्ति । 29 B निर्वन्ध०; P नास्ति ।

प्रकाशः]

स्तकमारोप्य सितातपवारणे ध्रियमाणे चामरग्राहिणीचामरयुग्मवीज्यमानं नृपमन्दिरमानीय
प्राञ्चवर्षपूर्वापूर्वं कोशागारे न्यधीयत । ततो राजाज्ञयान्यानि व्याकरणान्यपहाय तस्मिन्नेव
व्याकरणे सर्वत्राधीयमाने केनापि मत्सरिणा 'भवदन्वयवर्णनाविहितं व्याकरणमेतत्' इत्युक्ते
श्रीहेमाचार्यः कुट्टं राजानं राजमानुपादयगम्यं द्वात्रिंशत्श्लोकाद्भूतनात्रिमासं द्वात्रिंशत्सूत्रंपा-
देषु तान् सम्बद्धानेवं लेखयित्वा प्रातर्नृपसभायां वाच्यमाने व्याकरणेः-
१३८. हरिरिव वलिवन्धकास्त्रियकिमुक्तः पिनाकपाणिरिव । कमलाश्रयश्च विधिरिव जयति श्रीमूलराजनृपः ॥
इत्यादीन् चौलुक्यवंशोपश्लोकान्, द्वात्रिंशत् सूत्रपादेषु, द्वात्रिंशत् श्लोकानवलोक्य प्रमुदित-
मना नरेन्द्रो व्याकरणं विस्तारयामास । तथा च श्रीसिद्धराजद्विग्विजयवर्णने ह्याश्रयनामा
ग्रन्थः कृतः ।

१३९. आतः । संवृणु पाणिनिं प्रलपितं कातत्रकन्था दृया मा कार्षीः कहु शाकटायनवचः क्षुद्रेण चान्द्रेण किम् । 10
कः कण्ठाभरणादिभिर्विद्वयत्यात्मानमन्यैरपि श्रूयन्ते यदि तावदर्थमधुराः श्रीसिद्धहेमोक्तयः ॥

९८) अथ श्रीसिद्धराजेन पत्तने यशोवर्मराज्ञत्रिपुररुपप्रभृतीन् सर्वानपि राजप्रासादान् सहस्र-
लिङ्गप्रभृतीनि च धर्मस्थानानि दर्शयित्वा प्रतिवर्षं देवदायपदे कोटिद्रव्यव्ययं निवेद्यैतत्सुन्दरम-
सुन्दरं वेति "एष्टः स एवमवादीत्-अहं छष्टादशलक्षप्रमाणमालवदेशाधिपस्त्वत्तः" पराभव-
पात्रं कथं भयेयम्, परं महाकालदेवस्य दत्तपूर्वत्वाद्देवद्रव्यं मालवकास्तद्भ्रान्नास्तात्प्रभावाद्दि-
तास्तमिता वर्त्तामहे । भवदीयान्वयराजनोऽप्येतावद्देवद्रव्यव्ययनिर्वाहाक्षमाः, लक्षसर्वदेवदाय-
पदा विपदां पदं भवन्तो मूलनाशं विन्दन्त्यन्ति ।

९९) अथ श्रीसिद्धराजः कदापि सिद्धपुरे खड्गमहाकालप्रासादं कारयितुकामः कमपि स्थपतिं
स्यसंनिधौ स्थापयित्वा प्रासादप्रारम्भलक्ष्णे तदीयां कलासिकां लक्षद्रव्येणोत्तमर्णेश्वात् विमोच्य
तां पञ्चाशलाकामयीं विलोकयन् किमेतदिति राजा पप्रच्छ । ततो मया प्रभौरौदार्यपरी-
क्षानिमित्तमेतत्कृतमिति स्थपतिरुचयान् । ततस्तद्द्रव्यमनिच्छतोऽपि नृपतेः प्रत्यर्पितम् । ततः
क्रमेण त्रयोविंशतिहस्तप्रमाणं परिपूर्णं प्रासादं कारयामास । तत्र प्रासादेऽश्वपतिगजपतिनरपति-
प्रभृतीनामुत्तमभूपतीनां मूर्त्तीः कारयित्वा तत्पुरो योजिताञ्जलिं स्वां मूर्त्तिं निर्माप्य देवाभङ्गेऽपि
तान् प्रासादस्याभङ्गं याचितवान् । तस्य प्रासादस्य च्वजारोपप्रस्तावे सर्वेषामपि जैनप्रासा-
दानां पताकापरोहं कारितवान् । यथा मालवकदेशे महाकालप्रासादे वैजयन्त्यां सत्यां जैनप्रा-
सादेषु न च्वजारोप इति ।

1 A 'मगवर्षे' नास्ति । 2 BP तत्पर्यं । 3 BP नास्ति । 4 BP नृपः । 5 AD 'एवद्' नास्ति । 6-7 एवद्-
कृतप्रासादपदे BP 'दृष्टिं ध्यायित्वा बुद्धे दृष्टवो युगात्मानुपादयद्वयम्' एवः पाठः । 8 P नवीनात् विधाय । 9 D सुविव ।
10 D सागम्यं दृष्टान्तेवं । १ एवदमे D युक्ते 'चौलुक्यवंशोपश्लोककेन श्लोकात् वाचयक्षुपं सन्तोषयामास । यथा- 'एषा पंक्तिर्देव-
स्ये । तत्र' इति । २ एवः । ३ एवदुर्गतां पंक्तिः D युक्ते नास्ति । 11 BP 'तथा च' नास्ति । 12 पयिनि संवृणु BP ।
13 AD 'अदिमपत्रोपयः । 14 BP 'प्रभृतिपर्यन्तः । 15 AD पत्तोपमां एष्ट इत्यवादीत् । 16 BP तव । 17 BP
'मत्तः' । 18 A 'कामर्णितः' । 19 AD 'परुद्वयः' । 20 BP 'अप्ययमनिर्वहस्तः' । 21 AD 'मविष्पन्ति' इत्येव ।
22 BP 'मविष्पन्ति' इत्येव । 23 A 'एव' नास्ति । 24 P 'शालदेवताः' । 25 P संस्थाप्य । 26 AD तदीयः ।
27 AD दृष्टीनां मोषयामास । 28 P तावद् । 29 AD शालोपः 30 BP एष्टः । 31 BP 'ततो मया' नास्ति ।
1-1 एवदुर्गतां पंक्तिः BP 'एष इत्यव्ययैर्वाप्य' इत्येव पाठः । 32 D युक्तिगम्यैर्वि । 33 A 'ममालः परिपूर्णः
कामः' कारयित्वा नृपतेः प्रासादे । D ममाने परिपूर्णं मसादे । 34 BP 'राजा' । 35 AD नास्ति । 36 BP नास्ति ।
37 AD 'एवद्वयैर्वाप्य' ।

- १००) अन्यथा सिद्धराजस्य मालयकमण्डलं प्रति पियासतः केनापि व्ययहारिणा *सहस्र-
लिङ्गसरोवरं कर्मस्थाये विभागे 'पाच्यमाने तत्सर्वथाऽदृष्ट्वैव कृतप्रयाणस्य कतिपयदिनानन्तरं
कोशाभावात्' कर्मस्थायं' विलम्बितमवगम्य, तेन व्ययहारिणा सुतस्य' पार्श्वोत्कस्यापि
धनाधिपस्य च्वास्ताडङ्कमपहार्यं' तद्गण्डपदे द्रव्यलक्षणं 'दक्षम्, तेन कर्मस्थायः सञ्जातः, इति
5 वाचां' शृण्वतो मालयकमण्डले' वर्षाकालं तस्युपो राज्ञो वचनगोचरतातीतः प्रमोदः सञ्जातः' ।
अथ प्रावृषेण्यधनावर्नप्रगल्भवृष्ट्या क्षोणीमेकार्णवां विदधाने' बद्धीपनिकाहेतोः प्रधानहुरत्यैः
प्रहितः' कोऽपि मरुदेशवासी' ह्यपतिपुरतः सविस्तरं वर्षास्वरूपं विज्ञपयत्' । 'निदात्यागतेन
केनापि' गर्जरधूसंणे नरेण 'सहस्रलिङ्गसरो भृतमिति स्वामिन् ! बद्धीप्यसे' इति तद्वाक्यानन्तर-
मेव सिक्कपतितमार्जारस्येव मरुद्व्यस्य पश्यतः सर्वाङ्गलग्नमाभरणं नृपतिर्निर्जराप ददौ' ।
- 10 १०१) अथ वर्षानन्तरमेव' ततः प्रत्यावृत्तः क्षितिपतिः' श्रीनगरमहास्थाने दत्तावाप्तो मञ्जर-
चापां' कृतसर्वाविसरस्तत्र' नगरप्रासादेषु ध्वजव्रजमालोक्यं' 'क एते प्रासादाः ?' इति ब्राह्मणान्
पप्रच्छ' । तैर्जिनैर्ब्रह्मादीनां प्रासादस्वरूपे निवेदिते सामपां' राजां 'मया गर्जरमण्डले जैनप्रासा-
दानां पताकासु निपिद्वासु किं भवतामिह नगरे' पताकार्थजिनायतनम् ?' इत्यादिशंस्त्रैर्विज्ञपया-
चक्रे- 'अवधार्यताम्, श्रीमन्महर्षिदेवेन कृतयुगमारम्भे महास्थानमिदं स्थापयता' श्रीमत्पमनाथ-
15 श्रीब्रह्मप्रासादौ 'स्वयं स्थापितौ प्रदत्तध्वजां च । तदनयोः' प्रासादयोः सुकृतिभिरङ्गियमाणयो-
श्चत्वारो युगा व्यतीताः । अन्यच्च' श्रीशुभ्रयमहागिरेः पुरा नगरमेतदुर्ध्वलकाश्रमिः । यतो
नगरपुराणेऽयुक्तम्-

१४०. पञ्चाशदादौ किल मूलभूमेर्दशोर्ध्वभूमेरपि विलसोऽप्यह ।

उच्यत्वमष्टव तु' योजनाति मानं वदन्तीह' जिनेश्वरतः ॥

20 इति । कृतयुगे आदिदेवः श्रीमत्पमस्तत्सुतुर्भरतस्तज्ञान्ना भरतखण्डमिदं प्रतीतम् ।

१४१. नामैरथो' स ह्यमो मरुदेविद्युयो यं चचार समदृग् हुनियोगचर्याम् ।

उत्साहैवचमृषयः' पदमामनन्ति सन्धः प्रशान्त्वकरणं समदृग् सुधीर्थं ॥

१४२. अष्टमो' मरुदेव्यां तु नामैर्जाति उरुकमः । दर्शयन्वर्म धीराणां' सर्वाधनमरुतः' ॥

(अथ P प्रती निम्नगता जपिकाः श्लोकः प्राप्यन्ते-)

25 [११] {श्रियवतो नाम सुतो मनोः स्थायम्भुवथ यः । तस्याप्रीन्द्रस्तो नाभिः क्षयमन्तुतुतमया ॥

* एतादृशान्वयव्ययव्यये A आदौ पुरातः पाठः—'तद्वल्लिङ्गमैस्त्वयविभाग याचितः । राज्ञो हतमद्विषे साधवर्कं प्रति प्र-
याणमकरोत् । ततः कोशाभावात्' । 1 D 'सरोष' नाति । 2 DP काचमाने विभागे । 3 D 'व्यापय' । 4 D 'विरुधे' ।
5 BP नाति । 6 BP 'सुप्रसादां' । 7 BP 'सर्वकेऽप्यहारे' । 1-2 पुराणसंग्रहप्रकारेण BP 'सर्वके' तं कर्मस्थायं
परिपूर्णे' एते शब्दाः । 8 AD 'मरुदे' नाति । 9 BP 'तमजति' । 10 AD 'सामुपे' एते । 11 AD 'सुधी' ।
12 A 'महिषस्य' । 13 AD 'मरुदे' शब्दोपलब्धः । 14 A 'व्ययपयतः' । D 'व्ययपयत्' । 15 पुराणसंग्रहेः 16-20 पुराणसंग्रह-
पतितः प्रतिपत्तिः । 15 B नाति । 16 Dc 'पदोपपदे' । 17 'एव ह्य' नाति AD । 18 P 'तु' । 19-20 पुराणसंग्रह-
नाति AD । 21 AD 'व्ययलोक' । 22 B 'सुप्र' । P नाति । 23 BP 'तै' । 24 P 'नामैर्गता सुधी' इति ।
25 B नाति । 26 BP 'श्रियं भवतमभिप्राय' । 27 P 'प्रासादादिग' । 28 P 'धन' । 29 B 'व्ययपयतः' ।
30 P 'व्ययपयतः' । 31 D 'सुप्र' । 32 AD 'मरु' नाति ।
33 P 'च' । 34 BP 'सुधी' । 35 BP 'सु' । 36 D 'नामैः सु' । 37 P 'सुधी' । 38 B 'व्ययपय' । 39 B 'व्ययपय' । 40 P 'मरु' । 41 D 'सुप्र' ।

- [१२] तमाहुर्वासुदेवांशं मोक्षधर्मविधित्सया । अवतीर्णं सुतद्यतं तस्यासीत् ब्रह्मपारगम् ॥
 [१३] तेषां वै भरतो ज्येष्ठो नारायणपरायणः । विख्यातं वर्षमेतद्यन्नाम्ना भरतमद्भुतम् ॥
 [१४] अर्हन् शिवो भवो विष्णुः सिद्धश्चैव तथा बुधः । परमात्मा परश्चैव शब्दा एकार्थवाचकाः ॥
 [१५] जैनं बौद्धं तथा ब्राह्मं शैवं च कापिलं तथा । नास्तिकं दर्शनान्याहुः पदेव हि मनीषिणः ॥
 [१६] तत्र—कुलादिवीजं सर्वेषां प्रथमो विमलवाहनः । मरुदेवश्च नाभिश्च भरते कुलसत्तमाः ॥]

5

इत्यादिपुराणोक्तान्युदीर्य विशेषप्रत्ययाय श्रीवृषभदेवप्रासादकोशाच्छ्रीभरतभूपनामाङ्कितं पञ्चजनवाह्यं कांस्यतालमानीय नृपाय दर्शयन्तो द्विजा जिनधर्मस्याद्यधर्मत्वं स्थापयामासुः । ततः प्रभृति खेदेमेदुरमानसेन अवनीशेन हायनान्ते जैनप्रासादेषु ध्वजाधिरोपः कारितः ।

१०२) अथ श्रीपत्तने प्राप्तो नृपः प्रस्तावे सरोवरकर्मस्थायव्ययपदेषु वाच्यमानेषु सापराध्वय-
 वहारिसुतदण्डपदाङ्गक्षत्रयं कर्मस्थाये व्ययकलितमिति श्रुत्वा, 'तल्लक्षत्रयं' तस्य गृहे प्रस्थापया-
 मास । ततः स व्यवहारी, 'उपायनपाणिर्द्विपोपान्तमुपेत्य किमेतदिति विज्ञपयन् कर्मस्थायव्यवहा-
 रिणे' नृपः प्राह—यः कोटिध्वजो व्यवहारी स कथं ताडङ्कचौरः ? त्वयाऽस्य धर्मस्थानस्य धर्मवि-
 भागः प्रार्थितोऽपि यत्र लब्धस्ततः प्रपञ्चचतुरेण मृगमुखव्याघ्रेणैवान्तःशठेन प्रत्यक्षसरलेन इदं
 कर्म भवता' निर्ममे । [इत्यादिवाक्यैर्भृशं खण्डितः* ।]

१४६. 'यस्थान्तर्गिरिशारदीपिकाः प्रति विम्बिताः ।

15

शोभन्ते निक्षिपातालव्यालमौलिमणिश्रियः ॥

१४४. 'न मानसे माद्यति मानसं मे पम्पा न सम्पादयति प्रमोदम् ।

अच्छोदमच्छोदकमप्यसारं सरोवरे राजति सिद्धभर्तुः ॥

{ एकदा श्रीसिद्धेन रामचन्द्रः पृष्टः—'श्रीप्ते दिवसाः कथं गुरुतराः ?' । रामचन्द्रः प्राह—

[१७] देव श्रीगिरिदुर्गमन्न भवतो दिग्जैत्रयात्रोत्सवे धावद्वीरतुरङ्गवल्गनसुरक्षुण्णक्षमामण्डली ।

20

पातोद्भूतरजोमिलसुरसरित्सञ्जातपङ्कसलीदूर्वाचुम्बनचञ्चुरा रविहयास्तैर्नैव वृद्धं दिनम् ॥

[१८] लब्धलक्ष्णा विपक्षेषु विलक्ष्णास्त्यपि मार्गणाः । तथापि तव सिद्धेन्द्र दातेत्युत्कन्धरं यशः ॥

अथ कदाचिद्राज्ञा प्रथिलाचार्या जयमङ्गलय्यस्यः पुरवर्णनं पृष्टा ऊचुः—

[१९] एतस्यास्य पुरस्य पौरवनिताचातुर्थतानिजिता मन्ये हन्त सरस्वती जडतया नीरं वहन्ती स्थिता ।

कीर्तितमभिपोचादण्डरुचिराह्वःसृज्य माहोर्धलाचचीकां गुरुसिद्धभूपतिसरस्तुम्नां निजां कच्छपीम् ॥ 25

1 एतदस्थाने BP 'यथावस्थिततदाद्यवस्थापनाय' एतत्पदम् । 2 BP भूपतिपुरतः । 3 AD नास्ति । 4 P चक्रुः ; B पदे । 5 नास्ति AD । 6 AD ० मतया राज्ञः । 7 BP नास्ति । 8 D 'सरोवरेतपदेषु' इत्येव ; A सरोवरेव्ययपदे । 9 AD 'वप' नास्ति । 1-3 एतद्विज्ञानतदाद्यवस्थाने BP '० अथे तद्गृहे स्थापिते स उपा०' एव पाठः । 10 P प्रस्तावेव एतत्पदं प्रत्यने । 11 'नृपः प्राह' स्थाने AD 'राजादिष्टः' । 12 AD ० म्यमिणान्तः । 13 AD त्वयेदं कर्म निर्मितम् । * केवलं D गुप्तक एतेषु वाक्ये इत्येव । † B आदौ नोपलक्ष्यमिदं पद्यदम् । D पुनन्ते पुनः, अथ पद्यस्य पूर्वं निगद्यते पद्यद्वयमभिर्न लिखितं सत्यते । परोषे कार्यदन्तारं प्रत्यक्षे भियवादिनम् । यद्वेत्तादौ मित्रं विपुत्रमं परोमुनम् ॥

गुरुं पद्यद्वयकारं वाच्यमनुवर्तनीत्यतः । इदं कर्त्तव्यमन्तमेतदुच्यते लक्षणम् ॥

‡ P श्लो इदं पद्यद्वयं प्रत्यने । § एतद्विज्ञानतदाद्यवस्थापनाय । एतच्च प्रथितप्रथममस्यद्वयम् ।

१०३) अथ श्रीपालकविना सहस्रलिङ्गसरोवरस्य रचितायां प्रशस्तौ पट्टिकायामुत्कीर्णायां^१ तच्छोधनाय^२ सर्वदर्शनेष्व्याहूयमानेषु श्रीहेमचन्द्राचार्यैः^३ 'सर्वविद्वज्जनानुमते प्रशस्तिकाव्ये भवता किमपि वैदग्ध्यं न प्रकाशयामि'त्युक्त्वा पण्डितरामचन्द्रमनुशिष्यं तत्र प्रहितः । ततः सर्वैर्विद्वद्भिः शोध्यमानायां प्रशस्तौ नृपोपरोपाच्छ्रीपालकवेर्दक्षदाक्षिण्याच्च सर्वेषु कालेषु मन्यमानेषु-

५ १४५. कोशेनापि युतं दलरूपचितं नोच्छेत्तुमेतत्क्षमं ससापि स्फुटकण्टकच्यतिकरं पुंस्त्वं च घृते नहि ।
एकोऽप्येव करोति कोशरहितो निष्कण्टकं भूतलं मत्तैवं कमला विहाय कमलं यस्यासिमाशिथियन् ॥

तैः सर्वैरपि अस्य काव्यस्य विशेषप्रशंसां कुर्वाणैः^४ श्रीसिद्धराजेन पृष्टः श्रीरामचन्द्राक्षिन्त्यमेत-
दित्यवादीत् । अथ तैरेव सर्वैरनुयुक्तः-^५ 'एतस्मिन्काव्ये सैन्यवाचको दलशब्दः, कमलशब्दस्य नित्य-
ह्रीपत्वं च' इति दूषणद्वयं चिन्त्यम्^६ । ततः^७ तान् सर्वानपि पण्डितानुपरुह्य दलशब्दो राज्ञां^८
१० सैन्यायै प्रमाणीकारितः, कमलशब्दस्य तु लिङ्गानुशासनसिद्धं नित्यह्रीपत्वं केनाप्रमाणीयत^९ इति
'पुंस्त्वं च घृते न वे'त्यक्षरभेदः कारितः । तदा श्रीसिद्धराजस्य सजातदृष्टिदोषेण^{१०} पं० रामचन्द्रस्य
वसतौ प्रविशत एव लोचनमेकं स्फुदितम् ।

१०४) अथ कदाचित् ङाहलदेशीयनरपतेः^१-

१४६. आयुक्तः प्राणदो लोके वियुक्तो मुनिवह्नुमः । संयुक्तः सर्वयाजनिष्टः केजलः राीपु वह्नुमः ॥

१५ इति सान्धिबिग्रहिकैरानीतयमलपत्रेषु श्लोकमेतं लिखितं निशाम्य किमेतदिति पृष्टास्ते प्राहुः-
'भवज्जनपदे एकैकप्रधाना भूयांसो विद्वांसस्तत्पार्श्वार्हुयांघोऽयं श्लोको व्याख्येयः' इति तद्वागमा-
कण्यं सर्वैरपि विद्वद्भिरज्ञाततदर्थंविमुञ्चशङ्किरूपेण पृष्टा हेमाचार्या इत्यं व्याख्येयुः-^२ 'अत्र अप्या-
शारी हारशब्दः । तस्य आ इत्युपसर्गं कृते आहार इति सर्वजीयमाणप्रदः । वियुक्तो विहारः
सन् उभयथा यतीनां प्रियः । संपूर्वः संहारः सन् सर्वभाऽनिष्टः । निरुपसर्गः स्त्रीणामेव
२० वह्नुमः हार इति'^३ ।

१०५) *अन्यदा सपादलक्षक्षितितपतिना-

१४७. ओली^१ ताव न जणुहरइ गोरीमुहकमलस ।

इति समस्यादोषकतार्द्धमत्र प्रहितम् । तैस्तैः कविभिरपर्यमाणे

अदिष्टी किम "ओमिपह पडिपेली चन्दस ॥

इति उत्तराद्वेन^२ श्रीहेमचन्द्रो "मुनीन्द्रम्नां पूरयामास ।

२५

१०६) अथ^१ श्रीसिद्धराजो नवषण्णाभियानमाभीरराणकं निष्पृष्टानुक्तामः पुरैकादशायां^२ निजरीनेपे
पराजिते सति श्रीवर्द्धमानादिषु पुरेषु प्राकारप्रकरं^३ निराम्य मयमेव प्रयाणकमपरोत्^४ । तन्नः

१ P इति । * D पुनरे इत्येऽंशे 'तन्मन्त्रकमिदम्' इत्युक्त्यात्तं "न सन्ने" इति पदमन्त्रकमिदं सन्ने । 1 D तन्मन्त्रकमिदं सन्ने । 2 D तन्मन्त्रकमिदं सन्ने । 3 AD 'व' नास्ति । 4 BP 'अन' नास्ति । 5 D तन्ने । 6 AP 'ए' नास्ति । 7 P 'ए' नास्ति । 8 BP 'अन' नास्ति । 9 B 'अन' नास्ति । 10 AD 'अन' नास्ति । 11 AD 'अन' नास्ति । 12 D 'अन' नास्ति । 13 BP 'अन' नास्ति । 14 AD 'अन' नास्ति । 15 AD 'अन' नास्ति । 16 AD 'अन' नास्ति । 17 AD 'अन' नास्ति । 18 BP 'अन' नास्ति ।

ज्ञातस्वरूप एव गिरिमधिरुह्य गङ्गोदकेन श्रीयुगादिदेवं स्तपयन् पर्वतसमीपवर्तिग्रामद्वादशक-
शासनं श्रीदेवाय' विश्राणयामास । तीर्थदर्शनाद्योन्मुद्रितलोचन इवामृताभिषिक्त इव तस्यौ' ।
'अत्र पर्वते सङ्घकीचनसरित्पूरसङ्कुले इहैव विन्ध्यवनं' रचयिष्यामीत्यवन्ध्यप्रतिज्ञो हस्तियूथनि-
ष्पत्तये विहस्तमनसं मनोरथेनापि तीर्थविध्वंसपातकिंनं धिग्मामि'ति श्रीदेवपादानां पुरतो राज-
5 लोकविदितं खं निन्दन्' सोनन्दो' गिरिरचततार ।

१०९) अथ श्रीदेवसूरचरितं व्याख्यास्यामः—तस्मिन्नवसरे कुमुदचन्द्रनामा दिग्गम्बरस्तेषु तेषु
देशेषु चतुरशीतिवादैर्वादिनो निर्जित्य कर्णाटदेशाद्गर्जरदेशं जेतुकामः कर्णावतीं प्राप । तत्र
भट्टारकश्रीदेवसूरीणां चतुर्मासके स्थितानां श्रीअरिष्टनेमिप्रासादे धर्मशास्त्रव्याख्याक्षणे वचन-
चातुरीमनुच्छिष्टामाकर्ष्य तत्पण्डितैस्तद्वृत्तान्ते निवेदिते कुमुदचन्द्रस्तेषामुपाश्रये सत्पण्डितकं
10 प्रक्षेपितवान् । अथ तैर्महर्षिर्पण्डितैः खण्डनतर्कादिप्रमाणप्रयोगैस्तस्मिन्नर्थेऽनाकर्णितकयाऽवज्ञाते
सति श्रीदेवाचार्यजामिं तपोधनां शीलसुन्दरीं चेटकैरधिष्ठितां विधाय नृत्यजलानयनादि-
भिर्विधिषामिर्विडम्बनाभिर्विडम्ब्य तेषु चेटकेष्वपहृतेषु तां 'भृशं परामवाप्तिर्नर्त्सनापरामप-
चार्यं' चिन्तापरोऽस्यात्¹⁰ ।

(अत्र P आदर्शे निरुगतान्यन्यत्राप्रत्याग्नि पद्यानि प्राप्यन्ते-)

- 15 [१०३] [हा कस्य पुरोहं पुक्करोमि असकण्णया महं पट्ठणो ।
नियसासणनिक्कारे जो अबपइ सो वरं सुगओ ॥—साध्वीवाक्पयम् ।
[१०४] आः कण्ठोपपरिपोपफलं प्रमाणव्याख्याश्रनो मयि बभूव गुरोर्जनस्य ।
एवंविधान्यपि विडम्बनइम्बराणि यच्छासनस्य हहहा मष्टणः नृणोमि ॥
[श्रीदेवसूरिभिरुक्तं श्रुत्वा धर्मयाऽऽयंया यमाण-]
20 [१०५] दुर्वादिगर्वगजनिर्दलनाङ्कुशश्रीः शैताम्बराभ्युदयमङ्गलबालदूर्वा ।
श्रीदेवसूरिसुगुरोर्भृङ्कुटीललाटपट्टे स्थितिं वितनुत प्रथमावताराम् ॥]

श्रीदेवसूरिभिरुक्तम्—'वादविद्याविनोदाय भवता पत्तने गन्तव्यम् । तत्र राजसभार्या भवता
सह वादं करिष्याम' इत्यादिष्टे स कृतकृत्यमन्यमान आशाचसनः श्रीपत्तनपरिसरं प्राप' ।
श्रीसिद्धराजेन मातामह्युररिति प्रत्युद्गमादिना सत्कृतस्तत्रायासान्दत्वा तस्यौ । श्रीसिद्धराजेन
25 चादनिष्णाततां घृष्टाः श्रीहेमाचार्याः—'चतस्रुषु विद्यासु परं प्रावीण्यं विभ्राणं जैनमुनिगजयूथा-
धिपं सिताम्बरशासनचक्रप्राकारं नृपसभाशृङ्गारहरं कर्णावतीस्थितं श्रीदेवाचार्यं वादविद्याविदं
वादीभ्रुकण्ठीरवम्' प्राहुः । अथ राज्ञा तदाह्वानाय प्रेषितविज्ञासिकायां श्रीसंचलेनेन सममाग-
तायां श्रीदेवसूरयः पत्तनं प्राप्य नृपोपरोधाद्भाग्देवीमाराधयामासुः । तथा तु 'वादिदेयतादीय-
श्रीशान्तिश्रीविरचितोत्तराध्ययनवृहद्भुक्तौ दिग्गम्बरवादस्वले चतुरशीतिविकल्पजाटोपन्पासे
30 भयङ्गिः प्रतन्यमाने दिग्वाससो मुखे मुद्रा पतिष्यती'ति देव्योद्देशानन्तरं गुप्तघृष्टया कुमुपन्द्रस-
न्निधौ पण्डितान् प्रस्थाप्य कस्मिन् शान्ते विदोषकौशलमिति ज्ञापितं—

१५३. देवादंशय किं क्तोमि सहसा लङ्गामिहैवानवे जम्बूद्वीपमिवो¹¹ नयेपमयया वारातिथिं घोषे ।

1 D श्रीदेवपादे (१) । 2 D जातः, AB नास्ति । 3 D •विन्ध्य करिष्यामि । 4 D निरिन्ध्रः । 5 माक्षीं पं BP ।
6 AD महर्षिभिः । 7 P प्रजापेदे पं छन्दसे । † इत् आभ्य 'वृत्तिभिरुक्तम्' इति पर सारः दृश्यं सतिः B भाष्ये वाच्यम् ।
8 D वात् । 9 A अरवादे । 10 AD वासपेवपयम् । ‡ A आदर्शे जयिष्यन्त्या इत् नस्ति । 11 AD जातः ।
12 AD 'देवी' नास्ति । 13 A •श्रीपमयावये किमपया ।

हेलोत्पादिततुङ्गपर्वतशिरोप्रावत्रिनेत्राचलक्षेपक्षोभविष्यद्भ्रमानसलिलं वभामि वा वारिधिम् ॥*
इति तदुक्तिश्रवणात्सिद्धान्तकुशलतां तस्याल्पीयसीमवगम्य जितं जितमिति मन्यमानाभ्यां
श्रीदेवाचार्य-श्रीहेमचन्द्राभ्यां प्रमुदितम् । अथ देवसूरिप्रभो रत्नप्रभाभिधानः प्रथमशिष्यः क्षपा-
मुखे गुप्तवेपतया कुमुदचन्द्रस्य गुरुदरे गतः । तेन कस्त्वमित्यभिहिते-अहं देवः । देवः कः ? ।
अहं । अहं कः ? । त्वं श्वा । श्वा कः ? । त्वं । त्वं कः ? । अहं देवः [कुत आयातस्त्वं ? । स्वर्गात् । 5
स्वर्गं का का वार्ता ? । कुमुदचन्द्रदिग्गम्यरशिरः पञ्चाशीति पलानि । तर्हि किं प्रमाणम् ? । छित्त्वा
तोल्पताम् ।] इति तयोक्तप्रत्युक्तिचन्दे चक्रभ्रमं भ्रमति, आत्मानं देवं, दिग्गम्यरं भवानं च
संस्थाप्य यथागतं जगाम । तेन चक्रदोषप्रादुष्करणेन विपादनिपादसम्पर्कात्-

१५४. इदो श्वेतपटाः किमेव विकटाटोपोक्तिसष्टद्वितैः संसारावटकोटरेऽतिविकटे गुग्धो जनः पाल्यते ।
तथातत्त्वविचाराणां यदि वो ह्येवाकलेशस्तदा तत्त्वं कौमुदचन्द्रमङ्गिपुगलं रात्रिदिवं ध्यायत ॥ 10

इमां तदुचितां कवितां निर्माय' समायः कुमुदचन्द्रः श्रीदेवसूरीन् प्रति प्राहिणोत् । तदनु
तत्करणपरमपरमाणुर्बुद्धिवैभवावगणितचाणक्यः' पण्डितमाणिक्यः-

१५५. कः कण्ठीरवकण्ठकेसरसटामारं स्पृशत्यङ्घ्रिणा कः कुन्तेन शितेन नेत्रकहरे कण्ठ्यनं काङ्क्षति ।
कः सन्नसति पद्मशेखरशिरोरत्नावतंसं श्रिये यः श्वेताम्बरशासनस्य कुन्ते वन्द्यस्य निन्दासिमाम् ॥

अथ रत्नाकरपण्डितः-

१५६. नरैर्निरुद्धा युवतीजनस्य मनुक्तिरत्र प्रकटं हि तत्त्वम् ।
तत्किं वृथा फर्कशतर्ककैलौ तवामिलापोऽयमनर्थमूलः ॥

इति कुमुदचन्द्रं प्रति सोपहासं' प्राहिणोत् ।

अथ श्रीमपण्ड्यदेवीं कुमुदचन्द्रपक्षपातिनीम्, अन्याशावर्तिनः सभ्यांस्तज्जयाय नित्यमुप-
रोपयन्तीं श्रुत्वा श्रीहेमचन्द्राचार्येण 'वादस्थले दिग्गम्यराः स्त्रीकृतं सुकृतमप्रमाणीकारिष्यन्ति 20
सिताम्बरास्तं स्यापयिष्यन्ती'ति तेषामेव पार्श्वोत्तदृत्तान्ते निवेदिते राज्ञी व्यवहारवहिर्मुखे दिग्-
गम्यरं पक्षपातमुज्झा'चकार ।

अथ भापोत्तरलेखनाय सुखासनसमासीनः कुमुदचन्द्रः पण्डितरत्नप्रभश्चरणवारेणाऽक्षपटले
समागतौ । तदधिकृतैः-

१५७. केवलिहृद्यो न भुज्जइ चीवरसहियस नरिय निवाणं । इत्थीमवे' न सिज्जइ मयमेयं कुमुदचन्द्रस्त ॥ 25
इति भार्यां कुमुदचन्द्रो लेखयामास । अथ सिताम्बराणामुत्तरम्-

१५८. केवलिहृद्यो वि भुज्जइ चीवरसहियस अरिय निवाणं । इत्थीमवे' वि सिज्जइ मयमेयं देवसूरीणं ॥

इति भापोत्तरलेखनानन्तरं निष्कर्षात् वादस्थलवासरे श्रीसिद्धराजे समाजमागते, पङ्कदर्शनप्र-
माणयेदिषु सभ्येषु ससुपस्थितेषु कुमुदचन्द्रवादी पुरो वाद्यमानजयडिण्डिमो श्रियमाणसितात-
पत्रः सुखासनसमासीनः पुरो वंशाग्रलम्ब्यमानपत्रावलम्ब्यः श्रीसिद्धराजसभार्यां नृपप्रसादीकृत-30
सिंहासने निषसाद । प्रसुश्रीदेवसूर्यश्च श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रसहिताः सभासिंहासनमेकमेवालंचक्रुः ।

* पृथगपक्ष स्थाने BP भादवं 'जन्मद्रीपमिहावये किमयथा चक्रमिदंवाक्ये' इत्येकं पुत्र पाठः प्राप्यते । 1 इदं पदं पठितं D
उच्यते । 1 एषा कोटकाश पंक्तिः P प्रथमेषु प्राप्या । 2 P इत्येव । 3 P नित्यं । 4 D निर्माय समादाय । 5 'परम'
भाषि D । 6 BP चालिष्यः । 7 P नति । 8 P प्रतिभाय । 9 P शोभ्यते । 10 AD *इहाम् ।

अथ कुमुदचन्द्रवादी स्वयं ज्यायान् किञ्चिदुच्यतिक्रान्तशैशवं श्रीहेमचन्द्रं प्रति 'पीतं तत्रं भवता ?' इत्यभिहिते श्रीहेमचन्द्रस्तं प्रति 'जरातरलितमतिः किमेवमसमञ्जसं व्रुपे ? श्वेतं तत्रं पीता हरिद्रा' इति वाचयेनाधःकृतः 'युवयोः को वादी ?' इति वृच्छन्, श्रीदेवसूरिभिस्तत्तिरस्कारकरणाय 'अयं भवनः प्रतिवादी' इत्यभिहिते कुमुदचन्द्रः प्राह—'मम वृद्धस्यानेन शिशुना सह को वादः ?' इति तदुक्तिमाकर्ष्य 'अहमेव ज्यायान् भवांस्तु' शिशुः, योऽद्यापि कटीदवरकं' नियसनं च नादत्से' इति । राज्ञा तयोर्विण्ड्यायां निषिद्धायामित्यं मिथः पणवन्धः समजन-पराजितैः श्वेताम्बरैर्दिगम्बरत्वमङ्गीकार्यम्, दिगम्बरैस्तु देशशालागः' इति निर्णीतपणवन्धादनु स्वदेशकलङ्कभीरुभिर्देवाचार्यैः सर्वानुवादपरिहारपरैर्देशानुवादपरायणैः कुमुदचन्द्रं प्रति 'प्रथमं भवान् कक्षीकरोतु पक्षम्' इत्यभिहिते—

10 १५९. खद्योतवृत्तिमावन्नोति सविता जीर्णोर्णानामालयच्छायामाधयते शशी मशकतामापान्ति पयाद्रयः ।

इत्थं वर्णयतो नभस्तव यशो जातं सृष्टेर्गोचरं तद्यसिन्ममरायते नरयते । वाचस्ततो मुद्रिताः ॥

इति वृषं प्रत्याशिषं वदौ । 'वाचस्ततो मुद्रिताः' इति तदीयापशब्देन सम्भास्तं स्वहस्तपन्थनमिति विमृशन्तो मुमुदिरे । अथ देवाचार्याः—

१६०. नारीणां विदधाति निर्घृतिपदं श्वेताम्बरप्रोच्छसत्कीर्तिस्फातिप्रनोदं नयपथप्रस्तारशृङ्गीगृहम् ।

15 यसिन्केवलिनो न निर्जितवरोत्सेकाः सदा दन्तिनो राज्यं तञ्जिनशासनं च भवतश्चालुष्यं । जीयाधिष्णम् ॥

वृषं प्रतीमामाशिषं वदौ । अथ वादी कुमुदचन्द्रः केवलिसुचि-स्त्रीमुक्ति-वीचरनिराकरणपक्षोपन्यासं पारापतविहङ्गोपमया' स्वलितस्वललितया' गिरा प्रारभमाणः सम्भैरन्तर्पिहसद्भिः प्रत्यक्षप्रज्ञासापरैः पुरस्त्रिकयमाणः कियदुपन्यासप्रान्ते उच्यतामिति' तेनोक्तः श्रीदेवाचार्यैः प्रत्यकालोन्मीलितप्रचण्डपवनक्षुभिताम्भोधिनिचितवीचीसर्माचीभिर्वाग्भिर्भृद्दुत्तराध्ययनवृत्तैश्चतुरशीतिविकल्पजालोपन्यासप्रक्रमे' भास्वत्प्रतिभासप्रसरपरिस्लानापमानकुमुदः कुमुदचन्द्रः सम्भ्रमभ्रान्तचेतास्तद्वचनान्यवधारयितुमक्षमो भूयस्तमेवोपन्यासं सम्भ्यर्पितवान् । श्रीसिद्धराज-सम्भ्येषु च निषेधपरैष्वपि अग्रमेपममेपलहरीभिस्तं प्रमाणाम्भोगै मञ्जयितुं मारुष्ये" पौडशे दिने आकस्मिके देवाचार्यस्य कण्ठग्रहे माञ्जिकैः श्रीपशोभद्रसूरिभिरतुल्यकुरुकुत्सादेवीप्रसादलब्धवरैस्तत्कण्ठपीठोत्क्षणात्क्षपणकृतकार्मणानुभावाद् केशकन्दुकः" पहिः" पातपांचके । तपि-

20 व्रनिरीक्षणवाचतुरैः स श्रीपशोभद्रसूरिः श्लाघ्यमानः कुमुदचन्द्रधामन्दं निन्द्यमानः प्रमोदविपावौ दधाते । अथ श्रीदेवसूरिभिरुपन्यासोपक्रमे कोटाकोटिरिति शब्दे प्रोच्यमाने तच्छन्द-च्युत्पत्तिं कुमुदचन्द्रे वृच्छति कण्ठपीठे लुडिताष्टव्याकरणः पण्डितः काकलः शाकटापनव्याशरणोदितटापटीपस्तुव्रनिष्वन्नं कोटाकोटिः कोटीकोटिः कोटिकोटिरिति सिद्धं शब्दव्यवनिर्णयं प्राह । अथ प्रथममेव 'वाचस्ततो मुद्रिता' इति स्वयं "पठितत्वापशब्दप्रभावात्तदा प्रावृत्तमुमुद-

30 मुद्रः 'श्रीदेवाचार्येण निर्जितोऽहमिति स्वयमुपरन् श्रीसिद्धराजेन परानितव्यवहारात्, अपद्रा-रेणोपसार्थमाणः सम्भवत्पराभवाविर्भावाद्दुस्कोटं प्राप्य" विषेदे ।

1 D *सूरिभिरुपन्यासः । 2 P सिद्धराजेन न पारः सपुत्रिः । 3 AD नभस्तव । 4 AD इत्यभिहिते वाचये
नियमनं च । 5 D श्रीनिर्जितवरोत्सेकाः । 6 AD *विहङ्गममया । 7 D सल्लितमिति । 8 D *निषुषे रेसः ।
9 D *म्भारो म्रमन्वे । 10 D गिरा पाम्भ्र । 11 D केवलिसुचः । 12 P विहाय माप्यव 'वह' । 13 D संवत्सरे
स्वप्नप्रसवः । 14 P मासि ।

प्रकाशः]

अनन्तरं तु श्रीसिद्धराजः प्रमोदमेदुरमना देवाचार्यप्रभावप्रभावनांचिकीर्त्तिं धारितसितात्-
पत्रचतुष्टयः प्रकीर्णकप्रकरवीज्यमानः स्वयं दत्तहस्तावलम्ब्यः पूर्वमाणेषु^१ यमलशङ्खेषु रोदःकुक्षि-
न्भरिविभ्रमं विव्रति निस्त्वानिस्वनेनः स्फूर्जद्भयन्तूर्यपूर्वमाणदिगन्तराले वाहडंनाश्रोपासकेन लक्ष-
त्रयप्रमितद्रव्यव्ययकृतार्थीकृतार्थिसार्थं^२ 'वादिचक्रवर्तिन् । पादावधार्यतामि'ति स्तुतिवातैरमन्द-
जगदानन्दकन्दकन्दलानुकारिणि^३ मङ्गले मुहुर्मुहुर्रुच्यमाने श्रीदेवाचार्यान् वाहडेन^४ तेनैव कारित-^५
प्रासादे श्रीमन्महावीरनमस्कारणपूर्वं वसतौ प्रावेशयत् । तत्पारितोषिके च नृपतिः सूरिन्योऽनि-
च्छत्योपि छालाप्रभृति ग्रामद्वादशकं ददौ । तदुपश्लोकनश्लोका एवम्^६-

१६१. वत्सप्रतिष्ठाचार्याय नमः श्रीदेवद्वये ।

यत्प्रसादमिवाख्याति सुखप्रश्रेषु दर्शनम् ॥

-इति श्रीप्रशुश्राचार्यः ।

१६२. यदि नाम कुमुदचन्द्रं नाजेष्यदेवद्वरिहिमरुचिः ।

कटिरिधानमथासत्कतमः श्वेताम्बरो जगति ॥*

-इति हेमाचार्यः ।

१६३. भेजेऽवकीर्णतां नमः कीर्तिकन्यामुपास्य यः ।

तां देवद्वरिराच्छिद्य तं निर्ग्रन्थं पुनर्बध्नात् ॥

-इति श्रीवदयप्रभदेवः ।

१६४. वादविधावतोऽद्यापि लेखशालामनुज्झताम् ।

देवद्वरिप्रभोः^७ साम्यं कथं स्वादेवद्वरिणा ॥

-इति श्रीशुनिदेवाचार्यः ।

१६५. नमो यत्प्रतिभार्थीमत्कीर्तियोगपटं त्यजन् । द्विवेवात्याजि भारत्या देवसुरिर्मुदेऽस्तु वः^८ ॥

१६६. सत्रमारमदेशकेवलभृतां सुक्तिं तथा स्यापयद्वारीणामपि मोक्षतीर्थमभवत्तन्मुक्तिषुकोत्तरैः ।

यः श्वेताम्बरशासनस विजिते नये प्रतिष्ठागुरुस्तदेवाद्गुरुतोऽप्यभेयमहिमा श्रीदेवद्वरिप्रभः ॥

-इति मेस्तुङ्गसूरीणां द्वयम् ।

॥ इति देवसूरीणां प्रवचनः* ॥

११०) अथ श्रीपत्तनवास्तव्य उच्छिद्रव्यंदाकः आभडनामा यणिकपुत्रः कांस्यकारकहट्टे^१ वर्षर-25
कवर्षणं कुर्वन्सत्र पत्र विंदोपफकानर्जयित्वा दिनव्ययं कुर्वाणो द्विसन्ध्यमपि प्रभुंश्रीहेमसूरीणां
धरणमूले प्रतिकामन् प्रकृतिचतुरतपाऽधीतागस्त्ययौद्वमतादिरत्नपरीक्षाग्रन्थो रत्नपरीक्षकाणां
साक्षिण्यात् तत्परीक्षादक्षः^२ कदाचिच्छ्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रसन्निधौ धनाभावापरिग्रहप्रमाणनियमा-
न्सङ्कचितान् गृह्णन् सामुद्रिकवेदिभिः प्रभुभिरायतौ तद्भाग्यवैभयप्रसरं^३ विमृशद्विस्तस्य लक्षत्रय-
द्रम्भाणां परिग्रहप्रमाणं^४ कारयद्भिः^५ सन्तुष्टतया व्यवहरन्, कस्मिन्नप्यवसरं कापि ग्रामे पिया-30
सुरन्तरासेऽजाग्रतं प्रजन्तमालोक्यैकस्या अजायाः कण्ठे पापापलघण्डं रत्नपरीक्षकतया रत्नजातीयं

1 DcP प्रवचनं विनिर्णयः । 2 Dd पूर्वमाणेषु विस्तारलेखः । 3 Dd वादः, B वाहः । 4 AD कन्दकन्दकानि ।
5 B वाहरेनः, Dc-b वाहरेनः । 6 BP वषः । * D विहाय नास्त्यत्रेदं पद्यम् । 7 D मुगदेवन् । 8 P यदविद्यादिने ।
9 P •शास्त्रमनुग्रहः । 10 P •गुरोः । 11 BP वनात् । 12 B कः । 13 D वृत्तिः । * BP इति प्रभुप्रदिव्यवृत्ति-
ग्रन्थः । 14 BP •हेतुः । 15 BP •प्रदुः भाति । 16 BP विचक्षणः । 17 'मुनीन्द्र' D नाति । 18 P •वैषणः ।
19 AD •वर्षः, B विचर्यः । 20 ABP वृत्तिः ।

परीक्ष्य तल्लोभात्तं मूल्येन क्रीत्वा मणिकारैर्पाश्चात्तमुत्तेजितं निर्माप्य श्रीसिद्धराजस्य सुकुट-
घटनाप्रस्तावे लक्षमूल्यद्रव्येण तं वृषापैव ददौ । तेन नीवीधनेन मङ्गिष्ठास्थानकानि कदाचिदा-
गतानि क्रीत्वा तद्विक्रयावसरे सांयात्रिकैर्जलचोरभयात्तदन्तर्निहिताः काञ्चनकम्बिकाः पश्यन्
सर्वेभ्यः स्थानकेभ्यस्ताः सज्जग्राह । तदनन्तरं सर्वनगरमुख्यः श्रीसिद्धराजमान्यो विनशासन-
5 प्रभाषकः श्रावकः प्रतिदिनं प्रतिवर्षं यदृच्छया जैनमुनिभ्योऽन्नचखादिं ददानो गुप्तवृत्त्या नव्यानि
धर्मस्थानानि जीर्णानि च स्वप्रशास्त्रिहितानि स्वदेशेषु विदेशेषु च समुद्धार ।

१६७. वल्लीच्छन्नद्रुम इष मृत्खाच्छादितसमलवीजमिव । प्रायः प्रच्छन्नकृतं सुकृतं शतशाखतामेति ॥

॥ इति वसाह् आमडप्रबन्धः ॥

१११) अध्यान्यस्मिन्नवसरे श्रीसिद्धराजः संसारसागरं तितौर्षुः प्रत्येकं सर्वदेशेषु सर्वदर्शनेषु

10 देवतत्त्वधर्मतत्त्वपात्रतत्त्वजिज्ञासया पृच्छ्यमानेषु निजस्तुतिपरनिन्दापरेषु सन्देहदोलाधिरूढ-
मानसः श्रीहेमाचार्यमाकार्यं विचार्य कार्यं पप्रच्छ । आचार्यस्तु चतुर्दशविद्यास्थानरहस्यं विमृ-
श्येति पौराणिकनिर्णयो वक्रुमारोभे-“यत्पुरा कश्चिद् व्यग्रहारी पूर्वपरिणीतां पत्नीं परित्यज्य
संग्रहणीसात्कृतसर्वस्वः सदैव” पूर्वपत्न्या पतिवशीकरणाय तद्वेदिभ्यः कार्मणकर्मणि पृच्छ्यमाने
कश्चिद्भौहदेशीयो रश्मिनियन्त्रितं तव पतिं करोमीत्युक्त्वा किञ्चिदचिन्त्यवीर्यं भेषजमुपनीय

15 भोजनान्तर्देयमिति भाषमाणः स” गतः । किञ्चिद्दिनान्ते समागते क्षयाह्नि तस्मिंस्त्वया कृते स
प्रत्यक्षां वृषभतां प्राप । सा च तत्प्रतीकारमनवबुध्यमाना *विश्वविश्वाम्नाक्रोदान्सहमाना निजं
दुश्चरितं शोचन्ती कदाचिन्मध्यंदिने दिनेश्वरकठोरतरनिकारप्रसरतप्पमानापि” शाङ्कलभूमिषु तं
पतिं वृषभरूपं” चारयन्ती, कस्यापि तरोर्मूले” विश्रान्ता निर्भरं” विलपन्ती, आलापं नभस्य-
कक्षांच्छ्राव । तदा तत्रागतो विमानाधिरूढः पशुपतिर्भवान्या तदुःखकारणं पृष्टो यथावस्थितं

20 निवेद्य तस्यैव तरोदद्यायायां पुंस्त्वनिबन्धनमौपथं तन्नियन्वादादिद्वयं तिरोदधे । सा तदनु
तदीयां छायां रेखाङ्कितां निर्मायै तन्मध्यवर्तिन औपधाङ्कुरानुच्छेद्य वृषभवदने क्षिपन्ती,
तेनाप्यज्ञातस्वरूपेणौपधाङ्कुरेण वदनन्यस्तेन स वृषभो मनुष्यतां” प्राप । यथा तदज्ञातस्वरू-
पोऽपि भेषजाङ्कुरः समीहितकार्यसिद्धिं चकार; तथा कलियुगे मोहात्तदपि तिरोहितं पात्रपरि-
ज्ञानं सभक्तिकं सर्वदर्शनराधनेनाऽविदितस्वरूपमपि मुक्तिप्रदं भवतीति निर्णयः । इति हेम-
25 चन्द्राचार्यैः सर्वदर्शनसम्भते” निवेदिते सति श्रीसिद्धराजः सर्वधर्मानाराधण” ।

॥ इति सर्वदर्शनमान्यताप्रबन्धः ॥

११२) अध्यान्यदा निशि” कर्णामेरुपासादे नृपतिर्नाटकं विलोकयन् केनापि चणकविक्रयकारिणा”

चणिगमात्रेण स्कन्धे न्यस्तहस्तः” तल्लीलापितेन चित्रीयमाणमानसः भूयो भूपस्त्वदीपमानं सक-
पूरवीटकं परितोपितो गृह्णन् नाटकविसर्जनावसरेऽनुचरैस्तद्गृहादि सम्यगवगम्य सौधनासाय
30 सुष्वाप । प्रत्युपे भूपः” कृतप्रामातितककूल्यः सर्वावसरेऽलङ्कृतसंभामण्डपस्तं चणकविक्रयकारिणं

1 AD सिद्धराजमु० । 2 P लक्षद्रव्यमूल्येन; A ०मूल्येन द्रव्येण । 3 नस्तेतदपे P । 4 DP साह; BD० वसा ।

5 B आश्रयस्य उत्पत्तिकथाप्रबन्धः; P आमशस्य उत्पत्तिकथनः । 6 BP तितौर्षयः । 7 P साक्षीदे पदम् । 8 B नाति ।
9 P 'दोलाधिरूढः' इत्येव । 10 P 'पूर्व' नाति । 11 P सर्वदैवः । 12 'स गतः' नाति BP । * युक्त्वन्तगतः पाठः
B भावदं मोषलभने । 13 P गोरुर्धः । 14 B वरुण्यः; P तरोच्छेदः । 15 P नाति । 16 P 'भ्रुकुञ्ज' नाति । 17 P
विभावः । 18 P मानवतां । 19 D सन्माने । 20 D ०धर्मानाराधनं चकार । 21 P रात्रौ । 22 D विहाय नात्येदे पदं
व्यवते । 23 AD ०न्यस्तहस्तेन । 24 B भूपतिः; P नाति ।

‘गिनमाकार्य’ ‘निशि स्कन्धन्पस्तहस्तभारेण ग्रीवा बाधते’ इत्यभिहितस्तत्कालोत्पन्नमति-
रूपयामास-‘द्वय । आसमुद्रान्तर्भूभारे स्कन्धाधिरूढे यदि स्वामिनः स्कन्धो न बाधते तदा
मात्रस्य निर्जीवस्य मम पण्याजीवस्य भारेण स्वामिनः का स्कन्धबाधे’ति तदीयौचित्यविज्ञाप-
ः प्रमोदवाच्यः पारितोषिकं ददौ ।

॥ इति चणकविक्रयविणजः प्रवन्धः ॥

5

११३) अथान्यस्यां निशि नृपतिः कर्णमेरुप्रसादात्प्रेक्षणं प्रेक्ष्य प्रत्यावृत्तः कस्यापि व्यवहा-
रणो हर्म्यं बहून् प्रदीपानालोक्य किमेतदिति पृष्टः स लक्षप्रदीपांस्तान् विज्ञापयामास । असौ
न्यः ‘स्वसौधमध्यमध्यास्य व्यतीतक्षणदाक्षणः, स धन्यमानी तं सद्यः समानीयेत्यादिदेश’-
एतेषां सदा प्रदीपानां प्रज्वालनेन भवतः सदा प्रदीपनम्, तद्भवदीयवित्तस्य कियन्तो लक्षाः ?
इत्यभिहितः स विद्यमानांश्चतुरशीतिलक्षांश्चिदेवयामास । तदनु तदनुकम्पाकम्पमानमानसः 10
कोशात्पोडशलक्षान् प्रसादीकृत्य तत्सौधे कोटिध्वजमध्यारोपयामास ।

॥ इति पोडशलक्षप्रसादप्रवन्धः ॥

११४) अपान्पस्त्रवसरे राज्ञा बालाकदेशदुर्गभूमौ सिंहपुरमिति ब्राह्मणानामग्रहारः
स्थापितः । तच्छासने पटुत्तरशतं ग्रामाः । अध श्रीसिद्धराजः कदाचित् सिंहभीतैर्विप्रेर्देशमध्य-
नियासं याचितः साभ्रमतीतीरवर्तिनं आसां विलींश्रामं तेभ्यो ददौ । तथा तेषां सिंहपुराद्वान्या-15
न्यादाय गच्छतामागच्छतां च दाणमोक्षं चकारः ।

११५) अथ राज्ञा सिद्धराजेन मालवकं प्रति कृतप्रयाणेन वाराहीग्रामपरिसरमाश्रित्य तदीयान्
पट्टकिलानाहूय तत्रातुर्यपरीक्षाकृते निजां प्रधानां राजवाहनसेजवालीं स्थापनिकार्यं समर्पयत् ।
अथ नृपती पुरतः प्रयाते तैः सर्वैरपि सम्भूय तदद्धानि प्रत्येकं विदार्य यथोचितं सर्वेषु स्वस्व-
सौधे निदधिरं । अथ दिग्घात्रीप्रत्यावृत्तो नृपस्तां स्थापनिकां तेभ्यो याचमानस्तद्वीकितानि भि-20
द्धानि तदद्धानि पदयन् सविस्मयं किमेतदित्यादिशंसौर्विज्ञपयांचक्रे-‘स्वामिन् । एकः कोऽप्यस्य व-
स्तुनो गोपनविधौ न प्रभूष्युः । मल्लम्लुचानलादीनां कदाचिदपाये सञ्जायमाने सति कः प्रभोरु-
त्तरं कर्तति विमृश्यैतदस्मानिर्व्यवसितम् । तदा राजा विस्मयसेरमनास्तेषां ब्रूच इति विरुदं ददौ ।

॥ इति वाराहीय-भ्रूचप्रवन्धः ॥

११६) अथ कदाचिच्छ्रीजयसिंहदेवो नृपतिर्मालवकं विजित्य प्रत्यावृत्त उज्ज्वलग्रामे निवेशित-25
स्कन्धावारस्तैर्ग्रामीणैः प्रतिपन्नमातुलैर्दुग्धपरिपूर्णाऽऽवाहादिभिरुचितैः परितोष्यमाणस्तस्यामेव
निशि गुप्तपुत्रया तहःखसुम्बजिज्ञासुः कस्यापि ग्रामण्यो गृहे गतः । गोदोहादिव्याकुलतायामपि
तेन फलवम् ? इति पृष्टः श्रीसोमेश्वरस्य कार्पटिकोऽहं महाराष्ट्रदेशवास्तव्य इति तस्मै न्यवेद-
यत् । तेन च नृपतेः पार्श्वं महाराष्ट्रदेशस्य तन्महाराजस्य च गुणदोषपृच्छान्ते पृच्छयमाने स नृप-

१ P पत्रमाहूय । २ AD अभिते । ३ BP भारभारे । ४ P विक्रयविणजः । † पृष्टदन्तंगतः पक्तिः श्लोकस्था
मतिमानं पशुपुत्रार्थं श्लोकस्थगणमात्रं यथस्या प्रत्येकमिति । ५ P विदार्य ‘प्रसाद’ नास्ति । ६ B प्रत्यावे । ७ B राजा ।
८ AD शरिद्राद्युक्तं । ‡ पृष्टद्वारायस्थाने P प्रवो ‘अथ कदाचिद्वाहाकदेशदुर्गपंचतभूमौ’ पलाशं वान्य विपते । ९ D
‘इत्युक्तं’ । १० B अयाविडी, D भाताविडी, Da-b आतामडी । ११ P विहाय ‘वधा’ नास्ति । १२ BD तेषां च ।
१३ P सर्वभ्रान्ति । १४ B नास्ति ‘आतामडी’ । † पृष्टदन्तंगतं वर्णनं A भादृशं सर्वभाष्युपलब्धम् । १५ BP नास्ति ।
१६ A तस्मिन् । १७ D यथाचित् । १८ P विहाय नास्त्यन्यत्र । १९ BP निदधुः । २० D यदा । २१ AD वदौकि-
रतिः । २२ D नृपतिव्यः । २३ D प्रतीकः ।

तेस्तस्य पण्णवतिराजगुणान् प्रशंसंस्तत्पाश्वं च गूर्जराधीश्वरगुणदोषान् पुच्छन् 'श्रीसिद्धराजस्य प्रजापालनपाण्डित्यं सेवकेष्वप्यतुल्यवात्सल्यत्वं च'त्यादीन् गुणान् वर्णयंस्तेन कृत्रिमदोषे उद्घाटयमाने स 'अस्माकं मन्दभाग्यतया नृपतेरपुत्रतालक्षण एव दोषः' इत्यश्रूणि मुञ्चन्नुपतिं निकेतवष्टृत्या परितोपयामास । अथ प्रभातकाले सम्भूय सर्वेऽपि मिलिता नृपदर्शनोत्कण्ठिताः 5 सौधमध्यास्य प्रभोः प्रणामानन्तरं तदतुल्यपत्त्यङ्के निविष्टाः । आसनदाननियोगिभिः प्रदत्तेऽपि पृथगासने तत्पर्यङ्कसौकुमार्यं करस्पर्शनं विचिन्त्य 'वयमिह सुखसुखेन निपण्णास्तिष्ठामः' इति नृपे स्मितमुखाम्भोजे तस्थुः ।

॥ इति उच्छ्वावास्तव्यग्रामणीनां प्रबन्धः ॥

११७) अथ कदाचिज्जालाज्ञातीयमाङ्गनामा क्षत्रियः श्रीसिद्धराजसेवार्थं सभां समागच्छन् 10 प्रत्यहं पाराचीवृद्धं भूमौ निहत्योपविशति । उद्वरन् तद्द्वयमुत्तिष्ठति । तस्य च भोजने घृतपरिपूर्णः कुतुप एव व्यये याति । तस्य तु घृताभ्यक्तदाढिकानिर्मार्जने घृतपोडशोऽवशिष्यते । कदाचिद्वपुरपाटवे पथ्यावसरे पञ्चमाणकप्रमितंयवाग्रपथ्यप्रान्ते आयुर्वेदविदाऽमृतोदकमर्दाहारे किमिति न पीतमुपालब्धः । यतः-

१६८. पिबेद्वदसहस्रं तु यावन्नाभ्युदितो रविः । उदिते तु सहस्रांशौ विन्दुरेको घटायते ॥

15 रजन्याः पाश्चात्ययटिकाचतुष्टये सूर्यस्यानुदयावधि यत्पयः पीयते, जलयोगः क्रियते, तद्ब्रह्मोदकम्, [तदमृतोदकं] सूर्यादये समुत्पन्ने निरत्रैः प्रातर्यदुदकं पीयते तद्विषम् । ततः विन्दुरेकोऽपि घटशतायते । भोजनाद्वै यज्जलं पीयते तदमृतम्, भोजनान्ते तत्कालपीतं पयः छत्रं छत्रोदकमिति भण्यते । तेन प्रोक्तं पुनः- 'पूर्वाङ्गं' शुक्तमर्दाहारं परिकल्प्य सम्प्रति पयः पीत्वा पुनरर्दाहारं करिष्यामीत्युपक्रममाणस्तेनैव वैद्येन निषिद्धः । कदाचिद् नृपतिना निरायुधकारणं घृष्टः 20 'समयोचितं मे प्रहरणमिति विज्ञपयन्नऽन्यदा मज्जनावसरे हस्तिपकर्यमाणं हस्तिनमालोक्य सन्निहितश्वानेन शुण्डादण्डे निहत्य मर्मस्थाननिपीडितस्य गजस्य पुच्छभागं गृह्णन् तदीयातुलेन बलेनान्तस्त्रुटितस्य करटिन उत्तारिते हस्तिपके' नृपतितः सोऽसुभिर्व्ययुज्यत । स तु गूर्जरदेशः नृपाले पलायिते समायातम्लेच्छान् समरे खेच्छयोच्छेदयन् यत्र दिवं प्राप्तस्तत्र श्रीपत्तने माङ्गस्यण्डलमिति प्रसिद्धिः ।

॥ इति "माङ्गप्रबन्धः ॥

25

११८) अन्यदा म्लेच्छेशप्रधानेषु समायतेषु मध्यदेशादागतान् वेपकारकानाह्वय रहस्यं किञ्चिदादिश्य विससर्ज । अधापरस्मिन्सायाहावसरे समागते प्रलयकालप्रचण्डपवनप्रादुर्भावे नृपः सुधर्मासधर्माणमास्थानीमास्थाय यावदवलोकते तावदन्तरिक्षादवतरन्तं मस्तकन्यस्तकाञ्चनेच्छिकायुगेन काञ्चनशोभां विभ्राणं पलादयुगलमालोक्य भयभ्रान्ते समाजलोके नृपचरणपीठे तद् 30 पायनं विमुच्य भूपीठलुठनपूर्वं प्रणिपत्यति विज्ञपयामास- 'यद्यद्य देवतार्चनावसरे लङ्कानगरी

1 AD उत्साधमाने । 2 P उच्छ्वाग्रामणीः । 3 P सभायां । 4 A कुम्भ । 5 D एक पत्र । 6 D लोकाञ्चने । 7 P 'प्रमित' नास्ति । 8 Do 'बालमिल' । 9 Do अन्न याते । 10 Do विन्दुर्वेदशतायते । 11 केवलं D उदके (तं) व्ययते । 12 PD छत्रं छत्रोदकं । 13 D पूर्वयुक्तं । 14 P विहाय मान्यत्र । 15 BP 'उत्तारिते श्वरान्' इति । 16 D माङ्गशाब्दः । 17 BD म्लेच्छम् । 18 AD 'देशायतान्' । 19 BP रहति । 20 D सायाहवे ।

महाराजाधिराजः श्रीविभीषणो राजस्थापनाचार्यस्य रघुकुलतिलकस्य श्रीरामस्याभिरामगुणप्रा-
 माभिरामस्य स्मरणं, ज्ञानमयेन चक्षुषा सम्प्रति चौलुक्यकुलतिलकश्रीसिद्धराजावतारेऽवतीर्ण
 स्वीयं स्वामिनमवधार्य—“अकुण्ठोत्कण्ठायमानमानसोऽहं” तत्र प्रणामकरणायागच्छामीति, किं
 वा प्रसुर्मात्रागमनेनानुग्रहीष्यती”ति विज्ञापयन्नौ प्रहितवान् । तन्निर्णयं श्रीमुखेन समादिशतु
 देवः । ताभ्यामित्थमिहिते नृपतिः किञ्चिदन्तर्विचिन्त्य स तावेवं समादिशत्—“यद्वयमेव प्रफुल्लं 5
 यल्लकलहरीप्रेर्यमाणाः स्वसमये स्वयमेव विभीषणमिलनाय समेष्ट्यामः” इत्युदीर्य निजकण्ठशृङ्गा-
 रकारिणमेकावलीहारं प्रतिप्राभृतं प्रसादीकृत्यं आपृच्छनावसरे” प्रसुणाहमन्यस्मिदपि” प्रेष्यप्रे-
 षणावसरे न विस्मारणीय” इति विशेषविज्ञप्तिं विधायान्तरिक्षमार्गेण तद्राक्षसद्वन्द्वं तिरोधत्ते ।
 तदैव ते म्लेच्छप्रधानं पुरुष्या भयघ्नान्ताः स्वपौरुषमुत्सृज्य नृपपुरत आहूता भक्तिभरभासुराणि
 वचांसि श्रुवाणास्तद्राज्ञे समुचितमुपायनमुपनीय श्रीसिद्धराजेन व्यसृज्यन्तं । 10

॥ इति म्लेच्छागमनिषेधप्रबन्धः ॥

११०) अथानन्तरं कोल्लापुरंनगरराज्ञः सभायां वन्दिनः श्रीसिद्धराजस्य कीर्तिं वितन्वन्तः ।
 ‘तदा वयं तथ्यं सिद्धराजं मन्यामहे यदा प्रत्यक्षमप्यस्माकं कमपि चमत्कारं दर्शयती”त्येतद्ब्रुवा-
 णेन [तेन राज्ञा ते’] पराभूतास्तत्स्वरूपं नृपतेर्विज्ञापयामासुः । अथ स्वामिनि सभां निभालयति
 तच्चित्तवेदिनीं केनापि नियोगिनाऽञ्जलिर्बन्धनपूर्वकं निजाभिप्राये प्रादुःक्रियमाणे राज्ञा रहसि 15
 तत्कारणं पृष्टो नृपतेराशयं स्वयं विज्ञापयन् “द्रव्यलक्षत्रयसाध्योऽयमर्थः” इति वाक्यविशेषमाह ।
 तदैव दैवज्ञनिर्दिष्टे मुहूर्ते स नृपाल्लक्षत्रयमुपलभ्य यणिज्पाकारो भूत्वा सर्वभाण्डानि सङ्गृह्य
 सिद्धसङ्केतं “रत्नखचितं सुवर्णपादुकायुगलमतुलं योगदण्डं च मणिमयकुण्डलयुगलं च तद्विधयो-
 गपिशुनं योगपट्टं च चण्डांशुरोचिश्चन्द्रातकं” सह नीत्वा” पन्थानमुल्लङ्घ्य कतिपयैरहोभिस्तत्र द-
 चावासाः; आसन्नायां” द्वीपोत्सवनिशि तन्नगरराज्ञोऽयरोधे महालक्ष्मीदेव्याः सपर्यापर्याकुलतया” 20
 तत्प्रासादमुपेयुषि स कृतकसिद्धपुरुषैस्तेन सिद्धवेपेणालङ्कृतः; केनापि सदभ्यस्तोत्पतनेन चर्वरेण
 नरेणानुगम्यमानो देव्याः पीटेऽकस्मात्प्रादुरासीत् । देव्या रत्नसुवर्णकधूरमर्यां सपर्या विरचय-
 स्तदयरोधाय तद्विधानि वीटकानि ददानः श्रीसिद्धराजभामाङ्कितं सिद्धवेपं पूजाव्याजात्तत्र
 निपोऽपोत्पतनवशाद्द्वरैस्त्वन्वयमधिकृष्ट यथागतमगात् । निशतवसानसमयेऽवरोधैः” स विरो-
 धिनृपतिसं वृत्तान्तं” ज्ञापितः सन् भयघ्नान्तो” नृपः स्वप्रधानपुरुषैस्तं प्राभृतं सिद्धापिपतये 25
 प्राहिणोत् । अथ तेन नियोगिना माण्डादिक्रयविक्रयं संक्षिप्य “मनागमनावधि नैतेषां प्रधानानां
 दर्शनं देयमि”ति वेगवता पुरुषेण विज्ञापयामास । तदनु ह्यमिति कतिपयैर्दिनैस्तत्र समुपेतः,
 तत्स्वरूपं विज्ञप्तो नृपतिस्तेषां प्रधानानां तदुचितामावर्जनां चकार ।

॥ इति कोल्लापुरं प्रबन्धः ॥

1 B अकुण्ठोत्कण्ठायमानमानसः; P अकुण्ठोत्कण्ठितमानसः । 2 A स च देयमादिदेश । 3 D कृतं । 4 D नास्त्येक-
 यदम् । 5 D •••इममपि । G P म्लेच्छप्रधानः । 7 B विसृजत् । 8 P ‘अप’ इत्येव । 9 A कोल्लापुरः; P कोल्लपुर ।
 10 D पुत्रं वृत्ते प्रादुः प्रापन्ते । 11 B •••निवेदिना; P •••विदा; D तत्तलवेदिना । 12 P अञ्जलि वद्धा । 13 D
 नास्ति ‘स्वयं’ । 14 D •••रद्वेव । 15 AB •••पादातकं । 16 P पृथीत्वा । 17 D तदुरे । 18 BP सप्रसादायां ।
 19 AD पृथग् । 20 AD •••सिद्धरूपः । 21 ABD स्वयम् । 22 AD •••तोपैतं । 23 AD •••नृपवृत्तान्तं ।
 24 P •••प्राप्तं प्रादुः; B •••प्राप्तः सुमयावैतं । 25 D •••पुराजयवन्धः ।

१२०) श्रीसिद्धराजेन मालवमण्डलाद्यशोवर्मा नृपतिर्निबध्यानीतः । अवसरे क्रियमाणे सीलणाभिधानेन कौतुकिना 'बेडायां समुद्रो मग्न' इति तत्पृष्ठगायनेनापशब्दं नृपे इति तर्जितो बेडासमानायां गूर्जरधरिच्यां मालवकनृपतिसमुद्रो मग्न इति विरोधालङ्कारमर्यापत्या परिहरन् प्रभोर्हैममूर्त्यां जिह्वां प्राप ।

5

॥ इति कौतुकीसीलणप्रबन्धः ॥

१२१) कदाचित्सिद्धराजस्य वाग्मी कश्चित्सान्धिविग्रहिको जयचन्द्रनाम्ना कासिपुरीश्वरेण श्रीमदणहिल्लपुरस्य प्रासादप्रपानिपानादिवरूपाणि पृच्छतेति नृपणमुक्तम्—'यत्सहस्रलिङ्गसरोवरवारि । शिवनिर्माल्यतयाऽस्पृश्यतया सेवमानो लोकद्वयविरोधेन तत्र वास्तव्यो लोकः' कथमुदितोदितप्रभावः स्याद् ? । सिद्धाधिपेन सहस्रलिङ्गसरः कारयताऽनुचितमिदमाचरितमि'ति तस्य 10 नृपतेर्वचसाऽन्तः कुपितः स नृपं पप्रच्छ—'अस्यां वाणारस्यां कुतस्त्वं पयः पीयते ?' नृपेण 'त्रिपथगाजलमि'त्यभिहिते 'किं नाम सुरसरिरीरं शिवनिर्माल्यं न ? यतः शिवोत्तमाङ्गमेव गङ्गानिवासभूमिः ।'

॥ इति जयचन्द्रराज्ञां समं गूर्जरप्रधानस्योक्तिप्रत्युक्तिप्रबन्धः ॥

१२२) कस्मिन्नव्यवसरे कर्णाटविपयादागतेन^१ सान्धिविग्रहिकेण^२ श्रीमयणल्लुदेव्या पितुर्जय-
15 केशिराज्ञः कुशलोदन्ते पृष्टेऽश्रुमिथ्रलोचन इति^३ विज्ञपयामास—'स्वामिनि ! सुगृहीतनामा श्रीजय-
केशिमहीमहीन्द्रोऽज्ञानावसरे पञ्जरात्क्रीडाशुकमाकारयन्, तेन मार्जार इत्युचरिते नृपः परितो
विलोक्य निजभोजनभाजनाधो^४ भागवतिनमोतुमपश्यन्, "यदि तव विडालयालेन" विनाशः
स्यात्तदाहं त्वया सहगमनं करवाणी"ति प्रतिज्ञाते स यावत्पञ्जराद्दुर्घीय तस्मिन्काञ्चनभाजने
निपीदति तावदकस्मात्तेन वृकदंशेन तं विनाशितमवलोक्य परित्यक्ताशनकवला, उक्तियुक्ति-
20 वेदिना राजवर्गेण निपिच्छमानोऽपि—

१६९. राज्यं यातु श्रियो यान्तु यान्तु प्राणा अपि क्षणाद् । या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शश्वती ॥
इतीष्टदैवतमिव तामेव" गिरं जंपंस्तेनैव शुकेन सह दारुनिचितां चितां विवेश ।' इति यात्रयाकर्ण-
नाच्छोकाम्भोधिमग्नं श्रीमयणल्लुदेवीं विशेषधर्मांपदेशहस्तावलम्बनेन विद्वज्जनः समभ्युदहार ।

१२३) अथ पितुः श्रेयसे श्रीसोमेश्वरपत्नेयायां गता सती सा^१ सती त्रिवेदीवेदिनं^२ कमपि
25 ब्राह्मणमाकार्यं तदञ्जली जलन्यासायसरे 'यदि भवत्रयपातकं ददासि' तदा आददामि" नान्य-
थे'ति- तद्वचनविशेषपरितोषभाक् गजाभ्यकाञ्चनादिभिर्दानैर्भुजं^३ पापघटमाददौ । स च तत्सर्वं
विप्रेभ्यो ददानः किमिति देव्या पृष्टः प्राह—'प्राक्तनपुण्योपचर्यां दस्मिन् जन्मनि नृपप्रिया-नृपति-
जननी भूत्वा लोकोत्तरेरेभिर्दानैः सुकृतैर्भावी भवोऽपि श्रेयस्कर इति विनृदय भवत्रयपातकं
मया जगृहे । भवत्या पापघटदाने उपक्रान्ते कश्चिदधमद्विजोऽपि पापघटं नीत्वा, स्वं भवतीं च

1 P अथ श्रीः । 2 P •पातयां । 3 P नृपालुचर्यानी । 4 P जयचन्द्रः । † एतदन्तर्गतपाठस्थाने D दुच्छे
'शिवनिर्माल्यं तदस्पृश्यावया वसेवयम् भवो लोकद्वयविरोधिनिरुप्रत्यलोकः' एतारथः पाठः । 5 P नृपः । 6 D •राजने । 7 D
नासि 'प्रत्युक्तिः' । 8 P •भागवाद् । 9 P •विग्रहिकम् । 10 D •लोकेनैवैतं सा । 11 D •भोजनभाजनेऽपि । 12 AD
विनाशेन । 13-B भाजित । 14 P भवत् । 15 AD नासि 'सा सती' । 16 D त्रिवेदिनं । 17 AD अस्ति ।
18 D ददासि । 19 D •द्विभुजं । 20 AD पुण्योदयाय D पुणयाद् ।

भवाम्भोयौ मन्त्रपिप्यतीति मया तु संन्यस्तसमस्तवित्तेन वित्तमेतद्दादाय पुनर्दत्ता लब्धाद-
ष्टगुणं पुप्यं लब्धमिति श्रेयः सञ्जगृहे ।^१

॥ इति पापघटस्य प्रबन्धः ॥

१२४) अथ कदाचिन्मालवकमण्डलं विगृह्य स्वदेशनिवेशं प्रति प्रचलितः श्रीसिद्धाधिपोऽन्त-
राले स अप्रतिमल्लैर्भिल्लैर्निरुद्धमध्वानमवधार्य तस्मिन्वृत्तान्ते ज्ञाते सति मन्त्री सान्तूनामा 5
प्रतिग्रामं प्रतिनगरं घोटकमुद्गाद्य प्रतिवृथं पर्याणानि विन्यस्य मेलितातिदलस्तद्व्यलेनं भिल्ला-
न्वित्रास्य श्रीसिद्धराजं सुखेन स्वदेशं समानीतवान् ।

॥ इति सान्तूमन्त्रिबुद्धिप्रबन्धः^२ ॥

वृत्त = तान्त्रिकी
२० मन्त्रिकी
येषु

१२५) अथ कस्याञ्चिन्निशि द्वावकुण्ठौ वण्ठौ श्रीसिद्धनरेश्वरस्य चरणसंवाहनाव्यापृतौ तं
निद्रामुद्रितलोचनं विचिन्त्य, तदायो निग्रहानुग्रहसमर्थं श्रीसिद्धराजं सेवकजनकल्पवृक्षं सर्वरा-10
जगुणानिलयं प्रशशांस । अपरस्त्वस्यापि भूपतेः प्राज्यराज्यप्रदं प्राक्तनं कर्मैव श्लाघितवान् ।
एवमाकर्णितेन राज्ञा तस्मिन्वृत्तान्ते तत्कर्मणः प्रशंसां विकलीकर्तुं स्वप्रशंसाकारिणः प्रेष्य-
स्यापरस्मिन्नहन्वऽनिवेदिततत्त्वस्य प्रसादलेखमार्पयत्-^३ 'घटस्यै वण्ठाय तुरङ्गमशतस्य सामन्तता'
देया' इत्याखिल्य तं महामात्यश्रीसान्तूपाम्बे प्राहिणोत् । अथ स यावच्चन्द्रशालाया निःश्रेण्या-
मवरोहति तावत्प्रस्वेलितपदः पृथिव्यां पतदीपदङ्गमङ्गमङ्गीकृतवान् । तत्पृष्ठानुगामिनाऽपरेण 15
वण्ठेन किमेतदिति पृष्ठस्तेन स्वस्वरूपे निवेदिते स मन्त्रकन्यस्तो गृह्यं गत्वा तं प्रसादलेखमपरस्यै
समर्पितवान् । तत्प्रमाणेन महामात्यस्तस्यै शततुरङ्गमसामन्ततां ददौ । अधानयोर्थथावद्वृत्तान्तेऽ-
वधारिते नृपतिः कर्मैव वलीय इति तत्प्रतिमेने ।

१७०. नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं विद्या न चापि मनुजेषु कृता न सेवा^४ ।

पुण्यानि^५ पूर्वतपसा किल^६ सञ्चितानि काले फलन्ति पुष्टपस यथैव वृक्षाः ॥

20

॥ इति वण्ठकर्मप्राधान्यप्रबन्धः ॥

१७१. सो जयत कूडवरडो^७ तिहृयणमज्जमिं जेसलनरिन्दो । छिन्तूण रायवंते^८ इक्के^९ छतं कयं जेण ॥

१७२. *महालयो महायात्रा महास्थानं महासरः । यत्कृतं सिद्धराजेन क्रियते तन्न केनचित्^{१०} ॥

१७३. मात्रयाप्यधिकं किञ्चिन्न सहन्ते जिगीषवः । इतीव त्वं धरानाथ ! धारानाथमपाकृष्याः ॥

१७४. मानं मुञ्च सरस्वति त्रिपथगे सौभाग्यमङ्गीहृत्पत्रे रे कालिन्दि तवाफला कुटिलता रेवं रयस्त्यज्यताम् ॥ 25

श्रीसिद्धेष्टकृपाणपाटितरिपुष्टकन्वोच्छलच्छोणितस्रोतोजातनदीनवीनवनिवारकोऽभ्युधिर्वर्चते ॥

१७५. श्रीमञ्जेश्वरमृगारिदेवनृपते सत्यं प्रयाणोत्सवे पानीयाशयशोषणैः करदतो वीरव्रणाकाङ्क्षया ।

सौपस्वीयपतेर्विनाशसमयं सञ्चिन्त्य चिन्वातुरा मत्सी रोदिति मक्षिका च हसति ध्यायन्ति वामं स्त्रियः ॥

1 B 'शान्द' इत्येव; P 'शान्द' इति नाम्ना । 2 AD 'दुलबलेन' । 3 D 'स्वदेश' नास्ति । 4 P 'शान्तबुद्धिप्रबन्धः; D 'बुद्धिप्रबन्धः' । 5 P 'भूपते' । 6 P 'सामन्तप्रदं देवं' । 7 P 'राज्यप्रदं स्वर्गलोकं' । 8 AD नास्ति 'प्रसादलेखं' । 9 P 'विद्यार्थिभ्यो नैव नैव पदं कृतमिति सेवा'; B 'विद्या न चापि न च उन्मत्कृपाणि सेवा' । 10 B 'मायामि'; P 'कर्मणि' । 11 P 'विर' । 12 A 'इवमजो'; D 'इवमजो'; Dd 'नारो' । 13 P 'पुत्रीमसि' । 14 AD 'संप्रपंसं' । 15 P 'पुष्टं' । * D 'पुष्टं नै-
वपयन्त इत्येव' । 16 A 'इवं मान्यवृत्तेन वप' पलाशोऽयं वाः । D 'पुष्टं यथैव वपं प्राप्यते' ।

१७६. स्यादलक्षः सह भूरिलक्षैरानाकभूपाय नताय दत्तः ।

द्यौ यशोवर्मणि मालवोऽपि त्वया न सेहे द्विपि सिद्धराज ॥

—इत्याद्या बहुशः स्तुतयः प्रबन्धाश्च तदीया ज्ञेयाः^१ ।

सिंहव० ११५० पूर्वं श्रीसिद्धराजजयसिंहदेवेन वर्षे ४९ राज्यं कृतम् ।

5 ॥ इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्यविरचिते^२ प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकर्ण-श्रीसिद्धराजचरित्र-
वर्णने^३ नाम तृतीयः प्रकाशः ॥ मंथाम् ५७४ ॥

(अत्र P प्रतो निम्नलिखिता-श्लोका अधिकाः प्राप्यन्ते—)

{ तदुपश्लोकनश्लोका यथा—

- [१०६] विशुनापि शुनासीरवीरवृचिमतीशुषा । रुषा भुजिष्यता नीताः पिशुना येन भूखुजः ॥
- 10 [१०७] अपारपौरुषोद्गारं खड्गार गुरुमत्सरः । सौराष्ट्रं पिष्टवानाजौ करिणं केसरीय यः ॥
- [१०८] असंख्यहरिसैन्येन प्रथिप्तानेकभूभृता । वद्धः सिन्धुपतिर्येन वैदेहीदयितेन वा ॥
- [१०९] अमर्षणं मनः कुर्वन् विपक्षोर्षीभृदुचतौ । अगस्त्य इव यत्तर्णमणोर्राजमशोषयत् ॥
- [११०] गृहीत्वा दुहिता तूर्णमणोर्राजस्य विष्णुना । दधानेन पुनस्तस्यै भेदोऽभूदुभयोरयम् ॥
- [१११] द्विपां शीर्षाणि वृत्तानि दृष्ट्वा तत्पादयोः पुरः । चक्रे शाकम्भरीशोऽपि शङ्कितः प्रणत शिरः ॥
- 15 [११२] मालवस्वामिनः प्रौढलक्ष्मीपरिवृढः स्वयम् । समित्यपरमारो यः परमारममारयत् ॥
- [११३] क्षिप्त्वा धारापतिं राजगुरुत्काष्ठपञ्जरे । यः काष्ठापञ्जरे कीर्तिराजहंसं न्यवीविशत् ॥
- [११४] एकैव जगृहे धारा नगरी नरवर्मणः । दत्ता येनाश्रुधारास्तु तद्बधूना सहस्रधा ॥
- [११५] धाराभङ्गप्रसङ्गेन यस्यासन्नस्य शङ्कितः । प्राघूर्णकमिपाद्दण्डं महोदयपतिर्देदी ॥
- [११६] सुधेव वसुधा लब्धुं वाञ्छिता येन विद्विषा । यस्योद्धमदसिर्वाहू राहूचक्रे तमाहवे ॥
- 20 [११७] जनेन भेने यः स्वामी कुमार इव शक्तिमान् । ताम्रचूडध्वजः सोऽभूत् किन्तु केकिध्वजः परः ॥
- [११८] येन विधैरुवीरेण न स राजा जितो न यः । काष्ठा कापि न सा यस्य यशोभिः शोभिता न या ॥
- [११९] गणेशस्त्रेव यस्याग्रपुष्करस्य वृपस्थितेः । आज्यसाराः कस्त्योऽभूद् गौडो मोदकनच्युपः ॥
- [१२०] श्मशाने यातुधानेन्द्रं वद्धा धर्वरकाभिधम् । सिद्धराजेति राजेन्दुर्यो जज्ञे राजराजिषु ॥
- [१२१] रजोभिः समरोद्धूतैर्यत्पुरा मलिनीकृतम् । तत्पथात्कीर्तिक्रोल्लेखेन क्षालितमम्बरम् ॥
- 25 [१२२] महीमण्डलमार्तण्डे तत्र लोकान्तरे गते । श्रीमान् कुमारपालोऽथ राजा रञ्जितवान् प्रजाः ॥}

१ AD आदर्शे एवेद पद्य लभ्यते । 1 P आदर्शे एवैव शब्दः । † AD आदर्शे इय पक्षि "सर्वे ११५० वर्षे उपविष्टो जयसिंहदेव । तस्मा तेन राजा वर्षे ४९ राज्यं कृतम् ।" एवावती लभ्यते । 2 P "चापांसि हवे । 3 AD श्रीकर्णश्रीसिद्धराज चरित्रवर्णने ।

[९. कुमारपालादिप्रबन्धः ।]

१२६) अथ परमाहृतश्रीकुमारपालप्रबन्धः प्रारभ्यते—श्रीमदणहिलपुरपत्तने बृहति श्रीभीम-
देवैः साम्राज्यं प्रति पालयति, श्रीभीमेश्वरस्य पुरे वकुलदेवीनाम्नी पण्याङ्गना पत्तनप्रसिद्धं गुण-
पात्रं रूपपात्रं च । तस्याः कुलयोपितोऽप्यतिशायिनीं प्राज्यमर्यादां नृपतिर्विशुद्ध्यं तद्वृत्तंपरी-
क्षानिमित्तं सपादलक्षमूल्यां क्षुरिकां निजानुचरैस्तस्यै ग्रहणके दापयामास । औत्सुक्यात्तस्याः 5
मेव निशि यहिरावासे प्रस्थानलग्नमसाधयत् । नृपो वर्षद्वयं यावन्मालवकमण्डले विग्रहग्रहा-
त्तस्यौ । सा तु यकुलदेवी तद्वत्ग्रहणकप्रमाणेन तद्वर्षद्वयं परिहृतसर्वपुरुषा शीललीलगैव तस्यौ ।
निस्सीमपराक्रमो भीमस्तृतीये^१ वयं स्वस्थानमागतो जनपरम्परया तस्यास्तां प्रवृत्तिमवगम्य^२
तामन्तःपुरे न्यधात् । तदङ्गजो हरिपालदेवः, तत्सुतस्त्रिभुवनपालः, तत्पुत्रः कुमारपालदेवः । स
तु अविदितधर्मोऽपि कृपापरः परनारीसहोदरश्च । स तु सामुद्रिकवेदिभिः भवदनन्तरमयं नृपो 10
भविष्यतीति सिद्धदृषो विज्ञसस्तास्मिन्हीनजातावित्सहिष्णुतया विनाशावसरं सततमन्वेपया-
मास । स कुमारपालस्तं वृत्तान्तमीपद्रिश्याप तस्माच्छ्रुपतेः शङ्कमानमानसः तापसवेषेण निर्मित-
नानाविधदेशान्तरभ्रमणैः कियन्त्यपि वर्षाण्यतिवाह्य पुनः पत्तनमागतः । कापि मठे^३ तस्यौ ।

१२७) अथ श्रीकर्णदेवस्य आद्रावसरे अद्रालुतया निमञ्चितेषु सर्वेष्वपि तपस्विषु श्रीसिद्धराजः
प्रत्येकं तेषां तपस्विनां स्वयं पादौ प्रक्षालयन् कुमारपालनाम्नस्तपस्विनः कमलकोमलौ चरणौ कर- 15
तलेन संस्पृश्य तद्वृद्धैरखादिभिलक्षणे राज्याहोऽयमिति निश्चलया दृशाऽप्रदयत् । तद्विद्वितैस्तं
विरुद्धं बुध्यमानंस्तदैव वेपपरावचनं काकनाशं नष्टः । आलिगनाम्नः कुलालस्थालये मृत्पात्राणा-
मापाके^४ रच्यमाने तदन्तर्निधाय तदातुपदिकेभ्यो राजपुरुषेभ्यो^५ रक्षितः । स क्रमात्ततः सञ्चरन्
तद्विलोकनाकुलेन राजलोकेन त्रासितः सन्निहिनां दुर्गमां दुर्गभूमिमनवलोक्य कापि क्षेत्रे ध्वाङ्क-
रक्षकैः^६ क्रियमाणं चिञ्चकण्टकिशाविशाखानिचये समुपचीर्यमाने तं तदन्तर्निधाय तेषु स्वस्था- 20
नमागतेषु पदिकेन तत्रानीते पदे सर्वथा तत्रासम्भावनया कुन्ताग्रेण भेद्यमानेऽपि तस्मिन्स्तमना-
साद्य व्यावृत्ते राजसैन्ये, द्वितीयेऽहनि क्षेत्राधिकृतैस्ततः स्थानाद्बुद्धतः पुरतः कापि प्रातरान्तरे-
जन् कापि तरुच्छायायां विश्रान्तः सन्, विलान्मूपकं मुखेन रूप्यनाणकमाकर्पन्तं निभृततया^७
विलोक्य, यावदेकविंशसंख्यानि दृष्ट्वा पुनस्तैभ्य एकं गृहीत्वा तस्मिन्^८ विलं प्रविष्टे पाश्चात्यानि
तु सर्वाणि स गृहीत्वा यावन्निभृतीभवति तावत्स तान्यनवलोक्य तदर्च्या विपेदे । स तच्छोक- 25
न्याकुलितमानसश्चिरं परितप्य पुरतो ब्रजन्, कयापीभ्यवध्वा श्वशुरशृहारिपतृग्रहं ब्रजन्त्या, पथि
पाथेपाभायाद्दिनत्रयं क्षुत्क्षामकुक्षिभ्रातृवात्सल्यात्कर्पूरपरिमलशालिशालिकरभ्येण सुहितीचक्रे ।

१२८) तदनु स विविधानि^९ देशान्तराणि परिभ्रमन्^{१०} स्तम्भतीर्थं महं^{११} श्रीउदयनपाव्यं शम्बलं
याचितुमागतः । तं पौषपशालास्यितैमाकर्ष्य तत्रागते तस्मिन्नुदयनेन पृष्टः श्रीहेमचन्द्राचार्यः

1 P कुमारपालादिप्रबन्धः । 2 P भीमीमे । 3 AD प्रति नास्ति । 4 D पञ्चदेवी । 5 AD पत्तने । 6 B-
नास्ति । 7 D नास्ति । 8 P निनाम्नः । 9 B वदुचात्तः । 10 P 'तृतीये वयं' स्थाने 'द्विती' । 11 P अवबुद्धः ।
12 BP 'प्रमन' नास्ति । 13 BP भीमदानदिनपूजेः भवतो मठे । 14 B मन्वसानः । 15 D पाके । 16 D वास्तुदे-
नः । 17 AD हेपरपदः । 18 B क्रियमाने । 19 B समुचीर्यः । 20 BP स्थानमाविषु । 21 D निभृतापा दृशा ।
22 AD नास्ति । 23 BP विविधान् देशान् । 24 BP अभ्यः । 25 AD शाशापायागतः ।

त्यजसीति भापमाणो मर्तुकाम औपधमिव तद्वचः पथ्यमपि न जग्राह । नृपस्तदाकारसंवरणे-
नाऽपन्हृवं विधायाऽपरस्मिन्द्ववसे नृपसङ्केतितैर्मल्लैस्तदङ्गमङ्गं कृत्वा नेत्रयुग्मं समुद्धृत्य च तं
तदावासे प्रस्थापयामास ।

१७८. आदौ मयैवायमदीपि नूनं न तदहेन्मानवहेलितोऽपि ।

इति भ्रमादङ्गुलिपर्वणापि स्पृश्येत नो दीप इवावनीपः ॥

इति विभूशङ्किः समन्ततः सामन्तैर्भयभ्रान्तचित्तैस्ततः प्रभृति स नृपतिः प्रतिपदं सियेवे ।

१३१) तेन राज्ञा पूर्वोपकारकर्तुः श्रीमद्दुदयनस्याङ्गजः श्रीवाग्भटदेवनामा महामाल्यञ्चक्रे ।
आलिगनामा ज्यायान्प्रधानः, महं उदयनदेवश्च ।

१३२) चाहडनामा कुमारः श्रीसिद्धराजप्रतिपन्नपुत्रः श्रीकुमारपालदेवस्याज्ञामवमन्यमानः
सपादलक्ष्मीभूपतेः पत्तिभावं वमार । तेन श्रीकुमारपालभूपालेन सह विग्रहं विकीर्षुणा 10
तत्रत्यं सकलमपि सामन्तलोकं लञ्चोपचारदानादिना स्वापत्तीकृत्य दुर्वारस्कन्धावारोपेतं
सपादलक्ष्मीक्षोणीपतिं सहादाय देशसीमान्तमागतः । अथ चौलुक्यचक्रवर्ती अभ्यमित्रीणतया
स्कन्धावारसमीपे निजं चमूसमूहं निवेशयामास । निर्णीते समरवासरे निष्कण्ठके क्रियमाणे
सीमनि सञ्जीक्रियमाणायामां चतुरङ्गसेनायां चउलिगनामा पट्टहस्तिनो हस्तिपकः कस्मिन्नप्या-
गसि' नृपेणाकुदयमाणः क्रोधादङ्गुशं तत्याज' । अथ सामलनामाऽमात्रगुणपात्रं महामात्रो 15
दुकूलवसुदानपूर्वकं तत्पदे नियोजितः सन् राज्ञा, स कलहपञ्चानननामानमनेकपं प्रक्षरितं
कृत्वा तदुपरि नृपासनं निवेद्य तत्र पट्टत्रिशदायुधानि नियोजयन्सकलकलाकलापसम्पूर्णः 19
कलापके चरणौ नियोज्य स्वयमारूढवान् । तदासनस्थचौलुक्यभूपालोऽपि सङ्ग्रामाधिकृतपुर-
पैरुथापनिकां कार्यमाणेषु सामन्तेषु "चाहडकुमारभेदादाज्ञाभङ्गकारिणु-इति सैन्यविभ्रव-
माकलय्य तं निपादिनेमादिदेशं । सम्मुखसेनायां सपादलक्ष्मिपतिर्मतङ्गजञ्जसङ्केतादुप- 20
लक्ष्य विघटिते कटकचन्द्रे मयैवैकाकिना योद्धव्यमिति निर्णीय तेनाधोरणेन खं सिन्धुरं तत्स-
न्निपौ नेतुमादिशन्नपि तमपि तथाऽकुर्वाणं विलोक्य 'कथं' त्वमपि विघटितोऽसीत्यादिशंस्तेन
विज्ञापयञ्चक्रे- 'स्वामिन् । कलहपञ्चाननो हस्ती सामलनामा हस्तिपकश्च द्वयं युगान्तेऽपि न विघटते,
परं परस्मिन्कुम्भिकुम्भे चाहडनामाकुमारस्तारध्वनिरिषुडोऽस्ति यस्य हक्या हस्तिनोऽपि
भज्यन्ते' अतं उत्तरीयाञ्चलयुगलेर्म सिन्धुरश्रवणौ" पिथाय स निजं गजं प्रतिगजेन समं 25
दयामास । अथ चाहडः पूर्वमात्मसात्कृतं चउलिगनामानमारोहकं जानन् कृपाणिकापाणिः श्री-
कुमारपालविनाशाशया, निजगजात्कलहपञ्चाननकुम्भे पदं ददानः तेन यत्रा पश्चात्कृते गजे स
भूमीपतितस्तलपर्यायपदातिनिरधारि । तदनु चौलुक्यभूपतिना श्रीमदानाकनामा सपादलक्ष-
द्वयः "शन्नसञ्जो मये'त्यभिहितस्तन्मुलकमलं प्रति औचित्याच्छिलीमुखं व्यापारयन् 'प्रधानः
धप्रियोसो'ति सोपहासस्रष्टापया तं चञ्चपित्या नाराचेन निर्भयं कुम्भीन्द्रकुम्भे पातयित्वा 30

1 P भानुवच । 2 P नयनयुगलं । 3 D उतः । 4 A उदयनदेवस्य पुत्र (D पुत्रो) चाहडः । 5 P क्षितिपतेः ।
6 D हनेः । 7 BP केनपि भागसा युगतितः । 8 BP उज्जयिनर । 9 D पुच्छः । 10 BP 'परिपुर्णः ।
11 B कर्णः । 12 BE-कार्दने । 13 D 'भविदेशेन युते गन्तुः । 14 D 'उत्तरयामारः । 15 D नास्ति । 16 D
रत्नः । 17 BP 'गुणः । 18 BP 'धयननोत्सोम्यः । 19 AD नास्ति । 20. BP 'नृपतिः' इत्येव ।

जितं जितमिति द्रुवाणः स्वयं पोतं भ्रमयांचकार । इति सर्वेषां सामन्तानां सर्वानपि तुरङ्गमात्र
स नृपतिराक्रम्य जग्राह ।

॥ इति चाहडकुमारप्रबन्धः ॥

१३३) तदनु चौलुक्यराज्ञा कृतज्ञचक्रवर्तिना आलिगकुलालाय सप्तशतीग्राममिता विविधा
५ विचित्रकूटपट्टिका ददे । ते तु निजान्वयेन लज्जमाना अद्यापि सगरा इत्युच्यन्ते । यैश्च छिन्नक-
ण्टकान्तरे प्रक्षिप्य क्षितिपो रक्षितस्तेऽङ्गरक्षकपदे प्रतिष्ठिताः ।

१३४) अथ सोलाकनामा गन्धर्वोऽवसरं गीतकलया परितोपिताद्राज्ञः प्रसादे^१ षोडशाधिकं
द्रुममाणं शतं प्राप्य, तैः^२ सुखभक्षिकां विसाध्य तथा^३ बालकांस्तर्पयन् कुपितेन राज्ञा निर्वा-
सितः । ततो विदेशं गतस्तत्रत्यभूपतेर्गीतकलया अतुलया^४ रक्षितात्प्रसादप्राप्तं गजयुगलमानी-
१० योपायनीकुर्वन्^५ चौलुक्यभूपालेन सम्मानितः ।

१३५) कदाचित्कोऽपि वैदेशिकगन्धर्वो 'मुपितोऽस्मि मुपितोऽस्मी'ति तारं^६ तुम्बाराचं कुर्वाणः,
'केन मुपितोऽस्मी'ति राज्ञाभिहितो 'ममातुलया गीतकलया समीपागतेन, मया कौतुकाद्गलन्य-
स्तकनकशङ्खलेन' त्रस्यता मृगेण^७ इति विज्ञपयामास । तदनु भूपतिना समादिष्टः सोलाभिधानो
गन्धर्वराजऽटवीमदन् स्मीतगीताकृष्टिविद्यया कनकशङ्खलाङ्कितगलं^८ मृगं नगरान्तः समानीय
१५ तस्य भूपतेर्दर्शयामास ।

१३६) अथ तत्कलाकौशलचमत्कृतमानसः प्रभुः श्रीहेमाचार्यो गीतकलया अवधिं पप्रच्छ ।
स तु शुष्कदारुणः पल्लवप्ररोहमवधिं विज्ञसयान् । तर्हि तत्कौतुकं दर्शयेत्सादिष्टः, अर्जुदाद्विरे-
र्विरहकनामानं वृक्षमाक्षेपादानाय तच्छुष्कशाखाखण्डं^९ राजाद्रणे कुमारमृत्तिकया^{१०} छसालवाले
निवेश्य^{११} निजया नवगीतगीतकलया सद्यः प्रोहस्तपल्लवं तं निवेदयन्, सन्पतीन् भट्टारकश्री-
२० हेमचन्द्रसूरीन्^{१२} परितोपयामास ।

॥ इति "वहकारसोलाकप्रबन्धः ॥

१३७) अथ कदाचित्सर्वावसरस्थितश्चौलुक्यचक्रवर्ती^१ कौकुणदेशीयमल्लिकार्जुनाभिधानराज्ञो
मागधेन "राजपितामह" इति विरुद्धमभिधीयमानमाकर्ण्य तदसहिष्णुतया सभां निभालयन्नूप-
चित्तविदा मन्त्रिणा^२ऽभ्येदेन योजितकरसम्पुटं दर्शयता चमत्कृतः, सभाविसर्जनानन्तरमञ्जलि-
२५ पन्थस्य कारणं पृच्छन्नेवमवादीत्^३—'यदस्यां सभायां स कोऽपि सुभटो^४ विद्यते यं प्रत्याप्य
मिध्याभिमानिनं चतुरद्रुष्टपवन्नृपाभासं मल्लिकार्जुनं विनाशायामः-इत्याशयविदा मया त्वदा-
देशक्षमेण चाञ्जलिपन्थश्चक्रे^५" इति तद्विज्ञप्तिसमनन्तरमेव तं नृपं प्रति प्रयाणाय दलनायकीं^६-
कूट्य पञ्चाङ्गप्रसादं दत्त्वा समस्तसामन्तैः समं विससर्ज । स चानवच्छिन्नैः प्रयाणैः कुकुणपदेश-
मधिगम्य^७ दुर्गारवारिपूरं कलविणिनाम्नीं सरितमुत्तरन् परस्मिन्कूले आचासेषु दीपमानेषु तं

१ BP Dc कस चौलुक्यराज्ञः पदान्वयेनानन्तर स सोलाकनामा । २ D नास्ति । ३ D तेन । ४ D नास्ति । ५ पृ-
ष्टान्तगतवाक्यान्ते P प्रती एवास्ति वाक्य- 'अभिधेयस्यैव विदेशे गतः सकेरेणुं करेणु सख्यया रक्षितगणप्रवृत्तेरङ्गना समानीय' ।
६ B भादौर्दं पृषेदं पदं विद्यते । ७ P सारायिज । ८-१ BP सामीप्ययुगेषु कौकुणार्जुनाभिधानेन । ७ BP गण्डोत्कण्ठन-
रालसं । ८ P कालोत्कण्ठः । ९ AD शासतायाः काष्ठः । १० BP 'पृथिव्यादूताः' । B 'मुपिप्रक्षिप्ताः' । ११ P विन्यस ।
१२ D द्वितीयः 'धीश' वन्दते नास्ति । १३ B हेमाचार्यः । P हेमचन्द्रसूरीः । १४ P वरुणः । D भयः । १५ P
सूर्याः । १६ P नास्ति । १७ D पृथग्व्ये; P पृथं तेन शोषे । १८ P नास्ति 'सुभटः' । १९ P वन्दोऽस्मिः । २० 'वर्'
नास्ति AD । २१ D दक्षमेरीश्वर । २२ P भासाय ।

संग्रामसङ्गं विमृश्य स मल्लिकाञ्जुं नृपतिः प्रहरंस्तसैन्यं त्रासघामास । अथ तेन पराजितः स
 सेनापतिः^१ कृष्णवदनः कृष्णवसनः कृष्णच्छत्रालङ्कृतमौलिः कृष्णागुरुदरे निवसन, चौलुक्यभू-
 मुजा विलोक्य 'कस्यासौ सेनानिवेशः?' इत्यादिष्टं 'कुङ्कुणात्प्रत्यावृत्तस्य पराजितस्याम्बडसेना-
 पतेः सेनानिवेशोऽयमिति विज्ञेयं, तस्य 'त्रयया चमत्कृतचित्तः प्रसन्नया' दृशा तं सम्भावयं-
 स्तदपरैर्बलवद्भिः सामन्तैः समं मल्लिकाञ्जुं जेतुं पुनः प्रहितः । ['स तु कौङ्कुणदेशं प्राप्य] तां^५
 नदीमासाद्य पचायन्धे विरचिते तेनैव यथा यथानुक्रमं सैन्यमुत्तार्य सावधानवृत्त्याऽसमसभरा-
 रम्भे हस्तिस्कन्धाभिरूढं वीरवृत्त्या मल्लिकाञ्जुं नमेव निश्चलीकृत्य^६ स आम्बडः सुभटो दन्तिद-
 न्तमुशलसोपानेन कुम्भिकुम्भस्थलमधिरुद्धं माचडुद्दामरणरसः 'प्रथमं प्रहर, इष्टदेवतं वा स्मर'
 इत्युचरन् धारालकारालकरवालप्रहारान्मल्लिकाञ्जुं पृथ्वीतले पातयन् सामन्तेषु तन्नगरलुण्ठन-
 व्याघ्रतंषु केसरिकिशोरः करिणमिव लीलयैव जघान । तन्मस्तकं स्वर्णेन^७ वेष्टयित्वा तस्मिन्देशे^८
 चौलुक्यचक्रवर्तिन आज्ञां दापयन् श्रीमदणहिल्लपुरं प्राप्य सभानियण्णेषु द्वासप्ततिसामन्तेषु
 स्वामिनः श्रीकुमारपालनृपतेश्चरणौ । तच्छिरःकमलेन पूजयामास^९ । तथा^{१०} वस्तु ४ शृङ्गारकोडी-
 साडी १, माणिकउ पछे[व]डउ २, पापखड हान ३, संयोगसिद्धि सिमा ४; तथा हेमकुम्भा ३२,
 मूडा ६ मौक्तिकानां, सेडउ चतुर्दन्तहस्ति १, पात्राणां १२०, कोडीसाद् १४ द्रव्यस्य दण्डः १ ।
 एतैर्यस्तुभिश्च सह । तदवदातप्रीतेन राज्ञा श्रीमुखेन श्रीमदाम्बडामिधानमहामण्डलेऽधरस्य^{११}
 "राजपितामह" इति विषदं ददे ।

॥ इति आम्बडप्रयन्धः ॥

१३८) अथ कदाचिदणहिल्लपुरे भट्टारक^१ श्रीहेमचन्द्रस्वरपो दत्तव्रतायाः पाहिणिनाम्न्याः
 क्षमातुः परलोकावसरे कोटिममस्कारपुण्ये दत्ते व्यापत्तेरनु तत्संस्कारमहोत्सवे क्रियमाणे त्रिपु-
 रुषधर्मस्थानसंनिधौ तत्तपसिभिः सहजमात्सर्याद्विमानभङ्गापमाने सूत्रिते सति^२ तदुत्तरकियां^३
 निर्घाप तेनैव मन्युना मालवकसंस्थितस्य कुमारपालभूपालस्य^४ स्कन्धावारमलं चक्रुः ।

१७९. आपणपहं प्रभु होईयई कइ प्रभु कीजइ हलियं । काञ्जुं फरेवां माणुसह वीजउं भागु न अरियं^१ ॥
 इति वचस्तत्त्वं^२ विमृशन्तः श्रीमदुदयनमन्त्रिणा नृपतेर्निवेदितागमनाः कृतज्ञमौलिमणिनां^३
 नृपेण^४ परोपरोधास्तोषमानीताः । तद्गान्ध्याप्राप्तिनिमित्तज्ञानं स्मारयद्युषः 'भवद्भिः सदैव देवता-
 र्चनावसरेऽभ्युपेतव्यमि'त्युपरोधयन्-

१८०. गुर्जोमहि ययं^१ भर्ष्यं जीणं यधो यसीमहि । शयीमहि महीष्टे कुर्वीमहि किमीधरं ॥

इति सूरिभिरभिहिते नृपः-

१८१. "एकं मित्रं भूपतिर्वा यतिर्वा एका भार्या सुन्दरी वा द्री वा"^१ ।
 एकं शास्त्रं वेदमप्यात्मकं वा एको देवः केशवो वा जिनो वा ॥

१ P नास्ति । २ P हर्षयपप्रस । ३ BP मण्डलल्लय । ४ P संभाव्य । ५ BP नास्ति कोट्टकानं वाचयन् ।
 ६ D नाधीरं पदम् । ७ B सुभट् । ८ AD नास्ति 'दन्ति' । ९ 'कराल' नास्ति BP । १० P सुपणं । † एतदन्वयव्या-
 ख्यते AD 'कौङ्कुणदेशं प्रत्यावृत्तस्य पराजितस्याम्बडसेना-समं वचनं' एतदन्तः पाठः । ११ AD 'नास्ति त्वय पदम् ४' । ‡ एतद्वचने
 ABD भर्ष्यं 'मीमांसयेतेतेपेन्द्रकि सह त्रिपुःकमतेन एवमाजस्य (D श्रुतेः राज)' इत्यं संज्ञः । १२ D नास्तिहर्षदं ।
 १३ D नास्ति । १४ AD नृपतेः । १५ D श्रेयं । १६ AD हस्ति । १७ AD कजः; B कजः; B कजः । १८ D वरिया ।
 १७ ABD वीजउं । २० A भवति । २१ AD वचनं ह्यं ; २२ ABD 'मणिवया' । २३ नास्ति D । २४ ABP वरं ।
 † BP अत्र पदस्य एव प्रथमः शब्दो कल्पते । २५ A 'एकं भार्या वंनजाया त्रिया वा' एतदन्तः पाठः ।

इति महाकविप्रणीतत्वात्परलोकसमारचनाय भवद्भिः सह मैत्र्यमभिलषामी^१ति व्याहरन्, अंप्रतिपिद्धमनुमतमिति तस्य महर्षेः परीक्षितचित्तवृत्तिः श्रीसुखेन स नृपः स्वलनाकारिणां वेत्रिणां सर्वदूयकं ददौ ।

१३९) अथ तत्र गतायाते सञ्जायमाने सूरेर्गुणग्रामस्तवं कुर्वन्तुर्वीपतौ पुरोषा विरोधादा-
६ लिगः^२ प्राह-

१८१. विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो येऽन्येऽम्बुपत्राशिनस्तेऽपि स्त्रीसुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।

आहारं सधृतं पयोदधियुतं शृजन्ति ये मानवालोपामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दग्धः समालोक्यताम् ॥

इति तद्वचनानन्तरं हेमचन्द्रः प्राह^३-

१८३. सिंहो बलीं द्विरदशकरमांसभोजी संघत्सरंण रतमेति किलैकवेलम् ।

१० पारापतः खरशिलाकणभोजनोऽपि कामी भवत्यनुदिनं वद कोऽयं हेतुः ॥

तन्सुखमुद्राकारिणि प्रत्युत्तरेऽभिहिते सति, 'नृपमत्यक्षं केनापि मत्सरिणैते सिताम्बराः सूर्य-
मपि न मन्यन्ते^४ इत्यभिहिते-

१८४. अधाम धामधामाकं वयमेव हृदि^५ स्थितम् । यस्यास्तव्यसने जाते^६ त्यजामो भोजनं यतः ॥

इति प्रामाण्यनैपुण्याद्यमेव सूर्यभक्ताः नैते तत्त्वतः । इति^७ तन्सुखमन्ये जाते कदाचिद्देवता-
१५ वसरक्षणे सौधमागते मोहान्धकारधिकारचन्द्रे श्रीहेमचन्द्रे यशश्चन्द्रगणिना रजोहरणेनासनपदं
प्रमाज्यं कम्बले तत्र निहिते, अज्ञाततत्त्वतया किमेतदिति नृपेण पृष्टः प्राह-'कदाचिदिह कोऽपि
जन्तुर्भवति तदाबाधापरिहारायाऽसौ प्रयत्नः ।' 'यदा प्रत्यक्षतया जन्तुर्निरीक्ष्यते तदैवेदं दूष्यते
नापरथा, वृथाप्रयासहेतुत्वादि^८ति युक्तियुक्तां नृपोक्तिमाकर्ष्य तैः सूतिभिरभिदधे-'भवतां गंज-
तुरगाद्या चमूः किं प्रतिनृपतिरिपावुप्रस्थिते क्रियते उत पूर्वमेव ? यथायं राजव्यवहारस्तथा धर्म-
२० व्यवहारोऽपी^९ति तद्गुणरञ्जितहृदा पूर्वप्रतिपन्ने राज्ये दीयमाने^{१०} सर्वशास्त्रविरोधहेतुत्वात्; यदाह-

१८५. राजप्रतिग्रहदग्धानां ब्राह्मणानां युधिष्ठिर ! । दग्धानामिव वीजानां पुनर्जन्म न विधत्ते ॥

इदं पुराणोक्तम् । तथा च जैनागमः-

सन्निही गिहिमत्ते य रायपिण्डे किमिच्छेत् ।

इति [प्रभूक्तं श्रुत्वा^{११}] तत्सम्बोधांघमत्कृतचित्तः श्रीपत्तनं प्राप^{१२} ।

२५ १४०) भूपोऽन्यदा मुनिं^{१३} पप्रच्छ 'कयापि युक्त्याऽस्माकमपि यशःप्रसरः कल्भान्तस्यायी
भवति ?' इति तदीयां गिरं श्रुत्वा 'विक्रमार्क इय विश्वस्यानृष्यकरणात्, यद्वा श्रीसोमेश्वरस्य
काष्ठमयं प्रासादं यांरिधिशीकरनिकरेरासन्नाम्नःशीर्षायायं युगान्तस्यायिकीर्त्तये समुद्ररे^{१४}ति
चन्द्रातपनिभया श्रीहेमचन्द्रगिरोल्लसन्मुदाम्भोधिरुपेस्तामेव महार्णवे पितरं गुणं दैवतं मन्यमानो
विजातीनितरद्विजान् निन्दन्, ततः प्रासादोद्वाराय तदैव दैवज्ञनियेदितसुलप्रस्तभ पथकुलं
३० प्रस्थाप्य प्रासादप्रारम्भमचीकरत् ।

१ D भयान् । २ D सर्वसमर्थः । ३ D भागिणः । ४ P विराय मात्यम्बरे । ५ P विरारणः । ६ Ds भक्तो ।
७ P भाषयेत् । ८ P वदा हृदि । ९ D शतः । १० D तैः कन्युयस्ये । ११ P विराय मात्यम्बरे वत् । १२ BP
विजातीयाने । १३ P विरायान्यप । १४ P मन्त्रोपात् । १५ P मातः । १६ BP इत्यन्तः पत्तनं । १७ BP वत्-
रतिः । १८ BP वद्रेधमन्मत्स्योपि । १९ D विरायान् विरारं द्विजान् ।

१४१) अन्यदा श्रीहेमचन्द्रस्य लोकोत्तरैर्गुणैः परिहृतहृदयो नृपो मन्त्रिश्रीउदयनमिति पप्रच्छ-
 “यदीदंशं पुरुषरत्नं कस्मिन् समस्तवंशावतंसे वंशे समस्तपुण्यप्रवेशे देशे निःशेषगुणाकरे नगरे
 च^१ समुत्पन्नम् ?” इति नृपादेशादनु स मन्त्री जन्मप्रभृति तच्चरित्रं पवित्रमित्यमाह-^२ “अर्द्धाष्ट-
 मनामनि देशे धुन्धुकाभिधाने नगरे श्रीमन्मोहवंशे चाचिगनामा व्यवहारी सतीजनमतल्लिका
 जिनशासनशासनं देवीव तत्सधर्मचारिणी शरीरिणीव श्रीः^३ पाहिणीनाम्नी चासुण्डागोत्रजाया 5
 आद्याक्षरेणाङ्कितनामा तपोः पुत्रश्चाङ्गदेवोऽभूत्^४ । स चाष्टवर्षदेव्यः श्रीपत्तनात्तीर्थयात्राप्रस्थितेषु
 श्रीदेवचन्द्राचार्येषु धुन्धुक्के श्रीमोहवसहिकायां देवनमस्कराय प्राप्तेषु, सिंहासनस्थिततदीयनि-
 पयाया उपरि सवयोभिः शिशुभिः समं रममाणः सहसा निपसाद । तदङ्गप्रत्यङ्गानां जगद्विलक्ष-
 णानि लक्षणानि प्रेक्ष्य-अयं यदि क्षत्रियकुले जातस्तदा सार्वभौमचक्रवर्ती, यदि वणिग-विप्रकुले
 जातस्तदा महामाल्यः, चेदर्शनं प्रतिपद्यते तदा युगप्रधान इव कलिकालेऽपि^५ कृतयुगमवतारयति-
 10 स^६ आचार्य इति विचार्य तद्वनरबास्तव्यैर्व्यवहारिभिः^७ समंतल्लिप्तया चाचिगौकः^८ प्राप्य तस्मि-
 न्चाचिगे ग्रामान्तरभाजि तत्पत्न्या विवेकिन्या स्वागतादिभिः परितोषितः श्रीसङ्घं स्वत्वपुत्रं
 याचिमुमिहागत^९ इति व्याहरन्, अथ सा हर्षाश्रुणि मुञ्चती खं रत्नगर्भं मन्यमाना, श्रीसङ्घस्तीर्थ-
 कृतां मान्यः, स मत्सूनुं याचते इति हर्षास्पदेऽपि विपादः । यतः-एतस्य^{१०} पिता नितान्तमिध्या-
 दृष्टिः । तादृशोऽपि सम्प्रति ग्रामे नास्ति । अथ तैर्व्यवहारिभिस्त्वया दीयतामित्युक्ते^{११} स्वदोषो-
 15 चारणाय मात्रा दाक्षिण्यं दमात्रगुणपात्रं पुत्रस्तेभ्यो गुरुभ्यो ददे । तदनन्तरं तथा श्रीदेवचन्द्र-
 सूरिरिति तदीयमभिधानमबोध^{१२} । तैर्गुरुभिः स^{१३} शिशुः ‘शिष्यो भविष्यसी?’ ति शृष्टः, ओमित्यु-
 चरन् प्रतिनिवृत्तैः समं कर्णावल्याभाजगाम^{१४} । स उदयनमन्त्रिशृष्टे तत्सुतैः समं बालधारकैः
 पाल्यमानो यावदास्ते तावता^{१५} ग्रामान्तरादागतश्चाचिगस्तं वृत्तान्तं परिज्ञाय पुत्रदर्शनावधिसं-
 न्यस्तसमस्ताहारस्तेषां गुरुणां नाम मत्वा कर्णावतीं प्राप्तः । तद्वसतौ समागत्य कुपितः पिता 20
 इंपत्तानं प्रणमामं । गुरुभिः सुतानुसारेणोपलक्ष्य विचक्षणतया विविधाभिरावर्जनाभिरावर्ज्य,^{१६}
 तत्रानीतेनोदयनमन्त्रिणा धर्मयन्धुवुद्ध्या निजमन्दिरे नीत्वा ज्यायाःसहोदरभक्त्या भोजयांचके ।
 तदनु चाङ्गदेवं सुतं तदुत्सङ्गे निवेश्य पञ्चाङ्गप्रसादसहितं दुकूलत्रयं प्रत्यक्षं लक्षत्रयं चोपनीय
 सभक्तिकमावर्जितः । तं प्रति चाचिगः प्राह-^{१७} ‘क्षत्रियस्य मूल्ये अचीत्यधिकसहस्रम्, तुरगस्य
 मूल्ये पञ्चाशदधिकानि सप्तदशशतानि, अकिञ्चित्करस्यापि वणिजो मूल्ये नवनवतिकलभाः 25
 एतावता नवनवतिलक्षा भवन्ति । त्वं तु लक्षत्रयं समर्पयन्नौदार्यच्छद्मना कार्पण्यं प्राहुः कुरुपे ।
 मदीयः सुतस्तावदनर्घ्यो भवदीया च भक्तिरनर्घ्यतमा, तदस्य^{१८} मूल्ये सा भक्तिरेवास्तु,^{१९} शिव-
 निर्माल्यसिवाष्टृश्यो मे द्रव्यसन्धयः । इत्थं चाचिगे^{२०} सुतस्य स्वरूपमभिदधाने प्रमोदपूरित-

1 P भपद्भः । † एवदन्वर्गवपाठस्थाने D पुलके ‘एतास्तं पुरुषस्य समस्तवंशावतंसे देशे च समस्तगुणाकरे नगरे च कस्मि-
 न्मुत्पन्नं’ इत्यादि पाठः । 2 AD धुन्धुकनगरे । 3 D द्वितीय. ‘दासन’ नन्दो नास्ति । 4 BP लक्ष्मीः । 5 AD गोत्रजा-
 योत्तया । 6 BP समवतिः । 7 BP सीधः । 8 BP सुवैयुगेऽपि । 9 P दे आचार्याः । 10 D वज्रगम्यवः ।
 11 BP चाचिगपुत्रः । 12 D भीमन्तः । 13 B उचरत् । P व्याहृतेः D व्याहृत्योः । 14 AD नास्ति । 15 BP पृ-
 ष्पा । 16 BP सन्धीः । 17 BP अभिहिते । 18 BP ‘दाक्षिण्यत्’ नास्ति । 19 A प्रबोधिः । 20 BP सोऽपि ।
 21 BP कर्णावतीं मेने । 22 BP कानरः । 23 AB प्रणयः । 24 D भावर्जितः । 25 BP मधिकः सहस्रः । 26 D
 मतिः । 27 AD मपुत्रः । 28 D वसः । 29 AD भक्तिरस्य । 30 P द्रवियः । 31 P चाचिगे एवमभिदधाने ।

चित्तः स मञ्ची अकुण्ठोत्कण्ठतया तं परिरभ्य साधु साध्विति वदन् पुनः¹ प्राह—‘मम पुत्र-
तया समर्पितो योगिमर्कट इव सर्वेषां जनानां नमस्कारं कुर्वन् केवलमपमानपात्रं भवित्वा,
गुरूणां दत्तस्तु गुरुपदं प्राप्य बालेन्दुरिव त्रिभुवननमस्करणीयो² जायते; अतो यथोचितं विचार्य
व्याहरेत्³त्यादिष्टः स ‘भवद्विचार एव प्रमाणमिति वदन्⁴ गुरूणां पाश्वं⁵ नीतः । सुतं गुरुभ्योऽ-
⁵दीदपत् । तदनु तस्य प्रव्रज्याकरणोत्सवश्चाचिगेन चक्रे । अथ कुम्भयोनिरिवाप्रतिमप्रतिभाभि-
रामतया समस्तवाङ्मयाम्भोधिसृष्टिन्धयोऽभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानो हेमचन्द्र इति गुरुदत्तनाम्ना
प्रतीतः सकलसिद्धान्तोपनिषत्प्रिपण्णधीः पद्मत्रिंशता सूरिगुणैरलङ्कृततनुर्गुरुभिः सूरिपदेऽभि-
पिक्तः । इति मन्त्रिणोदयनेनोदितां हेमाचार्यजन्मप्रवृत्तिमाकर्ण्य नृपो मुमुदेतराम् ।

१४२) अथ श्रीसोमनाथदेवस्य प्रासादारम्भे खरंशिलानिवेशे सञ्जाते सति पञ्चकुलप्रहित-
10 बर्दानां विज्ञप्तिकां नृपः श्रीहेमचन्द्रगुरोर्दर्शयन्—‘अयं प्रासादप्रारम्भः कथं निष्पत्येहं प्रमा-
णभूमिमधिरोढां?’ इति पृथ्वीपरिवृष्टेनानुयुक्तः श्रीमान्किञ्चिद्विचिंतं विचिन्थ्य गुरुरुचिवात्—‘यदस्य
धर्मकार्यस्यान्तरायपरिहाराय ध्वजारोपं यावदजिह्नघ्नहासेवा, अथवा मद्यमांसनियमो द्वयोरैक-
तरं किमप्यङ्गीकरोतु नृपतिः’ इत्यभिहिते⁶ तद्ब्रूचनमाकर्ण्य⁷ मद्यमांसनियममभिलपन्, श्रीनील-
कण्ठोपरि उदकं विमुच्य तर्मेभिग्रहं जग्राह । संवत्सरद्वयेन तस्मिन् प्रासादे कलशाध्वजाधिरोपं याव-
15 त्रिवृत्ते तं नियमं मुमुक्षुर्गुरुनृपज्ञापयंस्तैरुचे—‘यद्यनेन निजकीर्त्तनेन सार्द्धमर्द्धचन्द्रबृहद् प्रेक्षितुम-
र्हसि, तथात्रापयन्ते नियममोचनावसरः’ इत्यभिधायोत्थिते श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रे⁸ ‘तद्गुणैरुमील-
शीलौरागरक्तहृदयस्तमेकमेव संसदि प्रशशंस सः । निर्निमित्तवैरिपरिजनस्तत्तेजःपुञ्जमसहिष्णुः-
१८६. उज्वलगुणमभ्युदितं क्षुद्रो द्रष्टुं न कथमपि क्षमते । दग्धा तनुमपि श्लथो दीर्घं दीपाचिषं’ हरति ॥

इति न्यायात्पृष्टिमांसादनदोषमप्यङ्गीकृत्यं तदपवादानर्वादीत्—‘यदयममन्दच्छन्द्रानुवृत्तिपरः
20 सेवाधर्मकुशलः केवलं प्रभोरभिमत्तमेव भाषते । यद्येवं न, तदा प्रातरुपेतः—‘श्रीसोमेश्वरपा-
त्रायां भवान् सहागच्छतु—इति गदितः स परतीर्थपरिहारात् तत्रागमिष्यतीत्यस्मन्मतमेव
प्रमाणम् । नृपस्तद्वाक्यमाहृत्य प्रातरुपगतं श्रीहेमचन्द्राचार्यं श्रीसोमेश्वरपात्रार्थमल्यधर्मभ्यर्थयन्⁹
सूरयः प्रोचुः—‘यद् बुभुक्षितस्य किं निमज्जणम्, उत्कण्ठितस्य किं कैकारवश्रवणमिति लोकरूढेस्तप-
स्विनामधिकृततीर्थाधिकाराणां को नाम नृपतेरत्र निर्बन्धः ।’ इत्थं गुरोरङ्गीकारे ‘किं भवयोग्यं
25 सुखासनप्रभृति वाहनादि च लभ्यतामि’¹⁰ तीरिते ‘वयं चरणचारेणैव सञ्चरन्तः पुण्यमुपालभामहे;
परं वयमिदानीमाष्टच्छय मितैर्मितैः प्रयाणकैः श्रीशुभ्रयोज्ज्वयन्तादिमहातीर्थानि नमस्कृत्य
भवतां श्रीपत्तनप्रवेशे मिलिष्यामः’ इत्युदीर्य तत्तथैव कृतवन्तः । नृपतेः समग्रसामग्र्या कति-
पयैः प्रयाणकैः श्रीपत्तनं प्रासत्य श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रमिलनादतिप्रमुदितस्य सन्मुखगतने गण्ड-
श्रीवृहस्पतिनाऽनुगम्यमानस्य महोत्सवेन पुरं प्रविश्य श्रीसोमेश्वरप्रासादसोपानेष्वान्तेषु
30 भूपीठलुठनादनन्तरं चिरतरातुल्यापल्लकालुमानेन गाढमुपगृहे सोमेश्वरलिङ्गे एते जिनादपरं दैवतं

1 AD श्रीमातृदयनः । 2 P नास्ति । 3 ‘केवलं’ P नास्ति । 4 BP त्रिभुवननमस्कारं लभते । 5 B वदतुः । 6 D
गुरुभ्यः । 7 P ददौ । 8 P सोमेश्वरः । 9 D सिलरः । 10 AD बर्दानां विज्ञप्तिः । 11 P अधिरोदति । 12 एव-
त्यद्वयस्थाने P ‘तन्मुखा’ ह्रस्वः । 13 D तं च । 14 D पद्मत्रिंशद्गुणैः । 15 BP दीर्घादिपदहरति । 16 BP उत्त-
कृतः । 17 BP अपवादमेव । † पृष्ठदन्तगतपाठस्थाने AD आदयं ‘श्रीसोमेश्वरपात्रार्थमल्यधर्मभ्यर्थेत । शशु तथाकृते’ एवाद्या
संक्षिप्तः पाठः ।

न नमस्तुर्वन्तो'ति मिथ्यादृग्बचसा भ्रान्तचित्तस्य श्रीहेमचन्द्रं प्रति एवंविधा गीराविरासीत्-
 'पदि युज्यते तदैतैर्मनोहारिभिरुपहारैः श्रीसोमेश्वरमर्चयन्तु भवतः ।' तत्तथेति प्रतिपद्य सद्यः'
 क्षितिपकोशादागतेन कमनीयेनोद्गमनीयेनालङ्कृततनुर्नृपतिनिदेशाच्छ्रीवृहस्पतिना दत्तहस्ताव-
 लम्बः प्रासाददेहलीमधिरुह्य किञ्चिद्विचिन्त्य प्रकाशं-¹'अस्मिन्प्रासादे कैलासनिवासी श्रीमहा-
 देवः साक्षादस्तीति रोमाञ्चकञ्चुकितां तनुं विभ्राणो द्विगुणीक्रियतामुपहारः'² इत्यादिश्य शिवपु-⁵
 राणोक्तदीक्षाविधिनाऽऽह्वाननावगुण्ठनमुद्रामन्त्रन्यासविसर्जनोपचारादिभिः पञ्चोपचारविधिभिः
 शिवमभ्यर्च्य तदन्ते-

१८७. यत्र तत्र समये यथा तथा योऽसि सोऽस्यमिथया यथा तथा ।

वीतदोषकल्पः स चेद्भवानेक एव भगवन्नमोऽस्तु ते ॥

१८८. भवर्षीजाद्गुरजनता रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य । ब्रह्मा वा विष्णुर्वा महेश्वरो वा नमस्तस्यै ॥ 10

इत्यादिस्तुतिभिः सकलराजलोकान्विते राज्ञि सविस्मयमवलोकमाने द्रुण्डप्रणामपूर्वं स्तुत्वा
 श्रीहेमाचार्यं उपरते सति, भूपतिः श्रीवृहस्पतिना ज्ञापितपूजाविधिः समधिकवासनया शिवा-
 र्चानन्तरं धर्मशिलायां तुलापुरुषगजदानादीनि महादानानि दत्त्वा कर्पूरारात्रिकमुत्तार्य समग्र-
 मपि राजवर्गमपसार्य तद्गर्भगृहान्तः प्रविश्य 'न महादेवसमो देवः, न मम तुल्यो नृपतिः, न
 भवत्सदक्षो महर्षिरिति भाग्यवैभववशादयत्नसिद्धे त्रिकसंयोगे बहुदर्शनप्रमाणप्रतिष्ठासन्दिग्धे 15
 देवतत्त्वे मुक्तिप्रदं दैवतमस्मिंस्तीर्थं तथयया गिरा निवेदय' इत्यभिहितः श्रीहेमाचार्यः किञ्चि-
 द्विधा निध्याय नृपं प्राह-¹'अलं पुराणदर्शनोक्तिभिः; श्रीसोमेश्वरमेव तव प्रत्यक्षीकरोमि, यथा
 तन्मुग्धेन मुक्तिमार्गमवैप्य'ति तद्वाक्यात्किमेतदपि² जायदीतीति विस्मयापन्नमानसे नृपे 'निश्चि-
 तमत्र तिरोहितं दैवतमस्त्येव । आवां तु गुरुक्तयुक्त्या निश्चलावाराधकौ, तदित्यं द्वन्द्वसिद्धौ सुकरं
 दैवतप्रादुःकरणम् । मया प्रणिधानं क्रियते³ भवता कृष्णागुरुक्षेत्रेपञ्च कार्यः⁴ । तदा परिहार्यो यदा 20
 ष्यन्नः प्रत्यक्षीभूय निषेधयति ।' अधोभाष्यामपि तथा क्रियमाणे धूमधूम्यान्धकारिते गर्भगृहे
 निर्वाणेषु नक्षत्रमालादीप्रदीपकेषु⁵ आकस्मिके प्रकाशे द्वादशात्ममहसीव प्रसरति, दृपो नयने
 सम्प्रमादुन्मृज्य यावदालोकते तावज्जलाधारोपरि जालजाम्बूनदद्युतिं चर्मचक्षुषां दुरालोकमप्रति-
 मरूपमसम्भाष्यस्वरूपं तपस्विनमद्राक्षीत् । तं पदाङ्गुष्ठात् प्रभृतिजटाङ्गुष्ठावधि करतलेन संस्पृश्य
 निश्चितदेवताचतारः पञ्चाङ्गुभ्यस्तावनितलं प्रणिपत्य भक्त्या भूपतिरिति विज्ञापयामास-⁶'जग-²⁵
 दीना । भवद्दर्शनात्कृताथं दृशो, आदेशप्रसादात्कृतार्थय श्रवणयुगलमि'ति विज्ञाप्य तूष्णीं स्थिते
 यो' मोहनशादिनमुत्पात्तन्मुत्पादिति दिव्या गीराविरासीत्-⁷'राजन् ! अयं महर्षिः सर्वदेवता-
 यतारः । अग्निप्रवरत्रयावलोकरतरलकलितमुक्ताफलवत्कालत्रयविज्ञातस्वरूपः । एतदुपदिष्ट
 एयासन्दिग्धो मुक्तिमार्गः' इत्यादिश्य तिरोभूते भूतपतायुन्मनीभावं भजति⁸ भूपतौ, रेचितप्रा-
 णापामपयनः श्रुतीकृतासनयन्त्रः श्रीहेमचन्द्रो यौवद् 'राजन् !' इति वाचमुवाच, तावदिष्टदैवत-³⁰
 सद्देतात्पत्तराग्यानिमानः क्षितिधनः⁹ 'जीय ! पादोऽवधार्यतामि'ति व्याहृतिपरो¹⁰ विनयनत्र-

1 D कति । 2 P कति 'युन्मनीयेन' । 3 P तत्रल । 4 P विपाचानन्तरं दृष्ट । 5 D स नृपः । 6 BP
 पयनिः । 7 BP निषेधः । 8 AD 'भवि' कति । 9 D भव सिद्धे । 10 D 'भवि' स्थाने 'इति' । 11 BP पूर्व ।
 12-13 D निच कम्पन । 14 D 'मात्पूर्ववत्' । 15 D भूयत् । 16 D कति । 17 P 'आनलकच' । 18 ABP
 भवत् पूर्व । 19 'वायु राजन्' स्थाने-¹ 'वायु राजानम्' । 20 P विना न । 21 D 'परं पुं' ।

मौलिर्यत्कृत्यमादिशेति व्याजहारः । अथ तत्रैव नृपतेर्षाचञ्जीवं पिशित-भ्रंसन्नयोर्निर्यमं दत्त्वा ततः प्रत्यावृत्तौ क्षमापत्तौ श्रीमदणहिल्लपुरं प्रापतुः ।

१४३) श्रीजिनवदननिर्गमपावनीभिः शुद्धसिद्धान्तगीर्भिः प्रतिबुद्धो नृपः प र मा हूँ त विरुदं भजे । तदभ्यर्षितः प्रभुः त्रिपष्टिशालाकापुरुषचरितम्, विंशतिवीतरागस्तुतिभिरुपेतं पवित्रं श्रीयोगशास्त्रं रचर्षाचकार । प्रभोरादेशाचाञ्जाकारिष्वष्टादशदेशेषु चतुर्दशवत्सरप्रमितां सर्व-भूतेषु मारिं निवारितवान् ।

[१२३] *सप्तर्षोऽपि सततं गगने चरन्तो मीळुं धमा नहि सृगां भृगयोः सकाशात् ।
जीवादसौ चिरतरं प्रभुहेमस्ररिरेकेन येन भुवि जीववधो निपिद्धः ॥

[१२४] *कलाकलापैः स्तुमहद्दं श्रीहेमचन्द्रम् (१)..... ।

10 ररक्ष दक्षः प्रथमः समग्रान् सृगान् यदन्यो भृगमेकमेव ॥

तेषु तेषु च देशेषु चत्वारिंशदधिकानि चतुर्दशशतानि विहारणां कारयामास । सम्पक्त्वमूलानि द्वादशत्रतान्यङ्गीकुर्वन्, अदत्तादानपरिहाररूपे तृतीयव्रते व्याख्यायमाने रुदतीवित्तवोपात्तु पापैकनिबन्धान् ज्ञापितो नृपस्तदधिकृतं पञ्चकुलमाकार्यं द्वासप्ततिलक्षप्रमाणं तदायपट्टकं विपाल्य मुमोच । तस्मिन्मुक्ते-

15 १८९. न चन्मुक्तं पूर्वं रघुनङ्गुपनाभागभरतभृत्युधीनाथैः कृतपुगकृतोत्पत्तिभिरपि ।
विशुञ्चनारूप्याचदपि रुदतीवित्तमधुना कुमारक्षमापालं त्वमसि महतां मत्तकमणिः ॥

इति विद्वद्भिः स्तूयमाने-

१९०. अपुत्राणां धनं गृह्णन् पुत्रो भवति पार्थिवः । त्वं तु सन्तोषतो मुञ्चन् सत्वं राजपितामहः ॥

इति प्रभुरपि स नृपतिमनुमोदयाचक्रे ।

20 १४४) अथ सुराष्ट्रदेशीयं सउंसरं नामानं विग्रहीतुं श्रीमद्दुदयनमन्त्रिणं दलनायकीकृत्यं समस्तकटकवन्धेन समं [प्रस्थापयामास] स' श्रीवर्द्धमानपुरं प्राप्य श्रीयुगादिदेवपादान्निसुः पुरः प्रयाणकाय समस्तमण्डलेश्वरान्नभ्यर्च्य स्वयं विमलगिरिमागतः । विशुद्धश्रद्धया श्रीदेवपादानां पुजादि विधाय यावत्पुरतो विधिवच्चैत्यवन्दनां विधत्ते तावन्नक्षत्रमालाया देदीप्यमानां दीपवर्ति-
मादाय मूपकः काष्ठमयप्रासादविले प्रविशन् देवाङ्गरक्षैस्त्रयाजितः । तदनु स. मन्त्री समाधिभङ्गा-
25 त्काष्ठमयदेवप्रासादविध्वंसंसाध्वसाच्च जीर्णोद्धारं चिकीर्षुः श्रीदेवपादानां पुरत एकभक्तादीनभि-
ग्रहान् जग्राह । तदनु कृतप्रयाणः स्वं स्कन्धवारमुपेत्य तेन प्रत्यथिना समं समरे सञ्जायमाने परैः पराजिते नृपवले श्रीमद्दुदयनः स्वयंमुत्तस्थौ । तदा तत्प्रहारजर्जरितदेहं आवासं नीतः "सकरुणं क्रन्दन् स्वजनैस्तत्कारणं शृष्टः-सन्निहितं मृत्यौ श्रीशत्रुञ्जय-शकुनिकाविहारगोर्जाणांद्धारवान्छया देवकृष्णं शृष्टलयम्-मन्त्री प्राह । अथ तैः "भवन्नन्दनौ चाग्भटाऽऽन्नभदनामानौ गृहीताभिमग्रहौ तीर्थ-
30 ढ्रम्यशुद्धरिप्यतः-इत्यर्थे वयं प्रतिमुचः" इति तदह्लीकारान्पुलकितान्द्रो धन्यमन्यः, अन्याराधनाकृते

1 ABD प्रसन्नानियमं । 2 *पूकः क्षमापत्तः श्रुतिपत्तः, अन्यः क्षान्तेः पतिः-D टिप्पणं । * एतद्यद्यदं P प्रजावेव कल्पते ।

† भस्व पद्यस्यैवं पूर्वोदः सण्डिरूप एवोपलब्धः । 3 P आहूय । 4 P भूयतिः । 5 B सउसरः, P मुलत D सुन्दर । 6 B दलमादापैकीकृत्यं । 7 D विहाय नान्यथेदं पदम् । 8 D सोपि । 9 D प्राभिजन्तुः । 10 D विचरन्तप्रयात् । 11 D समुचरन्तौ । 12 BP *दहरीः । 13 BP भावासादः, A आवापे । 14 D नीते ।

स मञ्जी कमपि चारित्रिणमन्वेपयामास । तस्मिन्ननुपलभ्यमाने कमपि वण्ठं तद्वेपमानीय निवे-
दिते, मञ्जी तद्वह्नीं ललाटेन परिस्पृशन् तत्समक्षं दशधाऽऽराधनां विधाय श्रीमानुदयनः परलोकं
प्राप । वण्ठस्तु चन्दनतरोरिव तद्वासनापरिमलेन क्षुद्रद्रुमवद्वासितोऽनशनप्रतिपत्तिपूर्वकं रैवतके
जीवितान्तं चकार ।

१४५) अथाणहिल्लपुरं प्रासैस्तैः खजनैस्तं वृत्तान्तं ज्ञापितौ वाग्भटाग्रभटौ तानेवाभिग्रहान् 5
गृहीत्वा जीर्णांद्वारमारभते । वर्षद्वयेन श्रीशत्रुञ्जये प्रासादे निष्पन्ने उपेत्यागतमातुपेण वद्धीपनि-
कायां याच्यमानायां पुनरागतेन द्वितीयेन पुरुषेण 'प्रासादः स्फुटित' इत्युच्ये । ततस्तत्रप्रुप्रायां
गिरं निशाम्य श्रीकुमारपालभूपालमापृच्छथ महं० कपर्दिनि श्रीकरणसुद्रां नियोज्य तुरंगमाणां
चतुर्भिः सहैः सह श्रीशत्रुञ्जयोपलकां प्राप्य खनाम्नां बाह्यपुरनगरं निवेशयामास । सत्रमे
प्रासादे पवनः प्रविष्टो न निर्यातीति स्फुटनहेतुं शिल्पिभिर्निर्णीयोक्तम्, भ्रमर्हाने तु प्रासादे 10
निरन्वयतां च विमृश्याञ्चयाभावे धर्मसन्तानमेवास्तु; पूर्वोद्धारकारिणां श्रीभरतादीनां पङ्क्तौ
नामास्तु-इति तेन मन्त्रिणा दीर्घदर्शिण्या बुद्ध्या विभाव्य भ्रमभित्योरन्तरालं शिलाभिर्निचितं
विधाय वर्षत्रयेण निष्पन्ने प्रासादे कलशदण्डप्रतिष्ठायां श्रीपत्तनसङ्घं निमज्जणापूर्वमिहानीय
महता महेन सं० १२११* वर्षं ध्वजाधिरोपं मञ्जी कारयामास । शैलमयविम्बस्य मम्माणीयख-
नीसत्कपरिकरमानीय निवेशितवान् । श्रीबाह्यपुरे नृपतिपितुर्नाम्ना श्रीत्रिभुवनपालविहारे श्री- 15
पार्श्वनाथं स्थापितवान् । तीर्थपूजाकृते च चतुर्विंशत्यारामाग्रपरिती वषं देवलोकस्य प्राप्तवा-
सादि दत्त्वा चैतत्सर्वं कारयामास । अस्य तीर्थोद्धारस्य न्यये-

१९१. पटिलर्षयुता कोटी व्यविता यत्र मन्दिरे । स श्रीवाग्भटदेवोऽत्र वर्णते विबुधैः कथम् ॥

॥ इति श्रीशत्रुञ्जयोद्धारप्रबन्धः ॥

१४६) अप विश्वविश्वैकसुभटेन श्रीआग्रभटेन पितुः श्रेपसे भृगुपुरे श्रीशकुनिकविहारप्रासा-20
दप्रारम्भे खन्यमाने गर्त्तापुरे नर्मदासान्निध्यादकसान्मिलितायां भूमौ छादितेषु कर्मकरेषु कृपा-
परयशतयात्मानमेवात्मदं निन्दन् सकलत्रपुत्रस्तत्र शम्पामदात् । तत्साहसातिशयात्तस्मिन्प्र-
त्युहे निराकृते शिलान्यासपूर्वं समस्तप्रासादे निष्पन्ने कलशदण्डप्रतिष्ठावसरे समस्तनगरसङ्घा-
न्निमज्जणपूर्वं तत्रानीय पथोचितमदानवस्त्राभरणादिसन्मानैः सन्मान्य समस्तेषु यथागतं
प्रहितेषु, आसन्ने लत्रे सञ्जयमाने भट्टारकश्रीहेमचन्द्रसूरिपुरस्सरं सन्वर्षति श्रीमदणहिल्लपुरसङ्घं 25
तत्रानीयातुर्ल्यवात्सल्यादिभिर्भूषणादिदानैश्च सन्तर्प्य ध्वजाधिरोपाय सञ्चरन्नार्थिभिः 'खमन्दिरं
मुपितं कारयित्वा श्रीसुव्रतप्रासादे ध्वजं महाध्वजोपेतमध्यारोप्य ह्यपौत्कर्पात्तत्रानालस्यं लास्यं
विधाय तदन्ते भूपतिनाऽभ्यर्थितं आरात्रिकं गृह्णन् तुरङ्गं द्वारभट्टाय दत्त्वा' राज्ञा स्वयं कृततिल-
कावसरः, द्वाससत्या सामन्तैश्चामरपुण्यवर्षादिभिः कृतसाहाय्यस्तदात्वागतार्थं वन्दिने कृतक-
ङ्कणवितरणो बाहुभ्यां धृत्वा घलात्कारेण नृपेणावतार्यमाणारात्रिकमङ्गलप्रदीपः श्रीसुव्रतस्य च 30

1 BP दशरथैः । 2 A उवाच । 3 BP 'वजः' नास्ति । 4 P एत.सहस्रैरथैः; B तुरंगमचतुर्भिः सहस्रैः । 5 B
नास्ति । 6 BP बाह्यपुरमिति नगरं व्याख्ययत् । 7 AD च । 8 D शिरयधनी । * A सं० १५; Da-b सं० ११५ ।
9 A सत्पटिलसु०; P सत्तलसु० । 10 D वापितेयुः । 11 D 'समघ' नास्ति । 12 A समस्तेषु; D सामन्तेषु । 13 BD
*भृगुपुरे । 14 D स्वयं सं मन्दिरे । 15 P वित्तंयं । 16 AD *वसरे । 17 B *स्तदात्वाय; D *भ्यागताय ।

युरोश्चरणौ प्रणम्य साधर्मिकवन्दनापूर्वं नृपतिं सत्वरारात्रिकहेतुं पप्रच्छ । 'यथा वृत्कारो वृत्तर-
सातिरेकाच्छिरःप्रभृतीन् पदार्थान् पर्णाकुर्वते तथा भवानप्यतः परमर्थिप्रार्थितस्त्वाग्रसातिरे-
काच्छिरोऽपि तेभ्यो ददासी'ति वृषेणादिष्टे 'तल्लोकोत्तरचरित्रेणापहृतहृदया विस्मृताजन्ममनु-
ष्यस्तुतिनियमाः श्रीहैमाचार्याः-

5 १९२. किं कृतेन न यत्र त्वं यत्र त्वं किमसौ कलिः । कलौ चेद्भवतो जन्म कलिरस्तु कृतेन किम् ॥

-इत्यमात्रभटमनुमोच क्षमापती यथागतं जग्मतुः ।

१४७) अथ तत्रागतानां प्रभूणां श्रीमदाग्रभटस्याकस्मिकदेवीदोषात्पर्यन्तदशांगतस्यापृच्छन-
विज्ञप्तिकायामुपागतायां सत्यां तत्कालमेव-तस्य महात्मनः प्रासादशिखरे नृत्यतो मिथ्यादृशां
देवीनां दोषः सञ्जातः-इत्यवधार्य प्रदोषकाले यथाश्वन्द्रतपोधनेन समं खेचरगज्योत्पत्य निमेषमा-
१० त्रादलङ्कृतभृगुपुरपरिसरभुवः प्रभवः सैन्धवां देवीमनुनेतुं कृतकायोत्सर्गास्तया जिह्वाकर्षणाद्य-
गणनास्पदं नीयमाना, उद्वृखले शालितन्दुलान्प्रक्षिप्य यथाश्वन्द्रगणिना प्रदीयमाने मुशलप्रहारे
प्राक् प्रासादः 'कम्पितः, द्वितीये प्रहारे दीयमाने' सा देवीमूर्तिरेव स्वस्थानानुत्पत्य 'यज्ञपाणिवज्र-
प्रहारेभ्यो रक्ष रक्ष' इत्युचरन्ती प्रमोश्चरणयोर्निपपात । इत्थमनवद्यविद्यावलात्तन्मूलानां मिथ्या-
दृश्यन्तराणां दोषं निगृह्य श्रीसुव्रतप्रासादमाजग्मुः ।

15 १९३. संसारार्णवसेवयः शिवपथप्रस्मनदीपाङ्कुरा विशालम्बनवष्टयः परमंतप्यामोहफेदुद्रमाः ।

किं वासाकमनोमत्तङ्गजददालानैकलीलाजुपस्रायन्तां नखरमयथरणयोः श्रीसुव्रतस्वामिनः ॥

इति स्तुतिभिः श्रीसुनिमुव्रतमुपास्य श्रीमदाग्रभटमुल्लाघलानेन पट्टकृत्य यथागतमागुः । धीमनु-
दपनचैत्ये शकुनिकाविहारे घटीग्रहे राज्ञा कौङ्कणनृपतेः कलशधितयं स्थानत्रये न्यास्यत् ॥

॥ इति श्रीराजपितामह-आग्रभटप्रबन्धः ॥

20 १४८) अधान्यसिन्नस्यसरे कुमारपालंनृपतिः पाण्डित्यलिप्तया कपर्दिमशिणोऽनुमतेन
भोजनानन्तरक्षणे केनापि विदुषा चाच्यमाने कामन्दकीपनीतिशास्त्रे-

१९४. पर्जन्य इव भूतानामाधारः श्रियीपतिः । विकलेऽपि हि पर्जन्ये जीव्यते न तु भूतां ॥

वाक्यमिदमाकर्ण्य नृपतेर्मथ ऊ प म्पा इति कुमारपालभूषालेनाभिहिते सर्वेष्वपि सामाजिकेषु
न्युञ्जानानि कुर्वाणेषु तदा कपर्दिमशिणमवाहमुत्सवं वीक्ष्य, "एकान्ते नृपशृष्ट एवमयादीत्-
"ऊ प
25 म्पा शब्दे स्वामिना स्वपमुचरिते सर्वव्याकरणेषु अपप्रयोगे "एभिदृच्छन्दानुवर्तिभिन्त्युञ्जानानि
क्रियमाणे मम द्वेषाऽप्यचाहमुत्पत्वं "समुचितम् । तथा परमराजकं विश्वं" न तु मूलं राजेति प्रती-
पनूपालमण्डलेष्वपफीर्तिः प्रसरति । अतोऽस्मिन्नर्थे उपमानं "उपमेयं" औपम्यं उपमा-इत्याद्याः
शब्दाः शब्दा इति तद्वचनानन्तरं राज्ञा शब्दच्युत्पत्तिज्ञानहेतये पश्चादाहर्षदेदयेनं कस्याप्युपा-

1 P लमणि । 2 ABD भवतो । 3 AD इत्यामागवः । 4 AD इत्यामवः । 5 D लणि । 6 AD
पत्रादिभ्याम् । 7 P भवेदीवांगः । 8 P वरपः । 9 इतोऽपि Da 'एवं दृष्टमिदमिदोऽपि भवेत्' इति
शब्दं विन्दते । 9 P भानद्वयभटः । 10 AD पुनरागतवामा । 11 D अन्तरं अन्तः । 12 BP अन्तरं । 13 D
•स्याकमेवप्रयोगेऽपि उच्यते । 14 D द्वेषाःप्राहमुत्पत्तिः । 15 P भुवः । 16 P विदुः । 17 P लणि ।
13 D वाक्शेवपरम् ।

घ्यायस्य समीपे मातृकापाठात्प्रभृति शास्त्राण्यारभ्यैकेन वर्षेण वृत्तिकाव्यत्रयमधीतम् । विचारचतुर्मुखमिति विरुद्धमर्जितम् ।

॥ इति विचारचतुर्मुखश्रीकुमारपालाध्ययनप्रबन्धः ॥

१४९) कस्मिन्नप्यञ्चसरे विश्वेश्वरनामा कविर्वाराणस्याः श्रीपत्तनमुपागतः प्रसुश्रीहेमसूरीणां संसदि प्राप्तः । तत्र कुमारपालरूपतौ विद्यमाने सः-

१९५. पातु वो हेमगोपालः कम्बलं दण्डमुद्रहन् ।

इति भणित्वा विलम्बमानो नृपेण सकोपं निरैक्ष्यत ।

पददर्शनपशुग्रामं चारयन् जैनगोचरे ॥

इत्युत्तरार्द्धपरितोषितसमाजलोकः श्रीरामचन्द्रादीनां समस्यां समर्पयामास-

१९६. व्यापिद्धा नयने मुखं च रुदती से गर्हितं कन्यका नैतस्याः प्रसूतिद्वयेन सरले शक्ये पिधातुं दृशौ । 10

सर्वप्रापि च लक्ष्मते सुखशशिज्योत्स्नाचितानैरियमित्यं मध्यगता सखीभिरभितो द्यमीलनकल्लेषु ॥

व्यापिद्धा० । इति श्रीकपर्दिना महामात्येन पूरितायां समस्यायां पश्चात्कविः पश्चात्सहस्रमूल्यं निजं श्रैवेयकं श्रीकपर्दिनः कण्ठे 'श्रीमारत्याः पदम्' इत्युचरन्निवेशयामास । अथ तद्वैदग्ध्यचमत्कृतेन नृपतिना स्वसंनिधौ स्थाप्यमानः-

१९७. कयाशेषः कर्णोऽजनि जनकृशा काशिनगरी सहर्षं हेपन्ते हरिहरिति हम्मीरहरयः । 15

सरसत्याश्रेपप्रणलवणोदप्रणयिनि प्रभासस्य क्षेत्रे मम हृदयमुत्कण्ठितमदः ॥

इत्युक्त्वाऽऽश्चर्यं नृपसत्कृतः स यथास्थानमगात् ।

१५०) कदाचिद्देवश्रीकुमारविहारे नृपाहूताः प्रभवः श्रीकपर्दिना दत्तहस्तायलम्बा यावत्सोपानमारोहन्ति तावन्नर्त्तक्याः कञ्चुके गुणमाकृष्यमाणं विलोक्य श्रीकपर्दी-

१९८. सोहगिउ सहिकश्चुउ जुत्तउ ताणुं करेइ । 20

एवमुक्त्वा यावद्विलम्बते

पुट्टिहं पच्छइ तरणीयणुं जसु गुणगहणु करेइ ॥

इति श्रीप्रभुपादैरुत्तरार्द्धमपूरि ।

१५१) कदाचित्प्रत्यूपे श्रीकपर्दिमञ्जी प्रणामानन्तरं श्रीसूरिभिर्हस्ते किमेतदिति शृष्टः स प्राकृत-
भापया ह र ड इ इति विज्ञपयामास । प्रसुभिरुक्तम्- 'किमयापि ?' अनाहृतप्रतिभतया तद्वचन-
च्छलमाकलय्य कपर्दिनोक्तम्- 'इदानीं तु न ।' कुतोऽन्त्योऽप्याद्योऽभूत्, मात्राधिकश्च । हर्षाश्रुपूर्-
पूर्णदशः प्रभवः श्रीरामचन्द्रप्रभृतिपण्डितानां पुरस्तात्तच्चतुरीं प्रशशंसुः । तैरज्ञाततत्त्वैः किमिति
शृष्टो ह र ड इ इति शब्दच्छलेन हकारो रडइ; अस्माभिरुक्तम्- 'किमयापि ?' इत्यभिहितमात्रेण
यचस्तत्त्वविदाऽनेन नेदानीमुक्तम् । यतः पुरा मातृकाशास्त्रे हकारः प्रान्ते पठ्यते अत एव
रडइ; साम्प्रतं त्यस्मान्मनि प्रथमस्तथा मात्राधिकश्च । 30

॥ इति ह र ड इ प्रबन्धः* ॥

† इति नृपाध्ययनप्रबन्धः । १ इत्येव P आदरे । 1 B वाणारसाः । 2 BP उपेठः । 3 D 'प्रसु' नामि । 4 B हिक्रिः P निरिहिक्रिः । 5 BP नास्तेवपदम् । 6 D •पुच्छयमानो आश्रुच्छ । 7 P यथागतं । 8 AD •कुमारपालविहारे । 9 D •वाणुः P वाणु । 10 B •यणु । 11 P विना न । 12 AD आहृ० । 13 BD परि० । 14 D नास्तेवपदम् ।
* D पुच्छ उपेठं समाहित्यर्थं पाठ्य विद्यते ।

१५२) कदाचित् केनापि पण्डितेनोर्वशीशब्दे शकारस्तालव्यो दन्व्यो वेतिपृष्ठे यावत्प्रभवः किञ्चित्समादिशन्ति तावत्, ऊरौ शोते' उर्वशीति पत्रकं लिखित्वा श्रीकपर्दिना प्रभोरुत्सङ्गे मुक्तम् । तत्प्रामाण्यात्तालव्यशकारनिर्णयस्तदग्रे प्रभुभिरभिहितः ।

॥ इत्युर्वशीशब्दप्रबन्धः* ॥

- 5 १५३) अध्यान्यदा सपादलक्ष्मीयराज्ञः कश्चित्सान्धिबिग्रहिकः श्रीकुमारपालनृपतेः सभायासु-
पेतो' राज्ञा 'भवत्स्वामिनः कुशलमि'ति पृष्ठः । स मिध्याभिमानी पण्डितमानी' च 'विश्वं लातीति
विश्वलस्तस्य च को विजयसन्देहः?' । राज्ञा प्रेरितेन श्रीमता कपर्दिना मञ्जिणा-श्वलश्वल्ल आशु-
गतौ इति घातोर्विरिय श्वलतीति नश्यतीति विश्वलः । अनन्तरं' प्रधानेन तन्नामदूषणं विज्ञप्तः
स राजा विग्रहराज इति पण्डितमुत्वात्तार्त्तं बभार । परस्मिन्वप्ये' स एव प्रधानः' श्रीकुमारपाल-
10 नृपतेः पुरो विग्रहराज इति नाम विज्ञपयन्, मञ्जिणा श्रीकपर्दिना-विग्रो विगतनासिक एवं
विग्रो' ह-राजौ रुद्रनारायणौ कृतौ येन' इति । तदनन्तरं स नृपः कपर्दिना नामखण्डनभौदः
कविवान्धव इति नाम बभार ।

१५४) अध्यान्यदा श्रीकुमारपालनृपपुरतः श्रीयोगशास्त्रव्याख्यानं सञ्ज्ञायमाने पञ्चदशकर्म-
दानेषु वाच्यमानेषु-

- 15 "दन्तकेशनखासित्वगरोम्नां ग्रहणमाकरं"

इति प्रसुकृते मूलपाठे पं० उदयचन्द्रं रोम्णां ग्रहणमिति भूयो भूयो वाचयन्तं प्रभुभिरितिपिनेदं
पृष्ठे स "प्राणितूर्याज्ञानाम्" इति व्याकरणसूत्रेण प्राण्यङ्गानां सिद्धमेकत्वमिति लक्षणविशेषं
विज्ञपयन् प्रभुभिः स्थापितो राज्ञा न्युच्छनेनै' सम्भावितः" ।

॥ इति पं० उदयचन्द्रप्रबन्धः ॥

- 20 १५५) अथ कदाचित्स राजर्षिर्घृतपुरभोजनं कुर्वन् किञ्चिद्विचिन्त्य कृतसर्वाहारपरिहारः पवित्री-
भूय' इति प्रसुं पत्रच्छ- 'यदस्माकं घृतपुराहारो युज्यते नया' इति प्रभुभिरभिदधे- 'बणिगप्राहा-
णयोर्घुज्यते, कृताभक्षयनियमस्य क्षत्रियस्य तु न । तेन पिशिताहारस्यानुस्मरणं भवति ।' इत्यमे-
वेति पृथ्वीपतिरभिधाय पूर्वभक्षितस्याभक्ष्यस्य प्रायश्चित्तं' याचितवान्" । द्वात्रिंशद्दशानसंख्यया
एकस्मिन्' भिडयन्धे" द्वात्रिंशद्विहाराङ्कारपेति । राज्ञा तथाकृते, प्रसुदत्ते प्रतिष्ठांलगे घटपट्टका-
25 स्त्रिजप्रासादमूलनायकप्रतिष्ठां कारयितुं श्रीपत्तनमुपेपुपि फान्द्वैनामि व्यपहारिणि तन्नगरमुदके
प्रासादे तद्विम्बं मुक्त्वा यावदुपहारान्यहीत्वा स पुनरुपैति तावन्नृपतेरङ्गरक्षकैर्निन्दन्' द्वारि
अन्तः प्रवेशमलभमानः कियति काले व्यतिक्रान्ते उत्थितेद्वारपालकैर्व्यतीति प्रतिष्ठोत्सव' स तत्र
प्रविश्य प्रभोः पादमूले लगित्वा सोपालम्भं भृशं' करोत् । प्रभुभिरन्यथा दुरपनेयं तस्य दुःखं
चिन्त्य रङ्गमण्डपादहिर्भुत्वा नक्षत्रचारेण खदत्तं' लग्नमुदितं ज्योतिरि विलास्य 'कूटपट्टिका-
30 सम्पन्धेन नैमित्तिकेन पञ्चदशमि पिम्पानि प्रतिष्ठापितानि तेषां वर्षप्रयमायुः । सम्प्रतितनं लग्नं तु
प्रतिष्ठितं पिम्पामिदं चिरायुर्'ति प्रभुभिरादिष्टम् । स तदैव प्रतिष्ठामकारयत्तत्रभूक्तं तथैव जज्ञे ।

॥ इत्यभक्षयभक्षणप्रायश्चित्तप्रबन्धः ॥

1 AD तथा । 2 D उरुत् भङ्गने । 3 P गभामापाते । 4 P कारलेत्तु परम् । 5 D इत्य । 6 AD इति नाम ।
7 D प्रथाः पुदः । 8 AD एवं । 9 AD भासि । 10 D व्याख्यानं अस्त्रिकारणं उदयचन्द्रः । 11 BP 'वप' भासि ।
12-13 D कारलेत्तुपरम् । 14 कारलेत्तुपरम् AD । 15-16 BP प्रायश्चित्तं कर्तव्यं । 17-18 D भासि । 19 AD
'मिडि' भासि । 20 B कारदत्तः । 21 P 'निन्दन्' । 22 D तन्नगरभृते । 23 AD 'घृते' भासि । 24 'स्वर्ग' स्थाने AD अ ।

१५६) मयापहृते धने पुरा कश्चिन्मूपको मृतस्तत्प्रायश्चित्ते राज्ञा याचिते तच्छ्रेयसे' प्रभुभिस्त-
शामाङ्कितो विहारः कारितः ।

१५७) तथा च कयापि व्यवहारिवध्वाऽज्ञातज्ञातिनामग्रामसम्बन्धया पथि दिनत्रयं वुस्तु-
क्षितो नृपतिः शालिकरम्बेन सुहितीकृतस्तकृतज्ञतया तत्पुण्याभिवृद्धये करम्बकविहारं श्रीप-
त्तनेऽकारयत् ।

१५८) तथा यूकाविहारश्चैवम्-सपादलक्षदेशे कश्चिदविवेकी धनी' केशसंमार्जनावसरे प्रिया-
पितां यूकां करतले सङ्गृह्य पीडाकारिणीं तां तर्जयश्चिरेण नृदित्वा व्यापदयामास । संनिहिते-
नामारिकारिपञ्चकुलेन स श्रीमदणहिल्लपुरे समानीय नृपाय निवेदितः । तदनु प्रभूणामादेशात्त-
दण्डपदे तस्य सर्वस्वेन तत्रैव यूकाविहारः कारितः ।

॥ इति यूकाविहारप्रबन्धः ॥

१५९) अथ स्तम्भतीर्थे सामान्ये सालिगवसहिकाप्रासादे यत्र प्रभूणां वीक्षाक्षणो यभूव तत्र
रत्नमयविम्बालङ्कितो निरुपमो' जीर्णोद्धारः कारितः ।

॥ इति सालिगवसहिक-उद्धारप्रबन्धः ॥

१६०) अथ श्रीसोमेश्वरपत्तने कुमारविहारप्रासादे वृहस्पतिनामा गण्डः कामप्परतिं कुर्वाणः
प्रभोरप्रासादाद्भ्रष्टप्रतिष्ठः श्रीमदणहिल्लपुरं प्राप्य षोढावश्यकेऽपि' प्रौढिं प्रातः' प्रभून् सिपेवे । 15
कदाचिच्चातुर्मासिकपारणके प्रभूणां पादयोर्द्वादशावर्त्तवन्दनादनु-

१६१. चतुर्मासीमासीर्ध्व पदयुगं नाथ निकया कयाप्यप्रध्वंसाद्रिकृतिपरिहारव्रतमिदम् ।

इदानीमुद्भिर्ध्विजचरणनिर्लोठितकलेर्जलकिन्नैरभैर्मुनितिलक । वृत्तिर्भवतु मे ॥

इति विश्वपयंस्तत्कालगतान् राज्ञा प्रसन्नान् प्रभून् विमृश्य स पुनरेव तत्पदद्वानपात्रीकृतः ।

॥ इति वृहस्पतिप्रबन्धः ॥

१६१) अन्यदा सर्वावसरस्थितेन राज्ञा आलिगनामा वृद्धेप्रधानपुरुष इत्यपृच्छयत्—'यदहं
श्रीसिद्धनृपतेर्हीनः समानोऽधिको वा?। तेन चाऽल्लप्रार्थनापूर्वं 'श्रीसिद्धनृपतेरष्टनवतिर्गुणां द्वौ
दोषौ; स्वामिनस्तु द्वौ गुणौ तत्संख्या एव दोषाः' इति निवेदिते नृपतिर्दोषमये आत्मनि विरागं
दधानो यावच्छुद्धिरिकां' धृषुपि क्षिपति तावत्तदा' तदाशयविदा तेनेति व्यञ्जपि—'श्रीसिद्धनृपतेरष्ट-
नवतिर्गुणाः सङ्गामाऽऽभुदभताऽस्त्रीलम्पटतादोषाभ्यां तिरोहितौ; कार्यण्यादयो भवदोषास्तु 25
समरशरता-परनारीसहोदरतायुषाम्भ्यामपहृताः' इति तद्वचसा स पृथ्वीनाथः स्वस्थावस्थस्तस्यौ' ।

॥ इति आलिगप्रबन्धः ॥

१६२) अथ पुरा श्रीसिद्धराजराज्ये पाण्डित्ये स्पर्धमानो यामराशिनामा विप्रः प्रभूणां प्रति-
घानिघां विशिष्टामसहिल्लुः—

1 BP विपद्यः । 2 BP प्रायश्चित्तं यच्छेति भूयेन विशिष्टैः । 3 P पनवत् । 4 A गृह्यः; BP कलवत् । 5 D
'मप' नास्ति । 6 P नास्ति । 7 AD प्रभुर्दोषावसहिकया उद्धारः । 8 AD 'पि' नास्ति । 9 D प्रायः । 10 D यावत् ।
11 P इदानीन्तम्युधः । 12 D वृहस्पतिगण्डस्य पुनः पददानप्रबन्धः । 13 AD वृद्धः । 14 AB अष्टच्छः । 15 AD
पञ्चवर्त्तः । 16 AD उद्धारमादनु दोषः । 17 BP धुरिघानं चतुर्निक्षिपति । 18 D तवदाशयः । 19 P तिरस्कृत्याः ।
20 P स्वस्थानपस्थानापः ।

संस्कारानन्तरमावां प्रचलितावि'ति ताभ्यां विज्ञते तत्कालं पौषधवेश्मनि समागतो नृपः प्रशं-
सापरः कथं कथमप्यपवार्य' द्वासप्ततिमहासामन्तैः समं समस्तसङ्घेन च प्रमुणा द्विधोपदिश्य-
मानवर्त्मा धुन्धुककनगरे प्राप्तः । प्रभूणां जन्मगृहभूमौ स्वयं कारितसप्तदशहस्तप्रभाणे श्लोकिका-
विहारे प्रभावनां विधित्सुर्जातिपिशुनानां द्विजातीनामुपसर्गमुदितं वीक्ष्य तान् विपयताडितान्
कुर्वन् श्रीशत्रुञ्जयतीर्थभाराधयामास' । तत्र "दुक्खक्खओ कम्मक्खओ" इति प्रणिधानदण्डक- 5
मुचरन् देवस्य पार्श्वं विविधप्रार्थनावसरे-

२०४. इकइ फुल्लह माटि सामीउ 'देयइ सिद्धिसुहु । तिणिसउ' केही साटि कंदरे भोलिम जिणवरह ॥

इति चारणमुचरन्तं निशम्य नवकृत्वः पठितेन नवसहस्रांस्तस्यै नृपो ददौ । तदनन्तरमुज्जयन्त-
सन्निधौ गते तस्मिन्ऽकस्मादेव पर्वतकल्पे सञ्जायमाने श्रीहेमचन्द्राचार्या नृपं प्राहुः- 'इयं छत्र-
शिला युगपदुपेतयोरुभयोः' पुण्यवतीरुपरि निपतिष्यतीति वृद्धपरंपरा' । तदावां पुण्यवन्तौ, 10
यदियं गीः' सत्या भवति तदा लोकापवादः । नृपतिरेवातो' देवं नमस्कारोतु न वयमि'त्युक्ते
नृपतिनोपरुध्य प्रभव एव सङ्घेन सहितैः प्रहिताः न' स्वयम् । छत्रशिलामार्गं परिहृत्य परस्मिन्
जीर्णप्राकारपक्षे नव्यपचाकरणाय श्रीवाग्भटदेव आदिष्टः । पचोपक्षये' व्ययीकृतास्त्रिपष्टिलक्षाः ।

॥ इति तीर्थयात्राप्रबन्धः ॥

१६५) कदाचित्पृथिव्या आनृणाय नृपतिना स्वर्णसिद्धये श्रीहेमचन्द्रसूरीणांशुपदेशात्तदुरवः 15
श्रीदेवचन्द्राचार्याः' श्रीसङ्घनृपतिविज्ञसिकाभ्यामाकारितास्तीव्रव्रतपरायणा महत्सङ्घकार्यं वि-
सृज्य विधिविहारक्रमेण पथि केनाप्यलक्ष्यमग्ना निजामेव पौषधशालामागताः । राजा तु प्रत्यु-
द्गमादिसामर्थी कुर्वन् प्रसृजापितंस्तत्राययौ । अथ गुरोः' गुरो नृपतिप्रमुखैः समस्तश्रावकयुतैः
प्रसृभिर्द्वादशावर्त्तवन्दनं' दत्त्वा तौ श्रुततदुपदेशौ' गुरुभिः पृष्टे सङ्घकार्यं सर्वां विसृज्य जवनि-
कान्तरितौ श्रीहेमचन्द्र-नृपती' तत्पादयोर्निपत्य सुवर्णसिद्धि'याचनां चक्राते । 'मम बाल्ये' वर्त्त- 20
मानस्य तात्रखण्डं काष्ठभारवाहकात् याचितवल्लीरसेनाभ्यक्तं युग्मदादेशाद्बहिःसंयोगात्सुव-
र्णायभूय । तस्या वल्लेर्नामसङ्केतादिरादिश्यतामि'ति श्रीहेमाचार्यं उक्तवति कोपाटोपात् श्रीहेम-
चन्द्रं दूरतः प्रक्षिप्य 'न योग्योऽसीति; अग्रे मुद्गरसंप्रायदत्तविद्यया त्वमजीर्णभाक्, कथमिमां
विद्यां मोदकप्रायां' तव मन्दाप्रेर्ददामि?' इति तं निपिध्य नृपं प्रति 'एतद्भाग्यं भवतो नास्ति येन
जगदानृण्यकारिणी हेमनिष्पत्तिविद्या तव सिद्धयति; अपि च मारिनिवारणजिनभण्डितपृथ्वीकर- 25
पादिभिः पुण्यैः सिद्धे लोकरुदये किमतोऽप्यधिकमभिलपसी'त्यादिश्य तदैवं विहारक्रमं' कृतवन्तः॥

॥ इति सुवर्णसिद्धिनिषेधप्रबन्धः ॥*

{ 'एकदा पृष्टः राजा पूर्वमपस्वरूपं तत्सर्वं कथितं प्रभुभिरिति । }

५ ५ ५ ५ ५

1 P मांल्य । 2 AB अरायन् । 3 AD नास्ति । 4 AD देवइ सामी । 5 AD तिणिसिउ । 6 D नास्ति,
P कुरव; A रे; 7 AD इवे । 8 D परपरया । 9 D गीरसत्यासत्या । 10 D 'वद' नास्ति । 11 AD सह ।
12 D नास्ति । 13 D पयाया. पशदये । 14 D नास्ति । 15 P प्रमुणादिष्ट । 16 AD गुरो । 17 P सहिते ।
18 'चन्द्र इरा' स्थाने D 'चन्द्रायपिते चन्द्रान्ते' । 19 AD 'देशानन्तर । 20 P नास्तेवत्वद । 21 AD सिद्धे ।
22 P विद्यया । 23 P मोदकप्रायसंप्रायां । 24 BP सुवर्णे । 25 AD रूपेव । 26 P विहार । * P आदर्श
पद्य पक्षिभारकल्पते । † D पुस्तकं पृथेय पक्षिदृश्यते मान्यथ ।

१६६) अथ कस्मिन्नप्यवसरे सपादलक्षं प्रति सज्जीकृते सैन्ये श्रीवाग्भटस्यानुजन्मा चाहड-
नामा मन्त्री दानशौण्डतया दूषितोऽपि भृशमनुशिष्य भूपतिना सेनापतिश्चक्रे । तेन प्रयाणद्वि-
त्रयानन्तरमस्तोकमर्थिलोकं मिलितमालोक्य कोशाधिपांल्लक्षद्रव्ये याचिते सति नृपादेशात्-
सिद्धदाने, अथ तं कशाप्रहारेणाह्वय सेनापतिः कटकाभिरचासयत् । स्वयं तु यदृच्छया दानैः
- 5 प्रीणितार्थिलोकश्चतुर्दशशतीसंख्यासु करभीष्वारोपितैर्द्विगुणैः सुभटैः समं सञ्चरन् मितैः प्रया-
णैर्वर्षेभ्योरानगरप्राकारं वेष्टयामास । अथ तस्यां निशि सप्तशतीकन्यानां विवाहः प्रारब्धोऽस्तीति
नगरलोकान् मत्वा तद्विवाहार्थं तथैव निशि स्थित्वा प्रातः प्राकारपरावर्त्तं चकार । तत्राधिगतं
स्वर्णकोटीः सप्त तथैकादशसहस्राणि वडवानामिति सम्पत्तिगर्भितां विज्ञप्तिकां वेगवर्त्तरनेरैर्नृपं
प्रति प्राहिणोत् । स्वयं तत्र देशे श्रीकुमारपालनृपतेराज्ञां दापयित्वाऽधिकारिणो नियोज्य व्याघु-
10 दितः । श्रीपत्तनं प्रविश्य राजसौधमधिगम्य नृपं प्रणनाम । नृपस्तदुचितालापावसरे तद्गुणरञ्जि-
तोऽप्येवमवादीत्- 'तव स्थूललक्ष्यतैव महद्दूषणं [*वादान्तिकयोः साधनादौ साधीयान् नेदीया-
न्प्रयोगनिष्पत्तिः] रक्षामन्नं, नो वा चक्षुर्दांपिणोर्द्ध एव विदीर्यसे । यं व्ययं भवान् कुरुते तादृशं
कर्तुमहमपि न प्रभूष्युः ।' स इति श्रुतनृपादेशो नृपं प्रति 'तध्यमेव तदादिष्टं देवेन, एवंविधं
व्ययं कर्तुं प्रभुर्न प्रभवति । यतः स्वामी परम्परया न नृपतेः सुतः । अहं तु नृपपुत्रः । अतो
15 मयैव साधीयान् द्रव्यव्ययः क्रियते ।' तेनेति विज्ञप्ते नृपतिस्तोषं करोतु रोषं वा, निकषं निकषा-
काञ्चनश्रियमासाय, अनर्घ्यतां लभमानो नृपतिविसृष्टः स्वं पदं प्रपेदे ।

॥ इति राजधरदृचाहडप्रबन्धः ॥

१६७) तथा तस्य कनीयान् आता सोलाकनामा मण्डलीकसत्रागारमिति विरदं धमार ।

१६८) अथ कदाचिद् आनाकनामा मातृष्वस्त्रीयस्तसेवागुणतुष्टेन राज्ञा दत्तसामन्तपदोऽपि
20 तथैव सेवमानः कदापि मध्यन्दिनावसरे चन्द्रशालापल्पङ्कस्थितस्य नृपतेः पुरो निविष्टः सहसा
क्रमपि प्रेष्यं तत्र प्राप्तं प्रेक्ष्य कौऽयमिति पृष्टे नृपतिना श्रीमदानाकः स्वं कर्मकारमुपलक्ष्य तत्स-
ञ्ज्ञेताशिकेतनान्निर्गत्य सकौशलं पृष्टः पुत्रजन्मवर्द्धापनिकां प्रार्थयामास । स तथा वार्त्तया तु
दिनकरप्रभयेव विकसितवदनारविन्दं तं विस्मज्य स्वं पदमुपेतः । राज्ञा किमेतदिति पृष्टस्तेन
स्वामिनः पुत्रोत्पत्तिरिति विज्ञप्तेः स वसुधापवः स्वगतं किञ्चिदवधार्यं तं प्रति प्रकाशं प्राह-
25 'यजन्म निवेदयितुमयं कर्मकरो वेत्रिभिरखलित एवेमां भुवमाप' तावता पुण्योपचयेनायं गूर्ज-
रदेशे नृपो भावी, परमस्मिन्पुरे धवलगृहे च नः यतोऽतः स्थानादुत्थापितस्य तत्राग्रे सुतोत्पत्ति-
निवेदिता, ततो हेतोर्नास्मिन्नगरेऽश्वरत्वम् ।

॥ इति विचारचतुर्मुखेन श्रीकुमारपालदेवेन निर्णीतो लवणप्रसादराणकप्रबन्धः ॥

२०५. आज्ञावर्तिषु मण्डलेषु विपुलेष्वष्टादशसादरादध्यान्वेव चतुर्दश प्रभृतरां मारिं निवार्यजसा ।

30 कीर्तिस्तम्भनिर्माथतुर्दशशतीसंख्यान्विहारस्तथा कृत्वा निर्मितवान्कुमारनृपतिर्जैत्रो निर्जैत्रोन्वयम् ॥

1 P कोशाप्यक्षत् । 2 AD चक्रे । 3 P दापयामास । * कोष्ठकगता संक्रिः AD भादसें दापते । 4 D बोधेर ।
5 D भय । 6 AD 'इति' नास्ति । 7 P नृपतिना भादिरः । 8 B निवेदयत्, P नास्ति । † एषुदन्तगणकप्रत्यये P
भादसें 'दृष्यंसेन पुत्रजन्मना पदार्थिषो दिवसप्रभातिमिद्वारविन्दं मुन्दरवदनसं' एवावयः पठः 9 P इतिवर्तिषा । 10 D पय-
यमाप । 11 P पृष्टातोः सं निवेदिष्टः । 12 D निर्णीतम् । 13 P विचार चतुर्मुख 'राणक' सन्धः ।

- [१२६] {कण्ठे गूरे लोटे सौराष्ट्रे कच्छसैन्यवे । उचार्या चैव भभेयां मारवे मालवे तथा ॥
 [१२६] कौकणे तु तथा राष्ट्रे कीरे जांगले पुनः । सपादलक्षे मेवाडे दील्यां जालन्धरेऽपि च ॥
 [१२७] जन्तूनामभयं सप्तन्यसनानां निपेधनम् । वादनं न्यायघण्टया रुदतीधनवर्जनम् ॥}

१६९) अथ प्रभोः कदाचित्, कच्छपराजलक्षराजमातुर्महासत्याः शापाच्छ्रीमूलराजान्वयिनां राजन्यानां ह्युतारोगः सङ्कामतीति सम्बन्धात् रुद्धिधर्मप्रतिपत्त्यवसरे प्रभोरुद्गणितराज्यभारे श्रीकुमारपाले तच्छिद्रेण प्रविश्य ह्युतारव्याधिर्वाधामधात् । तदुःखदुःखिते सराजलोके राज्ञि प्रणिधानान्निजमायुः सवलं वीक्ष्याऽष्टाङ्गयोगान्यासेन प्रभवस्तं लीलयोन्मूलितवन्तः ।

१७०) कदापि कदलीपत्राधिरूढं कमपि योगिनमालोक्य विस्मिताय नृपतये आसनबन्धेन चतुरङ्गलभूमिलागाद्द्वारन्ध्रेण निर्यत्तेजःपुङ्गं प्रभवो दर्शयामासुः ।

१७१) अथ चतुरशीतिवर्षप्रमाणायुःपर्यन्ते निजमवसानदिनमवधारयान्वाराधनक्रियायामन- 10
 शनपूर्वं प्रारब्धायां तदतितरलिताय नृपतये तैवापि पण्मासीशेषमायुरास्ते, सन्तत्यभावाद्विद्य-
 मान एव निजामुत्तरक्रियां कुर्यां इत्यनुशिष्य दशमद्वारेण प्राणोत्क्रान्तिमकार्षुः । तदनन्तरं
 प्रभोः संस्कारस्थाने तद्गन्ध पवित्रमिति राज्ञा तिलकव्याजेन नमश्चक्रे । ततः समस्तसामन्तैस्त-
 वनु नगरलोकैस्तत्रत्यमृत्स्त्रायां गृह्यमाणायां तत्र हेमस्वद्वु इत्यद्यापि प्रसिद्धिः ।

१७२) अथ राजा बाष्पाविलोचनः प्रभुशोकविक्रममनाः सचिवैर्विज्ञात इदमवादीत्- 15
 जित्तोत्तमतमलोकान् प्रभून् शोचामि किं तु निजमेव सत्ताङ्गं राज्यं सर्वथा परिहार्यं राजपिण्ड-
 दोषदूषितं यन्मदीयमुदकमपि जगद्गुरोरेके न लयं तदेव शोचामीति प्रभुगुणानां स्मरं स्मरं
 सुचिरं विलप्य प्रभूदिते दिने तदुपदिष्टविधिना समाधिमरणेन नृपः स्वलोकमलम्बकार ।

(अथ P आदेशे निम्नोद्धृता एतदुपलोककर्मल्लोकाः प्राप्यन्ते-)

- [१२८] {पुत्रभृतिभिः पूर्वैर्गच्छद्भिः पार्थिवैर्दिवम् । स्वकीयगुणरत्नानां यत्र न्यास इवापितः ॥ 20
 [१२९] न केवलं महीपालाः सायकैः समराङ्गणे । गुणैर्लोकप्रणयैर्न निजिताः पूर्वा अपि ॥
 [१३०] वीतरागस्तेर्यस्य मृतवित्तानि मुञ्चतः । देवसेव नृदेवस्य युक्ताभूद्भृतार्थिता ॥
 [१३१] करवालजलैः स्नातं वीरगामेव योज्यहीत् । धातं बाष्पाभ्युधाराभिर्निर्वाराणां न तु धियम् ॥
 [१३२] शरणां सम्मुखान्येव यदानि समरे ददां । यः पुनस्तत्फलत्रेपु मुखं चक्रे पराञ्जुषम् ॥
 [१३३] इदि प्रविष्ट्यद्वाणक्लिष्टेनाभूणितां शिरः । जाङ्गलक्षोणिपालेन व्याचक्षणैः परैरपि ॥ 25
 [१३४] पृथारत्नप्रभाकमं नम्रं गर्वादकुर्वतः । कण्ठः कुङ्कुणद्वयस्य यथकार शरैः शिरः ॥
 [१३५] रागाद् भूपालवृष्टाल-मल्लिकार्जुनयोर्हृथे । गृहीता येन मूर्धानौ स्तनाविव जयश्रियः ॥
 [१३६] दक्षिणदक्षिणं जित्वा यो जग्राह द्विपद्वयम् । तद्यशोभिः करिष्यामो विष्यं नश्यद्विपद्वयम् ॥
 [१३७] विदारं कुर्वता वैरिवनितान्कचमण्डलम् । महीमण्डलमुद्वृण्विहारं येन निर्ममे ॥
 [१३८] पादलभैर्महीपालैः पशुमिथ वृणाननैः । यः प्राथित इवात्यर्थमहिंसाव्रतमग्रहीत् ॥ 30

१७३) सं० ११९९ वर्षपूर्वं ३१ श्रीकुमारपालदेवेन राज्यं कृतम् ।

† P भारते एव एतत्प्रजेकथयं प्राप्यते । 1 D नास्ति । 2 D संस्कारमतीति च न्यापिः कुमारपाले बाधामधात् । सम्बन्धात्- । 3 D रत्नलभैर्न । 4 D नास्ति । 5 D संस्कारादनु ।

१७४) सं० १२३० वर्षेऽजयदेवो राज्येऽभिषिक्तः ।

(एतद्वर्णनात्मकाऽपि P आदौ एते विशिष्टाः श्लोकाः प्राप्यन्ते—)

[१३९] { भूपालोऽजयपालोऽभूत्कल्पद्रुमसमस्ततः । चक्रे वसुन्धरा येन काञ्चनेनरनकिञ्चना ॥

[१४०] दण्डे मण्डपिका हैमी सह मचैर्मतङ्गजैः । दत्त्वा पादं गले येन जाङ्गलेशादगृह्यत ॥

5 [१४१] जामदग्न्य इवोद्दामधामभस्सितभास्करः । क्षत्रासक्षालितां धार्त्रीं श्रोत्रियत्रा चकार यः ॥

[१४२] दानानि ददतो नित्यं नित्यं दण्डयतो नृपान् । नित्यमुद्रहतो नारीर्यथासीत् विगणः समः ॥

[१४३] धृतपार्थिवनेपथ्ये निष्क्रान्तेऽथ शतक्रतौ । जयन्ताभिनयं चक्रे मूलराजसदङ्गवः ॥

१७५) अस्मिन् अजयदेवे^१ पूर्वजप्रासादान् विध्वंसयति सति सीलणनामा कौतुकी नृपतेः

पुरः प्रारब्धेष्वसरे कृतकामपटुतां मायया निर्माय तत्र स्वकल्पितं तृणमयं देवकुलपञ्चकं पुत्रेभ्यः

10 समस्यै^२ 'ममानन्तरं' भक्त्यतिशयेनाराधनीयमित्यनुशिष्यान्वाचख्यायां यावदास्ते तावत्तेन

लघुपुत्रेण तत्पूर्णां चूर्णितमाकर्ष्य 'रे पुत्राधम' । श्रीमदजयदेवेनापि पितुः परलोकानन्तरं

तद्दर्मस्यानानि विध्वंसितानि, त्वं त्वधुनैवं मयि विचमानेऽपि चूर्णयन्^३ अधमाधमतां गतोऽ-

सी^४ति तस्य तदवसरालापेन^५ सत्रपो नृपस्तस्मादसमञ्जसाद्विरराम । तदिदनावशिष्टाः श्रीकुमार-

विहारा अद्यापि दृश्यन्ते । श्रीतारङ्गदुर्गे अजयपालनाम्ना अजितनाथो धूर्तरित्युपायेन रक्षितः^६ ।

15 १७६) तदनु श्रीअजयदेवेन श्रीकपर्दिमन्त्री महामात्यपदं दातुमत्यर्थमभ्यर्थितः । 'प्रातः

शकुनान्यवलोक्य तदनुमत्या प्रभोरादेशमाचरिष्यामीत्यभिधाय शकुनगृहं गतः । ततः

सप्तविधं दुर्गादेव्याः याचितं शकुनमवाप्य तच्छकुनं पुष्पाक्षतादिभिरभ्यर्च्य कृतकृत्यं^७ मन्य-

मानः पुरगोपुरान्तः^८ प्राप्नो नदन्तं वृषभसीशानदिग्भागे विलोक्यातिशयसोरमनाः^९ खं निघा-

समासाद्य भोजनानन्तरं मरुद्वृद्धेन यामिकेन शकुनस्वरूपं शृष्टः श्रीकपर्दीं तदग्रे तत्स्वरूपमा-

20 दिश्य तांस्तुष्टाय । ततो मरुद्वृद्धः^{१०}—

२०६. नद्युत्तारेऽध्वैपम्ये दुर्गे^{११} संनिहिते भये । नारीकार्ये रणे व्याधौ विपरीता प्रशस्यते ॥

इति प्रामाण्याद्भवानासन्नव्यसनतया मतिभ्रंशात्प्रतिकूलमप्यनुकूलं मनुषे^{१२} । यस्तु^{१३} वृषभो भयता

शुभः परिकल्पितः सोऽपि भयदृव्यापत्त्या शिष्यस्याभ्युदयं पदयंस्तद्वादनोक्षरजगर्जे । इति तदुक्ति-

मयमन्यमाने तस्मिन्नाच्छद्य तीर्थान्यवगाहं^{१४} गते, स नृपतिना प्रसादीकृतां सुत्रामासाद्य महता

25 महेन समधिगतनिजसौधे विश्रम्य निशि नृपतिना विधूतः समानप्रतिद्वैरभिभयितुमारब्धः ।

२०७. जो करिवराण कुम्भे पायं दास्यु गृत्तिए^{१५} दलइ । सो सीहो विहिवसओ^{१६} जम्बूवपयंपिछणं सहइ ॥

इत्यादि विमृशान्कटाहिकायां प्रक्षेपकाले—

२०८. अर्थिभ्यः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिताः कोटयो^{१७} वादेपु प्रतिवादिनां विनिहिताः शस्त्रार्थगर्भा गिरः ।

उत्त्वात्प्रतिरोपितैर्नृपतिभिः शार्तरिव क्रीडितं कर्त्तव्यं कृतमर्धिता यदि विपेरुत्रापि सजा वयम् ॥

30 स सुधीरिति काव्यमधीयंस्तपैव व्यापादयंचक्रे ।

॥ इति मन्त्री^{१८} श्रीकपर्दिप्रबन्धः ॥

1 P विना नान्यत्रेद् पदः । 2 P विना नान्यत्र । 3 AD त्वयापि । † एतद्वर्णनात्मकाऽपि ABD 'अपमवमोतीति सरालापेन' एकादशः पाठः । ‡ एतद्वर्णनात्मकाऽपि P आदौ एते विशिष्टाः श्लोकाः प्राप्यन्ते । 1 P वृषभस्यमती । 5 P कोपुराधिकः । 6 P मानसः । 7 ABP नास्ति । 8 D तथा । 9 D मनुते । 10 D वरयस्य वृषभः । 11 D तद्वादनोक्षरजगर्जे । 12 D तदर्थान्यवगाहं । 13 P गृत्तिये । 14 P सो विहिवसेण सीहो । 15 AD परंपित्तं । 16 P तयाकः । 17 AD भयस्य कार्प्यं । 18 AD 'मन्त्री' नास्ति ।

१७७) अथ प्रबन्धशतकर्त्ता रामचन्द्रस्तु तेन भूपापसदेन तप्तताम्रपट्टिकायां निवेद्यमानः-
२०९. महिर्वीरह सचराचरह जिणिं सिरिं दिन्हा पाय । तनु अथमणु दिणोसरह होइ तुं होउ चिराय ॥
वृत्युदीर्यं दशनाग्रेण रसनां छिन्दन् विपन्न एव व्यापादयांचक्रे ।

॥ इति रामचन्द्रप्रबन्धः ॥

१७८) अथ राजपितामहः श्रीमानाम्रभदस्तचेजोऽसहिष्णुभिः सामन्तैस्तैः समं तदा लब्धाव- 5
सरेः प्रणामं कारयद्भिराक्षिप्त एवमचादीत्-‘देवबुद्ध्या श्रीवीतरागस्य, गुम्बुद्ध्या श्रीहेमचन्द्रमहर्षेः,
स्वामिबुद्ध्या कुमारपालस्यैव मे नमस्कारोऽस्मिन् जन्मनी’ति । जैनधर्मवासितसप्तधातुना तेनेत्य-
मिहिते रुष्टो राजा युद्धसज्जो भवेति तद्भिरमाकर्ण्य श्रीजिनविभ्यं समन्यचर्याऽनशनं प्रपद्याङ्गी-
कृतसङ्ग्रामदीक्षो निजसौधाद्राजः परिग्रहं निजभटवातेन तुपनिकरमिव विकिरन् घटिकाग्रहे
प्राप्तः । तेषां मलीमसानां सङ्गजनितं कश्मलं धारातीर्थं प्रक्षाल्य तत्कौतुकालोकनागताभिरप्सरो- 10
भिरहंभृषिकया त्रियमाणो देवभूयं जगाम ।

२१०. वरं भद्रैर्भाष्यं वरमपि च विद्मैर्द्वन्द्वकृते वरं वेद्याचार्यैर्वरमपि महाकूटनिपुणैः ।

दिवं याते देवादुदयनसुते दानजलधौ न विद्वद्भिर्भाष्यं कथमपि बुधैर्भूमिवलये ॥

२११. त्रिभिर्वपंक्षिभिर्मांसद्विभिः पक्षिभिर्दिनेः । अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमश्नुते ॥

इति पुराणोक्तंप्रामाण्यात्स कुन्धपतिर्वयजलदेवनाम्ना प्रतीहारेण क्षुरिकया हतो धर्मस्थानपातनं- 15
पातकी कृमिभिर्भक्ष्यमाणः प्रत्यक्षं नरकमनुभूय परोक्षतां प्रपेदे ।

सं० १२३० पूर्वं वर्षं ३ अजपदेवेन राज्यं कृतम् ।

१७९) सं० १२३३ पूर्वं वर्षं २ बालमूलराजेन राज्यं कृतम् । अत्य मात्रा नाइकिदेव्या परमर्षि-
भूपतिसुतयोत्संगे शिशुं सुतं नृपं निधाय गाडरारघटनामनि घाटे सङ्ग्रामं कुर्वत्या म्लेच्छराजा
तत्सत्त्वावकालागतजलदपटलसाहाय्येन विजिग्ये । 20

[१४४] *चापलादिव बाल्येन रिहृता समराङ्गणे । तुलकाधिपतेर्येन विप्रकीर्णां वरुथिनी ॥

[१४५] *यच्छिब्रम्लेच्छकङ्कालसलमुधैर्विलोकयन् । पितुः प्रालेयशैलस्य न सरत्युर्बुदाचलः ॥

[१४६] *द्वतमुगलिते तत्र धात्रा कल्पद्रुमाङ्कुरे । उजगामातुजन्मास्य श्रीभीम इति भूपतिः ॥}

१८०) सं० १२३५ पूर्वं वर्षं ३ श्रीभीमदेवेन राज्यं कृतम् ।

[१४७] *भीमसेनेन भीमोऽयं भूपतिर्न कदाचन । वक्रापकारिणा तुल्यो राजहंसदमक्षमः ॥ 25

अस्मिन् राजनि राज्यं कुर्याणे श्रीसोहृडनामा मालधनूपतिर्गर्जरदेशविध्वंसनाय सीमान्त-
मागतः ततः प्रघानेन सम्मुखं गत्वेत्यवादि-

२१२. प्रवापो राजमार्तण्ड ! पूर्वसामेव राजते । स एव विलपं याति पथिमाश्रावलयन्निनः ॥

इति विरुद्धामुपश्रुतिं तद्भिरमाकर्ण्य स पश्चाद्विचष्टते । तदनु तेनं तत्पुत्रेण श्रीमदजुनदेवनाम्ना
गर्जरदेशभद्रोऽकारि । 30

1 D विन । 2 P विष्णु विर । 3 AD होवय होव । 4 AD प्रमाणोक्तः । 5 D 'पातन' वाक् । 6 D 'सुतं
नृपं' कर्म । 7 A विष्णुः । 8 B गङ्गा । * P आदत्तं एव एतन्पुत्रोऽप्यनुदत्तं प्राप्यते । 9 AD वाक्वि पदनिर्देशः ।
10 D कर्म । 11 P पूर्ववत् ।

१८१) श्रीमद्गीमदेवराज्यचिन्ताकारी व्याघ्रपल्लीयसङ्केतप्रसिद्धः श्रीमदानाकनन्दनः श्रीलवण-
प्रसादश्चिरं राज्यं चकार । तत्सुतः साम्राज्यभारधवलः श्रीवीरधवलः । तन्माता मदनराज्ञी देव-
राजनाम्नो भगिनीपतेः पट्टकिलस्य भगिन्यां विपन्नायां तस्य बहुतरमनिर्वहमाणमायद्धारं निशम्य
तन्निर्वहणाय लवणप्रसादाभिधपतिमापृच्छय शिशुना वीरधवलेन समं तत्र गता सती तेन
5 स्पृहणीयगुणाकृतिरिति गृहिणी चक्रे । श्रीलवणंस्तद्गुत्तान्तं सम्पगवगम्य तं व्यापादयितुं निशि
तद्गृहे प्रविष्टः । निभृतीभूय स यावदवसरं निरीक्षते, तावत्स भोजनायोपविशन् 'वीरधवलं विना
नाश्रामी'ति भूयो भूयो व्याहृत्य निर्वन्धात्समानीयैकस्मिन्नेव स्थालेऽन्नकस्मादापतितशरीरिणं
कृतान्तमिव सातङ्कमालोक्य श्यामलास्यो मा भैपीरिति तेनोचे—'यदहं त्वामेव हन्तुमागतः पर-
मस्मिन्नन्नन्दने वीरधवले वात्सल्यं साक्षाचक्षुषा निरीक्ष्य तदाग्रहास्त्रिवृत्तोऽसी'त्युक्त्वा तेन
10 सत्कृतो यथागतं जगाम ।

१८२) वीरधवलस्यापरपितृकाः राष्ट्रकूटान्वयाः साङ्गण-चामुण्डराजादयो वीरव्रतेन^१ भुषनतल-
प्रतीताः ।

१८३) अथ स वीरधवलक्षत्रिय उन्मीलितकश्चिचेतनस्तस्मान्मातृ^२घृत्तान्तात्तपमाणस्तद्गृहं
ल्यक्त्वा निजमेव जनकं सिपेवे । स तु^३ आजन्मोदार्यगाम्भीर्यस्यैर्यनयविनयौचित्यदयादानदा-
15 क्षिण्यादिगुणशाली^४ शालीनतया कण्ठकप्रस्तां कामपि भुवमाकम्य पित्रापि कियत्कृतजनपदप्र-
सादो द्विजन्मना चाहडनाम्ना सचिवेन चिन्त्यमानराज्यभारः प्राग्वटव्यंशमुक्तामणिना पुरा
श्रीमत्पत्तनयास्तव्येन तत्कालं तत्रायाततेजःपालमञ्जिणा सह सौहार्दमुत्पेदे^५ ।

[१०. वस्तुपाल-तेजःपालप्रबन्धः ।]

१८४) अथ प्रकृतमञ्जिणो जन्मप्रयन्थं स्तुमः*—कदाचिच्छ्रीमत्पत्तने महारकश्रीहरिभद्रत्त-
20 रिभिव्याख्यानावसरे कुमारदेव्यभिधाना काचिद्विधवातीय रूपवती [याला^१] मुहुर्मुहुर्निरी-
क्ष्यमाणा तत्र स्थितस्याशराजमञ्जिणाश्चित्तमाचर्ष^२ । तद्विसर्जनानन्तरं मञ्जिणात्प्रयुक्ता गुरव
इष्टदेवतादेशाद्—'अमुष्याः कुक्षौ सूर्याचन्द्रमसोर्भाविनमवतारं पदयामः । तत्सामुद्रिकानि
भूयो भूयो विलोकितयन्तः' इति प्रभोर्विज्ञाततत्त्वः स तामपहृत्य निजां प्रेयसीं कृतवान् ।
कमात्तस्या उदरेऽवतीर्णो^३ तायेव ज्योतिष्केन्द्राविव^४ वस्तुपालतेजःपालाभिधानो सचिवाव-
25 भूताम् ।

१८५) अधान्यदा श्रीवीरधवलदेवेन निजव्यापारभारायाभ्यर्ष्यमानः प्राक् ससौपे तं सप-
त्नीकं भोजयित्वा श्रीअनुपमा राजपत्न्यै श्रीजयतलदेव्यै निजं कर्पूरमयताडङ्कयुग्मं कर्पूरमयो
मुक्ताफलसुवर्णमयमणिश्रेणिभिरन्तरिताभिर्निष्पन्नमेकावलीहारं प्राभृतीचकार । मञ्जिणः

1 P 'मिधममिकमा'; B 'मिधममिडिकमा'. 2 BP नास्ति 'भीरवकः'. 3 AD नादृशः । 4 D वीरधवलदेव ।
5 D 'मातृ' नास्ति । 6 D सत्योदायं । 7 P 'गाम्भीर्यपेयौदिगुणशाली' इत्येव । 8 P 'नवुधभूय' । * P विद्याय भव्यं-
त्रैवद्राजपत्न्याने 'मञ्जिणसु जन्मवर्षां पेषय' पृथारंशं कल्पयु । 9 P प्रकादेव एव सद्यो विद्यते । 10 BP अठवाम ।
11 B 'केन्द्रार्थवस्तु' ।

प्राभृतमुपद्वौकितं निपिध्य निजमेवं व्यापारं समर्पयन् 'यत्तवेदानीं वर्तमानं वित्तं तत्ते कुपितोऽपि प्रतीतिपूर्वं पुनरेवाद्दामी'ति अक्षरपत्रान्तरस्यबन्धपूर्वकं श्रीतेजःपालाय व्यापारसम्बन्धिनं पञ्चाङ्ग्यसादं ददौ ।

२१३. अकरात्कृते कोद्यमघादेशरक्षणम् । भुक्तिंशुद्धिमयुद्वाच स मन्त्री बुद्धिमांश्च सः ॥

१८९) निखिलनीतिशास्त्रोपनिषन्निपण्णधीः स्वखामिनं वद्धयन् भानुदये कालपूजया विधि-
बन्धुजीजिनमर्चित्वा, गुरूणां चन्दनकर्पूरपूजानन्तरं द्वादशावर्त्तवन्दनादनु यथावसरप्रत्याख्या-
नपूर्वमपूर्वमेकैकं श्लोकं गुरोरेष्येति । मन्त्रावसरानन्तरं सद्यस्करसवतीपाकभोजनानन्तरं, मुञ्जाल-
नामा महोपासकस्तदङ्गलेखकोऽवसरे रहसि पप्रच्छ- 'खामिनाऽहर्मुखे शीतान्नमाहार्यते किं वा
सद्यस्कर्म'ति पृच्छन्तं मन्त्रिणां ग्राम्योऽयं इति द्विस्त्रिरवधीर्य कदाचित्क्रोधानुबन्धात् पशुपाल
इत्याक्षिप्तः । स धृतधैर्यं 'उभयोः कश्चिदेकतरः स्यादित्यभिहिते' तद्वचश्चातुरीचमत्कृतचित्तैर्न
मन्त्रिणां 'अनधिगतभवदुपदेशध्वनिरहम्, तद्विज्ञ ! यथास्थितं विज्ञप्यतामि'त्यादिष्टः स वाग्मी
प्रोवाच- 'पां रसवतीमतीव रसहुतां सद्यस्कां प्रसुरभ्यवहरति तां प्राक्पुण्यरूपां जन्मान्तरित-
तपाल्यन्तशीतलां मन्ये' । किं चेदं मया गुरोः सन्देशवचनमाविष्कृतम्, तत्त्वं तु त एवावधार-
यन्तीति तत्र पादावधवार्यताम् । तेनेति विज्ञप्तः श्रीतेजःपालनामा मन्त्री कुलगुरुमद्धारक-
श्रीविजयसेनसूरीणामभ्यर्णमागतः । गृहधर्मविधिं गुरुन् पप्रच्छ । तैरुपासकदशाभिधसप्तमाङ्गा-
जिनोदिते देवपूजावश्यक्यतिदानादिके गृहधर्मं समुपदिष्टे, ततःप्रभृति स देवतार्चनविशेषजैन-
मुनिदानाद्यं धर्मकृत्यमारण्यवान् । वर्षत्रितयदेवतावसरायपदेन पृथक्कृतेन पट्टत्रिंशत्सहस्र-
प्रमाणेन द्रव्येण धाउलाग्रामे श्रीनेमिनाथप्रासादः समजनि ।

(अत्र P आदर्शं निम्नगता विशेषाः श्लोका लिखिता लभ्यन्ते-)

- [१४८] सांयाविक्रजो येन कुवाणो हरणं नृणाम् । निषिद्धस्तद्भूदप धर्मोदाहरणं भुवि ॥ 20
[१४९] स्पृष्टास्पृष्टनिषेधाय विधायावधिवेदिकाय् । पुरंजसिन् चारितलेन तकविक्रयविभुवः ॥
[१५०] यज्यूनं यत्र यत्तदं यत्तत्र तदचीकरत् । उत्पत्तिरुत्तमानां हि रिक्तपूर्यहेतवे ॥
[१५१] अकल्पयदनल्पानि देवेभ्यः काननानि यः । हरनेत्राशितापस्य यत्र न सरति सरः ॥
[१५२] रम्भासम्भाषितं पस वनेर्षेपनिषेधितैः । मनोऽनुमनोवैर्गैः स्वर्गसौन्दर्यमाददे ॥
[१५३] संगृहीतानि हारीतशुकचित्रशिल्पिण्डभिः । धर्मशास्त्रसधर्माणि यशोदानानि रेजिरे ॥ 25
[१५४] दर्शयन् सुमनोभावं श्रीमत्तामतुलामयम् । काननानां स्वबन्धूनां स्वबन्धूनामिवाकरोत् ॥
[१५५] आददानाः पयःशूरं यत्कासारेषु कासराः । विराजन्तेतरां पारावारेष्विव पयोधराः ॥
[१५६] अकारपदपं चापीरपापी यः कियारतः । सुधायामपि माधुर्यं यज्जलैर्गलहस्तितम् ॥
[१५७] ताः प्रयाः कारितास्तेन यदीयं पित्रतां पयः । वृष्यन्त्यास्त्रानि पान्थानां न रूपं पश्यतां द्युः ॥
[१५८] मवार्षन्तरी द्रमपुरी येनात्र निर्ममे । यसां गावन्ति सामानि नरा नार्यस्तु तद्ययः ॥ 30
[१५९] स्फुटं वेष्टयता सुभ्रैः कीर्तिहृदैः पटैरिव । दशापि प्रादिता येन दिशः येताम्बरप्रतम् ॥

1 D समर्पयन् । 2 D 'पञ्चाङ्ग्यसाद' । 3 A D देवादि । 4 D वन्दन । 5 B 'रतीय' । 6 P अ-
पेयस्य । 7 BP विन्दे इति । 8 AD मन्त्रि । 9 AD कामेयं देवा प्रयाः । 10 AD वेद्यन्तधिया । 11 P
पृच्छन् । 12 AD 'विक्र' ह्येव । 13 AD मन्त्रि । 14 BP वाचमुपाय । 15 D मन्त्ये । 16 D 'गृहधर्म' इत्येव ।

[१६०] येन पौषधशालास्ताः कारितास्तारितात्मना । मध्ये श्वेताम्बरैर्यासां विशुद्धिः सुंधया वहिः ॥

[१६१] यस्य पौषधशालासु यतयः संवसन्ति ते । सदा वेपामदाराणामात्मभूसम्भवः कुतः ॥

[१६२] ज्ञानारुख्यं यस्य तच्चक्षुर्वाचां देवी ददे मुदा । नित्यं येनैव धर्मस्य गतिं ब्रह्मामपीक्षते ॥

- १८७) अथ सं० १२७७ वर्षे सरस्वतीकण्ठाभरण-लघुभोजराज-महाकवि-महामात्य-श्रीवस्तु-
 5 पालेन महायात्रा प्रारंभे । गुरुरूपदिष्टे लग्ने तत्कृतसङ्घ्रायिपत्यभिपेकेण श्रीदेवालयप्रस्थाने उपक्रम्यमाणे दक्षिणपक्षे दुर्गादेव्याः स्वरमाकर्ण्य स्वयं तद्विदा शाकुनिकेन किञ्चिच्चिन्तयति । किञ्चिन्म-
 र्शुद्धः 'शकुनं भारतं विधेही'त्यभिदधानः, शकुनाच्छब्दो बलीयानिति विचार्य पुराद्बहिरावासेषु
 श्रीदेवालयं संस्थाप्य शकुनव्यतिकरं पृष्टो मार्गवैपम्ये शकुनानां वैपरीत्यं श्लाघ्यते । राज्यविकल-
 तायां तीर्थमार्गाणां वैपम्यम् । तथा यत्र सा दुर्गा दृष्टिपथं गता तत्र कमपि दक्षं पुरुषं प्रस्थाप्य सं
 10 प्रदेशो दर्शयताम् । तथाकृते स पुरुष इति विज्ञापयामास- 'यत्तस्मिन् वरण्डके' नवीक्रियमाणे सार्द्धत्रयोदशे घरे' (गृहे?) निपण्णा देव्यभूत् ।' अथ स मरुद्ब्रह्मो 'देवी भवतः सार्द्धत्रयोदशसंख्या यात्रा अभिहितवती' अन्वार्द्धयात्राहेतुं भूयः पृष्टे स प्राह- 'इहातुलमद्गलावसरे तद्रक्तं न युक्तम् । समये सर्वं निवेदयिष्यामी'ति वाक्यानन्तरं श्रीसङ्घेन समं स मञ्ची पुरतः प्रयाणमकरोत् । सर्व-
 संख्यया-वाहनानामर्द्धपञ्चमसहस्राणि, एकविंशतिशतानि श्वेताम्बराणाम्, त्रिंशती दिग्वास-
 15 सार्धं; सङ्घरक्षाधिकारे सहस्रं तुरङ्गमाणाम्, सप्तशती रक्तकरभौणाम्, सङ्घरक्षाधिकारिणश्च-
 त्यारो महासामन्ताः । इत्थं समग्रसामग्र्या मार्गमतिक्रम्य श्रीपादलितपरे स्वयं कारिते श्रीमहा-
 वीरचैत्यालङ्कृतस्य श्रीललितसरसः परिसरे आवासान् दापयामास । तत्र तीर्थाराधनां विधिवद्वि-
 धाय मूलप्रासादे काञ्चनकलशम्, प्रौढजिनयुगलम्, श्रीमोदरपुरावतार-श्रीमन्महावीरचैत्याराध-
 कमूर्त्ति-देवकुलिकामूलमण्डपश्रेणेरुभयतश्चतुष्पिकाद्रूपङ्क्ति-शकुनिकाविहार-सत्यपुरावतार-
 20 चैत्यपुरतो रजतमूल्यं तोरणम्, श्रीसङ्घयोग्या मठाः, जामिंसकस्य देवकुलिकाः, नन्दीश्वरा-
 वतारप्रासादः, इन्द्रमण्डपश्च; तन्मध्ये गजाधिरूढश्रीलवणप्रसाद-वीरधवलमूर्त्ति, तुरङ्गाधिरूढे
 निजमूर्त्ति, तत्र सप्त पूर्वपुरुषमूर्त्तयः, सप्त गुरुमूर्त्तयश्च, तत्सन्निधौ चतुष्पिकायां ज्यापोभ्रात्रोर्म-
 हंमालदेव-लृणियोराराधकमूर्त्ति, प्रतौली, अनुपमासरः, कपर्दिपक्षमण्डपतोरणप्रभृतीनि
 25 बहूनि 'धर्मस्थानानि रचय्याचक्रे । तथा नन्दीश्वरकर्मस्थाये कण्ठेलायापापाणसत्कजातीपयोदश-
 30 स्तम्भेषु पावकंपर्वतात् जलमार्गेणानीयमानेषु समुद्रकण्ठोपकण्ठे उच्चार्यमाणेषु, एककः स्तम्भ-
 स्तथा पङ्के निमग्नः यथा निरिक्ष्यमाणोऽपि न लभते । तत्पदेऽपरपापाणस्तम्भेन प्रासादः प्रमाण-
 कोटिं नीतः । वर्षान्तरे चारिषियेलावशात्पङ्क्तिनिमग्नः स एव स्तम्भः प्रादुरासीत् । सचिवसमा-
 देशात्तस्मिंस्तत्र सञ्चार्यमाणे प्रासादो विदीर्ण इति निवेदितुमागताय परुषभापकायापि पुरुषाय
 हेर्मिं जिह्वां स मञ्ची ददौ' । दक्षैः किमेतदिति पृष्टे 'अतः परं तथा कथञ्चिद्दर्मस्थानानि दृष्टानि
 30 कारयिष्यन्ते यथा युगान्तेऽपि तेषां नान्तो भवति । अतः पारितोषिकं दानम् ।' आमूलाच्छतीप-
 चेलायामयं प्रासादः समुद्भूतो विजयते । श्रीपालिताणके च विशालां पौषधशालां कारयामास ।
 श्रीमदुज्जयन्ते च श्रीसङ्घेन सह प्राप्तो मञ्ची । तत्र च तदुपत्यकायां तेजलपुरे' स्वरकारितं नम्यं

1 D 'कश्चि' नास्ति । 2 D यण्डतानं । 3 A विरे, B घरे, P घरे; D 'देवचप्रेण' । 4 D मालेणपदम् । 5 D धामिभ्रात्रोः । 6 A 'प्रभृतिनिजधर्मस्थानानि' इत्येव । 7 D त्रिनधर्मः । 8 D 'पावक' चास्तौ नास्ति । 9 'अपि पुरुष' नास्ति AD । 10 P भ्रात्रोः A ददे । 11 D जहरे अस्ति ।

वर्म, तथा तन्मध्ये श्रीमदादाराजविहारं, तथा कुमारदेवीसरश्च, निरुपमं विलोक्य धवलगृहे
 'पादोऽवधार्यतामि'ति नियुक्तैरुच्यमाने 'श्रीमद्गुरुणां योग्यं पौषधवेदमास्ति नास्ति?' इति मन्त्रि-
 णादिष्टे तन्निष्पाद्यमानमाकर्ण्य विनयातिश्रमनीर्युर्गुरुभिः सह वहिर्दापितावासे' तस्यौ । प्रातरु-
 ज्यन्तमारुह्य श्रीशैवेयक्रमकमलयुगलममलमभ्यर्च्य स्वयंकारितश्रीशत्रुञ्जयावतारतीर्थं प्रभृत-
 प्रभावनां विधाय, कल्याणत्रयचैत्ये वर्धसपर्यादिभिस्तदुचितीमाचर्ष्य, स मन्त्री पावचृतीये दिनेऽ- 5
 वरोहति तावदुभाभ्यां दिनाभ्यां निष्पन्ने पौषधौकसि मन्त्रिणा समं गुरवस्तत्र समानीतास्तान्
 प्रशशंसुः; पारितोषिकदानेनानुजगुह्युः । श्रीमत्पत्तने प्रभासक्षेत्रे' चन्द्रप्रभं प्रभावनाया प्रणिपत्य
 यथौचित्यादभ्यर्च्य च निजेऽष्टापदप्रासादेऽष्टापदकलशं समारोप्य तत्रत्यदेवलोक्याय दानं ददानः,
 प्रभु'श्रीहेमाचार्यैः श्रीकुमारपालवृपतये जगद्विदितं श्रीसोमेश्वरः प्रत्यक्षीकृत इति पञ्चदशाधि-
 कर्षप्रशतदेश्यधार्मिकपूजाकारकमुखादाकर्ण्य तत्ररित्रचित्रितमना व्यावृत्तमानो मार्गं लिङ्गोप- 10
 जीविनामसदाचारेणान्नदाने निषिद्धे तत्पराभवं विज्ञाय वायदीयश्रीजिनदत्तसूरिभिर्निजोपासक-
 पार्श्वोत्तस्मिन्क्षणे पूर्वमाणे सति दर्शनानुनयार्थं' तत्र समागताय मन्त्रिणे-

२१४. रत्नाकर इव क्षारवारिभिः परिपूरणात् । गम्भीरिमाणमाधत्ते श्वासेन लिङ्गधारिभिः ॥

२१५. यान् लिङ्गिनोऽनुबन्दन्ते संविद्या अपि साधवः । तदर्थां चर्च्यते कसाद्वामिकैर्भवमीरुभिः ॥

२१६. प्रतिमाधारिणोऽप्येषां स्वजन्ति विषयं पुरः । लिङ्गिनां विषयस्थानामनर्चा तु विरोधिनी ॥ 15

२१७. लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति' येऽवधीरणात् । दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥

*आवश्यकवन्दनानिर्युक्तौ-

२१८. तित्थयरगुणा षड्मासु नत्थि निस्संसयं त्रियाणन्तो । तित्थयरो ति' नमन्तो सो पावड' निजरं विउलं ॥

२१९. लिङ्गं जिणपन्नं एव नमंसन्ति' निजरा विउला । जइवि गुणविण्णहीणं वन्दइ अज्जप्पसुद्धीए ॥

इति तदुपदेशाद्विर्माजितसम्यक्त्वदर्पणो विशेषाद्दर्शनपूजापरः स्वस्थानमासदत् । 20

१८८) अथ ज्यायसा सोदरेण मं लृण्णिगनाम्ना परलोकप्रयाणावसरे'ऽयुदे विमलवसहिकायां
 मम योग्या देवकुलिकैका कारयितव्ये'ति धर्मव्ययं याचित्वा तस्मिन्विपन्ने तद्गोष्ठिकेभ्यस्तद्भवमल-
 भमानश्चन्द्रावत्याः स्वामिनः पार्श्वोत्तस्थां भूमिं विमलवसहिकासमीपेऽभ्यर्च्य तत्र श्रीलृण्णिगवस-
 ह्मिमासादं सुचनत्रयचैत्यशालाकारूपं कारयामासिवान्" । तत्र श्रीनिमिनाथविभ्यं संस्थाप्य प्रतिष्ठी- 25
 तम् । तद्गुणदोषविचारणाकोविदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयशोवीरमन्त्रिणं समानीय मन्त्री प्रासादस्व-
 रूपं पप्रच्छ । तेन' प्रासादकारकस्तत्रधारः शोभनदेवोऽभ्यधायि-रङ्गमण्डपेषु'शालभञ्जिकामिथु-
 नस्य बिलासार्थादस्तीर्थकृतप्रासादे सर्वथालुचितः, वास्तुनिषिद्धश्च । तथा गर्भगृहप्रवेशदारे सिं-
 हाभ्यां तोरणमिदं देवस्य विशेषपूजाविनाशि । तथा पूर्वेषुरूपमूर्त्तियुगजानां पुरतः" "प्रासादः
 कारापकस्यायतिविनाशी" । "इत्यप्रतीकाराहं दूषणत्रयं विज्ञस्यापि सूत्रभृतो यदुत्पद्यते स भावि-
 कर्मणो दोषः' इति निर्णाय स' यथागतमयोगतः । तदुपश्लोकनश्लोका एवम्- 30

1 P बहिर्दापितावासे; 2 AD वत्; 3 P नास्ति; 4 D 'प्रभु' नास्ति; 5 P 'अनुवचव'; 6 P तदेव; 7 P कुर्वे; 8 *प्रासादमिमं कारयितव्यं च P आदत्तं नोपलभ्यम्; 8 B तिष्यपरति; 9 A पामह; 10 B 'नमंसु चि' ।
 11 P कारयामास; 12 D तत्प्रथम; A वत्; 13 AD 'मण्डपे; 14 AD बिलास; 15 AD शालपद्माज्ञाने; 16 B प्रासादे; 17 AD 'विनाशि; Db भाष्यविनाश; 18 P विहाय 'इति' नास्ति; 19 AD 'मणे' नास्ति ।

२२०. यशोवीर यशोमुक्तासरोत्तिन्दुरतीं शिवा । वद्रधनाय रथायाः भीमसरो लान्ठनच्छटात् ॥

२२१. विन्दयः भीमशोवीर शूल्यमभ्या निरर्थकाः । संख्यातन्तो विधोयन्ते त्वयैकेन पुरस्कृताः ॥

२२२. यशोवीर लिखत्वाभ्यां यावच्चन्द्रं विधिलय । न मातिं बुजने तावदापनमधरद्वयम् ॥

[१६३] { 'न मायः श्लाघ्यने कश्चिन्नामिनन्दो न वन्दयते । निष्कलः कालिदासोऽपि यशोवीरस्य मन्थिषी ॥

5 [१६४] 'प्रकाशयते सर्वा माधायशोवीरिण्य मन्थिष्या । मुने दन्तापुता प्राप्ती करे थीः सन्तुद्रया ॥

[१६५] 'जर्वितास्ते गुणालेन धाम्नुमानेन्द्रमन्थिष्या । विधेरन्धेय नन्दिन्त्यां वैरतेन निरर्थिका ॥

[१६६] 'लक्ष्मीयत्र न वारु तत्र यत्र ते विनयो नहि । यशोवीर महविभ्रं सा प मा प म प त्वपि ॥

[१६७] 'यस्तुपाल-यशोवीरी मत्सं पादेऽन्तामुनी । एको दानसामागेऽभून्मपोरन्धया कपम् ॥

॥ इति श्रीशकुन्तलायादितिर्धानां यात्रापन्नः ॥

- 10 १८९) अथ श्रीवस्तुपालस्य लक्ष्मणीयं सङ्गनाम्ना नोवित्तेन समं विप्रहे सञ्जायमाने भीम-
शुपुरान्महासाधनिकं शङ्खनामानं भीमस्तुपालं प्रति पालकालरूपमानीतयान् । स जलपिहृडे दशा-
निवासो नगरप्रदेशमार्गान् शङ्खसङ्कीर्णितानालोच्य उपवहारीणां पित्तानि पानपात्रमनर्पानि च
यीक्ष्य प्रहितैर्पन्दिभिः श्रीवस्तुपालेन समं समरवासरं निर्णाय गायचतुरङ्गसैन्यं तत्रस्थते ताप-
च्छ्रीवस्तुपालेन पुरः कृतो युद्धजातीयो भूषणपालनामा सुन्दरो 'यदि शङ्खमन्तरेणाहं प्रहरामि
15 तदा कपिलां धेनुमेपे'ति वारवर्षिकापर्यं 'कः शङ्खः?' इति तद्रूपनायनु शङ्खोऽहमिति प्रजापुत्र-
देनोदिते तं घातेन' निपाल्य पुनरनपेयं पीत्वा द्वितीयं मृगीपेऽपि पातिते सति 'कथं समुद्रसामी-
प्यात् शङ्खपादुल्पमि'त्युचरन् महासाधनिकशङ्खेनैव तत्सुन्दरां आगमानेनाहुतः, कुन्तामंज
प्रहरन्, सतुरग एकेनैव प्रहरेश' व्यापादितः । तदनु भीमस्तुपालेन समराङ्गनामनाथिना केसरी-
किशोरेणैव शङ्खरोम्यं गजगृधमिय आसितं दिशो दिशामनेशत् । [पश्चाद्योवित्तको मारिणः सर-
20 यत्र इति ।] तदनु भूषणपालमृत्युस्थाने भूषणपालेश्वरमासासो मन्थिष्या फारितः ।

इत्यत्र 'जाति' शब्दपारितोषिके श्रीमन्निष्णा पोडशासहस्रद्रम्भाणां दातिः प्रसादीकृता ।
 क्वचिन्तातुरस्य मन्त्रिणो भूर्मि मृगयमाणस्य समागतः सोमेश्वरदेवः समयोचितमिदमपाठीत् -

२२४. एकस्त्वं भुवनोपकारक इति श्रुत्वा सतां जल्पितं लज्जानप्रशिराः स्थिरार्तलमिदं यद्वीक्ष्यसे वेधि तत् ।
 वाग्देवीवदनारविन्दतिलकः श्रीवस्तुपालः स्वयं पातालाद्बलिष्ठुदिधीपुंसकृन्मार्गं भवान् मार्गति ॥

मन्त्रिणास्यं कान्यस्य पारितोषिकेऽष्टौ सहस्राणि प्रदत्तानि । तथा-

२२५. त्वचं कर्णः शिविमांसं जीवं जीमूतवाहनः । ददौ दधीचिरस्थीनि...

इति त्रिषु पदेषु पण्डितेष्वधीयमानेषु पण्डितजयदेवः समस्यापदमिव-

वस्तुपालः पुनर्वसु ॥

इत्युचरन् सहस्रचतुष्टयं लेभे ।

तथा सूरीणां दर्शनप्रतिलाभनावसरे^२ केनापि दुर्गतद्विजातिना याचनया तन्नि्युक्तेभ्यः कूपया 10
 पठीमुपलभ्य मन्त्रिणं प्रति समयोचितमित्युचे-

२२६. क्वचित्पूर्वं क्वचित्पूर्वं कार्पासास्थि क्वचित्क्वचित् । देव ! त्वदरिनारीणां कुटीतुल्या पटी मम ॥

एतत्पारितोषिके मन्त्रिणा दत्तानि पञ्चदशशतानि ।

तथा बालचन्द्रनाम्ना पण्डितेन श्रीमन्त्रिणं प्रति-

२२७. मौरी रागवती त्वयि त्वयि वृषो वद्वां दरस्त्वं युतो भूत्या त्वंच लसद्गुणः शुभगणः किं वा बहु भूमहे । 15
 श्रीमन्नीश्वर ! नूतनीश्वरकलायुक्तस्य ते युज्यते बालेन्दुधिरसुचकै रचयितुं त्वत्तोऽपरः कः प्रभुः ॥

इत्युक्ते तस्माचार्यपदस्थापनायां द्रन्मसहस्रचतुष्टयं^३ व्ययीकृतम् ।

१९१) कदाचिन्मलेच्छपतेः सुरताणस्य गुणं मालिभं मन्वतीर्थयात्राकृते इह समागतमवगम्य
 तन्निघ्नुभ्यां श्रीलवणप्रसाद-वीरचबलाभ्यां श्रीतेजःपालमन्त्री मन्त्रं पृष्ट एवमारुपातचार्त्न-

२२८. धर्मच्छन्नयोगेण वा सिद्धिर्वसुधासुजायम् । समारुदेहपण्येन तदिदं द्रविणार्जनम् ॥ 20

इति नीतिशास्त्रोपदेशेन तयोर्दृक्पोरिव छागमुन्मोच्य पाषेयादिना सत्कृत्य च तं तीर्थं
 महितवान् । स च कियद्भिर्बर्षैः^४ पश्चाद्ब्याघृत्तः श्रीमन्त्रिणा तदुचितनेपथ्यादिभिः सत्कृतः स
 स्वस्थानं प्राप्तस्तीर्थगुणानां विस्मरन् श्रीसुरताणपुरतः श्रीवस्तुपालमेव वर्णयामास । स सुरताण-
 स्तद्वनन्तरम्-^५अस्माकं देशे भवानेवाधयक्षोऽहं तु भवतः सेलभृत्, तत्त्वयाहं यत्कृत्वादेशेनैव
 सर्वदानप्राप्तं इति प्रतिषर्षं तत्प्रहितयमलकपत्रेणोपरुध्यमानः श्रीमन्त्रीशः श्रीशशुञ्जयभूमिगृह-^६25
 योग्यं श्रीयुगादिजेनविभ्यं धन्यमन्यमानस्य सुरताणस्यानुज्ञया तदेशचर्त्तिन्या मन्त्राणीनाम्प्राः
 खन्याः प्रपन्नशतैरार्त्नतयान् । तस्मिन्नर्थोरोहति श्रीमूलनायकस्यामर्पात्पर्वते विद्युत्पातः सम-
 जनि । ततः प्रभृति श्रीमन्त्रीश्वरस्याजीवितान्तं श्रीदेवपदैर्दर्शनं न ददे ।

१९२) कस्मिंश्चित्पर्वणि श्रीमद्वस्तुपमया निरुपमे सुनीनामलदाने यदृच्छया दीयमाने कार्पोत्सु-
 क्पात्तदागतः श्रीवीरधवलदेवः सिताम्बरदर्शनेन^७ द्वारप्रदेशं पाणिन्धममालोक्य विस्मयभोरमा- 30

1 P कर्त्तुं परं परं कर्त्तुं । 2 A अतिः, D नाति । 3 पत्तवदमि D नाति । 4 BP पोडशासहस्राः । 5 D
 र्तिः, BP नाति । 6 ABD भगवती-तदप । 7 P परः । 8 P युवं । 9 P प्रकृते । 10 D 'चतुष्टयं नाति ।
 11 D सुरताणः । 12 P मन्त्रः । 13 P रत्तुः । 14 D-o-d द्विः । 15 A सुमणः, B सुम्यापी सुम्याणी । 16 ABD
 'व्य' क्तने 'क्व' । 17 D 'रुपेयं' ।

नासो मन्त्रिणमभिहितवान्-‘हे मन्त्रिन् ! इत्थं सदैवाभिमतदैवतवत् किममी न सत्क्रियन्ते । तव चेदशक्तिस्तद्वैविभागो ममास्तु । मामकमेव सर्वं’ वा दीपतां सदैवेत्यतः कारणान्नोच्यते । तथा कृते भवतो वृथायास एव स्यादिति तन्मुखचन्द्रविनिर्गतैर्गौर्भिर्निर्वाणोपतापः ‘स्वामिनः कियानर्द्धविभागः, सर्वमेव भवदीयमेवेत्युक्त्वा’ पटीं न्युञ्जनीचक्रे ।

5 १९३) अन्यदा यतिदानावसरे मिथो मुनिजनसम्मर्दात् श्रीमदनुपमायाः प्रणमत्याः प्राज्या-
ज्यपूर्णं घृतपात्रं घृष्टे पतितमालोक्य कुपितं तेजःपालमन्त्रिणमिति सान्त्वितवती ‘यत्तव स्वामिनः प्रासादान्मुनिजनपुण्यपात्रपतितैराज्यैरङ्गो भवती’ति तत्पूर्णदानविधिचमत्कृतो मन्त्री पञ्चाङ्गप्रसादपूर्वम्-

२२९. दानं प्रियवाक्सहितं ज्ञानमगर्वं क्षमान्वितं शौचम् । त्यागसहितं च विचं दुर्लभमेवचतुर्भद्रम् ॥

10 इति युक्तोक्तिपूर्वं च तां मन्त्री प्रशशंस । इत्यनेकधा दानावदातनिकपरेखां प्रासा-

२३०. लक्ष्मीशला शिवा चण्डी शची सापन्थदूषिता । गङ्गा न्यग्गामिनी चाणी वाक्साराऽनुपमा ततः ॥

इत्यादिभिः स्तुतिभिर्जेनाचार्यैः स्तुयते स्म ।

१९४) अथान्यदा पञ्चग्रामसङ्ग्रामाधिष्ठयोः श्रीवीरधवल-लवणप्रसादयोः श्रीवीरधवलपत्नी
राज्ञी जयतलदेवी सन्धिविधानहेतवे जनकं प्रतीहारं श्रीशोभनदेवमुपागता । ‘किं वैधव्याङ्गीरुः
15 सन्धिवन्धं कारयसि?’ इति तेनाभिहिता । वीरचूडामणेः पत्युः श्रीवीरधवलस्योन्नतिमारोपयन्ती
सा ‘पितृकुलविनाशशङ्का भूयो भूयोऽहमेवं व्याहरामि । तुरगघृष्टाधिष्ठे तस्मिन्वीरं’ स कोऽस्ति
सुभदो यस्तत्सन्मुखे स्यात्सती’ति व्याहृत्य सा सामर्थ्यं प्रतस्ये । अथ तस्मिन्सरसंरम्भे प्रहार-
व्यथाव्याकुले श्रीवीरधवले भुवस्तलमलङ्कर्वति* किञ्चिदन्तर्भ्रे समग्रसुभदवर्गं ‘एक एवायं पतिः
पतित’ इति सकलं निजधलमुत्साहयन् श्रीलवणप्रसादः समस्तानपि रिपून् लीलयैव समूलकायं
20 कपितवान् । इत्थमेकविंशतिकृत्यः सत्त्वगुणरोचिष्णू रणरसिकतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतितः ।

२३१. यः पञ्चग्रामसङ्ग्रामभूमौ मीमपराक्रमः । पातैः पपात सञ्जातैरश्वतो न तु गर्वतः ॥

१९५) श्रीवीरधवलस्यायुःपर्यन्ते प्रतितीर्थं प्रस्थितस्य दत्तमेकधा सहस्रगुणमुपलभ्यत इति
रूढेः श्रीतेजःपालेन जन्मसुकृतं ददे । तदनु तस्मिन् स्वामिनि विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयात्सेव-
कानां विंशत्यधिकशतेन सहगमनं चक्रे । तदनु श्रीतेजःपालेन प्रेतयने यामिकान्मुक्त्वा लोकस्य
25 स निर्वन्धो निपिद्धः ।

२३२. आयान्ति यान्ति च परे ऋतवः क्रमेणः सञ्जातमेतद्वत्पुग्ममगत्वरं तु ।

वीरेण वीरधरलेन विना जनानां वर्षा विलोचनयुगे हृदये निदायः ॥

१९६) अथ श्रीमन्त्रिणा वीरधवलस्य सुतो वीसलदेवो राज्येऽभिषिक्तः । श्रीअनुपमदेव्या
विपत्तौ तेजःपालस्य आरूढे ग्रन्थावनिचर्त्तमाने तत्रागतैर्भद्रा० श्रीविजयसेनसुरिभिर्फलचतुष्टयै-
30 वपशमितायां विपदि किञ्चित्तनया सापत्रपः श्रीतेजःपालः स्तूरिणोचे-‘वपमसिद्धवसरे भयतः

1 P ‘मस’ ह्येव । 2 P नास्ति ‘सर्वं वा’ । 3 P भवती वृथा प्रयात । 4 P ह्यनुपमै । 5 P चरन् । 6 D तमद्वे ।

7 PD मन्त्रिः, B मती० । 8 AD वीरधवलः । * ABD आदरेण मूलशब्दे एव ‘यः पञ्चाग्रामः’ इति श्लोके उचितो ऋत्वेन ।

9 D प्रस्थितेनः । 10 11 एवमद्वयं BP नास्ति । 12 D तेन पाला रूढतोऽग्रन्थावनि । 13 D विहाय ‘पूरिण’ नास्ति ।

कैतवमालोकयितुं सुपेताः ।' श्रीवस्तुपालेन किमेतदिति पृष्टे गुरवः प्राहुः—'यदस्माभिः शिशो-
स्तेजःपालस्योपयामाय धरणिगपार्श्वानुपमा कन्या याचिता तदा स्थिरपत्रदानादनु' तस्याः
कन्याया एकान्ते विरूपतां निशम्य तत्सम्बन्धमहाय चन्द्रप्रभभिर्दंष्ट्रप्रतिष्ठितक्षेत्राधिपतेरष्टौ
द्रुमाणां भोगमप्युपयाचिती' चक्रे । इदानीं तद्वियोगे ग्रन्थेरामनस्यमित्युभयोर्घृत्तान्तयोः
कस्तप्यः ?' इति तन्मूलसङ्केताच्छ्रीतेजःपालः स्वहृदयं दृढीचक्रे ।

११७) अथान्यद्वासरे मञ्जी वस्तुपालः पूर्णायुः श्रीशङ्खजयं विधासुरिति मत्वा पुरोधाः
सोमेश्वरदेवस्तत्रागतोऽनर्थप्लासनेषु' मुच्यमानेष्वनुपविशान हेतुं पृष्ट इत्याह—

२३३. अकृद्गर्भैः पयःपानैर्धर्मस्थानैर्धरातलम् । यशसा वस्तुपालस्यं रुद्रमाकाशमण्डलम् ॥

इति स्थानाभावात्नोपविश्यते इति तदुक्तेरुचितपारितोषिकदानपूर्वं तमापृच्छव मञ्जी' पधि
प्रस्थितः । आकेचालीयाग्रामे देश्यकुड्यां दर्भसंस्तरमारुढो गुरुभिराराधनां कार्यमाण आहारप-10
रिहारपूर्वं पर्यन्ताराधनया प्रध्वंसितैकलिमलो युगादिदेवमेव जपन्—

२३४. सुकृतं न कृतं किञ्चित्सतां संस्तरणोचितम् । मनोरथैकसारणामेवमेव गतं वयः ॥

इति वाक्यप्रान्ते नमोऽर्हस्यो नमोऽर्हस्य इत्यक्षरैः समं परिहृतसप्तधातुर्द्विशरीरः' स्वकृतकृतो-
पमसुकृतफलं सुपभोक्तुं खलोकमलंचकार । तत्संस्कारस्थानेऽनुजश्रीतेजःपाल-सुतजैत्रसिंहाभ्यां
श्रीयुगादिदेवदीक्षावस्त्रामूर्त्तिनालंकृतः स्वर्गारोहणप्रासादोऽकारि ।

२३५. अथ मे फलवती पितुराशा मातुराशिपि' शिखाऽङ्कुरिताऽथ ।

ययुगादिजिनयात्रिकलोकं श्रीणयाम्यहमशेषमखिलान् ॥

२३६. नृपव्यापारपापेभ्यः सुकृतं स्वीकृतं न वैः । तान् धूलिधावकेभ्योऽपि मन्येऽर्धमतरान्नरान् ॥

इत्यादीनि श्रीवस्तुपालमहाकवेः काव्यानि स्वयं कृतान्यसूनि ।

२३७. पूर्णः स्वामिगुणैः स वीरपवलो निःसीम' एव प्रसुविद्वद्धिः कृतभोजराजविरुदः श्रीवस्तुपालः कविः । 20
तेजःपाल इति प्रधाननिवहेवेकश्च मञ्जीश्वरस्तज्ञायानुपमा सुपैरनुपमा प्रत्यक्षलक्ष्मीरभूत् ॥

॥ इति श्रीमैरुद्राचार्यविरचिते' प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकुमारपाल-भूपालप्रमुखमञ्जीश्वरवस्तुपाल-
तेजःपालपर्यन्तमहापुरुषप्रवर्णनो* नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥ मंत्रां ८२४† ॥

1 AD आलोकेषु । 2 D स्थिरा कृषा वदुः । 3 D 'सिद्ध' स्थाने 'जिन' । 4 P 'भोग' काठि । 5 A अति
रुचिः, D उपायनी । 6 P अनर्थं दृष्टाननेषु मण्डपमनेषु । 7 A च भूतलं । 8 AD 'पालेन' । 9 P मञ्जि । 10 P
रुं । 11 P भिक्षा । 12 P धारण्यः । 13 D शरीरं । 14 P 'स्वहृदय' इत्येव । 15 P 'पदे' । 16 AD
कविः । 17 P भूतलान् । B अथमजान् । 18 D निर्माणं । 19 P 'पार्ष्णिः' इत्येव । * D श्रीकुमारपालमञ्जीश्वरवस्तु-
पालमहापुरुषप्रवर्णनो । † A B ८०४ ।

[११. प्रकीर्णकप्रबन्धः ।]

अथ पूर्वोक्तभ्यो महायुरुपचरितेभ्यो यान्यवशिष्टानि तानि, तदितराणि चेह प्रकीर्णक-
प्रकाशे प्रारभ्यन्ते । तथाथा-

१९८) समीपस्फुरच्छिप्रास्त्रवन्त्यामवन्त्यां पुरि पुरा श्रीविक्रमार्कनृपः क्षेप्तत्रागारे वैदेशिकं
5 लोकं भोजनानन्तरं निद्रापरं सम्पन्नदीर्घनिद्रमाकर्ण्य विस्मयस्मेरमानसस्तद्गतानं जिज्ञासुस्तान्
सर्वानपि वसनपिहितान्विषाप्य तदात्तां चापन्हुतां निजाज्ञया विधाय पुनरुपागतानञ्चगांस्तर्षव
भोजयित्वा प्रदोषे चोष्णोदकं तैलं च तेषां चरणपरिचरणानिमित्तमुपनीय तेषु तेषु प्रसुतेषु
महानिशायां कृपाणपाणिर्नृपतिर्निभृतीभूय स्वयं यावत्तत्र तस्यौ तावदकस्मात्तत्र कोणेश्वरेशो
प्रथमं धूमोद्गमं तदनु शिखारस्वामथ दीपफणारत्नभालं कृतं सद्गुणं नागं निर्गतमवलोक्य
10 तद्विग्रहमन्तूतो राजा यावत्साकृतं पश्यति तावत्स कर्णान्द्रः किं पात्रमिति तद्विनसुस्तान् पान्थान्
प्रत्येकं पप्रच्छ । अथ ते धर्मपात्रं गुणपात्रं तपःपात्रं रूपपात्रं कामपात्रं कीर्तिपात्रमित्यादीनि
वदन्तोऽज्ञानतया यदृच्छया तस्य शापान्मृत्युमाभ्युवन्तीति विलोक्य, अथ श्रीविक्रम एव तत्तु-
रोन्वय योजिताञ्जलिः-

२३८. भोगीन्द्र ! बहुधा पात्रं गुणयोगाद्भवेत्तुवि । मनःपात्रं तु परमं शुद्धभद्रापवित्रितम् ॥

15 इति स' निजाशयमेव भाषमाणं श्रीविक्रमं परितोपाद् 'परं तेषु त्वम्' इति प्राह । अथ श्रीवि-
क्रमोऽमृन् पधिकानुज्जीवयेति तेन धरे याचिते स विशेषं विशेषात्परितोपयामास ।

॥ इति श्रीविक्रमस्य पात्रपरिक्षाप्रबन्धः ॥

१९९) अथ कदाचित्पाटलीपुत्रपत्तनेऽरुक्मादमन्दानन्दे नन्दे राशि पञ्चत्यमागते कश्चिद्विप्रस्त-
त्कालं तत्रागतः परपुरप्रवेशविषया नृपदेहमथितस्यो । तत्सङ्केततो द्वितीयो द्विजो" नृपचारमु-
20 पेल्य वैदोद्धारमुद्राहरन्प्रत्युज्जीवितो नृपः कोशाप्यर्क्षस्तं सणलक्षमवापयत् । अथ तद्गतानं
विज्ञाय महामाल्यः 'नन्दः पुरा कदर्योऽनृत् साम्प्रतं तु तद्वीदार्य विचर्यमि'ति यत्सं विप्रं विपूरा
परकायप्रवेशकारिणं वैदेशिकं सर्वत्र शोभयन् फापि मृतकं केनापि परिरक्ष्यमाणमाकर्ण्य विना-
प्रवेशाद्गम्भीकृत्य पूर्वमेव नन्दं निरुपममतिवैभवात्तज्जनाज्ये साम्राज्ये निर्पादयामास ।

॥ इति नन्दप्रबन्धः ॥

२००) अथ वेदोक्तमहास्याने देवादिव्यविश्रुती वालकान्कथयता अतिरूपपात्रं सुनगानिषाना
"मातः सूर्यं प्रत्यर्षाञ्जलिं क्षिपन्ती" अज्ञाततृपयोगाद्गोपादानमनृत् । अथ" कर्मपिस्तदसमञ्जसं
पितृभ्यामवयुष्य मन्त्राक्षमन्दाक्षरमुद्रया "असमञ्जसमितित्तां प्रति क्षिप्रं व्याहृत्य सा तदुत्प्रे-

1 AD मन्त्रे । 2 P क्षिप्रः । 3 D 'स' कति । 4 D 'स' कति 'स' । 5 B 'स' कति । 6 D 'स'
कति । 7 P 'स' कति । 8 BP 'स' कति । 9 D 'स' कति । 10 AD 'स' कति । 11 D 'स' कति ।
12 P 'स' कति । 13 P 'स' कति । 14 P 'स' कति । 15 AD 'स' कति । 16 A 'स' कति । 17 AD 'स'
कति । 18 AD 'स' कति । 19 D 'स' कति । 20 P 'स' कति । 21 BP 'स' कति ।
22 B 'स' कति । 23 D 'स' कति । 24 AD 'स' कति ।

वैलभ्या नगर्या अन्धासे सुसुचे । तथा तत्र प्रसृतः सूलुः क्रमेण वर्द्धमानः सवयोभिः शिशुभिः
निःशितुक इति निर्भस्त्र्यमानो मातुः समीपे पितरं पृच्छन् तथा न जाने इत्यभिहितः । तज्जन्मवै-
राग्यानुसुयोः प्रत्यक्षीभूय सविता सान्त्वनापूर्वं करे कर्करं समर्प्य, भवन्मातुः सम्पर्कका-
रिणमर्कं स्व ज्ञापयन् 'भवतः पराभवकारिणं प्रत्यज्यं क्षिप्तः शिलारूपो भविष्यती'त्यादिय निर-
पराधस्य कत्यापि' क्षिप्तो यदि तवैवाऽनर्थनियन्धनं ज्ञापयंस्तिरोपत् । अत्येत्थमभिभवकारिणः^१
काश्चिद् व्यापादयन् शिलादित्य इति सान्त्वयनान्ना प्रतीतः । तन्नगरराज्ञा तत्परीक्षायै तथाकृते
तमिलापालं शिलया तथा कालधर्ममवाप्य स्वयमेव भूपतिरभूत् । सदा सवितृप्रसादी कृते
ह्येषेऽधिरुदो नभश्चर इव खैरखिहारी पराक्रमाक्रान्तदिग्वलयंश्चिरं राज्यं कुर्वन् जैनमुनिसंसर्गात्प्रा-
दुर्भूतप्रभूर्तसम्भक्त्वरत्नः श्रीशत्रुञ्जयस्य महातीर्थस्यामानमहिमानमवगम्य जीर्णोद्धारं चकार ।

२०१) कदाचिच्छिलादित्यं सभापतीकृत्य चतुरङ्गसभायां पराजितेन देशत्यागिनीं भाव्यमिति¹⁰
पणवन्धपूर्वं सिताम्बर-सौगतयोर्वादे सञ्ज्ञायमाने पराजितान् सिताम्बरान् स्वविपयात्सर्वान्
निवास्य श्रीशिलादित्यजायमेयमेषयुगं मल्लनामानं क्षुल्लकं तत्र तस्थिवांसं ससुपेक्ष्य स्वयं जितका-
शिपः श्रीविमलगिरौ श्रीमूलनायकं श्रीयुगादिदेवं बुद्धरूपेण पूजयन्तो बौद्धा यावद्विजपिनस्ति-
ष्ठन्ति; तावत्स मल्लः क्षत्रकुलोद्भवत्वात्तस्य वैरस्याविस्मरन् कृतप्रचिकीर्जनदर्शनाभावात्तेषामेव
सन्नियायपीयन् रात्रिन्दिवं तल्लीनचित्तः कदाचिद्गीष्मग्रीष्मवासरेषु निशीथकाले निद्रामुद्रित-¹⁵
लोचने समस्तनागरिकलीके दिवाभ्यस्तं ज्ञाह्यं महताभियोगेनानुस्मरन्, तत्कालं गगने सञ्चरत्या-
श्रीभारत्या 'के मिष्टाः ?' इति शब्दं शृष्टः । स परितो वकारमनवलोक्य 'बह्लाः' इति तां प्रति प्रति-
बचनं प्रतिपाद्य, पुनः पणमासान्ते तस्मिन्नेवावसरे प्रत्यावृत्तया वाग्देवतया 'केन सह ?' इति भूयो-
भिहितः । तदा त्वनुस्मृतपूर्ववाक् 'गुडघृतेन' इति प्रत्युत्तरं ददानः तदवधानविधानं चमत्कृतया
'अभिमतं वरं वृणीष्व' इत्यादिष्टः 'सौगतपराजयाय कमपि प्रमाणग्रन्थं प्रसादीकुरु' इत्यर्थम-²⁰
भ्यर्थयन्, नयचक्रग्रन्थार्पणेनानुजगृहे । अथ भारतीप्रसादादेवागततत्त्वः श्रीशिलादित्यमनुज्ञाप्य
सौगतमठेषु नृणोदकप्रक्षेपपूर्वं नृपतिसभायां पूर्वोदितपणयन्पूर्वकं कण्ठपीठावतीर्णशीवादेव-
तावलेन श्रीमल्लस्तांस्तरसैव निरुत्तरीचकार । अथ राजाज्ञया सौगतेषु देशान्तरं गतेषु जैनाचा-
र्येणाहतेषु स मल्लो बौद्धेषु जितेषु 'चादी'; तद्वत् भूपाभ्यर्थितैर्युग्भिः पारितोषिके तस्यै सूरिपदं
देवं श्रीमल्लवादिस्वरिनामा । गणभृत्प्रभावकतया नवाङ्गवृत्तिकारकश्रीजभयदेवसूरिप्रकटी-²⁵
कृतस्य श्रीस्तम्भनकतीर्थस्य विशोपोन्नस्य श्रीसङ्घेन चिन्तायुक्तत्वे नियोजितः ।

॥ इति मल्लवादिप्रबन्धः ॥

२०२) अथ मद्रमण्डले पल्लीग्रामे काङ्क-पाताकौ भ्रातरौ निवसतः । तयोः कनीयान्पनवान् ज्या-
पालु तद्दृष्ट्यनुज्ञया वर्चते । काश्चिद्विन्दिशीथसमये दिवसकर्मवृत्तिश्चान्तः प्रावृत्तकाले काङ्कया-
का प्रसुप्तः कनीयसाऽभिदधे-भ्रातः स्वकीयाः केदाराः पयःपुरैः स्फुटितसेतवस्तवतु निश्चिन्तता³⁰

1 BP वैराग्यानुसुयोः सुसुचेः । 2 D कर्करं । 3 P द, B नास्ति । 4 BP नास्ति । 5 तितोषे । 6 P चतुर ।
7 D पण स । 8 P दिवसकः । 9 AD 'प्रभू' नास्ति । 10 PD० देशगतित्वेन । 11 AD स्थितं । 12 P एव च
पदः । 13 AD देवता । 14 D 'विधात' नास्ति । 15 AD देवीः । 16 AD देशप्रत्ययः । 17 A चके । 18 AD
सूरिः । 19 P जीवति । 20 D काङ्कः ।

इत्युपालब्धः । स तदात्वत्यक्तस्रस्तरः खं निन्दन् कुदालं स्कन्धे निवेश्य यावत्तत्र याति तावत्कर्म-
 करान् स्फुटितसेतुवन्धरचनपरात् समालोक्य 'के यूयम्?' इति पृष्टाः 'भवद्भ्रातुः कामुकाः' इति
 तैरभिहिते 'कापि मदीयाः कामुकाः सन्ति?' इति पृष्टे 'वलभ्यां सन्ती'ति ते प्राहुः । अथ सोऽप्य-
 वसरे' सर्वखं पिठरे आरोप्य तं मूर्ध्ना दधानः श्रीवलभीमवाप्य गोपुरसमीपवर्तिनामाभीराणां
 5 सन्निधौ निवसन् अत्यन्तकृशतया तै रङ्क इति दत्ताभिधानंस्तार्णमुदजं विधाय तद्वष्टम्भेन
 यावत्तस्यौ तावत्काञ्चित्कार्पटिकः कल्पपुस्तकप्रमाणेन रैवतकशैलादलावुना सिद्धरसमादाय मार्ग-
 मतिकामन् काकृत्यतुन्वडीति सिद्धरसार्दशरीरिणीं वाणीमाकर्ण्य विस्मयसोरमना जातभीर्वलभी-
 परिसरे तस्य सच्छन्नो वणिजः सन्ननिरङ्क इति तन्नाम निःशङ्कतया तत् सरसमलालु तत्रोपनि-
 धीचक्रे । स ख्यं श्रीसोमेश्वरयात्रायां गतः । कस्मिन्नपि पर्वणि पाकविशेषाय शुद्धीनिपोजितायां
 10 तापिकायामलागुरन्ध्राद्गलितरसविन्दुना हिरण्मयीं तां निभाल्य स वणिगं तं सिद्धरसं चेतसा
 निर्णाय तदलावुसहितं गृहसर्वस्वमन्यत्र नियोज्य खं गृहं प्रदीपनेन' भस्मीकृत्य परस्मिन् पुर-
 गोपुरे' सौधं निर्माप्य तत्र निवसन्, कदाचित्प्राज्याज्यविक्रयकारिण्याः स ख्यं घृतं तोलयस्त-
 दक्षीणं' निरीक्ष्य घृतपात्राद्यः कृष्णचित्रककुण्डलिकां विमृश्य' केनापि कैतवेन तद्व्यत्ययादप-
 हृत्य चित्रकसिद्धिं स्वीचकार । कदाचित्तस्यागण्यपुण्यवै भववशात्सुवर्णपुरुषसिद्धिरजायत । इत्थं
 15 त्रिविधसिद्ध्या कोटिसंख्यानि' धनानि संगृह्यापि कदर्यवर्धतया कापि सत्पात्रे तीर्थं यानुकम्पया
 वा तस्याः श्रियो न्यासो दूरे तिष्ठतु, प्रत्युत सकललोकसंजिहीर्षया तां लक्ष्मीं सकलस्यापि विश्वस्य
 कालरात्रिरूपामदर्शयत् ।

२०३) अथ स्वसुताया रत्नखचितकाञ्चनकङ्कलिकायां राज्ञा स्वसुतायाः कृते प्रसन्नमपहृतायां
 तद्विरोधानुरोधस्तख्यं तत्र' म्लेच्छमण्डले गत्वा वलभीभङ्गाय तव्याचिताः काञ्चनकोटीस्तस्य
 20 नृपकोटीरस्य' समर्प्य प्रयाणमचीकरत् । तदनुपकृतस्तु एकः' छत्रधरो निशाशोपे सुसज्ज-
 द्वस्वेष्वनीपतौ' पूर्वसङ्केतितेन केनापि पुंसा सममित्यालापमकरोत्-'असत्त्वामिनां मञ्जे'
 मूपकोऽपि' नहि । यदयमभ्यपतिर्महीमहेन्द्रः केनाप्यऽज्ञातकुलशैलेनासाधुना साधुना चापि
 वणिजा नामकर्मभ्यां रङ्गेण प्रेरितः सूर्यपुत्रं' शिलादिव्यं प्रति यश्चाले'ति पथ्यां तथ्यां
 तद्राचमाकर्ण्य किञ्चित्चेतसि विचिन्तयन् तस्मिन्नहनि नृपः प्रयाणकविलम्बमकरोत् । अथ
 25 रङ्कः साशङ्कस्तदुत्तान्तं निपुणवृत्रयावगम्य काञ्चनदानेन तस्य काञ्चनतृप्तिमासूय पुनः परसि-
 न्प्रत्यूपे विचार्याविचार्य वा कृतप्रयाणोऽयं महानरेन्द्रश्चलितः । 'सिंहस्यैकपदं यथे'ति न्यायाब-
 लित एव राजते । यतः'-

२३९. मुनेन्द्रं वा मृगारिं वा हरिं' न्याहरतां जनः । तस्य चोभयथा' व्रीडा' लीलादलिवदन्तिनः ॥

इत्यस्य स्वामिनो निःसीमपराक्रमस्य सन्मुखे कः स्यात्यतीति तद्विरा प्रोत्साहयान् म्ले-
 30 च्छपतिभैरविनादयधिरितरोदःकन्दरं प्रयाणमकरोत् । इतश्च तस्मिन्नवसरे' वलभ्यां श्रीचन्द्र-

1 P 'उपवसरे' नास्ति । 2 D वनीपेऽवसत् । 3 P इषयङ्केः । 4 P 'पुत्र' नास्ति । 5 P काकृत्य० । 6 D
 'सिद्धरसम्' नास्ति । 7 D प्रदीपनेन । 8 AD गोपुरे । 9 AD मपुर्व । 10 P विषायं । 11 D संख्याभियापामि ।
 12 D 'अत्रान' नास्ति । 13 AD नास्ति । 14 'तस्य नृपकोटीरस्य' स्थाने D 'भस्मे' । 15 AB एकत्रपुत्रोः । 16 P
 मृषियीपतौ । 17 P मयी । 18 AD मूर्ध्नाः कोऽपि । 19 P स्वकीयं । 20 P सावृष्टः । 21 P नास्ति । 22 P
 हंसि । 23 AD इयनपि । 24 P श्रीमः । 25 D यवरे ।

अनविन्मन्मवाक्षेत्रपालाभ्यां सहितमधिष्ठातृवलाद्गगनमार्गेण शिवपत्तनसुवि भूपणीवभूव । रथा-
 पिच्छा अग्रतिमा श्रीवर्द्धमानमतिमा चादृष्टवृत्त्याधिष्ठातृवलेन सञ्चरन्ती पथि आश्विनीपूर्णि-
 मासां श्रीमालपुरमलंचकार । अन्या अपि सातिशया देवमूर्त्तयो यथोचितं भूभागमलंचकुः ।
 तददं वतया च श्रीवर्द्धमानसूरीणां चोत्पातज्ञापनावसरे-

२४०. का त्वं सुन्दरि जल्प देविसदृशे ! किं कारणं रोदिषि ?
 भङ्गं श्रीवलमीपुरस्य भगवन् ! पश्याम्ययं प्रलयः ।
 भिक्षायां रुधिरं भविष्यति पयो लब्धं भवत्साधुभिः
 स्वातव्यं मुनिभित्तदेव रुधिरं यस्मिन्पयो जायते ॥

5

एवमुत्पातेषु सञ्चायमानेषु पुरीपरिसरं प्रातेषु म्लेच्छसैन्येषु देशभङ्गसमासादितपङ्केन रङ्केन
 पत्राश्रयादकान् कनकवितरणैर्षड्रुषा विभेद्य तस्य ह्ययस्यारोहणकाल एव तैः क्रियमाणे 10
 मतिशान्तसारविणे ताक्षर्ययदुद्दीप तस्मिंस्ताक्षर्यं दिवमुत्पतति, किं कर्त्तव्यतामूढः स शिलादिल-
 सैनैर्जितो । तदनु तैर्लीलपैव वलभीभङ्गः सूत्रितः ।

२४१. पणसपरीमासस्यै' तित्रिसवादै' अङ्कमेरण । विष्णुकालाउ तथो वलहीभङ्गो समुप्यवो ॥

॥ इति श्रीशिलादिलराज्ञ उत्पत्तिस्तथा रङ्कोत्पत्तिस्तत्कृतो वलभीभङ्गश्चेति प्रबन्धत्रयम्* ॥

२४२) अथ श्रीरत्नामालनगरे श्रीरत्नशेखरो नाम राजा । स कदाचिद्विद्ययात्राप्रत्यावृत्तः पुरम-15
 वेदायहोत्सवे विपणिश्रेणिं शृङ्गारितां मृगयमाणः कस्मिन्नपि हृष्टे काष्ठपात्रीयुतं कुद्दालमालोक्य
 शोचयमानन्तरं प्राभृतपाणौ महाजने समायाते 'सुखिनो यूयम् ?' इति नृपालापानन्तरं तैः 'न
 सुखिनो ययमि'ति विज्ञाते विभ्रमभ्रान्तचित्तस्तान्' विस्मृज्य कस्मिन्नपि-निर्व्यञ्जनावसरे पुरप्रधाना-
 नाह्वय 'किं न सुखिनो यूयम् ?' इति शृष्टाः' । अपि च काष्ठपात्रीयुतकुद्दालस्योर्ध्वाङ्कणकारणम-
 नुपुष्पान्ते इति विज्ञपयामासुः- 'यत्र स्वामिना काष्ठपात्रपादिकमवधारितं,' स वित्तेश्वरः स्वचित्त-20
 मङ्ग्यामजानन् काष्ठपात्रिकयैव' स्वचित्तसङ्कलनां ज्ञापयितुं सङ्केतं चक्रे । तथा च न सुखिनो वय-
 मिति स्वामिनः सन्तानानायात् । फोटीध्वजकुलाकुलं नगरमिदं स्वामिना चिरकाललालितमन्व-
 यानायास्तेन परं फोटी नीयते ।' इति पुरातनस्यान्तःपुरस्य वन्ध्यात्यं पुद्गला निधाय नृपचंश-
 दृश्ये नान्तमन्तःपुरं चिकीर्षयः स्वामिनोऽनुमत्या पुष्याकदिने' केनापि प्रधानशाकुनिकेन समं
 गृह्णान्तरं प्राणाः । कामपि दुर्गतनितम्बिनीमासन्नप्रसयां काष्ठभारवाहनेकवृत्तिं शिरोधिरुवदु-25
 षामाशेष्य शकुनयित् तामक्षतादिभिरभ्यर्षयन्, तैः क्रिमेतदिति शृष्टः माह- 'यः कश्चिदस्मा
 ज्ञापाने पुत्रः स यथात्र नृपो भाषी, चेन्नृपतिमत्तं प्रमाणमि'त्यसन्भान्यं वृत्तान्तममुममन्यमानाः
 कानोपगाम' नृपाय प्यापुत्र्य यथापस्थितं तत्पररूपं नियेदितवन्तः । अथ श्रेष्ठमेदुरमना नृप-
 कानुशैर्मां गच्छांशुं प्रारभ्यमाणामिष्टं देयतं मरेलाभिहितं सा मरणभयव्याकुला मद्रोप-
 यः श्रेष्ठं पारशाननुशाप्य शङ्काभङ्गं कुर्वते तापस्ता प्रसतं पश्यं तस्य परि-
 1 गच्छां-30

पुत्रीकृत्य पुनरपि राज्ञे विज्ञपयाञ्चक्रुः । अथ काचिन्मृगी सन्ध्याद्वयेऽपि पयःपानं कारयन्ती तम-
नुदिनं वृद्धिभन्तं कारयामास । तस्मिन्नवसरे देव्या महालक्ष्म्याः पुरतश्च शालायां हरिण्याश्च-
लुर्णां पादानामधः शिशुरूपं नाणकं नूतनं सञ्जायमानमाकर्ण्य कचिन्नर्षीनो नृप उत्पन्न इति प्रहृतया
वार्त्तया श्रीरत्नशेखरः सैन्यानि प्रतिदिशं तं शिशुं विशसितुं प्राहिणोत् । तैर्यत्नादेवलोक्ष्य लब्धो-
5 ऽपि बालहत्याभीतैः स सायं पुरगोपुरे गोकुलसुररवैर्यथायं बालो विपन्नः सन् मय्यमपवादाय
न भवतीति दूरस्थैर्याधन्मुक्तस्तावत्तत्रायात् गोकुलं तं मूर्त्तिभन्तं पुण्यपुत्रमिव बालमालोक्य
तैरेव पदैः स्तम्भितमिव तस्यौ । अथ पाश्चात्यपक्षात्पुरो नृप वृषभो वृषभासुरं तं शिशुं पदाना-
मन्तराले निधाय गोधनं सकलमपि प्रेरयामास । अथ तं वृत्तान्तं नृपोऽवधार्य तैः सामन्तनग-
रलोकैस्तं बालमानीय पुत्रीपमाणः श्रीपुत्र इति दत्ताभिधानः प्रवर्द्धयामास ।

10 २०५) अथ श्रीरत्नशेखरे राज्ञि दिवं गते तस्य राज्ञः कृताभिषेकस्य साम्राज्यं पालयतः पुत्री
समजनि । सा च सम्पूर्णसर्वाद्भावययसुन्दराऽपि कपिमुखी । तेन वैराग्येण विषयविमुक्ततां
विभ्राणा श्रीमातेति नामधेयं बभार । सा कदाचिज्जातजातिस्मृतिः पितुरग्रे खं पूर्वभवं निवे-
दितवती-‘यद्बह्मर्षुदाद्रौ’ पुरा कपिपत्नीत्वमनुभवन्ती कस्यापि ज्ञाखिन एकस्याः शाखायाः
शाखान्तरं सञ्चरन्ती केनापि तदतुल्येन शिल्पेन’ विद्वतालुः पञ्चत्वमासदम् । तद्व्योचतिनि
15 कामिततीर्थकुण्डे यावद्गलितं वपुः पपात तावतीर्थातिशयान्नामकं वपुर्नामुपाकारमभवत् ।
यन्मस्तकं तु तत्तथैवास्ते तेनाहं कपिवदना । अथ श्रीपुत्रनृपस्तस्यास्तन्मस्तकं कुण्डे प्रक्षेपयितुं
निजानासंपुरुषान्समादिदेश । तैस्तु सुचिरात्तत्र तदवस्थं विलोक्य तथाकृते सा श्रीमाता
मानयानना समजनि । ततःप्रभृति सा मातरपितरावनुज्ञाप्याऽवुदसंख्यगुणा तस्मिन्नेवाऽवुद-
तपस्यन्ती, कदाचिद्गगनागामिना योगिना दृश्ये । स च तत्सौन्दर्यापहतहृदयो गगनादुत्तरीय
20 प्रेमालापपूर्वकं ‘त्यं मां कथं न वृणोषि?’ इति पृष्टा’ सेव्यादीत्-‘साम्प्रतं तावत्क्षणदायाः
प्रथमो यामो व्यतीतः; तुर्पयामस्य ताप्रचूडेपु रूतमकुर्वानेषु यद्यस्मिन्नगे कयाचिद्विधया द्वाव-
ज्ञापया ह्वयाः’ कारयसि ततो भवन्तमभिकं करोमी’ति तदुक्तिसमनन्तरमेव तत्र कर्मणि
चेष्टकपेटकं नियोज्य यामद्रयेन निर्मापिते सर्वपयानिवहे, श्रीमाता स्वशक्तियैभवेन कृतकताम्र-
चूडरवं कारयन्ती, तेनागत्य ‘विवाहाय सञ्जीभये’त्यभिदधे । ‘तव पथायां निष्पाद्यमानायां
25 कुक्कुटरवः समजनिष्टे’ति तयोक्ते ‘भवन्मापया कृतकं कूकचाकुरवं को न वेत्ति?’ इत्युत्तरं
ददानः, स सरित्तीरे तज्जाम्योपदौकितविवाहोपहारः, श्रीमात्रा ‘समस्तविद्यामूलं तत्रिशूलमि-
हैव बिहाय पाणिपीडनाय सन्निहितो भवे’त्याह्वय, प्रेमोपहृतचित्ततया तत्तथा कृत्या सामीप्य-
सुपागतः । तत्पादयोः कृतकान् शुनो नियोज्य हृदये तेन त्रिशूलेनाह्वय मारितः” । इत्थं निः-
सीमशीललीलापितेन खं जन्मातिवाहितवती । तस्यामखण्डशीलायां व्यतीतायां श्रीपुत्रराजा
30 तत्र शिपरवन्परहितं प्रासादमाकारयत् । यतः पण्मासान्ते तस्य गिरेरंधोभागवती अर्जुननाम
नागो यदा चलति तदा पर्वतकम्पो भवति । अतः शिखररहितास्तत्र सर्वेऽपि प्रासादाः ।

॥ इति श्रीपुत्रराजन्तपुत्रीश्रीमाता-प्रबन्धः ॥

1 'यत्नाद्' स्थाने D 'पत्र पत्र' । 2 P सर्वे । 3 'सामन्तनगलोकैस्तं' स्थाने D 'समं समरेव कार्दे(र)सह क' एते सप्तमः । 4 P मयः । 5 P भवुंते कृते । 6 BP मासि । 7 D 'मास' मासि । 8 D पञ्च । 9 D कलि । 10 D कभीष्टः । 11 P व्यापारिकाः । 12 P चक्रवर्त्तः ।

२०६) कदाचिचौडदेशे गोवर्द्धनो नाम राजाभूत् । तत्र स्तम्भे निबद्धा सभामण्डपपुरतो न्यायिनां हन्यमाना न्यायघण्टा निनदति । अन्यदा तस्यैकसूनोः कुमारेण रथारूढेन पथि सञ्चरताऽज्ञातवृत्त्या कश्चिद्वृत्सतरः पथि व्यापादितः तन्माता सौरभेयी नयनाभ्यामर्जस्रमश्रूणि बर्षन्ती स्वपराभवप्रतीकाराय शृङ्गात्रेण न्यायघण्टामवीवदत् । तद्घण्टाटङ्कारं नृपो निशम्या-
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000
 1005
 1010
 1015
 1020
 1025
 1030
 1035
 1040
 1045
 1050
 1055
 1060
 1065
 1070
 1075
 1080
 1085
 1090
 1095
 1100
 1105
 1110
 1115
 1120
 1125
 1130
 1135
 1140
 1145
 1150
 1155
 1160
 1165
 1170
 1175
 1180
 1185
 1190
 1195
 1200
 1205
 1210
 1215
 1220
 1225
 1230
 1235
 1240
 1245
 1250
 1255
 1260
 1265
 1270
 1275
 1280
 1285
 1290
 1295
 1300
 1305
 1310
 1315
 1320
 1325
 1330
 1335
 1340
 1345
 1350
 1355
 1360
 1365
 1370
 1375
 1380
 1385
 1390
 1395
 1400
 1405
 1410
 1415
 1420
 1425
 1430
 1435
 1440
 1445
 1450
 1455
 1460
 1465
 1470
 1475
 1480
 1485
 1490
 1495
 1500
 1505
 1510
 1515
 1520
 1525
 1530
 1535
 1540
 1545
 1550
 1555
 1560
 1565
 1570
 1575
 1580
 1585
 1590
 1595
 1600
 1605
 1610
 1615
 1620
 1625
 1630
 1635
 1640
 1645
 1650
 1655
 1660
 1665
 1670
 1675
 1680
 1685
 1690
 1695
 1700
 1705
 1710
 1715
 1720
 1725
 1730
 1735
 1740
 1745
 1750
 1755
 1760
 1765
 1770
 1775
 1780
 1785
 1790
 1795
 1800
 1805
 1810
 1815
 1820
 1825
 1830
 1835
 1840
 1845
 1850
 1855
 1860
 1865
 1870
 1875
 1880
 1885
 1890
 1895
 1900
 1905
 1910
 1915
 1920
 1925
 1930
 1935
 1940
 1945
 1950
 1955
 1960
 1965
 1970
 1975
 1980
 1985
 1990
 1995
 2000

॥ इति गोवर्द्धननृपप्रबन्धः ॥

२०७) अथ कान्त्यां पुरि पुरा पुराणनृपतिश्चिरं राज्यं निर्गर्वः कुर्वन्, कदाचिन्मतिसागराभि-
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000

॥ इति पुण्यसारप्रबन्धः ॥

1 AB उदीयः, D उदायः । 2 BP न्यायेन । 3 AD नास्ति । 4 P 'अत्रयं' नास्ति । 5 P तं पथ्यानिवादां ।
 6 AD भित्तवः । 7 D साक्षात्कृत्य । 8 P गच्छन् । 9 D विपर्यस्तप्रबन्धेन । 10 P विना तान्मन्त्रः । 11 D भीमालः ।
 12 P कामधेयः । 13 P नास्ति । 14 AD भित्तवः । 15 A यदाः, P विनाः, Db यदाः, B यदायः । 16 P
 यन्मन्त्रः । 17 P विहाय नाम्ब्य 'दुषयः' । 18 P परिकरः । 19 P सद्यश्चलवदा । 20 P कुपितः । 21 D समीपः ।
 22 P ह्यं विपत्तः । 23 BP प्राक्कनाभि ।

२०८) अथ पुरा कुसुमपुरे नगरे' नन्दिवर्द्धननामा राजकुमारो निर्जञ्छत्रघरेण समं देशान्तरविलोकनकुलुफी पितरायनापृच्छय यदृच्छया गच्छन् प्रत्यूर्पकाले कापि पुरे प्रातः । तत्राऽपुत्रिणि नृपतौ पञ्चत्वसुपागते सति सचिवैरभिपिक्तः पट्टहस्ती निर्विलेऽपि नगरे यदृच्छया भ्रामं भ्रामं स सम्भ्रमं' तत्रागतः । तं नृपकुमारमासन्नमपि दुःखप्रमिव विस्मृत्य परं छत्रधरमभ्यपि-
 5 श्रत् । स च तत्प्रधानैर्महता महोत्सवेन' पुरं प्रवेद्यमानो राजकुमारमपि तथैव महत्या प्रतिपत्त्या सह गृहीत्या सौधं गतः । 'अहं राजलोकस्य स्वामी त्वं तु मम' इत्युचितैरुपचारवचनैस्तमन्तरितमारराध । स तु राजा राजगुणानामनर्हानिरवधिदुर्मेधा वर्णाश्रमपालनापरिश्रमानभिज्ञो यथा यथा प्रजापीडनपरः साम्राज्यं कुरुते तथा तथा पशुपतिमूर्ध्ना विधुतराजेव स कुमारः प्रतिदिनं हीयते । कस्मिन्नप्यवसरे तं तथास्थितं कुमारं स नृपतिस्तत्तनुताहेतुं पृच्छन् 'दुर्मंथतया त्वं'
 10 यत्प्रजाः पीडयसि तेनात्यन्तमनौचित्येन कृशतामावहामि ।

२४२. वासो जडाण मज्जे दुज्जीहीं सामिसवणंपंडिलग्गा । जीविज्ज वं' लाहो झीणचे' विम्हजो' कीस ॥

इति मया गाथार्थः सत्यापितोऽस्ती'ति तद्वचनानन्तरं 'यदस्याः प्रजायाः पापनिरताया अपु-
 ण्योदयेनावश्यं भाविपीडनावसरेऽहं नृपतीकृतः । यदि प्रजायाः परिपालना लोकेऽशोभ्यलित्विष्य-
 15 क्तदा भवत एव पट्टहस्ती पट्टाभिपेकमकरिष्यदि'ति तदुक्तियुक्तिभ्यां भेषजाभ्यामिव निगृहीत-
 15 रुक् स कुमारो वपुःपीवरतां वभार ।

॥ इति कर्मसारप्रबन्धः ॥

२०९) अथ गौडदेशे लप(ख)णावलां नगर्यां श्रीलक्ष्मणसेनो नाम नृपतिरुमापतिधरनाम्ना'
 सचिवेन सर्वशुद्धिनिधानेन' चिन्त्यमानराज्यश्चिरं राज्यं चकार । स त्वनेकमत्तमातद्गसैन्यसद्गा-
 दिव मदेनान्यतां' दधानो मातद्दीसद्गकलङ्कभाजनमजनि । उमापतिधरस्तु तद्व्यपतिकरमव-
 20 गम्य प्रकृतिभूरतया च स्वामिनोऽनाकलनीयतां' च विचिन्त्य प्रकारान्तरेण तं योधयितुं सनाम-
 पडपभारपट्टे शुसृष्ट्यामूनि काव्यानि लिलेख-

२४३. ऐलं नाम गुणत्वयैव वदतु स्वामाविकी खच्छता किं ममः शुचितं व्रंजन्त्यशुचयः सद्योचिंवापरे' ।
 किं चातः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वंजीवितं देहिनां त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पयः कस्तां निरोदुं धमः ॥

२४४. त्वं वेत्तश्चरसे वृषेण लघुना' का नाम दिग्दन्तिनां व्याठैः कश्युणभूषणानि वनुये' हानिनं हेसामपि ।
 25 मूर्द्धन्यं कुरुषे जडांगुमययः किं नाम लोकरयीदीपस्याम्बुजवान्यवस जगतामीशोऽसि किं मूर्द्धे ॥

२४५. छिन्नं व्रद्धशितो यदि प्रथयति त्रेषु सल्यं यदि क्षीवः क्रीडति मातृभिर्यदि रतिं धये श्मशाने यदि ।
 वृष्टा संहरति प्रजा यदि तथाप्यापाय भक्ष्या मनसं सेवे करवाणि किं त्रिजगती शून्या स एवेधरः ॥

२४६. एतस्मिन्महति प्रदोषसमये राजा त्वमेकत्वतो लक्ष्मीममुकृशां पिपाव इमुदे किं नो' वनोपि भिषः ।
 यद्वाक्यी स्वितिरय यच्च' गुमनःभ्रेणीषु सम्भावना त्वं वारत्कत्वमोऽसि वचिरयितुं धाठापि नैव धमः ॥

1 AD माशि । 2 AD 'मिज' माशि । 3 BP 'रुंगम' । 4 P 'प्रभा' । 5 P 'गच्छेऽपि' । 6 'मं' अर्थ
 सातप्रमं' स्थाने D 'वभाम' । A 'स प्रमन्' । 7 AD 'मगपुर' । 8 P 'मदेन' । 9 AD 'परिधम' माशि । 10 D
 माशि । 11 AD 'शेयीश' । 12 P 'सामित्त' । 13 P 'परि' । 14 AD 'मिन्ति' । 15 D 'विधि' । 16 D 'कल' माशि । 17 AD 'मिथिना' । 18 D 'मरुण्यता' । 19 D 'व्याजोऽसी' । 20 P 'यद्यदि' । 21 P 'रतिं व' चकारो ।
 22 AD 'कपुण' । 23 P 'कुरुषे' । 24 BP 'मा' । 25 P 'धम' ।

२४७. 'सदृचसद्रुणमहार्हमनर्घ्यमूल्यकान्ताधनस्तनतटोचितचारुमूर्त्तं ।

आः पामरीकठिनकण्ठविलग्नभग्न हा हार हारितमहो भवता गुणित्वम् ॥

कस्मिन्नपि सर्वावसरंप्रस्तावे' तानि वीक्ष्य' तदर्धमवगम्य तस्मिन्नन्तद्वैषं दधौ । यतः-

२४८. प्रायः सम्प्रति 'कोपाय सन्मार्गस्योपदेशनम् । विद्वन्ननासिकसेव 'यद्गदादर्शदर्शनम् ॥

इति न्यायात्सामर्पतया तं पदभ्रष्टं चकार ।

अथ स नृपतिः कदाचिद्राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तो दुरवस्थमेकाकिनमुपायविधुरंमुमापतिधरं' तं वीक्ष्य क्रोधाद्बुधाय हस्तिपकेन हस्तिनं प्रेरयामासं । स तु निपादिनं प्रति प्राह-'घावदहं राज्ञोऽग्रे किञ्चिद्वचिम तावज्जवान्निवार्यतां गजः ।' तद्वचनात्तेन तथाकृते उमापतिधरः प्राह-

२४९. नयस्तिष्ठति धूलिधूसरवपुर्गोपृष्ठिमारोहति व्यालैः क्रीडति नृत्यति स्रवदसृग् चर्मोद्बिहन् दन्तिनः ।
आचाराद्गहिरैवमादिचरितैरावद्भारगो हरः' सन्तो नोपदिशन्ति यस्य गुरुवस्तसेदमाचेष्टितम् ॥

इति तद्विज्ञानान्कुशेन वशंवदमनोगजो निजचरित्रे' किञ्चित्सातुशयः स्वममन्दं निन्दंस्तद्व्य-
सनं शनैर्निषिध्य तं पुनरेव प्रधानीचकार ।

॥ इति लक्ष्मणसेनोमापतिधरयोः प्रबन्धः ॥

२१०) अथ कासिनगर्यां जयचन्द्र' इति नृपः प्राज्यंसांम्राज्यलक्ष्मीं पालयन् पङ्कुरिति विरुदं
बभार । यतो यमुना-गङ्गायट्टियुगावलम्बनमन्तरेण चमूसमूहव्याकुलिततया कापि गन्तुं न प्रभ- 15
वति । कस्मिन्नप्यवसरे तत्र वास्तव्यस्य कस्यापि शालापतेः पत्नी सृह्वनाम्नी सौन्दर्यनिर्जितज-
गत्रपन्नैणा, भीष्मग्रीष्मतां जलकेलिं विधाय सुरसरितीरे तस्थुषी सा खञ्जनाक्षी, व्यालमौलि-
स्यितं खञ्जनं वीक्ष्य तमसम्भाव्यं शकुनं कस्यापि द्विजन्मनः' स्नातुमायातस्य पदोर्निषित्य तद्वि-
चारं पप्रच्छ । स निमित्तवित् 'चेन्मदादेशं सदैव तनुपे तदा तव विचारमहं निवेदयामी'ति
तेनोक्ता तव पितृनिर्विशेषस्य मान्यामाज्ञां' सदैव मूर्ध्नां तां वहामी'ति प्रतिज्ञापरायास्तस्याः 20
'सतमेऽहनि त्वमस्य नृपतेरग्रमहिषी भविष्यसी'ति आदिश्य द्वावपि यथागतं जग्मतुः । अथ
निमित्तविदा निर्णीते वासरे स राजा राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तः कापि स्थयायां नेपथ्यविहीना-
नपि अगण्यलावण्यपुण्याङ्गं तां शालापतिवालां विलोक्य स्वचित्तसर्वस्वचौरीमूरीकूलाग्रमहिषीं
चकार । तदनु तथा कृतज्ञया' विभ्रं प्रति स्वां प्रतिज्ञां' स्मरन्त्या नृपाय तस्मिन् विद्याधरनिमित्ते
विज्ञप्ते पटहप्रणादपूर्वं तस्मिन् विद्याधरे आह्वयमाने, विद्याधराभिधानानां द्विजानां सप्तशती- 25
मागतां विलोक्य तमेकमुपलक्षितं पृथक् कृत्वा शोषेषु यथोचितं सत्कृत्य विसृष्टेषु नृपतिः 'यथे-
प्सितं प्रार्थये'ति विद्याधरं विपद्बिधुरं प्राह । राजादेशप्रमुदितेन तेन 'अङ्गसेवा सदैवास्तु' इति
प्रार्थिते नृपतिना तथेति प्रतिपन्ने, तस्य निरवधिचातुर्यं पर्यालोच्य सर्वाधिकारभारे' धुरन्धरो
व्यधापि । स च क्रमेण सम्पन्नसम्पन्न निजद्वान्त्रिंशदवरोधपुरन्धीणामनुवासरं जाल्यकर्षूरपूताभ-

† इदं पद्यं P आदृतं नोपलब्धम् । 1 D कस्मिन्नप्यवसरः । 2 P 'समये । 3 P निरीक्ष्य । 4 D सन्ति प्रकोपाव ।
5 P विद्वन्ननासिकः । 6 P नास्ति 'उपायविधुरः' । 7 P विहाय नान्यत्र 'उमापतिधरः' । 8 P व्यापारयामास । 9 D 'रागाहरे ।
10 D चरित्रैरविम् । 11 P जयवचन्द्र । 12 P 'प्राज्य' नास्ति । 13 P द्विजस्य । 14 D सामान्या मयाज्ञा । 15 ΔD
हृष्यया । 16 ΔD विप्रमनिसां । 17 P सर्वव्यापारभारे ।

रणानि कारयन् प्राच्यानि निर्मात्यानीत्यवकरकूपिकायां त्याजयन् साक्षाद्देवतावतार इव दिव्य-
भोगान् भुञ्जानोऽष्टादशजङ्घासहस्राणां ब्राह्मणानामभिलषिताभ्यवहारदानादनु खयमश्नाति ।

२११) अथ कदाचित् नृपतिना वैदेशिकभूपतिमभिषेणयितुं चतुर्दशविद्याधरो विद्याधरो
राजादेशादेशान्तरारण्यवगाहमानः क्वचिदिन्धनविहीने देशे विहितावासस्तेषां विद्याणां पाककाले
५ सूपकाराणां तैलाभ्यक्तवस्त्रदुकूलान्येवेन्धनीकुर्वन् तान्विप्रान् रुड्यैव भोजयामास । अथ प्रतिरिपुं
निर्जित्य जितकासितया व्यावृत्त्य प्राप्तनिजपुरीपरिसरः पिण्याकाभिलापात् दुकूलज्वालनेन कुपितं
भूपतिमवगम्य खं गृहमर्षिभिल्लुण्डाप्य तीर्थोपासनवासनया सञ्चरन्, आनुपदिकेन नृप-
तिनानुनीयमानो मानोन्नततया नृपतेराशयं स्वाभिलापसम्भवेन निवेद्य, कथंकथंचिदापृच्छ्य
निजमवसानमसाधयत् ।

१० २१२) तदनन्तरं सृहवदेव्या निजाङ्गस्य कृते युधराजपदवीं याचितो नृपः 'सङ्गृहीणी-
पुत्रायाम्भ्रंशे राज्यं न युज्यते' इति बोधिता नृपतिं जिवांसुम्लेच्छानाद्गतवती । अथ स्थानपुर-
पाणां समायातविज्ञसिकया तं व्यतिकरमवधार्य लब्धपद्मावतीवरप्रसादं सादरं कमपि दिग्वा-
ससं निमित्तं पृष्ठवान् । स पद्मावत्याः सप्रत्ययं म्लेच्छागमनिषेधरूपसमादेशं नृपतेर्विज्ञसवान् ।
अथ क्रियद्दिनानां प्रान्ते तान् संनिहितानाकर्ण्य स आशाम्बरः 'किमेतदिति पृष्ठस्तस्यामेव निशि
१५ नृपतिप्रत्यक्षं पद्मावत्याः पुरो होममारभत । अथ निरवद्याकृष्टिविद्यया होमकुण्डाज्ज्वालामाला-
न्तरिता प्रत्यक्षीभूय श्रीपद्मावती तुरुक्कागमनिषेधमुक्तवती । अथ सामर्षः क्षपणकस्तां कर्णयो-
र्धृत्वा' श्रोधानुबन्धात् 'तेषु संनिहितेषु किं भवत्यपि वितथं व्रूये ?' इति तेनोपालम्भिता सती
सैवमवादीत्—'त्वं यां पद्मावतीमतीव भक्त्या पृच्छसि साऽसत्प्रतापवलात्पलायां चक्रे । अहं तु
म्लेच्छगोत्रदैवतं मिथ्याभाषणेन लोकं विश्वास्य म्लेच्छैर्विश्वासं कारयामीत्युदीर्य तस्यां तिरो-
२० हितायां म्लेच्छसैन्येन प्रातर्वारणसीं वेष्टितां चेष्टया जानन् तदनुर्ध्वानैश्चतुर्दशशतीमितनिष्वा-
नयुग्मनिस्वनेऽपहृते चले सति प्रवलम्लेच्छवलंब्याकुलीकृतमनास्तं सृहवदेव्या अङ्गजं निजगजे'^१
नियोज्य जाह्नवीजले स राजा' ममज्ज ।

॥ इति जयचन्द्रप्रबन्धः ॥

२१३) अथ जगद्देवनामा क्षत्रियः त्रिविधामपि चारकोटीरतां विभ्रत्, श्रीसिद्धचक्रवर्तिना
२५ सम्मान्यमानोऽपि" तद्गुणमन्त्रवशीकृतेन नृपतिना परमर्षिः श्रीपरमर्षिना समाहृतः सोपरोधं पृथ्वी-
पुरन्धीकुन्तलकलापकल्पं कुन्तलमण्डलमवाप्य यावत्तदागमं श्रीपरमर्षिने द्वाःस्यो निवेदयति
तावत्तत्सदसि काचिद्विद्वन्निता विवसना पुष्पचलचलनकां" नृत्यन्ती तत्कालमेवोत्तरीयं समा-
दाय सापत्रपा सा तत्रैव निपसाद । अथ राजदौवारिकप्रवेशिताय श्रीजगद्देवाय परिरम्भं प्रियाला-
पप्रभृति सन्मानदानादनु प्रधानपरिधानदुकूलं लक्ष्यमूल्यातुल्योद्भटपटयुगं प्रासादीकृत्य तस्मिन्
महाहासननिविष्टे सभासम्भ्रमे भग्ने सति नृपस्तामेव विदन्ती" नृत्यायादिदेश । अथ सा औ-

१ D 'नया' नास्ति; Dc सख्या० । २ D चतुर्दशविद्याधरोऽपि प्रेषितो देवाद् । ३ P वरिर्दशायासः । ४ BD ४
पतिः । ५ P आतापसनः । ६ P विप्लव । ७ P नास्तेवत्यदः । ८ P धनुर्द्वारिः । ९ AD • कुड • । १० AD नित्र
मने । ११ P सिद्धान्त 'राज' स्थाने 'गज' । १२ P जयचन्द्र० । १३ D सन्मान्योऽपि । १४ P परमर्षिना । १५ D
पुष्पचलनका । १६ D नास्तेव शब्दः । १७ P विवसिता ।

वित्तप्रपञ्चश्चञ्चच्चतुर्यधुर्या 'श्रीजगद्देवनामा जगदेकपुरुषः साम्प्रतं समाजगाम तत्तत्र विवस-
ना' जिह्मि । स्त्रियः स्त्रीष्वेव यथेष्टं चेष्टन्ते' इति तस्या लोकोत्तरया प्रशंसया प्रमुदितमानसस्तं
श्रमसादीकृतं वसनयुगं तस्यै वितीर्णवान् ।

अथ श्रीपरमार्द्रिप्रसादतो देशाधिपत्ये सञ्जाते सति ऋणग्रस्तैस्तदुपाध्यायः श्रीजगद्देवस्य
मिलनाय समागतः काव्यमिदं प्राभृतीचकार । तद्यथा-

१६०. *अक्षत्रक्षतवालिनो भगवतः कस्यापि सङ्गीतकव्यासक्तस्य च तस्य कुन्तलपतेः पुण्यानि मन्यामहे ।

एकः कामदुधामदुग्ध मरुतः सूनोः सुधाहुद्वयीं प्रत्यक्षप्रतिपक्षभार्गव भवानन्यस्य चिन्तामणिः ॥

अस्य काव्यस्य पारितोषिके तस्मै स स्थूललक्षो लक्षाह्वं विततार ।

१६१. चक्रः पप्रच्छ पान्थं कथय मम सखे क्वास्ति किं स प्रदेशो
वस्तुं नो यत्र रात्रिर्भवति भुवि चिरायेति स प्रत्युवाच ।

नीते भेरीं समाप्तिं कनकवितरणैः श्रीजगद्देवनाम्ना

द्वयैः जन्तहितेऽस्मिन् कतिपयदिवसैर्वसराद्वैतसृष्टिः ॥

१६२. क्षोणीरक्षणदक्षदक्षिणभुजे दाक्षिण्यदीक्षागुरौ श्रेयःसन्ननि धन्यजन्मनि जगद्देवे जगद्दातरि ।

वर्तन्ते विदुषां गृहाः प्रतिदिनं गन्धेभगन्धर्वयोरालानहुमरसुदामघटनाव्यग्रीभवत्किंकराः ॥

१६३. त्वयि जीवति जीवन्ति बलिकर्णदधीचयः । दारिद्र्यं तु जगद्देव ! मयि जीवति जीवति ॥

१६४. दरिद्रान् सृजतो धातुः कृतार्थान् कुर्वतस्तव । जगद्देव ! न जानीमः कस्य हस्तो विरंसाति ॥

१६५. जगद्देव ! जगद्देवप्रासादमधितिष्ठतः । त्वयर्शाः शिवलिङ्गस्य नक्षत्रैरक्षतायितम् ॥

[१७४] *कीर्तिले जातजाव्ये चतुरम्भोधिमञ्जनात् । प्रतापाय जगद्देव ! गता मार्चण्डमण्डलम् ॥

[१७५] *सति क्षत्रियदेवाय जगद्देवाय भूभुजे । यद्यशःपुण्डरीकान्तर्गमनं भ्रमरायते ॥

[१७६] *एकः क्षमाचक्रपीठे वितरति कनकं श्रीजगद्देवदेवो

यात्रा दीनाः सहस्रं सततमिति मनो मा विपादास्पदं भूः ।

आदित्याः किं कियन्तः प्रथलतमतमस्तोममञ्जजनौध-

प्राणत्राणप्रमाणप्रवणहरिसुरभुष्णदिक्चक्रवालाः ॥

१६६. अगाधः पयोधिः पृथु धरणिपात्रं विश्व नमः समुत्तुङ्गो मेरुः प्रथितमहिमा कैटभरिपुः ।

जगद्देवो वीरः सुरतरुहदारः सुरसरित् पवित्रा पीयूषद्युतिरमृतवर्षति न नवम् ॥

'न नवमि'ति जगद्देवार्पिता समस्या पण्डितेन पूरिता ।

[१७७] *तथ्या पार्थक्या शृथा बलिरयं शक्रोऽज्जनौ भूचरो

लोकः सम्प्रति साहसाङ्कचरिताश्रयैऽपि मन्दादरः ।

दृष्टः कंसरिपुर्न कल्पतरुणा शून्यं महीमण्डलं

शोच्यो न सरविग्रहस्त्ययि जगद्देवे जगद्दातरि ॥

[१७८] *यदायं दुर्वारः किरति किरणश्रेणिमनिर्द्यं यद्यःप्रालेयांशुर्दिशि दिशि जगद्देव ! भनतः ।

यदा सर्वे राकाभयसमयमालोक्य भुवनं कुहूयन्दो जातः पिकनिकरकण्टकदशरणः ॥

1 D *यत्र *यत्र ० । 2 P यती । 3 D नास्त्येतापदः । * D पुल्लेके इदं पद्य मूलग्रन्थे न लभ्यते । 4 D पद्य ।
3 P *यती । 6 AD स्वयत् ० । 7 P श्रुत्यनिर्णयः । * मूलविग्रहं इति पद्यनि P आद्येनैः श्लोपलभ्यन्ते ।

[१७९] *सत्रासा इव सालसा इव लसद्गर्वा इवार्द्रा इव व्याजिह्वा इव चक्रिता इव पुरो भ्रान्ता इवार्ता इव । त्वद्भूषे निपतन्ति कुत्र न जगद्देवप्रभोः सुभ्रुवां वात्यावर्तननचितोत्पलदलद्रोणिद्गृहीदृश्यः ॥

इत्यादीनि बहूनि काव्यानि यथाश्रुतं ज्ञातव्यानि ।

अथ श्रीपरमर्दिभेदिनीपतेः पद्महादेवी श्रीजगद्देवस्य प्रतिपन्नजासिः । कदाचित् राज्ञा 'सीमा-
5 लभूपालपराजयाय प्रहितः श्रीजगद्देवो देवार्चनं कुर्वन् छलघातिना परबलेन निजं सैन्यमुपहृतं
शृण्वन् तमेव देवतावसरं न मुमोच । तस्मिन्नवसरे प्रणिधिपुरुषमुखजगद्देवपराजयमश्रुतपूर्व-
मवधार्य महिषीं श्रीपरमर्दीं प्राह- 'भवद्भ्राता संग्रामधीरताऽहंयुता' विभ्राणोऽपि रिपुभिराक्रान्तः
पलायितुमपि न प्रभूऽणुरजनि' इति नृपतेर्मर्माविषं' नमोक्तिभाकर्ण्य प्रत्यूषसन्ध्याकाले साराज्ञी
प्रतीचिदिशमालोकितवती, राज्ञा 'किमालोकसे ?' इत्यादिष्टे 'सूयोदयमि'ति; 'सुधे ! किं सूयो-
10 दयोऽपरस्यां दिशि कैदाचिज्जाघटीति ?' सा तु 'विरञ्चिप्रपञ्चप्रतीपः प्रतीच्यामपि प्रद्योतनोदयो
दुर्घयोऽपि घटते परं क्षत्रियदेवजगद्देवस्य भङ्गस्तु न' इति दम्पत्योः मियालापे, देवार्चनानन्तरं
जगद्देवः पञ्चशत्या सुभटैः समं समुत्थितश्चण्डांशुरिव तमस्काण्डम्, केसरिकिशोर इव गजयू-
थम्, वात्यावर्त्त इव घनाघनमण्डलं निखिलमपि प्रत्यर्थेपार्थिवकु(व)लं हेलयैव तद्दलयामास ।

२१४) अथ स परमर्दिनामा नृपो जगत्पुदाहरणीभूतं परमैश्वर्यमनुभवन् निद्रावसरवर्जं रात्रि-
15 न्दिवं निजौजसा विच्छुरितं छुरिकाभ्यासं विदधानोऽशनावसरे परिवेषणव्याकुलं प्रतिदिनमेकैकं
सूपकारमकूपः कृपाणिकया निम्नं पष्ट्यधिकेन शतत्रयेण भक्तकाराणां वर्षे निषेच्यमाणः कोप-
कालानल इति विरुदं वभार ।

२५७. आकाश प्रसर प्रसर्पत दिशस्त्वं पृथिव्यं पृथ्वीं भव प्रत्यक्षीकृतमादिराजयशसां युष्माभिरुज्जृम्भितम् ।
प्रेक्षध्वं परमर्दिपार्थिवयशोराशेर्विकशोदयाद्रीजोच्छ्वासविदीर्णदाडिभदशं ब्रह्माण्डमारोहति ॥

20 इत्यादिभिः स्तुतिभिः स्तूयमानश्चिरं साम्राज्यसुखमनुभवन् ।

२१५) स च सपादलक्षीपक्षितिपतिना श्रीपृथ्वीराजेन सह सञ्जातविग्रहः समराजिरमथिरूढः
स्वसैन्ये पराजिते सति^{१०} कान्दिशीकः कामपि दिशं गृहीत्वा पलायनपरः स्वां राजधानीमाजगाम ।
अथ तस्य परमर्दिपार्थिवस्यापमानितपूर्वः कोऽपि तत्पूर्वसेवको^{११} निर्विपयीकृतः पृथ्वीराजराज-
सभामुपेतः प्रणामान्ते 'किं दैवतं परमर्दिपुरे विशेपात्सुकृतिभिरिज्यते ?' इति स्वामिनादिष्ट-
25 स्तत्कालोचितं काव्यमिदमपाठीत्-

२५८. मन्दश्न्द्रकिरीटपूजनरसस्तृष्णा न कृष्णाचने स्तम्भः^{१२} शम्भुनितम्बिनीप्रणतिपु व्यग्रो विधातुग्रहः ।
नाथो नः परमर्घनेन वदनन्यसेन संरक्षितः पृथ्वीराजनराधिपादिति त्णं तत्पचने पूष्यते ॥

इति स्तुतिपरितोषितः 'स राजा तं यथेप्सितेभं पारितोषिकेषांनुजग्राह' । स च त्रिःसप्तकृ-
त्वस्त्रासितम्लेच्छाधिपो द्वाविंशतितमवेलायां स एव म्लेच्छाधिपतिः^{१३} पृथ्वीराजराजधानीमुपेत्य
30 निजदुर्द्धरस्कन्धावारेण समवात्सीत् । त्रासितमक्षिकेव भूयो भूयो रिपुरुपेतीति निजनृपतेररति

1 P ज्ञेयति । 2 D धीमाल । 3 D ०धीरतायव । 4 P रिपुभर । 5 D मर्माणिपालन । 6 D 'कदापि'
नास्ति । 7 AD 'पला-' नास्ति । १-१ एतदन्वर्षं वाक्यं P आदत्ते एव लभ्यम् । 8 P बीजोद्युगल्लेखपञ्चदशिमयुव । 9 D
राज्ये । 10 D नास्ति । 11 'परमर्दि' नास्ति AD । 12 D ०मानितयत्सेवको । 13 D लभ्यः । 14 Δ त्दीप्ति-
नेन । १-१ एतदन्वर्षं वाक्यं P आदत्ते एव लभ्यम् । 15 D वय । 16 P दृष्टः ।

मनोगतामवगम्य प्रभोर्भिःसीमप्रसादपात्रं द्वितीयमिव गात्रं तुङ्गनामा क्षात्रं तेजो वहन् सुभद-
कोटिकोटीरः स्वप्रतिविम्बरूपेण पुत्रेण समं म्लेच्छपतेरनीकं प्रविश्य तस्यौ । निशीथसमये तस्य
रिपोर्युद्धरात् परितः खादिराङ्गारधगघगायमानां परिखां निरीक्ष्याङ्गजं जगाद-‘अस्यां मम प्रवि-
ष्टस्य षष्ठे पदं दवानो म्लेच्छपतिं निगृह्णाणे’ति पितुरादेशान्ते ‘कार्यमेतन्ममासाध्यतमम्, किं
च निजजीविताकाङ्क्षया पितुर्विपत्तिदर्शनम्; तदहमस्यां विशामि भवन्त एव तमन्तं नयन्तु ।’⁵
इत्युक्त्वा तेन तथाकृते स्वामिकार्यं पर्याप्तप्रायं मन्यमानस्तमरातिं लीलया निगृह्य यथागतमा-
जगाम । विभातभूपिष्ठायां निद्रि विपन्नं स्वं स्वामिनं निरीक्ष्य परं दैन्यं दधन् म्लेच्छसैन्यं
पलायाचके । स तुङ्गसुभदस्तुङ्गप्रकृतितया नृपतेः कदाचिन्न ज्ञापयामास । कस्मिन्नप्यवसरे
राजमान्यतया नितान्तपरिचितां तुङ्गपुत्रवधूमवधूतमङ्गलवल्लयामालोक्य सम्भ्रमान् नृपतिना
पृच्छयमानोऽपि पयोधिरिव गम्भीरतया मौनमर्यादया किमप्यविज्ञपयन् निजज्ञापथदानपूर्वकं
पृष्टो निजगुणकथापनकं दुष्करमिति तथापि प्रभोरभ्यर्थनया निवेद्यमानमस्तीत्यभिधाय तद्बु-
त्तान्तं प्रत्युपकारभीरुर्यथावस्थितं निवेदयामास ।

२५९. इयष्टुघाधिवामलौकिकी महती कापि कठोरचित्ता ।

उपकृत्य भवन्ति निःस्पृहाः परतः प्रत्युपकारशङ्कया ॥

॥ इति तुङ्गसुभदप्रबन्धः ॥

15

२६६) अथ कदाचित्तस्य म्लेच्छपतेः सुनुर्नृपतिः पितुर्वैरं स्मरन्, सपादलक्षक्षितिपतिर्विग्रहका-
म्यया सर्वसामग्र्या समुपेतः पृथ्वीनाथस्य नासीरवीरधनुर्द्धरदरैः प्रावृषेण्यधाराधरधारासारैरिव
तस्मिन्ससैन्येऽपि त्रासिते पृथ्वीराजस्तदा तदानुपदिकीभावं भजन्, महानसाधिकृतपञ्चकुलेन
व्यज्ञपि-‘करभीणां सप्तशत्यापि महानसपरिस्पन्दः सुखेन नोह्यते, ततः कियतीभिः करभीभिः
प्रभुः प्रसीदतु’ इति विज्ञप्तो नृपतिः ‘म्लेच्छपतिमुच्छेद्य तदौष्टिकमाच्छिद्य’ भवदभ्यर्थिताः करभीः²⁰
प्रसादीकरिण्यामी’ति तत्सम्योध्य पुनः प्रयाणं कुर्वन् सोमेश्वरनाम्ना प्रधानेन भूयो भूयो निपि-
प्यमानः, तत्पक्षपातग्रान्त्या नृपतिना निगृहीतकर्णः, तदत्यन्तपराभवात् तस्मिन् प्रभौ सामर्पो
म्लेच्छपतिं प्राप्य तदभिभवमाहुः करणतस्तान् विश्वस्तान् पृथ्वीराजस्कन्धावारसन्निधौ समानीय,
पृथ्वीराजराज्ञ एकादशयुपवासकृतपारणादनु सुप्तस्य तत्रासीरवीरैः सह म्लेच्छानां समरसं-
रम्भे सज्जायमाने निर्भरनिद्रानिद्रायमाण एव” तुरुष्कैर्नृपतिर्निबध्य स्वसौधे नीतः । पुनरप्येका-²⁵
दशयुपवासपारणके नृपतेर्देवताचर्चनावसरे म्लेच्छराज्ञा प्रहितं पेत्रपात्रीकृतं मांस्पाकं गुरुदरान्त-
र्नियुज्य तथैव” देवताराग्यनचैप्ये सति शुनाऽपह्रियमाणे तस्मिन् पिशिते ‘किं न रक्षसि?’ यामि-
कैरित्यनिहितः, ‘करभीणां सप्तशत्या दुर्वहं यत्पुरा मम महानसं तत्साम्प्रतं दुर्देवयोगादीदृशीं
दुर्दशां प्राप्तमिति कौतुकाकुलितमानसो विलोकयन्नस्मी’ति तेनोक्ते ‘किं काचिदद्यापि त्वय्युत्सा-
हशक्तिरचदिप्यत?’ इति तैर्विज्ञप्ते ‘यदि स्वस्थाने गन्तुं लभेत तदा दर्शयामि वपुःपौरुषमिति’³⁰
यामिर्नैर्विज्ञप्तो म्लेच्छनृपतिस्तत्साहसं दिदक्षुस्तदीयां राजधानीमानीय पृथ्वीराजं तत्र राजसौधे

1 D • निष्कारणं । 2 P विनाऽन्यत्र नास्तीदं पदं । 3 AD यमु । 4 AD ‘परदेन्वं’ इत्येव । 5 P विहाय अन्यत्र
‘व्यानरं’ स्थाने ‘सकं’ सप्यः । 6 BP रूयः । 7 BP • भीरवः । 8 D नास्तेतपदं । 9 D म्लेच्छाधिपदीनां ।
10 D ‘एव’ कसि । 11 D वयः । 12 D वदेयः ।

यावदभिपेक्ष्यति तावत्तत्र चित्रशालायां शूकरनिवहैर्हन्यमानान् म्लेच्छानालोकयामुना मर्माभिघातेनात्यन्तपीडितस्तुरुष्कपार्थिवः पृथ्वीराजं कुठारशिरश्छेदपूर्वं संजहार ।

॥ इति नृपतिपरमर्दि-जगद्देव-पृथ्वीपतीनां प्रबन्धाः ॥

२१७) अथ शतानन्दपुरे परिस्थीभूतजलधौ श्रीमहानन्दो नाम राजा, मदनरेखेति तस्य ५ राज्ञी । अन्तःपुरमाचुर्यात् तां प्रति विरक्तचेता नृपतिरिति, पतिसंवननकर्मनिर्माणव्याघृता नानाविधान् वैदेशिकान् कलाविदश्च पृच्छन्ती कस्यापि यथार्थवादिनः सत्यप्रत्ययस्य कार्मणकर्मणे किञ्चित्सिद्धयोगमासाद्य तत्प्रयोगावसरे^१—

‘मन्त्रमूलचलात्मीतिः पतिद्रोहोऽभिधीयते ।’

इति वाक्यमनुस्मरन्ती सतीव तद्योगचूर्णं जलधौ न्यधत् । ‘अचिन्त्यो हि मणिमन्त्रौपधीनां १० प्रभावः’ इति तद्भेषजमाहात्म्याद्दशीकृतो वारिधिरेव मूर्त्तिमान् निशि तां नित्यमुपेत्य रेमे । इत्थ-
मकस्मादाधानवतीं प्रतीकैस्तद्विधैर्निर्णीय सकोपो भूपो यावत्तस्याः प्रवासादिदण्डं कम्पि विसृ-
शति तावत्तस्याः संनिहिते निधननिर्वन्धे प्रत्यक्षीभूय ‘जलधेरधिष्ठातृदैवतमहमि’ति खं ज्ञापयन्
मा भैषीरिति तामाश्वास्य प्रति नृपं प्राह—

२६०. विवाहयित्वा यः कन्यां कुलजां शीलमण्डिताम् । समदृष्ट्वा न पश्येत् स पापिष्ठतरः स्मृतः ॥

१५ इति त्वामवज्ञाकारिणं प्रलयकालमुक्तमर्यादया सान्तःपुरपरीवारं दुर्वारवारिणिं ‘मज्जयिष्यामि’
इति भयभ्रान्ताया अनुनयपराया ‘अयं मदीय एव सुनुः, तदस्मै सात्राज्योचितानं नच्यां सुव-
महमेव दास्यामी’त्यभिधाय क्वचित् क्वचित् पर्यास्यपहृत्यान्तरीपान् प्रादुश्चकार । तानि सर्वाण्यपि
लोकेषु कौङ्कणानीति प्रसिद्धानि ।

॥ इति कौङ्कणोत्पत्तिप्रबन्धः ॥

२१८) अथ पाटलीपुत्रे पत्तने वराहनामा कश्चिद्ब्राह्मणाङ्गभूः आजन्म निमित्तज्ञानश्रद्धालुर्दुर्गत-
त्वादसूत्रं रक्षितुं पशुन् चारयन् कापि शिलातले लग्नमालिख्याकृततद्विसर्जनः प्रदोषकाले गृहसु-
पेतः । कृतसमयोचितकृत्यो निशीथकाले भोजनायोपविष्टो लग्नविसर्जनमनुष्मृत्य निरातङ्कवृत्त्या
यार्धत्तत्र याति तावत्तदुपरि पारीन्द्रमप्युपविष्टमवगणय्य तद्दुराधोभागे पाणिं प्रक्षिप्य लग्नं
विमुञ्चन् सिंहरूपमपहाय प्रत्यक्षीभूय रविरेव ‘वरं वृणु’ इत्युवाच । अथ ‘समस्तनक्षत्रग्रहमण्डलं
२५ दृश्ये’ति वरं प्रार्थयमानः स्वविमानेऽधिरोप्य तत्रैव नीतो वत्सरान्तं यावद् ग्रहाणां वक्रातिचारो-
दयास्तमनादीन् भावान् प्रक्षत्यरूपान् परीक्ष्य पुनरिहायातो मिहिरप्रासादाद्ब्राह्मिहिर इति प्रसि-
द्धाख्यः श्रीनन्दनृपतेः परमां मान्यतां दधानो वाराहीसंहितेति नवं ज्योतिःशास्त्रं रचयांचकार ।

२१९) अथ कदाचित्स निजपुत्रजन्मावसरे निजगृहे घटिकां निवेश्य तया शुद्धं जन्मकाललग्नं
निर्णीय जातकग्रन्थप्रमाणेन ज्योतिश्चक्रे । स्वयं प्रत्यक्षीकृतग्रहचक्रज्ञानबलात्तस्य सूनोः संघत्स-
३० रशतप्रमाणमायुर्निर्णीतवान् । तन्महोत्सवे चैकं श्रीभद्रबाहुनामानं जैनाचार्यं कनीयांसं सोदरं
विहाय नृपत्रभृतिकः स कोऽपि नास्ति य उपायनपाणिस्तद्वामं न जगाम । स निमित्तविज्ञिनभक्ताय

१ B ० निर्वहः । १-३ पृष्ठदन्तगतं वाक्यं D पुलके पठितम् । २ D व्यापत्वा । ३ P प्रयोजनावसरे । ४ D नात्ये-
तत्परं । † पृष्ठचिह्नान्तगतः पाठः D पुलके पठितः । ५ P प्रतिदिमापुः । ६ P ग्राहणमुत् । ७ D ‘पापव’ नास्ति ।
८ D जन्मसहो । ९ P वैतमुनिः । १० D ‘वदाम’ नास्ति ।

शकदालमन्त्रिणे तेषां सूरीणामनागमनकारणमुपालम्भगर्भितं जगौ । तेन ज्ञापितास्ते महात्मानः
सम्पूर्णश्रुतज्ञानकरतलकलितामलकफलवत्कालत्रयास्तस्य शिशोर्विशतितमे दिने विडालान्मृत्यु-
मुपदिशन्तो वयं नागता इति 'तेषामुपदेशभृतां वाचं वराहमिहिराय निवेदितायां,' ततः प्रभृति
निजकुटुम्बं तस्य श्रावस्यावदयकीं तां विपदं निरोद्धुं विडालरक्षाय' शतश उपायान् कुर्वन्नपि
निर्णीते दिने निशीथेऽकस्माद्दालस्य मूर्ध्नि पतितयाऽर्गलया स बालः परलोकमवाप । ततस्तच्छ्रो-
कशङ्कुमुदिधीर्षवः श्रीभद्रवाहुपुरवो यावत्तद्देहमायान्ति तावत्तद्देहाङ्गणे समस्तनिमित्तशास्त्रपुस्त-
कान्येकत्र पिण्डीकृतानि संनिहितदहनान्यालोक्य, किमेतदिति शृष्टः सांवत्सरः समत्सरस्तान्
जैनमुनीनुपालम्भयन् 'एतानि रोहन्मोहसन्दोहकारीणि धक्षयान्येव, यैरहमपि विप्रलब्धः' तेनेति
सनिर्वेदमुदिते, तैः श्रुतज्ञानवलात्तज्जन्मलग्नं सम्यक् तस्मै निवेद्य सूक्ष्मेक्षिकया तद्ग्रहचले ज्ञापिते
विंशतिदिनान्येव भवन्ति । इत्थं शास्त्रविरक्तावपनीतायां स ज्योतिषिक इति जगौ—'यद्भव-
द्भिर्विडालान्मृत्युरुपदिष्टस्तदेव व्यभिचारितमिति' तेनाभिहिते तामर्गलां तत्रानास्य तत्रोत्कीर्णं
विडालं दर्शयन्तो 'भवितव्यताव्यत्ययः किं कदापि भवति ?' इति महर्षिभिरभिदधे ।

२६१. कस्यात्र च ह्यते गतः कः कायोऽयं परमाणवोऽनपायाः ।

संस्थानविशेषनाशजन्मा शोकश्चेन्न कदापि मोदितव्यम्* ॥

२६२. अभावप्रभवैर्भावैर्मायाविभवभावितैः । अभावनिष्ठापर्यन्ते सतां न क्रियते भ्रमः ॥

15

इत्युक्तियुक्तिभ्यां प्रबोध्य ते महर्षयः खं पदं भेजुः । इत्थं बोधितस्यापि तस्य मिथ्यात्वधत्त-
रितस्य' कनकभ्रान्तिरिव तेषु' मत्सरोरच्छेकात्तद्भक्तानुपासकान्भिचारकर्मणा कांश्चन पीडयन्
कांश्चन व्यापादयन् तद्वृत्तान्तं तेभ्यो ज्ञानातिशयादवधार्योपसर्गशान्तये 'उवसग्गहरं पासं' इति
नूतनं स्तोत्रं रचयांचक्रुः ।

॥ इति वराहमिहिरप्रबन्धः ॥

20

२२०) अथ इङ्गाभिधाने भृश्रुति रणसिंहनामा राजपुत्रस्तन्नन्दनां भूपलनाम्नीं सौन्दर्यनिर्जित-
नागलोकैर्भालामालोक्य जातानुरागतया तां सेवमानस्य वीसुकैः सुतो नागार्जुननामा समजति ।
तेन पातालपालेन सुतल्लेहमोहितमनसा सर्वासामपि महौषधीनां फलानि मूलानि दलानि च
भोजितं; ततस्तत्रभावात्महासिद्धिभिरलङ्घितः सिद्धपुरुषतया पृथ्वीं' विगाहमानः शातवाहनवृ-
पतेः कलापुरोर्गरीयसीं' प्रतिद्रामुपागतोऽपि गगनगामिनीं विद्यामध्येतुं श्रीपादलिसपुरे पालित्तां चा-
र्यान् सेवमानो मानोज्झितमतिभोजनावसरे पादलेपप्रमाणेन गगनोत्पतितान् श्रीअष्टापदप्रभृती-
नि तीर्थानि नमस्कृत्य' तेषां स्वस्थानमुपेषुपां पादौ प्रक्षाल्य ज्ञातसप्तोत्तरशतसंख्यमहौषधीनामा-
द्याद-चर्षा-घ्राणादिभिर्निर्णीय च गुरुनवगणस्य कृतपादलेपः कुकवाकुकलापिवदुत्पत्तत्' अवदतटे
निपतंश्च तद्गणश्रेणिजर्जरिताहो गुरुभिः किमेतदित्युक्तो यथावद्वृत्तान्तं निवेदयन्, तच्चार्य-
चमत्कृतचेतोभिस्तच्छिरसि पद्महस्तप्रदानपूर्वकं 'पाटीकतन्दूलोदकेन तानि भेषजान्यन्यज्य ३०

१-१ पृष्ठान्तगतपादस्थाने P 'तेषामुपदेशे वराहमिहिराय-मंत्रिणा निवेदिते'-एव पाठः । 1 BP विडालरक्षायवत् ।
२ P नास्ति । 3 D नास्ति 'तेहोहो' । 4 D 'शास्त्र' नास्ति । 5 D व्यभिचारिति । * पुस्तकयं गयरूपेण लिखितं D पुस्तके ।
6 D पञ्चान्कारिणः । 7 'तेषु' स्थाने D 'वधायापुत्र' । 8 D 'उपासकान्' नास्ति । 9 P 'नानिर्क' । 10 P लोकाङ्गनां ।
11 B तस्य वामुकेः । 12 P मर्ही । 13 P मर्ही । 14 AD पादलिङ्गः । 15 'मानोतिष्ठत्' स्थाने D 'मत्' पाठः ।
16 P प्रबन्धः । 17 D उपासकपदे ।

तत्पादेषाद् गगनगामी भूषा' इति तदनुग्रहादेकां सिद्धिमासाद्य 'श्रीपार्श्वनाथपुरतः साध्य-
मानो रसः समस्तत्रैणलक्षणोपलक्षितपतिप्रतावनिर्मर्यमानः' कोटियेपी भयतीति तन्मुग्धा-
दाकर्ण्य च; यत्पुरा समुद्रविजयप्रासादार्हेण त्रिकालवेदिनः श्रीनेमिनाथमुग्धात् [धुन्वा] महाति-
शापिनः श्रीपार्श्वनाथस्य विष्णं रत्नमयं निर्माप्य श्रीद्वारपत्यां प्रासादे न्यस्तम्, द्वारयतीति शान्तान्तरं
5 समुद्रेण ह्लावितायां तस्यां पुरि, तत्र समुद्रे तस्मिन्विष्ये तथैव विद्यमाने फान्तीत्यसांपात्रिकस्य
धनपतिनाम्नो यानपात्रे देयतातिशयवशात् स्खलिते, इह जिनविष्णमस्तीति दिव्यवाया निर्माप्य
नाविकांस्तत्र प्रक्षिप्य सप्तसंख्यैरामतन्तुभिः सन्दानितमुद्बुल्य निजायां पुरि चिन्तितान्तरला-
भात् स्वयंकृतप्रासादे न्यस्तवात् । तत्सर्वातिशापिविष्णं नागाजुनः ससिद्धरससिद्धेयप्रहृत्य
सेडीतटिन्त्यास्तटे विन्यस्य तत्पुरतो रससाधनाय श्रीशातधाह्नस्यैकपदीं' पन्द्रलेखाभिधानां
10 प्रतिनिशं सिद्धव्यन्तरसाग्निध्यात्तत्रानीय रसमर्दनं कारयति स्म । इत्थं नूयो भूयस्तत्र गातापाते
सति यन्बुद्ध्या सा नागाजुनपार्श्वं तद्वीरुपीनां मर्दनहेतुं पृच्छन्ती सोऽपि राकल्पनया कोटि-
येधरसस्य यथावस्थितं वृत्तान्तं निवेदयत्, तस्याथ यचनगोचरार्तीतं सत्कारं कृपणोऽनन्यसा-
मान्यं सौजन्यं प्रवर्दयामास । अथ कदाचित्तया निजाहृजयोरस्मिन् वृत्तान्ते निवेदिते तो तादुग्धौ
राज्यं परित्यज्य नागाजुनसमलङ्कृतं सुयमागतौ कैतयेन तस्य रसस्य निचृक्षया पुत्रवेधो यत्र
15 नागाजुनो भुङ्क्ते तत्र तामर्षदानेन परितोष्य रसयात्तां पृच्छतः । सा च तत्रिज्ञासया तदर्थं सल-
यणां रसवतीं कुर्यतीं' पण्मास्यां व्यतीतायां तस्मिन् क्षरामिति रसयतीं रूपयति सति, इद्विभेः
सिद्धं रसमिति ताभ्यां निवेदितयती । अथ प्रतिपद्यमानिनेयाभ्यां ताभ्यां रसप्रसनलालसाभ्यां
पामुकिना निर्णातदर्भाद्भ्रमृत्युमिति परम्परया ज्ञाततच्चाभ्यां तेनैव शश्रेण तथैव स निजां ।
स रसः सुप्रतिष्ठितत्याह्वयतापिष्ठानाचं तिरोहितो भनूय । यत्र स रसः स्मिन्भिलस्य सन्मनका-
20 भिधानं श्रीपार्श्वनाथतीर्थं रसादप्यतिशायि सकललोकाभिलषितफलप्रदम् । ततः शिरया कायेन
तद्विष्णं पदनमाश्रयजं भूम्यन्तरितं भनूय ।

२२१) अथ श्रीशासनदेयतादेशात् पण्मासीं पाचदाधाम्नादि निम्मापितया' निर्माप्य कटि-
नीमयोमेण नयाद्भृशो नियुत्तार्थं श्रीअनपदेयगृहीणां' यगुपि प्रादुर्भूतं प्रभृत्प्रयुक्तिरोग पाता-
लपालः श्रीधरपेन्द्रनामा स्तितसर्परूपमास्याय तद्भुपुण्ड्रिया विविधं प्रसाधं निरामपीहृण्य तर्षीर्षं
25 श्रीमदभयदेयगुणानुपदिदेश । श्रीसंघेन सह समागतान्मत्र ते गुरयः प्रययन्तीं सुरभिं विनी-
क्य गोपाटपाठेर्निषेदितायां भुवि नयं द्वाप्रिज्ञातिजालयमपाहृतं' कुर्यन्तत्राग्निनाशमे वृत्ते
तत्र श्रीपार्श्वनाथविष्णं प्रादुर्भुङ्कः । देयतादेशेन च तद्भुतं गोप्यमेव निममेशो' निर्भमं ।

२२३. 'उन्नाश्रंति' यतुःगरभरदो देवानये योऽर्षेणः गामी सानरसागुदेवरुनेः सतागमभे' १११ ।

ज्ञानवामिन्वापनेधरेन यदा नागाजुनेतापिः पाताभमन्नके पुरं स नरः भीतार्थनाथे [जिनः]

२२२) अथ पुराऽवन्त्यां पुरि कश्चिद्विप्रः पाणिनिव्याकरणोपाध्यायतां कुर्वाणः सिपासरित्या-
न्वर्तिचिन्तामणिगणेशप्रणामगृहीताभिप्रहः, छात्रैः फक्किकाव्याख्यानप्रश्नादिभिरुद्देजितः
कदाचित् प्रावृषि तस्या सरितः पूरे प्रसर्पति कृतझम्पापातः, दैवात् सङ्घटितवृक्षस्तन्मूले कराव-
लम्बनस्तत्तीरमासाद्य प्रत्यक्षं परशुपाणिं प्रणमन्, तेन तत्साहसानुष्ठानेन वरं वृणीष्वेत्यादिष्टः,
पाणिनिव्याकरणस्योपदेशं प्रार्थयमानस्तेन तथेति प्रतिपद्य खटिकार्पणपूर्व* प्रतिदिनं व्याकरणे 5
व्याख्यायमाने षणमासीपर्यन्ते व्याकरणे समर्थिते सति लम्बोदरं निर्विलम्बमनुज्ञाप्य तत्प्रथ-
मादर्शं सहादाय तां पुरीं प्रविश्य कस्यापि पुरस्य स्थण्डिले निपण्ण एव सुष्वाप । ततः प्रत्यूपे
प्रेष्याभिस्तं तथावस्थितं प्राप्यं विपणिरमणी तद्गुत्तानं ज्ञापिता सती ताभिरेव तं समानीय
प्रेतुोलपल्यङ्गे मुक्तः । अहोरात्रत्रयान्ते किञ्चित्पक्षनिद्रश्चित्रशालादिचित्रं चित्रकारि पश्यन्
खलोकसमुत्पन्नमात्मानं मन्यमानस्तथा पणहरिणीदृशा ज्ञापितवृत्तान्तः स्नानपानभोजना-10
दिभिर्भक्तिभिः परितोषितो नृपसभायां समुपेतः, पाणिनिव्याकरणं यथावस्थितं व्याचक्षाणो
नृपभृतिपण्डितैरशेषैः सत्क्रियमाणस्तदुपात्तं सर्वस्वं तस्य समर्पयामास ।

२२३) अथ तस्य क्रमेण चतुर्णां वर्णानां स्त्रियञ्चतस्रः मिया अभवन् । तथा क्षत्रियाङ्गजः
श्रीविष्णुर्माकः, शूद्रीसुतो भर्तृहरिः, स हीनजातित्वात् भूमिगृहस्थो गुप्तवृत्त्याऽध्याप्यते ।
अपरे त्रयः प्रत्यक्षाः पाठ्यन्ते । एवं भर्तृहरिरज्जुसङ्केतेन* तेषामध्याप्यमानानाम्- 15

२२४. दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भवन्ति विचक्ष । [यो न ददाति न भुङ्के तस्य तृतीया गतिर्भवति*] ।

इति पाठ्यमाने* भर्तृहरिरज्जुसङ्केतेऽसञ्ज्ञायमाने प्रत्यक्षच्छात्रैस्त्रिभिरुत्तरार्द्धे पृच्छयमाने स
कुपितः उपाध्यायः-रे वेद्यासुत । अद्यापि रज्जुसङ्केतं न कुरुषे इत्याकुष्टः* प्रत्यक्षीभूय शास्त्र-
कारं निन्दन्-

२२५. आपासशतलब्धस्य प्राणेश्चोपि गरीयसः । गतिरेकैव विचक्ष दानमन्या विपत्तयः ॥ 20

इति पाठाद्विचक्ष्यकामेय गतिं मेने । तेन भर्तृहरिणा वैराग्यशतकादिप्रबन्धा भूपांसश्चक्रिरे ।

॥ इति भर्तृहरि-उत्पत्तिप्रबन्धः ॥

२२६) अथ श्रीधारायां मालवमण्डनस्य श्रीभोजराजस्यायुर्वेदवेदी कश्चिद् वाग्भटनामाऽऽयुर्वे-
दोदितानि कुपध्यानि विधाय तत्रभायात्* रोगान् प्रादुःकृत्य पुनस्तत्रियहाय सुश्रुतविश्रुतैर्भे-
पज्ञैः पर्येष्य तान्निगृह्य, नीरमन्तरेण कियत्कालं जीव्यते इति परीक्षार्थं तत्परिहृत्य, दिनत्रयान्ते 25
पिपासापीडितताल्बोष्ठदुःख इत्यपाठीत्-

२२६. क्वचिदुष्णं क्वचिच्छीतं क्वचित्कथितशीतलम् । क्वचिद्वेपजसंयुक्तं वारि क्वापि न वारितम् ॥

इति पारिसत्कारकारि वाक्यमिदमपाठीत् । तेन निजानुभूतो वाग्भटनामा प्रसिद्धो ग्रन्थो*
विदुषे । तस्य जामाताऽपि लघुपाहः श्वशुरेण बृहद्वाहदेन सह राजमन्दिरे प्रयातः । प्रत्यूप-
काष्ठे श्रीभोजेन शरीरपेटितं विलोक्य बृहद्वाहदेनाथ नीरुतो यूपमित्युक्ते लघोर्मुह्यनङ्गं वि-30
शोक्य श्रीभोजेन कारणं श्टः स स्वामिनः शरीरेऽय निद्रादोषे कृष्णच्छायाप्रवेशसूचितो राज-

* ॥ तस्यैव ग्रन्थस्य ११ पुंस्त्विति । 1 P शीतलम् । 2 P जलम् । 3 D शरीरमन्दिरेण । 4 AD वाग्भटस्य श्लोकस्य
एव उक्तत्वं न कथयते । 5-1 एवमन्दिरेण शक्तिः शरीरम् । 6 AD तस्यैव । 7 AD शरीरः । 8 D शरीरमन्दिरेण । 9 D शरीरमन्दिरेण ।

यक्ष्मणः प्रवेशोऽभूदिति देवतादेशेनातीन्द्रियं भावं विज्ञापयन्, तत्कलाकलापचमत्कृतेन राज्ञा तस्य व्याधेः प्रतीकारतयानुयुक्तो लक्षत्रयमूल्यं रसायनं निवेदयन्, पङ्क्तिर्माँस्तावता द्रव्यव्ययेन परमादरेण च तस्मिन् रसायने सिद्धे, प्रदोषसमये तद्रसायनं काचमये कुम्भके विन्ध्यस्य नरेन्द्रपत्न्यङ्गे निधाय प्रत्यूपे देवतार्चनानन्तरं तद्रसायनमत्तुमिच्छुः, रसायनपूजाघट्टापनादनु 5 सञ्जीकृतायां समग्रसामर्थ्यां स लघुरगदंकारी केनापि कारणेन तं काचकुम्भकं भूभावास्फाल्य बभङ्ग । आः किमेतदिति राज्ञोक्ते रसायनपरिमलबलादेव¹ पलायिते व्याधौ व्याधेरभावाद्वातु-क्षयकारिणानेन² वृथा स्थापितेनालम्, यदस्य शर्वरीविरामे सति सा पूर्वाक्ता कृष्णा छाया प्रभोर्वपुरपास्य दूरं गतैव दृश्ये, इत्यर्थे देवः प्रमाणमिति तदीयसत्यप्रत्ययेन परितोपितो राजा दारिद्र्यद्रोहि पारितोपिकं प्रसादीचकार ।

10 २२५) अथ ते सर्वे व्याधयस्तेन चिकित्सितेन भूतलादुच्छेदितः, खलोकेश्विनीकुमारवैद्ययोः स्वपराभवं निजगदुः । अथ तौ तया प्रवृत्त्या चित्रीयमाणमानसौ नीलवर्णविहङ्गमयुग्मीभूय व्याधिप्रतिभटस्य लघुवाग्भटस्य धवलवृहवातायनतले बलभ्यां निविष्टौ 'कोऽरुक्' शब्दं चक्रतुः । अर्थं स आयुर्वेदवेदी नेदीयांसं तदीयं शब्दं साभिप्रायं चेतसि चिरं विचिन्त्य-

२६७. अंशाकभोजी घृतमति योऽन्धसा³ पयोःसाम् शीलति नातिपोऽम्भसा⁴म् ।

15 अशुक् विरुद्र⁵ वातकृता⁶ विदाहिनां चलत्प्रयुक्⁷ जीर्णशुगल्पशीररुक्⁸ ॥

इति⁹ भणितानन्तरं किञ्चिदंभत्कृतचित्तौ तौ प्रयातौ । पुनर्द्वितीयदिने द्वितीयवेलायां तादृक्पक्षिरूपं विधाय प्राक्तनशब्दं कुर्वाणौ समायातौ वैद्यगृहे । पुनस्तयोर्वचः¹⁰:-

२६८. वर्षात्¹¹ यस्तिष्ठति शरदि पिवति हेमन्तशिशिरयोरिति ।

माद्यति मधुनि ग्रीष्मे खापति भवति खग ! [नरः] सोऽरुक् ॥

20 इति भणितानन्तरं पुनरेव गतौ । 'तृतीयदिने योगीन्द्ररूपं कृत्वा तद्गृहे समागतौ' । तयोर्वचः-

२६९. अभूमिजमनाकाशमहद्दान्तर्मधारिजम् । सम्मतं सर्वशास्त्राणां वद वैच ! किमौपधम् ? ॥

पुनर्वैद्यवचः-

२७०. अभूमिजमनाकाशं पथ्यं रसविवर्जितम् । पूर्वाचार्यैः समाख्यातं लङ्घनं परमौपधम् ॥

तत्ते निजाभिप्रायसदृशप्रत्युत्तरत्रयदानेन¹² चमत्कृतचित्तौ वैद्यौ प्रत्यक्षीभूय यथाभिमतं वरं 25 वित्तीर्य स्वस्थानं भेजतुः ।

॥ इति वैद्यवाग्भटप्रबन्धः ॥

२२६) अथ धामणउलिद्रामे वास्तव्यो धाराभिधानः¹³ कोऽपि नैगमः धिया वैश्रवणस्पर्द्धिष्णुः सङ्गाधिपत्यमासाय मायद्वद्विविधव्ययव्यतिकरजीवितजीवलोकाः पञ्चभिरङ्गैः समं श्रीरैवताचलोपत्यकायां विहितावासः, दिगम्बरभक्तेन केनापि गिरिनगरराज्ञा¹⁴ सिताम्बरभक्त इति स 30 स्वल्प्यमानस्तद्द्वयोः सैन्ययोः समरसंरम्भे प्रवर्त्तमाने सति अमानेन रणरसेन युध्यमाना देव-

1 D परिमलादेव । 2 P 'अनेन' नास्ति । 3 D 'ल्यु' नास्ति । 4 D रुक् । 5 A भासाकः । 6 A शुभमलपौ-पंसा । 7 D नाति योऽम्भसा । 8 D विशुक् । 9 D नापकृताः । A वापकृताः । 10 P चलत्प्रयुक् । 11 D 'वर्षमायुः' । 12 D 'किञ्चित्' नास्ति । 13 D 'वचः' प्रतिपद्यः । 14 P वराः । 1-2 कृदन्तगता पंक्तिः P मत्तौ पतितः । 16 D महन्वमनः । 17 इदं वरं D पुनर्कं मूलग्रन्थे नास्ति । 18 A पातण्डलिः । 19 A पातण्डः, P नास्ति । 20 D 'सन्नेत' ।

स्यातिशयबहुमतया प्रोत्साहितसाहसा विषय ते पञ्च पुत्राः पञ्चापि क्षेत्रपतयो बभूवुः । तेषां क्रमेण नामानि—कालमेघः १, मेघनादः २, नैरवः ३, एकपदः ४, त्रैलोक्यपादः ५—इति बभूवुः । तीर्थप्रत्यनीकं पञ्चतां नयन्तस्ते पञ्चापि गिरेः परितो विजयन्ते स्म ।

२२७) अथ तत्पिता धाराभिधान एक एवावशिष्टः कन्यकुब्जदेशे गत्वा श्रीवप्पभट्टिसूरीणां व्याख्याक्षणप्रक्रमे श्रीसङ्घत्याज्ञां दत्तवान्—‘यद्वैवतकतीर्थं दिग्म्बराः कृतवसतयः सिताम्बरान् 5 पापण्डिरूपान् परिकल्प्य पर्वतेऽधिरोहं न ददति; अतस्तान् निर्जित्य तीर्थोद्धारं कृत्वा निजदर्शनप्रतिष्ठापरैर्युष्याक्षणां विधेय’ इति तद्वचनेन्धनप्रोज्वलितप्रतिर्धप्रज्वलनादामनृपतिं सहादाय तेन समं तां भूधरधरामवाप्यं सप्तभिर्दिनैर्वादस्यलेन दिग्म्बरान् पराजित्य श्रीसङ्घसमक्षं श्रीअम्बिकां प्रत्यक्षीकृत्य ‘इकोवि नमुकारे’ ‘उज्जिन्तसेलसिहरे’ इति तदुक्तां गाथामाकर्ण्य सिताम्बरदर्शने स्थापिते सति पराभूता दिग्बसना बलानकमण्डपात् इम्पापातं वितेनुः । 10

॥ इति क्षेत्राधिपोत्पत्तिप्रबन्धः ॥

२२८) अथ कदाचिद्भवान्या भव इति पृष्टः—‘यत्त्वं कियतां कार्पटिकानां राज्यं ददासि?’ इति तद्वाक्यादनु ‘यो लक्षसङ्ख्यानामपि एक एव वासनापरस्तस्यैव राज्यमहं वितरामी’ति प्रत्ययदर्शनाय गौरीं पङ्कमत्रां जरतीं गर्वां विधाय स्वयं नररूपेण तदस्यः पङ्कात्तामुद्गुत्तुं पान्यानाकारयन् तैरासन्नसोमेश्वरदर्शनोत्कैरुपहस्यमानः कृपावता केनापि पथिकवृन्देन तस्यामुद्गुत्तुमारब्धायां 15 सिंहरूपेण शिव एव तान् त्रासयन् कश्चिदेकं एव पथिको मृत्युमप्याह्वय तस्या गोः समीपं नौञ्जत् । स एव राज्याहं इति श्रुत्वा कृत्य गौरीं दर्शितः ।

॥ इति वासनाप्रबन्धः ॥

२२९) अथ कश्चित्कार्पटिकः सोमेश्वरयात्रायां व्रजन् पथि लोहकारौकसिं प्रसुप्तः । तस्य लोहकारभायो पतिं निह्वय कृपाणिकां कार्पटिकव्रीर्यं निदधती बुम्भारवमकरोत् । आरक्षकेण 20 तत्रागत्य तस्यापराधिनः करौ छिद्रौ । स संदेव दैवस्योपालम्भनपरः निशि प्रत्यक्षीभूयैत्युक्तः—‘शृणु, त्वं खं प्राग्भवम्’—कदाचिदजा’ केनापि एकेन सोदरेण पाणिभ्यां श्रवणयोर्धृता, तदपरेण मारिता । ततः सा अजा मृत्वा इयं योपिदजनि । येन व्यापादिता स साम्प्रतं पतिरभूत् । यनयया कर्णौ विधृतौ तदा तय समागमे जाते सति करौ छिद्रौ । तत्कथं ममोपालम्भः? ।

॥ इति कृपाणिकाम्रबन्धः ॥

25

२३०) पुरा शङ्खपुरनगरे श्रीशङ्खो नाम नृपतिस्तत्र नामकर्मभ्यां धनदः श्रेष्ठी । स कदाचित्करिकाणांतालतरलां कमटां विन्दुशोपायनपाणिर्नृपोपान्तमुपेत्य तं परितोप्य च तत्प्रसादीकृतायां भुवि चतुर्भिर्नन्दैः सह समालोच्य सुलभे जिनप्रासादमचीकरत् । तत्र प्रतिष्ठितविम्बानां स्थापनां विधाय, तस्य प्रासादस्य समारचनाय बहुन्यायद्वाराणि रचयन्, तत्सपर्यापर्याकुलतया नानाविधकुसुमयुक्तावलीसमलङ्कृतमभिराममारामं च निर्माप्य, तथिन्तकेषु गोष्टिकेषु 30 उदिते प्राक्तनान्तरायकर्मणि क्रमात् संद्विषमाणसम्पदधमर्णतया तत्र मानन्दानिमाकलस्यान-

1 P इत्यत्रः । 2 D पर्यन्तविन्दुशोपयति । 3 ‘प्रतिप’ स्थाने D ‘प्रतीप-’ । 4 P आगत् । 5 D इत्यादि । 6 D पर्यायकुसुमयुक्तमभिरामवत् । 7 P कोऽप्येकः । 8 P •कारुदे । 9 P मत्ततिनः । 10 D नञि । 11 D तया मानरेः । 12 A इत्यत्रः । 13 P नञि । 14 D नञि ।

तिदूरवर्तिनि कापि ग्रामे कृतवसतिर्नगरयातायातेन सुतोपात्ताजीविकः कियन्तमपि कालमति-
 वाहितवान् । अथान्यस्मिन्नवसरे सन्निहिते चतुर्मासकपर्वाणि तत्र यायिभिः सुतैः समं स धनदः
 शङ्खपुरं प्राप्य निजप्रासादसोपानमधिरोहन्, निजारामपुष्पलाविकयोपायनीकृतपुष्पचतुःसरिकः
 परमानन्दनिर्भरस्ताभिर्जिनेन्द्रमभ्यर्च्य, निशि गुरूणां पुरः खं दौस्थ्यममन्दं निन्दन्, तैः प्रद-
 5 त्तकपर्दियक्षाकृष्टिमञ्चोऽन्यदा कृष्णचतुर्दशीनिशीथे तमेव मन्त्रमाराधयन्, प्रत्यक्षीकृतात् कप-
 र्दियक्षात् गुरूपदेशतश्चतुर्मासकावसरे पुष्पचतुःसरिकपूजापुण्यफलं देहीति प्रार्थयन्, तेन^१ एक-
 स्यापि पूजाकुसुमस्य पुण्यफलं सर्वज्ञेन विना नाहं वितरीतुं प्रभृष्णुरिति; किं तु कपर्दियक्षस्तस्य
 साधर्मिकस्यातुल्यवात्सल्यसम्बन्धे तद्गान्नि चतुर्यु कोणेषु सुवर्णपूर्णान् चतुरः कलशान् निधी-
 10 मास । तेऽपि निर्बन्धात् पितुः पार्श्वं तद्विभवलाभहेतुं शृञ्छन्तस्तेषां हृदि धर्मप्रभावाविर्भावाय
 जिनपूजाप्रभावतः परितुष्टेन कपर्दियक्षेण प्रसादीकृतां तां संपदं निवेदयामास । तेऽपि सम्पन्न-
 सम्पत्तयस्तदेव जन्मनगरं समाश्रित्य निजधर्मस्थानसम्पन्नचनपरा जिनशासनप्रभावनां विविधां
 कुर्वन्तो वैधर्मिकाणामपि मनस्तु जिनधर्मं निश्चलीचक्रुः ।

॥ इति श्रीजिनपूजायां धनदप्रबन्धः ॥

15 ॥ इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्यविरचिते^१ प्रबन्धचिन्तामणौ विक्रमादिलोदितपात्रविवेचनप्रमुखं जिनपूजायां^२
 धनदप्रबन्धपर्यन्तवर्णने नाम प्रकीर्णकामिधानः पञ्चमः प्रकाशः समर्थितः^३ ॥

^१अस्मिन्नकाशे ग्रन्थसंख्या ७७४ । समस्तग्रन्थे प्रतिश्लोकं ग्रन्थाग्रं ३१५० ॥

ग्रन्थकारस्य प्रशस्तिः ।

दुःप्रापेषु बहुश्रुतेषु गुणवद्बुद्धेषु च प्रायशः
शिष्याणां प्रतिभाभियोगविगमादुच्चैः श्रुते सीदति ।
प्राज्ञानामथ भाविनामुपकृतिं कर्तुं परामिच्छता
ग्रन्थः सत्पुरुषप्रबन्धघटनाचक्रे सुधासन्नवत् ॥ १ ॥

5

प्रबन्धानां चिन्तामणिरयमुपात्तः करतले
स्पमन्तस्य भ्रान्तिं रचयति चिरायोपनिहितः ।
हृदि न्यस्तः शस्तां सृजति विमलां कौस्तुभकलां
तदेतस्माद् ग्रन्थाद्भवति विबुधः श्रीपतिरिव ॥ २ ॥

पथाश्रुतं सङ्कलितः प्रबन्धैर्ग्रन्थो^१ मया मन्दधियापि यन्नात् ।
मात्सर्यमुत्सार्य^२ सुधीभिरेप प्रज्ञोद्भुरैरुन्नतिमेव नेयः ॥ ३ ॥

10

यावद्वि वि कितवावि रविशशिनौ क्रीडतो ग्रहकपर्दैः ।
ग्रन्थस्तावन्नन्दतु सूरिभिरुपदिश्यमानोऽयम् ॥ ४ ॥

त्रयोदशखन्दशतेषु चैकपट्ट्यधिकेषु क्रमतो गतेषु ।
वैशाखमासस्य च पूर्णिमायां ग्रन्थः समाप्तिं गमितो मितोऽयम्* ॥ ५ ॥

15

❀ ❀ ❀ ❀

नृपश्रीविक्रमकालातीत^१ संवत् १३६१ वर्षे वैशाखसुदि^२ १५ रवावबेह श्रीवर्द्धमानपुरे
प्रबन्धचिन्तामणिग्रन्थः समर्थितः ।

॥ समाप्तोऽयं प्रबन्धचिन्तामणिग्रन्थः ॥

१ P दुःप्रापेषु । २ P प्रबन्धमन्योः । ३ P उत्पन्न ।

* D इत्येके एतन्मयं विषयार्थत्वात् उद्भवे मात्सर्ये, परं APD₃ भादते मूलग्रन्थ पर समुपलभ्यते । † पत्रस्य P प्रती
कति । ‡ AD 'वैशाख' स्थाने 'वैशाख' शब्दो विद्यते स भ्रान्तिवद्भव एव ।

तिदूरवर्तिनि कापि ग्रामे कृतवसतिर्नगरयातायातेन सुतोपात्ताजीविकः कियन्तमपि कालमति-
 वाहितवान् । अथान्यस्मिन्नघसरे सन्निहिते चतुर्मासकपर्वाणि तत्र यायिभिः सुतैः अमं स धनदः
 शङ्खपुरं प्राप्य निजप्रासादसोपानमधिरोहन्, निजारामपुष्पलाविकयोपायनीकृतपुष्पचतुःसरिकः
 परमानन्दनिर्भरस्ताभिर्जिनेन्द्रमभ्यर्च्य, निशि गुरूणां पुरः स्वं दौस्थ्यममन्दं निन्दन्, तैः प्रद-
 5 त्तकपर्दियक्षाकृष्टिमन्त्रोऽन्यदा कृष्णचतुर्दशीनिशीथे तमेव मन्त्रमाराधयन्, प्रत्यक्षीकृतात् कप-
 र्दियक्षात् गुरूपदेशतश्चतुर्मासकावसरे पुष्पचतुःसरिकपूजापुण्यफलं देहीति प्रार्थयन्, तेन एक-
 स्यापि पूजाकुसुमस्य पुण्यफलं सर्वज्ञेन विना नाहं वितरीतुं प्रभूष्णुरिति; किं तु कपर्दियक्षस्तस्य
 10 साधर्मिकस्यातुल्यत्वात्सत्यसम्बन्धे तद्वाग्नि चतुर्षु कोणेषु सुवर्णपूर्णान् चतुरः कलशान् निर्धी-
 कृत्य तिरोदधे । स प्रातः स्वसद्मानि समागतः धर्मनिन्दापराणां नन्दनानां तद्द्रव्यं समर्पया-
 मास । तेऽपि निर्वन्धात् पितुः पार्श्वं तद्विभवलाभहेतुं पृच्छन्तस्तेषां हृदि धर्मप्रभावाविर्भावाय
 जिनपूजाप्रभावतः परितुष्टेन कपर्दियक्षेण प्रसादीकृतां तां संपदं निवेदयामास । तेऽपि सम्पन्न-
 सम्पत्तयस्तदेव जन्मनगरं समाश्रित्य निजधर्मस्थानसमारचनपरा जिनशासनप्रभावनानां विविधां
 कुर्वन्तो वैधर्मिकाणामपि मनस्सु जिनधर्मं निश्चलीचक्रुः ।

॥ इति श्रीजिनपूजायां धनदप्रबन्धः ॥

15 ॥ इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्यविरचिते^१ प्रबन्धचिन्तामणौ विक्रमादिसोदितपात्रविवेचनप्रमुखजिनपूजायां^२
 धनदप्रबन्धपर्यन्तवर्णनो नाम प्रकीर्णकामिधानः पञ्चमः प्रकाशः समर्थितः^३ ॥

^१असिन्द्रकाशे ग्रन्थसंख्या ७७४ । समस्तग्रन्थे प्रतिश्लोकं ग्रन्थाग्रं ३१५० ॥

‘सुवृत्तत्वा परिणेत्या नान्यथा’ इति पीयूषकल्पार्थं वाच्यमाकर्ण्य तस्याः सविधे सुवृद्धिनामदूर्ती अनु-
कल्प्य प्राहिणोत् । सा तां सप्रश्रयं प्रणिपत्य व्यजिज्ञपत्—‘स्वामिनि राजकन्ये ! धन्यतमासि; यत्त्वा-
मष्टादशदेशसन्नदाद् समस्तसामन्तसीमन्तमणिमयूपमालालङ्कृतचरणकमलयुगलश्रौलुक्यचक्र-
वर्तीश उद्बोद्धुमभिलपति ।’ इति तद्वचसा सुखमोदनया नाटयन्ती सोपहासोल्लासं सैवं प्राह-
‘सखि ! अलं नरकान्तप्राज्यसाम्राज्यप्राप्तिलोभनवार्ताविस्तरेण । परमनुकूलमेव दयितं समीहे । 5
पुरुषा हि परुषाशया नानाविधानुरागवन्तः, तैः किं क्रियेत । यतः—

अनुहा[पि]वरं कन्या रूपयौवनवत्यपि । निष्कलेनानुकूलेन न कृपत्या विडम्बिता ॥ ३ ॥

परं शृणु,—

निष्किञ्चनेन दयितेन विवाहितानां यद् योषितां सुखपदं न तदीश्वरेण ।

भागीरथीं वहति यां शिरसा गिरीशो लक्ष्मीपतिः सृष्टाति नैव पुनः पदापि ॥ ४ ॥

10

‘तथा वृथा जानीहि मद्भरणाभिलापम्, दुःपूरा मे प्रतिज्ञा महीमहेन्द्रेणापि ।’ इत्युक्तवर्ती
युवती सा प्राह—‘सखि ! भवत्या अहं प्रियसखी अनुपलपनकर्तव्याऽसि, तद् ब्रूहि स्वाभिमत-
मिति । अहं तथा सुवृद्धिर्नाम यथा पूरयामि ते प्रतिज्ञां तेन कुमारपालेन भूपालेनेति उक्ता
सा प्रोवाच—

सत्यवाक् परलक्ष्मीपुङ्गु सर्वभूताभयप्रदः । सदा स्वदारसन्तुष्टस्तुष्टो मे स पतिर्भवेत् ॥ ५ ॥

15

*[स्त्री]दूरं दुर्गतिर्वन्धुन् दूतान् सप्तपौरुषान् । निर्वासयति यश्चित्तात्स शिष्टो मे पतिर्भवेत् ॥ ६ ॥

मत्सोदरं सदाचारं संस्थाप्य हृदयासने । तदेकचिचः सेवेव स कृती मे पतिर्भवेत् ॥ ७ ॥

इति तद्वचमाकर्ण्य सकर्णा सा व्यजिज्ञपत्—‘शृणु सुलोचने ! तदाहं यथार्थनामा, यदा ते प्रतिज्ञां
श्रीहेमसूरीन पुरस्कृत्य समग्रजनसमक्षं तव प्रतिज्ञातानर्थान् समर्थं त्वां परिणयति, तदा मां
विदग्धां स्वसखीं मन्येथा, अन्यथा न तृणापेति ।’ इत्युक्त्वा नृपसंसदि तस्या दुःपूरं सङ्गरमचक-20
धत् । सोऽपि तदवज्ञाकुक्कूलानभेन (?) सन्तस्रान्तः परामर्शितं विभ्राणः, तथैव सुवृद्ध्याभिदधे-
‘हे श्रीनिधे ! विधेहि धीरताम्, किं दुष्करं पौरुषाधिष्ठितानाम् । तथा वास्ति निरपायदयायः(?) ।
अनुसर्यते हेमचन्द्रमहर्षिः, श्रूयन्ते तद्वचांसि ।’ इति तथा प्रेरितो विनयदत्तहस्तावलम्ब्यो ययौ
उपसूरीम्, ननाम तत्पदाम्बुजान्, पप्रच्छ तत्कनीसङ्गरवृत्तान्तम् । ‘वत्स ! पूरय तस्याः समी-
हितं चेतस्याः परिणिनीयाऽस्ति । निःसीमोव्रतये परिणेतारं भोस्यते (?) एषा । यतः— 25

१-२ तथा ३-४ अद्भुतमोर्षं वर्णनं A आदर्शं न विद्यते । 1 P कान्तेन तेन च किं च ।

* एवञ्चाराकान्तगावर्णनस्थाने A आदर्शं निरावतारितं संक्षिप्तमेव वर्णनं प्राप्यते । यथा—‘इति तस्याः प्रतिश्रवं दुःश्रवमाकर्ण्यं
सा निष्कलेनानुकूलेन स्रग्भ्यां सवंधा निरसामकरोत् । तदनु सं श्रुं सखिचोमाग्निमग्नमाकलय्य श्रीहेमचन्द्रमहर्षि-
कामिनि प्रतिशोषितवान्—यः कन्याया इतरलोकेषुः संस्रः स त्वयाभुमयलोकहितसद्वृत्तनाहेतुश्च । अतस्त्वमपि निर्मायतया निर्माय
स्वनि सीमोव्रतये सा सवंधा परिणेतुयिषेव । यतः—

धन्यां सतीमुचमवंशजातां लब्ध्वाधिकां याति न कः प्रतिष्ठाम् ।

शीरोद्गम्यां गिरिराजपुत्रीं गोपस्त्योग्रश्च यथाधिगम्य ॥

इति तेन मर्षिणा मतिचोष्य कान्तोपावृत्तिमहाद्, प्राहित्वा वत्साः सम्प्रदानं चक्रे । अथ सं० १२१६ मार्गं मुदि २ द्वितीयकले बलयति
संभगमण्डलाङ्को रथप्रपञ्चालङ्कृतो दक्षिणपार्श्वे दानकडुणः सत्यकथानुचरेण समं अद्भुतसहोदरया क्रियमाणलवणवतारणो गुरुमक्ति-
द्वेषविरति—जाननांयां दीपनानप्रलयमद्वलः शोषधेसमद्रागि भुङ्गमया कन्याजनया कृतप्रोद्धुणः श्रीमन्महादेवकथाः साक्षि स
द्वर्तितदिशयाः पतिं ब्रूवाद् ।’

परिशिष्टम्—

कुमारपालस्य अहिंसाया विवाहसम्बन्धप्रबन्धः ।

नाभून्न भविता श्रीमद्वेमस्वरिसमो गुरुः । श्रीमान् कुमारपालश्च जिनभक्तो महीपतिः ॥ १ ॥

अथ चौलुक्यचक्रवर्तिनः प्रभुप्रतिबोधान्मारिनिवारणप्रबन्धश्चैवम्—कस्मिन्नप्यवसरेऽणहिल्ल-
 5 पुरे श्रीकुमारपालदेवनामा नृपो वाहकेल्यां व्रजन् सौन्दर्यनिर्जितसुरसुन्दरीं बालेन्दुवचनां 'सदा-
 चरणप्रसरणशीलामपि मन्दचरणप्रचारां मुनिभिः समं क्रीडां कलयन्तीं सुकोमलवचःप्रपञ्च-
 मत्कारितत्रिजगज्जनां ससितमधुराकृतिं कामप्येकां' बालिकां वीक्ष्य तद्रूपापहृतचित्तः सन्नि-
 हितप्रसादचिन्तं 'केयमि'त्यादिशंस्तेनेति विज्ञपयांचक्रे—'अपारश्रुताक्षुषारपारदृश्वतया सज्जात-
 कलिकालसर्वज्ञप्रसिद्धेर्द्वादशभेदभिन्नतपस्समाराधनवशंवशीकृताष्टमहासिद्धेर्निःशेषभूपालमौ-
 10 लिमणिचुम्बितपादपीठस्य भगवतः श्रीहेमचन्द्रमहर्षेराश्रमवासिनी अहिंसानाम्नी कनीयम् ।
 *अस्या याथातथ्यानुरूपनिरूपणविधौ न प्रगणन्ते स्मृतिपुराणवचांसि भूयांसि । किन्तु सकल-
 जन्तुजातजनकापितश्रीजिननायकोपदिष्टप्रष्टसिद्धान्तोपनिषदावासितहृदा केनापि मुनिपुङ्गवेन
 प्ररूपिताऽस्याः स्थितिरीतिः, नान्येनेति वाचमाकर्ण्य स्वसौधमध्यास्त नृपतिः । परं तस्याः
 स्वरूपावबोधाय तथाङ्गीकाराय च परमरसिको भाग्यसौभाग्यादि तदङ्गीकारेण कृतार्थं कर्तुकामो
 15 विवेकनाम्ना मित्रप्रवरेण आदिष्टवर्त्मना तेषामेव मुनीनां आश्रममासाद्य तत्पुरः क्रीडता
 सदाचारनाम्ना तद्भ्रात्रा प्रख्याततद्वागमप्रवृत्तीन् समचित्तवृत्तीन् तान् श्रीहेमचन्द्रस्वरिमहर्षीन्
 सहर्षं सभक्तियुक्तिकं क्षितितलमिलन्मौलिरानम्य तस्याः स्वरूपं पप्रच्छ । तैरथोचै—'शृणु
 नृपपुङ्गव !* त्रिजगदेकसार्वभौमस्य श्रीमदहर्षद्वर्माधिपस्यानुकम्पामहादेव्याः कृत्स्नसरीराजहंसी
 निःसीमसौन्दर्या अहिंसाभिधेयं कनी । यंसिद्धये सुतेयमजनि तल्लग्नप्रह्वलं तल्पित्रा सर्वविदा
 20 एवमादिष्टम्—यदियमतीव पुण्यवती सुदतीशिरोमणिर्दुहिता । पुत्रजन्मोत्सवाद्यप्यस्या जन्म
 श्लाघ्यम् । यतः—

त्रियाऽम्भोधिं विधिं वाचां देव्या व्यालोक्य विश्रुतौ । दुष्पुत्रदुःखात्राकैन्दु तापमद्वं च मुञ्चतः ॥ २ ॥

अतः क्रमाद् वर्द्धमाना कन्याऽसौ अनुरूपचरामास्या वृद्धकुमारी भूत्वा केनाप्यनुरूपेण महीमहे-
 न्द्रेण सोपरोधमूढा सती सतीमतल्लिका तसुदुवोदारं च खं च जनकं च परामुद्यतेः कोटिं नेप्य-
 25 तीति । इस चोद्बोधा लीलयैव महामोहमहीपं जित्या परमानन्दभाजनं भवितेति' श्रुत्वा नृपोऽयादीत्
 —'प्रभो ! अपुनाहर्षद्वर्मपुत्री श्रीयुष्मच्चरणकमलमुपासती श्रीयुष्मद्वचसैव परिणेतुं शक्येत नान्येन ।
 ततः प्रसीदन्तु पूज्यपादाः, विपीदन्तु विपादाः, प्रवर्ततां महामोहजयः, प्राप्नोमि परमानन्द-
 मि'ति वचःपर्यन्ते गुन्राह—'इयं वृद्धकुमारी । दुःपूरस्तस्याः सद्गुरः । तं सद्गुरं तस्या एव पार्श्वी-

* एतदन्वयः पाठः । आदर्शं नास्ति । 1 'एकं' नास्ति P । 2 P सविहित सङ्घारतामाने वडाप्रमिष ।

† युद्धाहारसान्मर्षं वर्णनं । आदर्शं नास्ति । तथैकस्थाने 'इति तितान्य नृपः यदाचि' वा, महर्षीन् मोक्षमाह सभक्तिं

सौधमाकार्यं तद्रूपात्वा वृत्तशैल्ये— इत्येवरूपा सङ्घरा पंक्तिः ।
 § एतदन्वयं वर्णनं । आदर्शं नास्ति । तत्र पु अस्व स्थाने 'वडास्वपर्यन्ते तद्वं वाममुद्वत्य उत्याः सविधे मुपदितामीं दूरीं
 प्रादिणो' । एवमर्षी सङ्घरा पंक्तिर्विधते ।

च्युत्वा परिणया नान्यथा' इति पीयूषकल्पां वाचमाकर्ण्य तस्याः सविधे सुबुद्धिनामदूर्ता अनु-
कूल्य प्राहिणोत्। सा तां समश्रयं प्रणिपत्य व्यजिज्ञपत्—'स्वामिनि राजकन्ये ! घन्यतमासि; यत्त्वा-
मष्टादशदेशसत्राद् समस्तसामन्तस्मीमन्तमणिमयूपमालालङ्कृतचरणकमलपुगलञ्चौलुक्यचक्र-
वर्तीश उद्बोदुमभिलपति ।' इति तद्वचसा सुखमोदनया नाटयन्ती सोपहासोल्लासं सैवं प्राह-
'सखि ! अलं नरकान्तप्राज्यसाम्राज्यप्राप्तिलोभनवार्ताविस्तरेण । परमनुकूलमेव दयितं समीहे । 5
पुरुषा हि परुषाशया नानाविधानुरागवन्तः, तैः किं क्रियेत । यतः—

अनुर्वा[पि]वरं कन्या रूपयौवनवत्यपि । निष्कलेनानुकूलेन न कुपत्या विडम्बिता ॥ ३ ॥

परं शृणु,—

निकिञ्चनेन दयितेन' विवाहितानां यद् योपितां सुखपदं न तदीश्वरेण ।

भागीरथीं बहति यां शिरसा गिरीशो लक्ष्मीपतिः सृशति नैव पुनः पदापि ॥ ४ ॥ 10

'तथा वृथा जानीहि मद्भ्रूणाभिलापम्, दुःपूरा मे प्रतिज्ञा महीमहेन्द्रेणापि ।' इत्युक्तवतीं
युवतीं सा प्राह—'सखि ! भवत्या अहं प्रियसखी अनुपलपनकर्तव्याऽसि, तद् ब्रूहि स्वाभिमत-
मिति । अहं तथा सुबुद्धिर्नाम यथा पूरयामि ते प्रतिज्ञां तेन कुमारपालेन 'रूपाञ्जेने'ति उक्ता
सा प्रोवाच—

सत्यवाक् परलक्ष्मीशुक सर्वभूताभयप्रदः । सदा स्वदारसन्तुष्टयुगे मे स पतिर्भवेत् ॥ ५ ॥ 15

*[सु]दूरं दुर्गतेर्वन्धून् दत्तान् सप्तपौरुषान् । निर्वासयति यन्त्रिणात्स शिष्टो मे पतिर्भवेत् ॥ ६ ॥

मत्सोदरं सदाचारं संस्थाप्य हृदयासने । तदेकचित्तः सेवेत स कृती मे पतिर्भवेत् ॥ ७ ॥

इति तद्वाच्यमाकर्ण्य सकर्णां सा व्यजिज्ञपत्—'शृणु सुलोचने ! तदाहं यथार्थनामा, यदा ते प्रतिज्ञां
श्रीहेमसूरीन् पुरस्कृत्य समग्रजनसमक्षं तव प्रतिज्ञातानर्थान् समर्थ्य त्वां परिणयति, तदा मां
विदग्धां स्वसखीं मन्येथा, अन्यथा न तृणायेति ।' इत्युक्त्वा नृपसंसदि तस्या दुःपूरं सङ्गरमचक- 20
थत् । सोऽपि तदवज्ञाकुकूलानभेन (?) सन्तप्तस्वान्तः परामरतिं विभ्रानः, तवैव सुबुद्ध्याभिदधे-
'हे श्रीनिधे ! विधेहि धीरताम्, किं दुष्करं पौरुषाधिष्ठितानाम् । तथा चास्ति निरपायश्चायः(?) ।
अनुसर्षते हेमचन्द्रमहर्षिः, श्रूयन्ते तद्वचांसि ।' इति तथा प्रेरितो विनयदत्तहस्तावलम्बो ययौ
उपसृतिम्, ननाम तपपदाभ्युजान्, पमच्छ तत्कनीसङ्गरभृत्तान्तम् । 'वत्स ! पूरय तस्याः समी-
हितं चेत्तस्याः परिणिनीयाऽस्ति । निःसीमोज्ञतये परिणेतारं भोस्यते (?) एषा । यतः— 25

1-2 तथा ३-४ अनुसर्षते वर्णनं Δ आदर्शे न विद्यते । 1 P कान्तेन तेन च किं च ।

* एतत्परिणयान्तर्गतवर्णनस्थाने Δ आदर्शे निम्नानुवाचितं संक्षिप्तमेव वर्णनं प्राप्यते । यथा—'इति उक्त्वाः प्रतिश्रवं दुःध्रुवमाकर्ण्य
सा विकल्परूपमाम्निती सं पदमुपगतवा स्वामिनं समंथा निराशामकोर । तदपु २ वृषं तद्विद्योयासिमिप्रमाकलय्य श्रीहेमचन्द्रमहर्षि-
मर्षि । प्रतिशोभितवान्—यः कन्याया हृदयलोकोन्मरः संगरः स उवापुमयलोकोहितलदुनुकूलनाहेतुश्च । अतस्तमपि निर्मायतया निर्माय
मनिर्गमोपपत्तये सा समंथा परिणेतुमुच्यते । यत्—

धन्यां सतीमुच्यम्वंरजातां लभ्यापिपिकां याति न कः प्रतिष्ठाम् ।

शीरोत्कन्यां गिरिताजपुत्रीं गोपस्तयोप्रथ्व यथाधिगम्य ॥

इति मेन महर्षिन् प्रतिशोभ्य तानदेवानभिप्राह्य प्राहियत्या वलाः सम्प्रदानं चक्रे । अथ सं० १२१६ मार्गे सुदि २ द्वितीये पल्लवे पल्लवि
महोत्सवश्चास्ते । प्रथमपञ्चालपूरे ऽक्षिणासिबिबद्वामकङ्काः सम्पत्त्वानुचरेण समं भद्रासद्दोदृया क्रियमाणलभ्यायतारणो गुदभक्ति-
र्यादिराने—अन्यत्तथां क्षुपमानपचलमद्वलः पीयूषवेदमदगी अनुकन्याया कन्याजनन्या हृद्यप्रोत्थः श्रीमन्महादेवस्यैवः साक्षि स
नृसर्गादिगथाः पानि जमाह ।

धन्यां सतीमुत्तमवंशजातां लब्धाधिकां याति न कः प्रतिष्ठाम् ।

क्षीरोदकन्यां गिरिराजपुत्रीं गोपस्तथोग्रथ्व यथाधिगम्य ॥ ८ ॥

इति तद्वचनमाकर्ष्य दूरितदुरितावलिं योजिताञ्जलिं तं भूपालपुङ्गवं नानाभिग्रहान् ग्राहयित्वा
तस्याः प्रदानेनाञ्जुजग्राह । ततः प्रमोदः सञ्जज्ञे । संवत् १२१६ वर्षे मार्गसुदि द्वितीयायां बल-
वति लग्ने संवेगमतङ्गजास्त्रो रत्नत्रयालङ्कृतशरीरः शुभमनःपरिणामवसनवान् दक्षिणपाणिवद्-
दानकङ्कणः सम्यक्सितातपत्रनिवारिततापव्यापः श्रद्धासोदर्या क्रियमाणलवणावतरणो गुरुभ-
क्ति-देशविरति-समिति-गुप्ति-प्रमुखसुमुखीजाणिणीगणदीपमानधवलमङ्गलः अमारियोप एतत्पू-
र्णादितिर्वसे.....(?) पटहेपु वाद्यमानेषु प्रोत्सारितेषु परिग्रहप्रमाणपटेषु दूरितेषु पापावकरेषु
सद्बोधसुमनःश्रेणिवासितासु सत्रयापराजवीथीपु पौषधागारद्वारमाससाद* । तदा अनुकम्पामहा-
देव्या कन्याजनन्या कृतप्रोक्षणः श्रीमदहृतः साक्षिकं स नृपवरेन्द्रो अहिंसायाः पाणिं जग्राह ।
तदा तारामेलपर्वणि परमानन्दः । अथ पट्टत्रिंशत्सहस्रपरिमाणत्रिपट्टिपुरुषचरित्राणि नवाङ्गवे-
दीमहोत्सवेन समानिन्ये । वेदिपडघास्थाने कपर्दपत्रकन्यासव्यवहारे ते विंशतिर्वीतरागस्तवा
नवाः । तत्र वंशे २ एकैकं शमीकाष्ठम् । तत्पदे श्रीयोगशास्त्रप्रकाशाः १२; तथा लक्षण-साहित्य-
तर्कतिहास-प्रमुखशास्त्ररचना तत्परिकरः । मूलोत्तरगुणाभ्यां दृढीकृत्य वेदिकार्यां ज्ञानानलमु-
दीप्य, तत्र 'चत्तारी मंगल' इति मङ्गलान्यदात् । द्वासप्ततिलक्षप्रमाणरुदतीकरमोचनं कन्या-
मुखमण्डने राज्ञा दत्तम् । तत्कालमेव तस्याः पट्टवन्धं कारयित्वा तत्पितुर्योग्यानावासान् १४४४
विहारान्कारयामास । ततः सा हिंसा सपत्न्या अहिंसायाः परोन्नतिं तथाविधामालोक्य भर्तुः
पराभवनिवेदनाय पितुर्धातुः समीपमुपागता । चिरदर्शनादभिभववैरूप्याद्यानुपलक्षिता तेने-
त्यभिदधे-

का त्वं मुन्दरि ! १, मारिरासि तनया ते तात धातः प्रिया,
किं दीनेव !, पराभवेन, स कुतः !, किं कथ्यतां कथ्यताम् ।
हेमाचार्यगिरा परार्द्धगुणवान् हृदयत्रहतोदरान्
मासुचार्यं कुमारपालनृपतिः क्षोणीतलादाकृपत् ॥ ९ ॥

इति तद्वचनितेरनन्तरं श्रीकुमारपालदेवस्य सत्यप्रतिज्ञस्यापि तस्य लिङ्गिनो गिरा त्वयि रक्तायां
विरक्तचित्तां विमुह्य, अतः परं भवत्याः स' कोऽपि प्रवरः वरः करिष्यते यस्तवैव एकातपत्रं
कुरुते । धीरा भव' इति तां सम्बोध्य स्वसमीपे स्थापयांचक्रे । अधार्हिंसादेव्या सादं श्री-
कुमारपालनृपतिर्जीवन्नपि, असमानमहानन्दमुखमनुभवन्, चतुर्दशपर्वाणि यावत् सुखेनासा-
मास' । तदनु कीर्तिं पूर्वप्रियामपि देशान्तरे प्रस्थाप्य यदा स्वलोकमलंघकार, तदैव तस्य प्रियस्य
सप्रेमप्रसादललितान्यनुस्मरन्ती कलिमलिनं जनं परिजिहीर्षुरहिंसाज्जेनैव भूमिनाथेन' समं
गमनं कृतवती' ।

॥ इति श्रीकुमारपालस्य अहिंसाया विवाहसम्बन्धप्रयन्धः ॥ शुभं भवतु ॥

[A सं० १५०९ वर्षे फागुणसुदि ९ वार रवौ पठता लपी ॥ ७ ॥]

प्रबन्धचिन्तामणिग्रन्थान्तर्गतपद्यानुक्रमणिका

—अकाराद्यनुक्रमेण—

	पद्याङ्क	पृष्ठाङ्क		पद्याङ्क	पृष्ठाङ्क
अ			अर्थास्तावद् गुणास्तावद्०	[१]	५
अकरात्कुरुते कोश०	२१३	९९	अर्थिभ्यः कनकस्य दीपकपिशा०	२०८,	९६
अकल्पयदनल्पानि०	[१५१]	९९	अर्हन् शिवो भवो विष्णुः०	[९४]	६३
अकारयदयं वापी०	[१५६]	९९	अलं कलङ्कभृङ्गार०	[७७]	४३
अक्षप्रसृतवालिनो भगवतः०	२५०,	११५	अलङ्कारः शङ्काकरनरकपालं०	[४४]	२४
अगाधः पाथोधिः०	२५६,	११५	अशाकभोजी घृतमत्ति०	२६७,	१२२
अजितास्त्रे गुणास्त्रेन०	[१६५]	१०२	अथा वहन्ति भवनानि०	[५२]	२९
अद्य मे फलवती पितु०	२३५,	१०५	अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवति०	५५,	२७
अधाम धामधामार्कं०	१८४,	८२	अष्टमो मरुदेव्यां तु०	१४२,	६२
अधिकारात्रिभिर्मासैः०	२७,	१८	असंख्यहरिसैन्येन०	[१०८]	७६
अन्त्योऽप्याद्यः समजनि०	१,	१	असेव्या मातङ्गाः परिगलित०	२३,	१५
अन्ययसुखाण कालो०	६३,	२८	असौ गुणीति मत्वेव०	११९,	४८
अन्नदानैः पयःपानै०	२३३,	१०५	अहिंसा लक्षणो धर्मः०	१०५,	४२
अन्नदिणे सिवमवघ्ने०	[६२]	३९			
अपारपौरुषोद्गारं०	[१०७]	७६	आ		
अपुत्राणां धनं गृह्णान्०	१९०,	८६	आः कण्ठशोषपरिपोषफलं०	[१०४]	६६
अभ्युद्युता वसुमती०	९५,	४०	आकाश प्रसर प्रसर्पत दिश०	२५७,	११६
अभावप्रमवैर्भावै०	२६२,	११९	आज्ञामङ्गो नरेन्द्राणां०	२२,	१४
अभिरामगुणप्रामो०	[८८]	५५	आज्ञावर्तिषुः मण्डलेषु०	२०५,	९४
अभूमिजमनाकाशमहद्द्वान्त०	२६९,	१२२	आतङ्ककारणमकारणदारुणानां०	२०१,	९२
अभूमिजमनाकाशं पथ्यं	२७०,	१२२	आद्दानाः पयःपूर्०	[१५५]	९९
अमर्षणं मनः कुर्वन्०	[१०९]	७६	आदौ मयैवायमदीपि०	१७८,	७९
अमुष्मे चोराप प्रतिनिहत्०	५२,	२६	आपणपदं प्रथु होईयह०	१७९,	८१
अमेच्यमभ्राति चिवेकशून्या०	[५७]	३८	आपदर्थे धनं रक्षेत्०	४३,	२५
अम्बयफलं सुपक्वं०	१२३,	५१	आपद्रवं हसति किं०	[३६]	२४
अम्भा तुम्पति न मया०	१०३,	४२	आयाल्याधिगामान्मयैव०	९८,	४०
अम्भीणउ सन्देसडउ०	७,	८	आयान्ति यान्ति च परे०	२३२,	१०४
अम्ह एतलरं संतोमु०	[१०१]	६५	आयासशतलच्यस्य०	२६५,	१२१
अप्यमरसरः सरस्ते०	४६,	२६	आयुक्तः प्राणदो लोके०	१४६,	६४
अपि एतु विषमः पुरा०	१०१,	४०	आरनालगलदाहशङ्कया०	[७२]	४२
अर्था न सन्ति न च मुञ्चति०	८०,	३५	आवर्जिता जितारानैः०	[१४]	१६

इकह फुल्लह माटि०	२०४,	१३	करवालजलें: स्नातां०	[१३१]	९५
इणि राजिइं नहु काजु०	[२८]	२२	कर्णाटे गूर्जेरे लाटे०	[१२५]	९५
इदमन्तरमुपकृतये०	४४,	२६	कर्णे लगद्दिरन्येपां०	[१६९]	१०२
इयमुचधियामलौकिकी०	२५९,	११७	कलाकलापैस्तु मद्दं०	[१२४]	८६
इयं कटी मत्तगजेन्द्रगामिनी०	[४५]	२४	कवणिहिं विरहकरालियइं०	६०,	२८
इ			कविपु कामिपु योगिपु भोगिपु०	१२६,	५२
उ			कसिणुजलो व रेहइ०	१२,	११
उम्या ताविउ जिहिं न किउ०	२८,	१९	कसु करु रे पुत्त कलत्त धी०	[८४]	५१
उज्जलगुणमभ्युदितं धुद्रो०	१८६,	८४	कस्यात्र क रुद्यते गतः०	२६१	११९
उत्थायोत्थाय वोद्भव्यं०	११२,	४६	कह नाम तस्त पावं०	२०,	१२
उद्दामाभ्युदनादनुत्तशिखिनी०	[५४]	३०	कः कण्ठीरवकण्ठकेसरसटा०	१५५,	६७
उद्दमकेयां पदलग्नमेकं०	३३,	१९	काण्डानां सह कोदण्ड०	[१६८]	१०२
उन्नाहश्विबुकावधिर्धुजलता०	१०७,	४३	का त्वं सुन्दरि जल्प देवि सदृशे०	२४०,	१०९
उपतिष्ठन्तु मे रोगाः०	२६,	१८	कानीनस्य मुनेः स्वभावव०	[७१]	४२
उपरुन्धन् विरुद्धानां०	[२२]	२०	कालेन कर्वालेन०	[२४]	२०
उमया सहितो रुद्रः०	४,	४,	काव्यं करोमि न च चारुतरं०	[५०]	२९
ए			कियन्मात्रं जलं विप्र०	४९,	२६
एउ जम्मु नग्गाहं गियउ०	७५,	३२	किं कृतेन न यत्र त्वं०	१९२,	८८
एकस्त्वं भुवनोपकारक०	२२४,	१०१	किं च यदनस्तमिते०	४८,	२६
एकं मित्रं भूपतिर्वा यतिर्वा०	१८१,	८३	किं ताए पटियाए०	[५५]	३७
एकः क्ष्माचक्रपीठे०	[१७६]	११५	किं नन्दी किं गुरारिः०	[६७]	३९
एकैव जगृहे धारा०	[११४]	७६	किं वर्ण्यते कुचद्वन्द्वं०	[७५]	४३
एतस्मिन्महति प्रदोपसमये०	२४६,	११२	कीर्तिले जातजाब्धेव०	[१७४]	११५
एतस्यास्य पुरस्य०	[९९]	६३	कुमुदवनमपश्रि श्रीमदम्भोज०	७९,	३५
एयाऽऽकृतिरयं वर्णाः०	७८,	३३	कृतहारानुकारेण०	[६]	१३
एया तदाकमिपतावक०	[६६]	३९	केवल्लिहुओ न भुञ्जइ०	१५७,	६७
ओ			केवल्लिहुओ वि भुञ्जइ०	१५८	६७
ओलि ताव न अणुहरइ०	१४७,	६४	को जाणइ सुह नाह०	१३३,	५८
क			कोणे कौङ्कणकः कपादनिकदे०	७३,	३१
कच्छपलक्षं हत्वा०	३०,	१९	कोशेनापि युतं दलैरुपचितं०	१४५,	६४
कतिपयदिवसस्थापी०	४७,	२६	कौरवेश्वरसैन्यस्य०	[१०]	१३
कतिपयपुरखामी कायव्ययै०	८८,	३७	कौङ्कणे तु तथा राष्ट्रे०	[१२६]	९५
कथाश्लेषः कर्णाऽजनि जनकृया०	१९७,	८९	कचिचूलं कचिच्छीतं०	२२६,	१०३
कन्ये कासि न वेत्सि मामपि०	[८२]	५०	कचिदुष्यं कचिच्छीतं०	२२६,	१२१
कथलितरु विञ्जगिरी०	१९,	११	क तरुरेप महावनमध्यगः०	[४६]	२४

क्षुणं क्षीणास्तारा नृपतय०	[७८]	४३
क्षितिधन भवदीयैः०	[९०]	५९
क्षिप्वा धारापतिं राज०	[११३]	७६
क्षुण्णाः क्षोणिभृतामनेन कटका०	[८९]	५९
क्षुत्क्षामः पथिको मदीय०	८३,	३५
क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः०	१२८,	५३
क्षोणीरक्षगदक्षदक्षिणक्षुजे०	२५२,	११५
ख		
खद्योवद्युतिमावनेति सविता०	१५८,	६८
ख		
खण्डस्त्रेव यसाग्ने०	[११९]	७६
खतप्राया रात्रिः कृशवतु०	१०९,	४४
खय खय रूढ खय तुरय खय०	३९,	२३
खयाधर्मागप्रविभक्तचन्द्रिको०	[४७]	२७
खरुणा विक्रमेणायं०	[८५]	५५
खर्जराणाभिर्दं राज्यं	२१,	१३
खडीता दुहिता तर्ण्य०	[११०]	७६
खोपीपीनपवोधराहतसुरः०	[८१]	५०
खोरी रागवती त्वपि त्वपि द्युपो०	२२७,	१०३
ख		
खक्रः पप्रच्छ पान्यं०	२५१,	११५
खतुर्मासीमासीचन पदयुगं०	१९९,	९१
खन्द्रशालासु बालानां०	[७]	१३
खापलादिव बाल्येन०	[१४४]	९७
खिचि विसाउ न चितोयह०	[३३]	२३
खिन्तागम्मीररूपादननरत०	१००,	४०
खूढारत्नप्रमाकरं०	[१३४]	९५
खेतोहरा युवतयाः०	[८०]	४९
खौडः क्रोडं पयोधेर्विद्यति०	७२,	३१
खौरमागचविश्रेभ्यो०	[५]	९
ख्यारि पश्या धेनु इह०	[३५]	२९
ख		
खिभं मप्रशितो यदि प्रथयति०	२४५,	११२
ख		
खर्यद रापयु बार्हपय०	५९,	२८

जगदेव जगदेव०	२५५,	११५
जनेन मेने यः स्वामी०	[११७]	७६
जन्माग्नेजपि चतुःसहस्रशरदो०	२६३,	१२०
जह सरसे तह सुके वि०	१६,	११
जन्तूनामभयं सप्तन्यसन०	[१२७]	९५
जा मति पच्छइ सम्पजइ०	[४२]	२४
जामदग्न्य इवोदाम०	[१४१]	९६
जे यक्का गोलानई०	[३७]	२४
जेसल मोडि म यांह०	१५१,	६५
जेनं चौदं तथा ब्राह्मं०	[९५]	६३
जो करिवराण कुम्भे०	२०७,	९६
जो जेण सुद्वधम्मम्मि०	१३१,	५७
ज्ञानारख्यं यसा तच्चक्षु०	[१६२]	१००
झ		
झोली तुट्टवि किं न मूड०	३८,	२३
झ		
तइं गरुआ गिरनार काहं०	१५०,	६५
तत्कर्णाञ्जुनयोर्विं	[८७]	५५
तत्कुक्षावजनिष्ट विष्टपमणिः०	[१३]	१६
तत्कृतं यन्न केनापि०	५३,	२७
तत्र कुसलादिवीजं०	[९६]	६३
तथ्या पार्थकथा वृथा बलिरयं०	[१७७]	११५
तमाहुर्वासुदेवांशं०	[९२]	६३
तव प्रतापन्चलनाजगाल०	[५८]	२७
तस्मिन्नय कथाशेषे०	[१८]	१९
तस्य आरुसुतः श्रीमान्०	[२६]	२०
ताः प्रपठ कारितास्तेन०	[१५७]	९९
ताण पुरो य मरीहं०	१५,	११
तिरथयरगुणा पडिमासु नत्थि०	२१८,	१०१
तेषां वै भरवो ज्येष्ठो०	[९३]	६३
तेहि वि न किं पि भणिण्०	६८,	३०
त्यागः कल्पद्रुम इव ह्यवि०	१२७,	५२
त्रिपुरी विषरीतश्रीः०	[९]	१३
त्रिमिर्षपिधिभिर्मासे०	२११,	९७
त्वचं कर्मः शिविर्मासं०	२५५,	१०३

त्वधि जीवति जीवन्ति०	२५३,
त्वं चेत् सञ्चरसे वृषेण लघुना०	२४४,
दक्षिणश्रितिपं जित्वा०	[१३६]
दण्डे मण्डपिका हैमी०	[१४०]
दरिद्रान् सृजतो धातुः०	२५४;
दर्शयन् सुमनोभावं०	[१५४]
दानं प्रियवाक्सहितं०	२२९,
दानं भोगो नाशस्त्रिसो०	२६४,
दानं विचाद् ऋतं वाचः०	५७,
दानानि ददतो नित्यं०	[१४२]
दानोपहतदारिद्र्यं०	[१७]
दारिद्र्यानलसन्तापः०	८१,
दासिहिं नेह न होइ०	[३८]
दिग्वासा यदि तस्किमस्य०	[६३]
दुर्वादिगर्वगजनिदर्लनाङ्कुशश्रीः०	[१०५]
दूर्वाः श्यामलयन्ति सन्तत०	[८३]
देव अम्हारी सीप०	[३०]
देव त्वं जय कासि छुन्धक०	[५१]
देव दीपोत्सवे जाते०	७६,
देव श्रीगिरिदुर्गमल्ल भवतो०	[९७]
देवादेशय किं करोमि सहसा०	१५३,
देवे दिग्विजयोद्यते धृतधनुः०	९९,
देशाधीशो ग्राममेकं ददाति	[५६]
दो मुह निरक्खर लोह०	१०२,
दुतमुन्मूलिते तत्र०	[१४६]
द्राम्पां यन्न हरिस्त्रिभिर्न च०	[६४]
द्विपां शीर्षाणि लूनानि०	[१११]
धर्मच्छन्नप्रयोगेण०	२२८,
धर्मलाम इति प्रोक्ते०	६,
धाई धौअइ पाय०	१३४,
धारयित्वा त्वयात्मानं०	६६,
धारापीथ धरामहीशगणने०	[६९]
धाराभङ्गप्रसंगेन०	[११२]

११५	धिग् रोहणं गिरिं दीन०	२,	२
११२	धृतपार्थिवनेपथ्ये०	[१४३]	९६
९५	न केवलं महीपालाः०	[१२९]	९५
९६	नद्यस्तिष्ठति धूलिधूसरवपु०	२४९,	११३
११५	नद्यैर्निरुद्धा युवतीजनस्य०	१५६,	६७
९९	नद्यो यत्प्रतिभाषमार्त०	१६५,	६९
१०४	नद्युत्तारेऽध्ववैषम्ये०	२०६,	९६
१२१	न शिक्षा दुर्भिक्षे पतति०	८२,	३५
२७	न माघः श्लाघ्यते कैथित्०	१६३,	१०२
९६	न मानसे माघति मानसं मे०	१४४,	६३
१६	न यन्मुक्तं पूर्वं रघुनहुपनाभाग०	१८९,	८६
३५	न सा समा यत्र न सन्ति वृद्धा०	१२९,	५३
२४	नाभेरयो स वृषभो०	१४१,	६२
३९	नारीणां विदधाति निर्वृत्तिपदं०	१६०,	६८
६६	नाहं स्वर्गफलोपभोगवृषितो०	९२,	३८
५०	निजकरनिकरसमुद्भवा०	४५,	२६
२२	नियउयरपूरणमि य०	६७,	३०
२९	नुपथ्यापारपापेभ्यः०	२३६,	१०५
३२	नेव सत्यं तं पुञ्जइ०	[७३]	४२
६३	नेवाकृतिः फलति नेव कुलं न शीलं०	१७०,	७५
६६	पञ्चाद्यत् पञ्चवर्षाणि०	३४,	२२
४०	पञ्चाशदादौ किल०	१४०,	६२
३७	पञ्चाशद्वत्समाने शिवभवनयुगे०	१२४,	५२
४१	पदमो नेहाहारो०	१७,	११
९७	पणसयरी वाससयं०	२४१,	१०९
३९	पयःप्रदानसामर्थ्याद्०	[५८]	३८
७६	परपत्यणापवत्रं०	६९,	३०
१०३	परिओससुन्दराई०	१३,	११
७	पर्जन्य इव भूतानाम०	१९४,	८८
५८	पाणिग्रहे पुलकितं०	९७,	४०
२९	पाणिपङ्कजवर्तिन्या०	[२०]	१९
४१	पातु वो हेमगोपालः०	१९५,	८९
७६	पादलभैर्महीपालैः०	[१३८]	९५

पिवेद्धटसहस्रं तु०	१६८,	७२
पुण्ये (त्रे) वाससहस्त्रे०	८, १७७,	८, ७८
पूर्णाः स्वामिगुणैः स वीरधवलौ०	२३७,	१०५
पृथुकार्तस्वरपात्रं०	[६८]	४१
पृथुप्रभृतिभिः पूर्वं०	[१२८]	९५
प्रकाशयते सतां साक्षात्०	[१६४]	१०२
प्रतापो राजमार्तण्ड०	२१२,	९७
प्रतिभाधारिणोऽप्येषां०	२१६,	१८१
प्रहतमुरजमन्द्रध्वानवद्भिः०	[७६]	४३
प्रायः सम्प्रति कोपाय०	२४८,	११३
प्रियव्रतो नाम सुतो०	[९१]	६२
श्रीणित्तशेषविधासु०	११८,	४७
श्रौद्धीरलका न जातपुलका०	[११]	१३
ब		
यभूव भूपतिस्त्व०	[२३]	२०
बलि गरुया गिरनार०	[१००]	६५
बापो विद्वान् वापपुत्रोऽपि०	७६,	३७
विन्दवः श्रीयशोवीर०	२२१,	१०२
भ		
भजेन्माधुकरं वृत्ति०	८५,	३६
भवषीजाङ्कुरजनना०	१८८,	८५
भवार्णवतरी ब्रह्मपुरी०	[१५८]	९९
भीमसेनेन भीमोऽयं०	[१४७]	९७
भुञ्जीमहि वयं भैक्ष्यं०	१८०,	८१
भूपालोऽजयपालोऽभूत्०	[१३९]	९६
भूमि कामगवि ! स्वगोमय०	१३६,	५९
भैक्षैः कोटरशायिमिभृत्तमिव०	७०,	३०
भेजेऽवकीर्णतां नमः०	१६३,	६९
भोगीन्द्र बहुधा पात्रं०	२३८,	१०६
भोजराज मया ज्ञातं०	७४,	३२
भोजे रात्रि दिवंगतेऽतिवलिना०	१२५,	५२
भोली मुनि म गव्यु करि०	४०,	२४
भोय एव गलि कण्ठलउ०	११०,	४५
भ्रातः ! संवृशु पाणिनिप्रलपितं०	१३९,	६१
म		
मगं चिय अलहन्तो०	११,	११

मन तंचोलु म मागि०	[१०२]	६५
मन्त्रीशकरसंसर्गात्०	[१७२]	१०२
मन्दश्चन्द्रकिरीटपूजनरस०	२५८,	११६
मस्तकस्थायिनं मृत्युं०	१११,	४६
महालयो महायात्रा०	१७२,	७५
महिषीदह सचराचरह	२०९,	९७
महीमण्डलमार्तण्डे०	[१२२]	७६
महुकारसमा बुद्धा०	८६,	३६
मा जाण कीर जह०	१४,	११
माणुसडाँ दस दस दसा०	११६,	४७
मात्रयाप्यधिकं किञ्चिन्न०	१७३,	७५
मानं मुञ्च सरस्वति त्रिपथगे०	१७४,	७५
मान्धाता स महीपति०	३५,	२२
मा मङ्कड कुरुदेगं०	[४०]	२४
मालवस्वामिनः प्रौढ०	[११२]	७६
मा स सन्धि विज्ञानन्तु०	१३७,	६०
मीनानने प्रहसिते०	९,	१०
मुखे हारावासिर्नयनयुगले०	१२२,	५०
मुग्गमासाइ पमुहं०	८७,	३७
मुञ्जु भणइ मुगालयइ०	३६,	२३
मूलार्कः श्रूयते शास्त्रे	२४,	१६
मृगेन्द्रं वा मृगारिं वा०	२३९,	१०८
मृतका यत्र जीवन्ति०	[५३]	२९
मृतो मृत्युर्जरा जीर्णा०	११५,	४६
मेदिन्यां लब्धजन्मा जितवलिनि०	३१,	१९
च		
यच्छिन्नम्लेच्छकङ्काल०	[१४५]	९७
यत्कङ्कणाभरणभूमित०	[४८]	२८
यत्र तत्र समये यथा तथा०	१८७,	८५
यदनस्तमिते क्षयं०	४८,	२६
यदपसरति मेघः कारणं०	२५,	१६
यदायं दुर्वारः किरति०	[१७८]	११५
यदि नाम कुमुदचन्द्रं०	१६२,	६९
यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदं०	५१,	२६
यच्चयुनं यत्र यन्नष्टं०	[१५०]	९९

यशःपुञ्जो मुञ्जो गजपति०	४२,	२५	लच्छिवाणि मुहकाणि सा०	२०२,	९२
यशोवीर यशोमुक्ता०	२२०,	१०२	लब्धलक्षा विपक्षेषु०	[९८]	६३
यशोवीर ! लिखस्वाख्यां०	२२२,	१०२	लाटेधरस्य सैनान्यं०	[१६]	१६
यस्य पौषधशालासु०	[१६१]	१००	लिङ्गं जिणपन्नं च०	२१९,	१८१
यस्यान्तर्गिरिशामार०	१४३,	६३	लिङ्गोपजीविनां लोके०	२१७,	१८१
यः पञ्चग्रामसङ्ग्राम०	२३१,	१०४	लोकः पृच्छति मे वार्ता०	११३,	४६
यान् लिङ्गिनोऽनुवन्दन्ते०	२१५	१०१	लोकत्रयोद्धसत्कीर्तिः०	[२१]	२०
यासौ दक्षिणदक्षिणार्णववधू०	[३]	९			
यूकालक्षशतावली बलबल०	२००,	९२	व		
युपं कृत्वा पशून् हत्वा०	९३,	३८	वक्त्राम्भोजे सरस्वत्यधिवसति०	५४,	२७
येन पौषधशालास्ताः०	[१६०]	१००	वधो विशिष्य वैपक्षं०	[१७१]	१०२
येन विश्वैकवीरेण०	[११८]	७६	वचनं धनपालस्य०	[७४]	४२
येषां बल्लभया सह ध्वणमिव०	७७,	३३	वधो घर्मो जलं तीर्थं०	[६०]	३८
यौष्माकाधिपसन्धिविग्रहपदे०	७१,	३१	वन्द्यो हस्ती स्फटिकघटिते०	३,	३
	र		वरं भट्टैर्भाष्यं वरमपि०	२१०,	९७
			वर्षासु यस्तिष्ठति०	२६८,	१२२
			वल्लीच्छन्नद्रुम इव०	१६७,	७०
रजकवधूवचनमिदं०	[४]	९	वस्तुपाल-यशोवीरौ०	[१६७]	१०२
रजोभिः समरोद्धूतै०	[१२१]	७६	वस्त्रप्रतिष्ठाचार्याय०	१६१,	६९
रत्नाकर इव धार०	२१४,	१०१	वादविद्यावतोऽपि०	१६४,	६९
रम्भासम्भावितैर्यस्य०	[१५२]	९९	वाढी तडं बढवाण०	१५२,	६५
रसातलं यातु यदत्र पौरुषं०	९०	३७	वातो जडाण मञ्जे०	२४२,	११२
रामाद् भूपालबल्लाल०	[१३५]	९५	विद्धा विद्धा शिलेर्यं०	१२१,	४९
राजन् मुञ्जकुलप्रदीप०	६१,	२८	विना कर्णेन तेन स्त्री०	[८६]	५५
राजप्रतिग्रहदग्धानां०	१८५,	८२	विनासोत्तपाङ्गं वृथा०	[६१]	३८
राज्यं यातु त्रियो यान्तु०	१६९,	७४			
राज्यं यातु त्रियो यान्तु०	[२]	५	विषे प्राहरिके नृपो०	५,	६
राणा सवे वाणिष्या०	१४९,	६५	विरलविरलीभूतास्त्राराः०	[७९]	४३
रात्रौ जानुर्दिवा भासुः०	६५,	२९	विरोधिपनितापिचः०	[१९]	१९
रुलीयउ रापह रासु०	[३१]	२२	विवाहपित्वा यः कन्यां०	२६०,	११८
रे रे यक्व मा रोदीः०	[४१]	२४	विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो०	१८२,	८२
			विहाय शरधि वेगात्०	[१७०]	१०२
			विहारं कुर्वता वैरि०	[१३७]	९५
लक्षं लक्षं पुनर्लक्षं०	५०,	२६	वीतरागतरैर्यस्य०	[१३०]	९५
लक्ष्मीर्यत्र न वाक् तत्र०	[१६६]	१०२	वीराणां पाणिपादान्त्रैः०	[१७३]	१०२
लक्ष्मीर्यास्तिति गोविन्दे०	४१,	२५	बेलामहल्लकडोल०	११७	४७
लक्ष्मीशला शिवा चण्डी०	२३०,	१०४	बेसा छंडी बडापती०	[३९]	२४
लङ्का शङ्खापती चम्पा०	[८]	१३			

वैरिणापि हि मुच्यन्ते०	९१,	३७
व्यापिद्धा नयने मुखं च रुदती०	१९६,	८९
व्रजत व्रजत प्राणाः०	८४,	३५
श		
शान्तोऽग्निः स्फुटिताधरस्य०	६४,	२९
शिशुनापि शुनासीरवीर०	[१०६]	७६
शीतना न पटी न चाग्नि०	[४९]	२९
शूराणां सम्मुखान्वेष०	[१३२]	९५
शैत्यं नाम गुणस्तवैव तदनु०	२४३	११२
शैलर्वन्धयति स वानर०	[७०]	४२
शैत्यं शत्रुकुलध्यावधि०	१०६,	४३
शमशाने यातुधानेन्द्रं०	[१२०]	७६
श्रीमञ्जैत्रभृगुरिदिवनृपते०	१७५,	७५
श्रोतव्यः सौमतो धर्मः०	१०४,	४२
श्वःकार्षमद्य कुर्वीत०	११४,	४६
प		
पाटिलधसुता कोटी०	१९१,	८७
स		
सहरु नहीं स राण०	१४८,	६५
सउ चिचह सही मणह०	३७,	२३
स एष सुवनप्रयप्रथित०	९६,	४०
सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः०	९४,	३९
सत्यं यत्रयु शीतं शक्तिर०	६५,	३९
सत्रागारमशेषं कनलभृतां०	१६६,	६९
सत्रासा इव सालसा इव लसद्०	[१७९]	११६
सद्रूपमहार्दमनर्पमूल्य०	२४७,	११३
सपत्राहृतशय्यां०	[१५]	१६
सपादल्पः सद् भूरिलयः०	१७६	७६
समर्षोऽपि सततं गगने चर०	[१२३]	८६
सम्पत्तां नियमः शक्तो०	१३२,	५८
सयत्नप्रानानन्दरसो०	१८,	११
सर्पपातुपनोपेव०	[२५]	२०

सवत्थ अत्यि धम्मो०	८९,	३७
संगृहीतानि हारीत०	[१५३]	९९
संसारार्णवसेतवः०	१९३,	८८
सामिय अतिहिं अजाणु०	[२९]	२२
सामीं मुहतत वीनवइ०	[३२]	२२
सायरु खाइ लंक गहु०	[३४]	२३
सांयात्रिकजनो येन०	[१४८]	९९
सिद्धिस्तनशैलतटी०	१३५,	५९
सिंहो बली द्विरदशकरमांस०	१८३,	८२
सुचूतं न कृतं किञ्चित्०	२३४,	१०५
सुषेव वसुधा लब्धुं०	[११६]	७६
सुरताय नमस्तस्यै०	१०८,	४३
सुहृदेवेन्द्रस्य क्रतुपुरुष०	[४३]	२४
सो जयउ कूडवरडो०	१७१,	७५
सोहगिउ सहिक्खुयउ०	१९८,	८९
स्नाता प्रावृपि वारिवाहसलिलैः०	३२	१९
स्पर्शोऽमेध्यशुजां गवामघहरो०	[५९]	३८
सृष्टासृष्टनिषेधाय०	[१४९]	९९
स्फुटं वेद्यता शुभ्रैः०	[१५९]	९९
स्वप्ने एत्य वनं जगाद०	[१२]	१६
स्वप्रतापानले येन०	२९,	१९
स्वस्ति क्षत्रियदेवाय०	[१७५]	११५
ह		
हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य०	१२०,	४९
हरिरिय वलिनन्धकरः०	१३८,	६१
हंसैर्लेन्यप्रशंसैस्तरलित०	२२३,	१०२
हंसो सेतपटाः किमेय विकटा०	१५४,	६७
हा कस्त पुरोहं पुकरेमि०	[१०३]	६६
हारो वेर्णादण्डो०	१०,	११
हा हा सछइ हियए०	[२७]	२२
हृदि प्रविष्टयद्राण०	[१३३]	९५
हेम तुहाला कर मरउं०	२०३,	९२
हेलानिहलियगइन्द०	६२.	००

टिप्पण्यन्तर्गतपद्यानामनुक्रमणिका ।

पद्याङ्क	पृष्ठाङ्क		पद्याङ्क	पृष्ठाङ्क
अनुद्धा वरं कन्या०	३,	१२७	निवरुइ प्र(१)णाण मञ्जे०	(५)
अपूर्वैयं धनुर्विद्या०	(१३)	७	परोक्षे कार्यहन्तारं	
अम्बा तुष्यति न मया०		२८	योतानेतान्त्रय गुणवति०	(४४)
अद्वै दानववैरिणा०		५२	प्रश्नान्तं दर्शनं यस्य०	(७)
अहो कोऽपि दरिद्राणां०	(२०)	१०	भोजराज मम स्वामी यदि कर्णाट०	(४५)
आपदर्थे धनं रक्षेद्०		२५	माउल्लिगु जइ वुचइ०	
आप्ते दर्शनमागते दशशती०	(८)	७	माणुसडा दस दस हवइ०	
आहते तव निःस्नाने०	(१४)	८	मुखं पद्मदलाकारं०	
उरुधन्तरवाहलयी०	(१६)	८	मूलार्कः श्रूयते लोके०	
कट्टं काउं मुक्कं च साहसं०	(१७)	९	यदा जीवथ शुक्रश्च०	(१९)
कन्ये काऽसि न वेत्सि०		५२	यद्यपि कृतसुकृतशतः प्रयाति०	(१)
का त्वं सुन्दरि ! मारिरसि	९,	१२८	यमी कि ध्यायते ध्याने०	(३)
किं कारणं तु कविराज मृगा०		३७	वक्त्राम्भोजे सरस्वत्यधिनसति	(१५)
किं जीवियस्स चिद्धं०	(४)	६	विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो	
कुक्षे फोटर एव कैटिभरिपु०		५२	रम्बेषु वस्तुषु मनोहरतां०	(२१)
कृतप्रयत्नानपि नैव कांश्चन०		५६	रे रे चित्त कथं भ्रातः०	
दत्ता कीटी सुवर्णस्य०		५२	रे रे मण्डक मा रोदी०	
दातुर्नाथिसमो बन्धुः०		५७	शीर्णघ्राणाङ्घ्रिपाणीन्०	
दिदृक्षुभिश्चुरायात०	(९)	७	सत्त्वैकतानवृत्तिनां	(२)
दीयन्तां दश लक्षाणि०	(१०)	७	सत्यं त्वं भोजमार्तण्ड०	(४६)
देव ! त्वत्करनीरदे दशदिशि०		५२	सरस्वती स्थिता वक्त्रे०	(१२)
देव ! त्वामसमानदानविहितै०		५२	सर्वदा सर्वदोऽसीति०	(११)
नक्तं दिवा न शयनं०	(२२)	१२	संग्रहैकपरः प्राप०	
नवजलभरिया मगडा०	(३०)	३२	सेनान्नपरिवाराद्य०	
नवि मारीयइ नवि चोरीयए०	(६)	७	खच्छं सजनचित्तवल्लघुतरं	(१८)

परिशिष्टान्तर्गतपद्यानामनुक्रमणिका ।

घन्यां सतीसुत्तमवंश (टिप्पण्यामपि)	१२८	मत्तोदरं सदाचारं०	७,	१२७	
नाभून्न भविता श्रीमद्धेम०	१,	१२६	श्रियाञ्जमोधि विधि०	२,	१२६
निष्किञ्चनेन दयितेन०	४,	१२७	सत्यवाक् परलक्ष्मीमुक्त्वा०	५,	१२७
			[सु]दूरं दुगेतेर्वन्धुन्०	६,	१२७